

The Project Gutenberg eBook of Kantelettaren tutkimuksia 2, by Julius Krohn and Kaarle Krohn

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Kantelettaren tutkimuksia 2

Author: Julius Krohn

Editor: Kaarle Krohn

Release date: June 15, 2014 [EBook #45986]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KANTELETTAREN TUTKIMUKSIA 2 ***

Produced by Tapio Riikonen

KANTELETTAREN TUTKIMUKSIA II

Luojan virsi. Viron orjan virsi. Kahdenlaisella runomitalla.

Kirj.

JULIUS KROHN

Toimittanut ja täydentänyt Kaarle Krohn

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia. 95 osa. II.

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki, 1901.

SISÄLLYS:

III. Luojan virsi

1. Yhtenäisen runojakson synty
2. Tapanin virsi
3. Neitsyt Maarian virsi
4. Marja-virsi liitteineen
5. Saunanhaku-virsi
6. Lapsenetsintä-virsi
7. Luojan surma-virren alkukappale. Luojan ylönousenta-virsi
8. Luojan surma-virren kappalten väliset liitteet
9. Luojan surma-virren jälkikappale. Hiiden sepän kahlinta
10. Luojan surma-virren laajennus Suomen itäisimmässä Karjalassa
11. Luojan virren täydennyksen yritys Venäjän Karjalan pohjoisimmalla runoalueella
12. Jeesuksen laulu Virossa
13. Loppukatsahdus Luojan virteen

IV. Viron orjan virsi

1. Runon muodostus Virossa 2. Suomalaisien toisintojen näytteitä 3. Suomalaisten säkeitten kehitys 4. Runon alkuperä

V. Kahdenlaisella runomitalla

1. Uudempi laulurunous 2. Laulu Morsiamen kuolosta 3. Anteruksen runo 4. Laulu Lunastettavasta neidosta 5. Lunastettavan neidon runo Virossa 6. Myödyn neidon runo 7. Lunastettavan neidon runo suomeksi 8. Suomen vanha runomitta

III.

LUOJAN VIRSI.

1. Yhtenäisen runojakson synty.

Niinkuin kaikki tiedämme, ovat mielipiteet Kalevalan runojen yhteenliittämisestä olleet hyvin eriäviä, horjuvia ja epämääräisiä. Niiden äärimmäisten mahdollisuuksien välillä, että Kalevalan runojen järjestys on joko kauttaaltansa kansanomainen taikka sitten kokonaan Lönnrotin keksimä, on tieteellisen arvostelunkin heiluri liikkunut. Vähitellen on se kuitenkin alkanut asettua yhä pienempien heilahdusvälien rajoihin. Mitä Lönnrotin osallisuuteen tulee, on se viimeksi t:ri Niemen väitöskirjassa Kalevalan kokoonpanosta tullut hyvin tarkalleen selvitellyksi. Sitä vastoin on kansan oma osuus tässä työssä vielä monelle oppineellekin jäänyt hämäräksi ja ansaitsisi myös uutta yksityiskohtaista selvitystä. Sillä vielä merkillisempi kuin Kalevalan runojen viimeistely Lönnrotin käsissä on niiden muodostuminen ja yhdistyminen kansanlaulussa paikallisen vaelluksen ja ajallisen kehityksen kautta. Kertomus Kalevalan tarujen syntyisestä, kulkemisesta ja kasvamisesta ynnä yhteenliittymisestä on itsessään melkein tarumainen, ja tämä tarina on vaan sitä ihmeteltävämpi, mitä selvemmin sen todelliset piirteet tieteellisen tutkimuksen avulla tulevat näkyviin.

Mutta jo ennen eri runojen kaikenpuolista käsittelyä voimme päästä jotenkin likelle oikeata käsitystä, jos otamme huomioon seuraavat kolme tosiasiaa. Ensiksi ei ole tähän asti osoitettu, että Lönnrot olisi voinut Suomen kansan runoista yhdelläkään toisella tavalla järjestäen saada aikaan Kalevalan tapaista kokonaisuutta, vaikka kyllä monesti on puhuttu Lönnrotin muka tuhansista eri mahdollisuuksista. Toiseksi ei Lönnrot miltään muulta runoalueelta kuin Venäjän-Karjalan, johon runot todistettavasti ovat viimeiseksi saapuneet, olisi voinut saada yhtenäiseen kokoonpanoon siinä määrin valmistuneita toisintoja; inkeriläisistä kappaleista hän ei olisi johtunut koko ajatukseen, eikä suomenpuolistenkaan avulla olisi vielä pitkälle päässyt. Kolmanneksi, niinkuin Lönnrot esipuheessaan Uuteen Kalevalaan itse huomauttaa, ei edes Venäjän-Karjalasta joku sata vuotta aikaisemmin olisi yhtä runsaita runomuotoja ja niin monen runon yhdistyksiä löydetty.

Hyvän esimerkin kansan omasta kokoonpanokyvystä saamme vielä ulkopuolelta Kalevalan runostoa, laajasta ja moniosaisesta *Luojan virrestä*. Se on painettu Kantelettareen (III. n:o 6) nimellä "Neitsyt

Maarian virsi", joka tosin ainoasti osaan siitä soveltuu. Lönnrotin työtä voimme, jos tahdomme, säkeitä myöten seurata kahden käsikirjoituksena säilyneen muodostuksen avulla. Mitä kokoonpanoon tulee, on hän noudattanut milt'ei täydellisesti kansanrunon omaa järjestystä.

Lönnrotin alkuperäisin laitos[1] ei ole mitään muuta kuin Venäjän-Karjalassa yleinen Neitsyt Maarian virren kappalten: marjasta syntymisen, saunanhaun ja lapsenetsinnän, sekä Luojan surma-virren yhdistys. Eikä Lönnrot ole edes ensimmäinen, joka sen eri toisinoista täydennettynä on painoa varten toimittanut. Vanhemman Sakari Topeliusen kokoelmassa Suomen kansan vanhoja runoja, niiden 5:nnessä hänen kuolemansa jälkeen v. 1831 ilmestyneessä osassa (s. 4), löytyy se julkaistuna kahta eriävää kirjaanpanoa lomittain sovittamalla. Toinen Topeliusen omistamista kappaleista, joka on säilynyt hänen käsikirjoituksissaan, on arvaten jonkun Vuokkiniemäläisen laukkukauppiaan laulama; samoin toinenkin, kadonnut kappale, joka nähtävästi on ollut hyvin samantapainen kuin Sjögrenin v. 1825 Vuokkiniemen Pirttilahdessa muistiinpanema.[2]

Kuitenkin on jo Lönnrotin ensimmäinen luonnos paljoa pitempi ja täyteläisempi kuin Topeliusen julkaisu. Paitsi muilta oli hän saanut kuulla runon v. 1834 Latvajärvellä kuuluisalta Arhippa Perttuselta, joka tosin esitti Neitsyt Maarian virren ja Luojan surma-virren eri lauluina niitä toisiinsa yhdistämättä, [3] vaan molemmat niin eheässä ja rikkaassa muodossa, että ne ehdottomasti paraiten soveltuivat Lönnrotin käytettäväksi päätekstinä.

Mainitun luonnoksen säkeitten väliin ja sivulle kirjoitetuista lisäyksistä näkee myös selvästi, mitenkä Lönnrot sitä yhä uusilla aineksilla täydenteli. Reunamuistutuksista tärkein tavataan Neitsyt Maarian saunanhaun ja lapsenetsinnän välissä:

Tahvanus on tallirenki,
Juotti Ruotuksen hevosta j.n.e.

Runo, johon ne viittaavat, löytyy saman käsikirjoitusvihkon lopussa erikseen yhteensovitettuna kahdesta suomenpuolisesta sekä eräästä venäjänkarjalaisesta kappaleesta.[4] Edellisistä oli toisen Topelius julkaisut v. 1829 (IV. s. 20) ja toisen Lönnrot samana vuonna lehdessä Helsingfors Tidningar (1829 n:o 45).

Aiheen Tapanin virren yhdistämiseen osoitettuun kohtaan sai Lönnrot yhdestä Juhana Fredrik Cajanin v. 1836 Vienan läänin pohjoisimmalla runoalueella tapaamasta Luojan virren toisinnosta, jossa sen kaikki kolme pääosaa juuri tässä järjestyksessä ilmestyvät.[5] Lönnrotin aikaisemmin Akonlahdella muistiinpanemassa venäjänkarjalaisessa kappaleessa esiintyy Tapanin virsi Luojan surman jälkijatkona ilman mitään sisällistä yhteyttä, eikä sitä siinäkään paikassa muualla Vienan läänissä tavata.[6] Castrénille v. 1839 muisti Latvajärven Arhippa myös tämän laulun esittää, mutta toisista Luojan virren osista aivan erikseen.[7]

Vanhan Arhipan laulutapa, niinkuin maist. A.A. Borenius ansiokkaassa tutkimuksessaan on osoittanut, [8] viittaa siihen että Luojan virttä Venäjän Karjalassakin on esitetty kolmena eri runona, jotka vasta myöhemmin siellä yhdistyivät.

Kolmessa eri osassa on meidänkin siis tarkastettava Luojan virren muodostusta, ja koska Tapanin virsi on yksinkertaisin sekä synnyltään selvin, sopinee se ensimmäisenä tutkittavaksi.

2. Tapanin virsi.

Tapanilla, joka virressä päähenkilönä esiintyy, on raamatullisen Stephanuksen kanssa yhtä vähän yhteistä, kuin suomalaisen runon Matalleenalla historiallisen Magdaleenan kanssa. Paitsi nimeä on ainoasti uskonsa julki lausuminen alkuperäisestä henkilöstä säilynyt piirre. Tapauksen taustana on Herodes kuninkaalle tuotu tieto idässä ilmestyneestä tähdestä ja uuden valtiaan syntymisestä. Mutta runon juonen pääponsi johtuu Vapahtajansa kolmesti kieltäneelle Pietarille laulaneesta kukosta.[9]

Apokryfisen Nikodeemuksen evankeliumin parissa kreikkalaisessa käsikirjoituksessa on kertomukseen Juudaksen katumuksesta liitetty seuraava lisäys. Turhaan tarjottuaan rahat takaisin Juudas palaa kotiinsa, jossa tapaa vaimonsa lieden luona ja kukon paistina vartaassa. Hän pyytää nuoraa hirttäytyäkseen, ilmoittaen että on pettänyt Mestarinsa pahantekijäin käsiin, jotka ovat hänet kuolettavat, ja lisäten: "mutta kolmantena päivänä on hän kuolleista nouseva, ja silloin meidät hukka perii." — "Yhtä hyvin", vastaa vaimo, "tämä liedellä paistuva kukko voi kiekahtaa, kuin Mestarisi nousta kuolleista." Vaan hänen näitä sanoja vielä lausuessaan, kukko jo räpyttää siipiään ja laulaa kolmesti.

Sama kertomus esiintyy eräässä englantilaisessa runoelmassa 14:ltä vuosisadalta hiukan toisinneltuna.[10] Siinä Juudas saapuu rahoineen kotiin teostaan ylvästellen. Mutta äiti varoittaa,

ennustaen, että hänen Mestarinsa on ylös nouseva. "Pikemmin", vastaa Juudas, "on tämä kukko heräävä henkiin, joka viime yönä kaltattiin." Tuskin on hän saanut sanat suustansa, kun kukko kohoaa lentoon entistä koreammilla höyhenillä ja kiekahtaa. Ja runo lisää: tämä kukko oli juuri sama kukko, joka saattoi Pietarin katumukseen, kun hän oli kolmesti Herransa kieltänyt.

Yleisimmin esiintyy kukkojuttu kuitenkin erään vanhemmalle apostoli Jaakopille omistetun legendan yhteydessä, vaikka se vasta keskiajan vaihteessa on siihen liittynyt. Sitä näet ei tavata tämän legendan vanhimmassa muodostuksessa, joka löytyy myös ruotsinkielisessä käännöksessä 1200 luvun lopulta[11] ja sisältää seuraavan ihmetapauksen. V. 1080 Vapahtajan kuoleman jälkeen oli joku Saksalainen poikineen toiviretkellä pyhän Jaakon haudalle Espanjassa, Santiago de Compostela, joutunut eteläranskalaiseen Toulousen kaupunkiin. Siellä oli ravintolan isäntä juottanut heidät humalaan, jonka jälkeen oli kätkenyt hopeisen pikarinsa toisen säkkiin. Sitten oli hän palvelijoineen ajanut heitä takaa, tutkituttaessaan löytänyt pikarin ja tuonut heidät tuomarin eteen, joka oli määrännyt toisen heistä hirtettäväksi ynnä kaikki heidän rahansa isännälle menetetyiksi. Kumpikin olisi tahtonut toisensa puolesta mennä kuolemaan; loppupäätös oli, että poika oli viety hirsipuuhun ja isä saanut jatkaa pyhiinvaellustaan. 36 päivän kuluttua oli isä kotimatallaan taas kulkenut mainitun kaupungin kautta ja tavannut poikansa vielä elävänä hirsipuussa, jossa pyhä Jaakoppi oli häntä hengissä pitänyt. Isä silloin oli rientänyt asiasta ilmoittamaan kaupunkilaisille, jotka otattivat pojan alas hirrestä ja panettivat petollisen isännän hänen sijallensa.

Vaan eräessä pohjois-espanjalaisessa toisinnossa, joka löytyy 1400 luvulla kirjaanpantuna ja jossa tapauksen paikka on siirretty Toulousen ja Santiagon keskivälillä olevaan kaupunkiin Santo Domingo de la Calzada, jatkuu kertomus seuraavasti. Tuomari, joka sai tiedon tapahtuneesta ihmeestä aterioidessaan paistettu kukko ja kana vadilla, ei heti ottanut uskoakseen: "niin totta poikasi elää kuin linnut tässä edessäni!" Vaan tuskin oli hän saanut sen sanotuksi, kun kukko ja kana hypähtivät pöydälle hohtavan valkeassa höyhenpuvussa ja kukko paikalla lauloi. Nuo ihmeelliset eläimet vietiin sitten kaupungin kirkkoon, jossa he elivät seitsemän vuotta, jättäen kuoltuaan kaksi lumenkarvaista kananpoikaa, uroksen ja naaraksen, jotka taas vuorostaan elivät seitsemän vuotta, jättäen jälkeensä yhtä valkean parin j.n.e. Nämät pyhät linnut olivat lisäksi siitä merkittäviä, että niiltä riitti höyheniä kaikille lukemattomille toiviretkeläisille, joita tapahtumasta saakka oli alkanut tulvehtia kaupunkiin ja joista jokainen sai yhden höyhenen muistoksi; sillä heille kasvoi yhä uusia sijaan. Että San Domingon kirkossa vielä 1500 luvulla on pidetty höyhenkauppaa sekä näytetty kukkoa ja kanaa, joihin mainittu pyhimystarina liittyi, ei ole enää satua, vaan on se silminnäköjäin todistama.[12]

Myös alkuperäisemmässä Toulousen kaupungin historiaan liittyvässä legendassa ilmestyy 1500 luvulla episodi paistetusta linnusta, joka vartaasta lentoon lähtee. Kuinka pysyväisesti tämä seikka on siihen kiintynyt, osoittavat useat seinämaalaukset 1400 ja 1500 luvulta apostoli Jaakopille pyhitetyissä kirkoissa ja kappeleissa Keski-Itaaliassa sekä tätä ainetta esittävät eteläranskan- ja italiantieliset näytelmät.

Samoihin aikoihin omisti myös kansanlaulu Espanjassa, Ranskassa ja Alankomailla pyhän Jaakon legendan kukkojutun kera. Saksalaisten välityksellä se viimein joutui Vendiläisille Lausitzissa.[13] Siellä kuitenkin on Jaakon nimi unohtunut ja Neitsyt Maaria, joka jo Espanjassa ja myös Alankomailla hänen rinnallaan esiintyy, hänen sijallensa yksin jäänyt. Samoin kuin Alankomailla ilmoittaa isä pojan elossa olosta ravintolanisännälle itselleen. Tämä ei sano uskovansa, ennen kuin kolme kuivaa sauvaa, jotka hänellä on talossaan, puhkeavat vesoihin. Vielä sitten hän vaatii, että kolme paistina olevaa lintua täydessä höyhenpuvussa lentäisivät ulos ikkunasta. Pyhiinvaeltajan sauvan vesoittuminen on varsin tavallinen piirre keskiajan saduissa, muistettakoon ainoasta Tannhäuser-tarinaa.[14] Kolme-luku voi tässä kohden olla satunnainen, vaan yhdessä eteläranskalaisessa toisinnossa[15] kukonpojan kiekahdaminen kolme kertaa, yhtä monesti siipiään räpyttäen, viittaa ilmeisesti alkuperäiseen lähteeseen.

Paistetun kukon henkiin herääminen on siis alkuaan ajateltu ikäänkuin vertauskuvaksi kuolleista ylösnousemiselle. Siinä merkityksessä käytettynä tulemme sen vielä tapaamaan, kun Luojan surma-virsi liitteineen joutuu tarkastettavaksi.

Mutta myös muissa yhteyksissä se esiintyy. Niin esim. siinä latinankielisessä kokoelmassa, jossa mainittu apostoli Jaakopin legenda ensi kerran 1200 luvulla kirjaanpantuna tavataan, löytyy toisessa kohti kukkojuttu kerrottuna erikseen.[16] Bolognan kaupungissa istui kerran kaksi ystävää yhdessä aterialla. Toinen heistä juuri ikään paloitteli paistettua kukkoa ja pani pippuria sekä kastiketta päälle, kun toinen tuli sanoneeksi: "nytpä olet laittanut kukon, niin ettei pyhä Pietarikaan sitä enää kokoon panisi." — "Eipä itse Herrakaan", vastasi toinen, "vaikka tahtois, saisi kukkoa ikinä eläväksi." Samassapa kukko hypähti pystyyn, eheänä ja täysissä höyhenissä, räpäytti siipiään ja kiekahhti; sitten pyristeli höyheniään, niin että pippuria ja kastiketta pärskyi Jumalan pilkkaajien päälle, josta he tulivat pitaalisiksi elinajakseen. Merkittäisin ja tärkein Tapanin virren syntyyn nähden on kuitenkin kuolleista nousseen kukon sovittaminen Vapahtajan syntymän yhteyteen eräessä vanhassa ranskankielisessä

runoelmassa 1100 luvulta.[17] Siinä Heroodes, jolle kolmet kuninkaat ilmoittavat uuden valtiaan syntymisestä, ei sano uskovansa, ennenkuin kukko, joka on hänen edessään pöydällä paistina, entisissä höyhenissään lentäisi takaisin riuvulle laulamaan; joka kumma tapahtuukin. Tätä aivan vastaava kohta tavataan englantilaisessa joululaulussa, jota vielä 1800 luvulla on kansan kesken laulettu.[18] Siinä kerrotaan Vapahtajan syntymisestä, kolmen kuninkaan käynnistä Heroodeksen puheilla, lasten murhasta Bethlehmissä sekä pakomatalla Egyptiin tapahtuneista ihmeistä. Heroodeksen vastaus kuninkaalle kuuluu:

"Jos totta on, min kerrotten, tuo kukko edessäin
Mi paistina on, kiekukoon kolmasti peräkkäin."
Sai kukko heti höyhenet — Jumala teki näin —
Vadissa seisten kiekkahti kolmasti peräkkäin.

Mutta sitä paitsi löytyy Englannissa vanha käsikirjoitus 1400 luvulta, jossa kolmen kuninkaan sijalla esiintyy pyhä Stephanus, ilmoituksensa tähden lopuksi kivitettynä.[19]

Tapani palveluksessa Heroodes kuninkaan
Ruuat ja vaatteet toimitti, mitä hän käski vaan.
Tapanin oli kyökistä pää karjun tuotava;
Niin näki tähden loistavan Bethlemin kohdalla.
Hän heitti maahan karjunpään, sisähän kiiruhtain:
"Sinusta luovun, kuningas, ja palveluksestain.
Sinusta luovun, kuningas, ja palveluksesta,
Laps Bethlemiss' on syntynyt, parempi kaikkia."
— "Sua mikä vaivaa Tapani? Mit' olet vailla sa,
Syömistäkö vai juomista kuninkaan salissa."
— "En ruokaa, juomaa halua kuninkaan salissa;
Laps Bethlemiss' on syntynyt, parempi kaikkia."
— "Sua mikä vaivaa, Tapani? Oletko järjeltä?
Tahdotko kultaa, tavaraa, vai vaatett' ylhäistä?"
— "En kysy kultaa, tavaraa, en vaatett' ylhäistä,
Laps Bethlemiss' on syntynyt, jok' auttaa hädästä."
— "Niin totta se on, Tapani, on totta silloin vain,
Kun tämä kukko kiekuvi, mik' on mun vadissain."
Se sana tuskin kajahti, kun kukko kohoten
Jo kiekui: *Christus natus est!* joukossa herrojen.
"Ylös pyövelini paikalla, mä teidät lähetän,
Ulos kaupungista viekäätte, kivittäkääte hän!"
He tielle veivät Tapanin ja löivät kivillä,
Sen vuoks' on hänen aattonsa Kristuksen päivänä.

Omituinen englanninkielisessä laulussa on kukon latinalainen kiekahdus: *Christus natus est* (Kristus on syntynyt). Tällä päällekirjoituksella tiedetään löytyneen painettuna englanninkielisiä arkkiveisuja, jotka ovat olleet Bethlehemin seimeä kuvaavalla puupiirroksella koristettuja. Sen peräseinällä näkyi lammas ja härkä, heinäähkin kohdalla korppi ja varis ynnä ylempänä vielä kukko. Kaikkien näiden eläinten suusta kävi latinankielinen kirjoitus. Kukko kiekui: *Christus natus est!* Korppi kysyi: *quando?* (milloin). Varis vastasi: *hac nocte* (tänä yönä). Härkä mörähti: *uhi, ubi?* (missä, missä). Lammas määkyi: *Bethlehem!* Myös eräässä vanhassa ranskalaisessa joulurunossa, jossa selitetään eläinten ennen osanneen latinaa paremmin kuin ranskaa, kerrotaan kukon, härän ja lampaan samoin sanoin jouluyönä ilonsa ilmaiseen, sekä aasin vielä kiiruhtaneen: *eamus!* (menkäämme) ynnä vasikan siihen lisänneen: *volo, volo!* (tahdon, tahdon).[20] Että tässä on eläinten eri ääniä yritetty matkia, tuskin tarvinnee osoittaa.

Niinkuin tanskalainen tutkija Svend Grundtvig huomauttaa,[21] on luultavasti Joulupäivän ja Tapanin päivän peräkkäisyys vaikuttanut niinä pyhinä esitettyjen tekstinaideiden yhdistymiseen kansankäsityksessä. Mutta siinä tapauksessa ei Grundtvigin väite, että englantilaisen laulun loppuvärssyt ovat myöhempi liite, pidä paikkaansa. Sillä tuntuu paljoa luonnollisemmalta, että se on tullut yht'aikaa Stephanuksen nimen kanssa, joka sitten jäi jäljelle kun nämät loppuvärssyt kuuluivat pois; kuin että Tapanin päivän tekstistä ensin olisi otettu ainoasti nimi ja sitten uuden kerran lisätty kertomus hänen kohtalostaan.

Tapanin nimen yksin "Heroodeksen virteen" (*Rudisar visa*) liittyneenä kohtaamme Fär-saarilla säilyneessä kansanlaulussa.[22] Siinäkin Steffan on Heroodeksen palvelija, joka ulos mennessään näkee tähden idän puolella ja tulee sisään ilmoittamaan: "näen auringon taivaalla ja tähden sen vieressä; kuuluisa on se kuningas, joka eilen on syntynyt." Suutuksissaan Heroodes häneltä puhkaisuttaa silmät, jotta huomattaisiin auttaisiko häntä "kuninkaansa"; vaan hän näkeekin nyt yöllä yhtä selvästi kuin

ennen päivällä. Siinä tuodaan paistettu ja 30 palaan leikattu kukko pöydälle Heroodeksen eteen, joka huudahtaa: "sittenpä vasta uskoisin Tapanin puhetta, jos kukko tuosta nousisi kiekumaan." Samassa kukon palaset vadilla liittyvät yhteen ja kukko lentää punaiselle kultatuolille, räpyttäen siipiään sekä kauniisti kiekahden. Laulu jatkuu Heroodeksen ratsastuksella Bethlehemiin ja lopullisella kukistumisella.

Tanskassa ja Ruotsissa ei laulua enää ole eheänä tavattu. Molemmissa tanskalaisissa kirjaanpanoissa sen edellä käy Neitsyt Maarian ilmestys sekä seuraa Bethlehemin lasten murha ynnä pako Egyptiin. Kukkojuttu suoritetaan kolmella värssyllä, jotka toisessa niistä kuuluvat:[23]

Heroodeksen etehen astuin tuo
Pyhä Tapani sanoman tästä:
"Lähetetty profeetta meille on,
Joka maailman hädästä päästää." —

"En ennen usko sun sanojas,
Valepuhettas ennen en usko,
Kuin mikä edessä' on paistina,
Harasiivin laulavi kukko."

Se kukko levittäen siipensä —
Juur Jumalan syntyissä — kiekui.
Herodes kuningas pyörtyen
Valt'-istuimelt' alas liukui.

Tässä kappaleessa tulevat lisäksi kolmet viisaat miehet idässä ilmestyneestä tähdestä ja uudesta kuninkaasta Heroodekselle sanaa tuomaan.

Mainitut värssyt esiintyvät myös muutamassa ruotlaisessa Tapaninlaulussa, joka alkaa:[24]

Bethlehemissä tähti on syttynyt,
Yhä Kristuksen syntymän aikaan.
"Nyt syntynyt lapsi on maailmaan,
Joka tähtemme kuolla taitaa."

Herodes kutsuvi neuvoston:
"Puhettanne en ennen ma usko" j. n. e.

Kukkojuttua seuraa siinä kertomus toisesta pakomatalla Egyptiin tapahtuneesta ihmeestä. Niinkuin näkyy on tästä laulusta Tapanin nimikin unohtunut. Eräässä uudemmassa muistiinpanossa ensimmäinen säe kuitenkin kuuluu:

"St. Stefanille tähti on syttynyt." [25]

Tapanin virren johdannosta on toisessa tanskalaisessa kappaleessa vielä jälki nähtävänä.[26]

Pyhä Tapani varsoja lähteellen
— Yhä loistaissa tähden — ajaa.
"Totisesti on profeetta syntynyt,
Koko maailman Vapahtaja."

Ruotsissa on sama johdanto säilynyt erityisessä runossa, jota on Tapanin päivänä vielä 1800 luvulla yleisesti laulettu ja sitä tarvetta varten moneen kertaan arkkiveisuna painettu. Alkuperäisesti siihen kuuluvia säkeitä ovat arvatunkin:[27]

Tapani tallirenki vaan,
Hän juotti viittä varsoaan.
— — —
Ennenkuin kukko lauloikaan,
Tapani oli tallissaan.
— — —
Tapani lähteelle ajaa,
Hän vettä tiuvulla valaa.

Näiden värssyjen välissä kuvataan hevosien valkea, punainen ja omenanharmaa väri sekä suitsien ja kultaisen satulan päällepano. Sitten jatketaan kaikenlaisella lorulla. Vähitellen kuitenkin käy selville, että laulajain tarkoituksena on pyytää talosta syömistä ja juomista.

Muori kulta muurilla,
Annas palanen porsasta!
Rakas äiti kehdolla,
Annas maistaa leivosta!
Lipeäkala tuoksuaa,
Paloviina kostuttaa!
Jollemme nyt viinaa saa,
Rikki ikkunat kilahtaa!

Lopuksi toivotetaan talonväelle kaikkea hyvää:

Mummo vanha, raukea,
Alkaa jälleen nuortua.
Vaarikin saa voimia,
Kun on päässä tillikka.
Nuori isäntä iloisna
Karkaa kolme tanssia.
Vaimo tuore, punakka,
Lapsi käsivarrella j.n.e.

Runon jälkikerto vielä selvästi viittaa alkuperäiseen ajatukseen:

Loistaissa kirkkaan tähden,[28]
Viel' ei päivä sarasta,
Tähtöset vaan taivahalla tuikkii.

Mutta välikerto on nähtävästi johtunut runon käytännöstä: *vi tackom nu så gerna*, joka sopisi suomentaa loppusointua vaarinottaen:

Nyt kiittäen me lähdem'.

Vaan välikerrolla on myös toinen muoto: *hålt dig väl, fålan min* (pysy siivolla, varsani!), joka osoittaa, että laulajat itsekin ovat ratsun selässä. Ruotsissa on yleisesti ollut nuorten miesten tapana aamun hämärässä Tapanin päivää vasten satuloida hevoset ja ennen päivän koittamista ajaa ympäri kylää joka talouteen seisautuen laulamaan siinä tarkoituksessa, että kutsuttaisiin sisälle kestitystä saamaan. Etummaisella ratsastajalla tässä Tapanin-ajossa (*Staffansked*) mainitaan olleen riuvun päässä pyöreä lyhdyntapainen: tynnyrin vanteista, päreistä ja talilla rasvatusta paperista tehty, joka myöhemmin Loppiais-menojen sekaannuksesta sai tähden muodon.[29] Vielä tiedetään Ruotsissa olleen taikauskoisena tapana viedä hevoset sinä päivänä juomaan toisille lähteille kuin muulloin. Myös Norjassa kerrotaan Tapanina ratsastetun ympäri taloissa ja sitten juotetun hevoset jossain lähteessä, joka oli keskellä asumuksia; mies se joka ennen sinne hevosineen joutui.[30] Kilpa-ajoista Tapaninpäivänä Ruotsissa huomauttaa jo Olaus Magnus 1500 luvulla, ja vielä Geijer viittaa tapaan kilvaten ajaa kotiin Tapanin kirkosta; joka ensimmäiseksi ennätti, sai myös kesällä ensimmäisenä elonsa korjuusen.[31] Niinikään Holsteinissa on *Peerdesteffen* nimellä tunnettu vanha meno. Tapanin yönä on miesjoukolla käyty taloissa hevosia harjaamassa, jonka jälkeen niillä on ratsastettu ympäri pihaa aika elämää pitäen; unesta herätetyn talonväen on sitten pitänyt koko joukko kestittää. Saksassa on ollut yleinen tapa sinä päivänä ajaa hevoset hieken ja sitten iskettää niiden suonta, että koko vuoden umpeen säilyisivät terveinä. Sama suoneniskemistemppu on Tanskassa ja Englannissakin kuulunut Tapaninpäivän tehtäviin. Tanskassa vielä muistellaan pyhän Tapanin puoleen yleensä hevostaudeissa käännytyyn.[32]

Mainituissa germaanilaisissa maissa näkyy siis Tapani olleen hevosten erityisenä suojeluspyhänä. Myös suomalaisissa loitsurunoissa tämä germaanilais-katolinen käsitys selvästi ilmenee. Muutamassa pohjois-savolaisessa Hevosen synnyssä puhutellaan *Santta Tapania*, toisessa venäjänkarjajaisessa kappaleessa saa *Tahvanus* liikanimen *heposen herra* ja kolmannessa itäpohjanmaalaisessa toisinnossa häntä nimenomaan jumalaksi kutsutaan:[33]

Tahvanus hevosten herra,
Soimen suomija jumala.

Loitsun käytännöstä taikoessa Tapanin aamuna löytyy seuraava tieto. Silloin pitää hevonen pyyhkiä kynttilällä, joka on otettu kirkosta jouluamuna ja pantu yöksi tallin kattoon, sekä päästää ulos vasemman käsivarren alta luvulla, joka alkaa: Stephanus hevosten herra.[34] Onpa säilynyt maine Tapanin päivänä vietetystä uhrijuhlastakin, jota sanottiin *Talli-Tapanuksiksi*. Hevosia juottaessa aamulla piti astiassa olla joku hopearaha t.m. ja kirkon kukkaroon oli sinä pyhänä pantava oravan nahka. Ruuan puolesta tapettiin siksi päivää urosa jänis eli orava, josta tehdyn rokan miehet oluen ja viinan kanssa söivät tallissa. Tarkoituksena oli hevoston voittaminen.[35] Eivätkä hevosetkaan

uhrista osattomaksi jääneet. Samoin kuin Ruotsissa, jossa hevosille juotettiin jouluoluen tähteet, tiedetään Ikaalisissa Satakunnassa Tapanina kaadetun olutta ja viinaakin kauroihin taikka silppuihin.
[36]

Tästä kaikesta selviää, miksi kansanlaulun Tapani, joka englantilaisessa ja nähtävästi färöläisessäkin toisinnossa esiintyy sisäpalvelijana, Tanskassa ja Ruotsissa saa toimia tallirenkkinä, joka samoin kuin Tapanin ajajat aikaisin aamulla satuloi hevosensa ja vie ne lähteelle juomaan.

Ruotsin kautta on Tapanin laulu menoinen vielä vaeltanut Suomeen, lähinnä tietysti sen ruotsinkielisille asukkaille. Antero Warelius mainitsee Itä-Uudellamaalla noudatetun sitä Ruotsista tullutta tapaa, että joulupyhien aikana kuljetaan ympäri tähden kera sekä lauletaan Neitsyt Maarian seikoista ynnä: *Staffan var en stalleddräng*. [37] Varsinais-Suomen saaristossa kertoo t:ri L.W. Fagerlund nuorten miesten kokoontuneen Tapaninpäivänä hyvin aikaisin ja käyneen lyhdyt ja soihdut käsissä läpi kylän. Talon kohdalla he aina pysähtyivät rappusille ja vanhin läksi sisään tervehtien: "hyvää huomenta, onko Tapani kotona?" Jos tuli vastaus kieltävä, jatkettiin matkaa seuraavaan taloon. Vaan jos vastattiin myöntävästi, niin laulettiin ensin virrenvärssy ja sitten Ruotsissa tavallinen Tapaninlaulu. Sillä välin herännyt ja pukeutunut talonväki pyysi joukon sisään kestitettäväksi. Lopuksi viritettiin kuistilla vielä vähäinen kiitoslaulu. [38]

Suomen Ruotsalaisten välittämänä on Tapanin ajo lauluineen löytänyt viimeisen tyssijansa Suomalaisten luona, joiden sekä säilytys- että kehityskyky tässäkin selvästi ilmenee. Itä-Suomessa on tavattu kaikista alkuperäisin muoto Tapanin ratsastusta, ei sen kauempaa kuin tallista ja sisään asuinrakennukseen. Esim. Tuusniemellä Kuopion tienoilla tulivat rengit hevosen selässä tupaan, kysyen "onko Tahvana kotona?" Vastattiin: "on", ja tarjottiin miehille viinaa sekä hevosille ohraa. [39] Myös Inkerinmaalta tunnetaan sama tapa, että talon isäntä tai renki ratsasti tallista tupaan ja kysyi: "onko Tahvana kotona." [40]

Tästä, niinkuin t:ri M. Waronen tutkimuksessaan Vainajain palveluksesta muinaisilla Suomalaisilla huomauttaa, [41] on kehittynyt ratsastaminen ympäri kylän talosta taloon Tapania kysymässä. Muutamassa kertomuksessa juhlamenoista ja taikatavoista Suomen Karjalassa esitetään molemmat tavat rinnatusten. [42] Tahvanan päivänä varhain aamulla kun isännät olivat syöttäneet hevosillensa omia leipomiansa "Tahvanan kakkaroita", ajoivat rengit hevoset tupaan, jossa saivat pöydältä seulasta syödä ohria, että pysyivät terveinä. Tuosta lähtivät pojat vielä varhain aamulla Tahvanaa ajamaan ratsastaen ympäri kyläkuntaa. Jopa ajaa romuuttivat tupaan kiljuen: "onko Tahvana kotona?" — "On", vastasi isäntä pöydän päästä, toi kauroja kopassa ja pani rahille hevosten eteen. Sitten tarjosi pojille hevosen selkään viinaa ja "pala päälle", näyttääkseen että Tahvo todella oli kotona. Kiitokseksi Tahvanan ajajat vetivät oveen ristin ja tuota kyytiä ulos tuvasta taas ajamaan toiseen taloon.

Uusi muutos menossa tapahtui, kuin hevosen perään valjastettiin reki, joten useampia miehiä pääsi samalla hevosella kulkemaan. Porvoon tienoilla on tässä yhteydessä säilynyt muuan luultavasti alkuperäinen piirre. Hevonen, joka pantiin reen eteen, kun oli lähdeävä pitkin kylää "Tapania ajamaan", piti valita nuori, "mulli", jolla ei ennen oltu ajettu. [43]

Lisäksi liittyi Tapanin ajoon tuo tavallinen joulupukki. [44] Nurmijärvellä liki Helsinkiä muut pojat istuivat reessä, vaan yksi hevosen selässä, nurin käännettyyn turkkiin puettuna. Siitä sanottiinkin, että:

Tapani on takuista tehty,
Sian villoista vuolituu.

Toiset aina kävivät kysymässä lupaa "Tapanin" sisälle tulla. Enimmiten oli kuitenkin tämä "Tapani" omituiseen olkipukuun laitettuna. Esim. Tampereen tienoilla oli hänellä olkimatto vyötäisten ympärillä; yläosan ruumista peitti toinen olkikupu ja päätä koristi olkinen hattu, jatkona pitkä olkipiiska, joka takana laahusti; kasvoja varjosti vielä naamari. Janakkalassa Hämeenlinnan tienoilla tiedetään tätä olkiukkoakin kuljetetun hevosella, mutta Sääksmäellä saivat olkisiin sepeleihin käärityn Tapani-pojan hänen toverinsa itse vetää kelkassa talojen väliä; hänen tehtävänsä oli mykkänä hyppiä toisten laulaessa. Viimeksi kun Tapanin kuljettajain luku supistui yhteen, täytyi hänen itsensäkin jalan ympäri astua. Esim. Kangasalla kerrotaan "Tapania", joka oli puettuna oljesta sidottuun hattuun — niinkuin hattu kuhilaassa — seuranneen toverin, "kuraattorin", joka edellä astui tupaan ja kysyi: "saako Tapani tulla sisään?" Luvan annettua Tapani tuvassa itse sekä lauloi että tanssi. Mutta toisen tiedonannon mukaan, läheisestä Ylöjärven pitäjältä, johdattaja viritti laulun:

Tanssi sinä taitava Tapani!

Olemme vihdoin tulleet suomalaiseseen Tapanin virteeseen, joka samoin kuin skandinaavilainen alkaa kuvauksella Tapanin "tallirengin" hevosen hoidosta. Tapanin ajon yhteydessä esiintyy laulu vasta silloin, kun tämä yli pihan ratsastuksesta näkyy muuttuneen ympäri kylän ajelemiseksi. Mutta se säilyy, sisällyksestään huolimatta, vielä sitten, kun hevosella upeileminen on alentunut nöyremmäksi jalan

käymiseksi. Viimeksi mainittu muutos on tapahtunut monesta käytännöllisestä syystä, eikä yksistään joulupukin kuljetuksen sekaannuksesta. "Hämeessä ja seuduilla länteenpäin varsinaisesta Hämeestä" mainitsee jo Lönnrot nuorten miesten kokoontuneina vaeltaneen talosta taloon laulutervehdyksellä, jonka jälkeen heitä kestitettiin oluella, myöhemmin myös viinalla.[45]

Kaikista täydellisin suomenkielinen kirjaanpano Tapanin virttä on, huomattava kyllä, saatu Marttilan Koskelta Turun läheisyydestä. Murteellisessa asussaan se tähän muuttamatta painettakoon.[46]

Onk' Tapani koton'?
Tanttais toi taitava Tapani,
Ruake toi Ruatukse' hevosii,
Kaitsi Kiivan konkarei.
Joulu-yälä puhteella jalo,
Joulu-yälä korkialle.
Vei hän hepo lähteellä juamaa';
Eipä hepo vettä juanu',
Eipä piiröpää piirannu.
Verestäpä[47] toi vikoja etsei,
Eipä hä' verestä vikoja löynny'.
Näki hän tähren taivahaas',
Tähre' varjo' lähtehees',
Pilkun pilven ravos'.
Vei hä' hepo lähteeltä kotja,
Kaalikkajalka kaivoltansa;
Kuano toin pilviä piteli,
Häntä pitkä maata veti.
Ei toi loimii loimitellu',
Eikä kauri kaurotellu'.
Meni' mä sitt' Ruatukse' tupaa',
Alta orten, päältä parten,
Vastais Ruatus rualtansa,
Tiihakansa tiskiltänsä:
"Jolles sä ääntänsä vähennä,
Kyll' mä sun ikänsä lyhennä'." —
"Ny' on syntyny' Jumalan valta,
Paisunu' paremmi';
Jo mä ny' luavu' Ruatuksesta,
Otan uskon Kiesuksesta,
Parempaahan palvelukseen."
Alta orten, päältä parten,
Vastais Ruatus rualtansa,
Tiihakansa tiskiltänsä:
"Jolles sä ääntänsä vähennä,
Kyll' mä sun ikänsä lyhennä'." —
"Ny' on syntyny' Jumalan valta,
Paisunu' paremmi';
Jo mä ny' luavu' j.n.e."
"Sitten mä ton toreksi uskon,
Jos tua kukko laulane." —
Rupeis kukko laulamaaha',
Laulo kukko kuuretta farttii,
Kananpoika kahreksatta.[48]
"Sitten mä toin toreksi usko',
Jos toi sonni mylvinee."
Oli jo liha syäty, luu kaluttu,
Käsi[49] kenkinä piretty.
Rupeis sonni mylvimää',
Luillansa luhisemmaa',
Jäsenöillä järskimäähä'.
"Sitten mä ton toreksi usko',
Jos toi veitsenpää vesonee."
Paiskais veitses permantooho',
Veitsenpää rupeis vesomaa',
Vesois kuusi kultaista vessoo,
Kultalehti kunki pääsä.

Olukaine' juavukaine'
Juoksee kohren korkomaata,
Niinkuin reki raitjoos myäre',
Ämmä vanha jäätä myäre',
Kortteli viinaa ja kannu oltta,
Ei tätä joukkoa vähein holтта."

(Seurasi äänettämyys; olutta, viinaa, kaljaa, sahtia tuotiin).

Hyvä oli merkki miälesäni
Tullesani tähän kylää',
Semmenkin tähän talloo',
Semmenkin tähän tupaa':
Tiä musta kootaan menee,
Toinen aitta mäellä,
Kolmais keikku kellariih'i'.
Kyll' on oltta kellarisa,
Tammisesa tynnärisä,
Pitäväisen pruntin alla,
Koivusen tapin taka';
Punaset on isänän posket,
Levjät on emänän lanteet;
Kipuras' on koira' häntä,
Solmus' on sian sapara,
Kiiltävä on kissan selkä.[50]

(Ulos mennessä lopuksi):

Ih ha ha ha!"[51]

Tämän ohella on Varsinais-Suomessa vielä muistiinpantu alkusäkeet hiukan eriävissä muodossa.[52]

Tanssi sie taitava Tapani,
Kaitsi Kiiman konkareita,
Jouluyönä julkisena,
Joulupuhteina jaloina.

Satakunnasta ja Hämeestä löytyy, paitsi mainittuja 1) Topeliusen ja 2) Lönnrotin muistiinpanoja, 3) B.A. Paldanin talvella 1852 Ikaalisissa tapaama, 4) A. Meurmanin 24/5 1852 Kangasalta lähettämä, 5) I.J. Iltasen eli Inbergin v. 1871 kirjoittama, jota sanottiin Akaalla ja Sääksmäellä laulettuun siihen aikaan kuin "Ryssä tuli maahan", 6) yksi kappale niinkuin molemmat edelliseltäkin Muinaismuisto-yhdistyksen omistamissa Reinholmin keräelmissä, mutta ilman paikan- ja ajanmääräystä sekä 7) J. Mikkolan v. 1887 pikakirjoituksella tekemä kirjaanpano Ylöjärveltä, samoin kuin kolme ensin mainittua Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa.[53] Niissä ilmaantuvat runon säkeet ovat seuraavat, äänneellisiä ja muita aivan vähäisiä eroavaisuuksia lukuunottamatta:

Tapanin (3457) eli Tahvanin (2) laulu (2347) eli virsi (5).

Joulu joukossa tuleepi, Tanssissa Tapanin päivä (12567). Tapani, jalo Tapani (4). *Tanssas toi taitava Tapani* (124567). Sekä tanssas että taisi (5). *Oven suusta pöydän päähän* (4-7). *Pöydän päästä oven suuhun* (5-7). *Puolijöstä puolijöhön* (127). Tapani se takusta tehty, Tapani se tallipoika (3). *Tapanill' on tallirenki* (127), *Joka ruokkii Ruoloksen oriita, Kaitseepi Kilan kankareita* (7). Oli minulla iso ori, Jonk' oli lammi lautasilla, Iso meri keskellä selkää (5). *Vei hän juomalle hevosen*(2); (2; 1 V. toi h-sta vedelle; 3 Ajo h-et). *Läpissäären lähtehelle* (1; 2 seur. jälkeen; 3 Lamposelle). *Kaivolle kadikkaseljän* (2; 1 -selle). Talutin ma orkkoo juomaan, Pirotellen piirtokuonoo, *Kaviot ton kiviä kalvoi, Harja ton pilviä halkoi* (5). *Eipä toi hepo vettä juonut* (67). *Hepo kuorsui, lähde läikkyi*. (67; 1-2 l. l. h. k.) "Mitäs kuorsut korpin ruoka? (2; 1 koiran, 7 konnan.) Valitset variksen palaa (7). *Hirnut Hiisien hevonen*" (1; 2 ihmisen). *Lähdin maahan rattahista Katsomahan maan vikoja, Ei ollut maassa maan vikoja, Eikä vedessä veden vikoja* (2). *Iskin silmäni itähän* (12). *Katsoin päin luotehesen* (2). Näin tähden taivahalla (12; 356 Näki). *Pilkan pilvien raossa* (26; 1 Pilkun; 3 Pienen p. pilven raos). Syrjän pilven pilkkosen alla, Pumpuaisten lähtehellä (5). *Menin Ruotuksen tallihin, Levittelin verkalointa* (2). *Menin Ruotuksen tupahan* (12). *Seisahtelin oven suussa, Pysähtelin partten päässä* (2). *Västas Ruotus rualtansa* (2; 1 R. haastoi). *Tiivas tiskinsä nojalta* (1; 2 Timo). "Pese kättä, käy rualle, Ruoki Ruotuksen hevosta!" — "En sinä pitkässä ijässä, Ruoki Ruotuksen hevosta, Kaitse Kiivan kankarita." (2). "Jo ma nyt luovun Ruotuksesta, Otan uskon Jeesuksesta (1 runon lopussa). Pois ma ruovun Ruotuksista. Annan uskon keskuksista, Päästin pyhälle pojalle, *Paremmalle palvelukselle*" (5 runon alussa). *Ruotus kunnoton kuningas* (6; 4 Ruotospa toi). *Ihan ilkeä isäntä*. (6; 4 Ilon i-n; vrt. 7 ihana i.) "Sitte mä sen todeksi uskon (2; 1 Siis mä ton; 467 sanas). *Jos toi härkä mylvineepi* (1246). *Joka on luina*

laattialla (12). Joka oli viisi vuotta maassa maannut (3). *Liha syöty, luu jätetty*, (246; 13 luut lusittu). *Kesi kenkinä pidetty*" (1246; 3 k-ksi tehty). *Rupespa härkä mylvimähän* (16; 3 H. r. möyrimään). Luillansa luhisemahan, Kynsin maata kaappimahan (1; vrt. kukko). *Mylvi kolmelta sanalta* (6). Mylvipä toi kahdeksan sanaa. Sanan puoli yhdeksättä (4 härkä kukon jälkeen). — — — *Jos toi kukko laulaneepi* (12467). *Höyhenillänsä höyhkääpi* (7). *Joka on paistina vadissa* (124; 67 Jonk' on liha). *Höyhenet tulipalossa* (467). Kuin on voilla voideltuna, Jäsenille järköitetty, Höyhenille höykytetty (1). Höyhenillä höyhkenillä, Jäsenillä järkkäneillä, Luitansa lutistele, Isännän ilolliseksi, Emännän elolliseksi (2). *Rupespa kukko laulamahan, Kukko kuudelta sanalta, Kananpoilca kahdeksalta* (16). Laulopa toi kuusi sanaa, Sanan puoli seitsemättä (4). — — — *Jos toi veitsenpää vesonee* (4 vesone; 2 vesonne; 1 vesoisei; 7, ennen kukkoa, puukonpää vesoileepi). Kuin on lyöty laattiahan (1). *Joll' on vuosi vuolesseltu* (47; 2 Jot' on). *Kaksi kannettu tupessa* (2; 4 viisi, 7 pidetty). Vesonnee kuusi vesoa, Lehtiveson seitsemännen (2; 6 seitsemän, — an kahdeksanneksi). Vesopa toi yhdeksän vesaa, Vihdasvesan kymmenennen (4). *Rupespa veitsenpää vesohon, Vesos kuudelta vesalta, Kultalehti kunkin päässä* (1). *Menettä kemppi kellarikin* (24567). *Tuoppas olta tuoppisella* (456; 2 tuopi täyden). *Kanna kaksikorvasella* (5 kahdella korvosella; 6 kaksivantehella). *Annappa tuopin totta tehdä* (23457). *Viisivantehen vipata* (47; 6 vipataan, 5 vipotella, 2 vikoja, 3 vissist). Kaksikorvan kallistella (4). Viinakupin kuljeskella (4-7). Leipäpytkyn pyörähdellä (67). Lihaa leipää lautasella. Ihahaa! (5). *Kyllä on olta kellarissa, Tammisessa tynnyrissä, Koivuisen tapin takana* (7). *Olut alla, vaksi päällä, Keskellä mesi punainen* (2; 7 Vaksi a v. p. M. makonen k.) Voi voi muori kulta! Jos mun nälkäni näkisit, Juostenpa aittahan menisit, Tepotellen kellarihin (4). *Isännän ma ensin kiitän*[54] (23457; 6 sitten). *Jok' on suosta suojan tehnyt* (2-7). *Pannut penkit pensahista* (4-7; 2 penkin; 3 pensahille). Alentanut ansahille (3). *Asettanut ankarasti* (46: 2 ankaralle; 7 ahkeralle). *Pannut paikalle hyvälle* (26; 7 parahalle). *Hirret noi hirmuilta mäiltä* (5; 4 vetänyt h. h. mäeltä; 6 h. tuonut h-uisista mäistä). Painut marjun kankahilta (5). *Malat vuorilta kovilta* (4). *Tuohet viljalaitumilta* (4; 6 koivuvehmahista) Isäntää mä vielä kiitän, Joka on ohrat aitasta tuonut (3). *Emännän mä sitten kiitän* (23457; 6 ensist). *Jok' on ohrist' olven pannut* (2456; 37 tehnyt). *Makujuoman mullahista* (2-7). *Olut alla, vaksi päällä, Keskellä mesi punainen* (2).

Jumala antakoon tulevanakin vuonna ohrat ja rukiit menestyvän, että saadaan olta ja viinaa (4). Näin on käynyt lauluni laadullensa ilovirttä veisaten; tulevana vuonna ohria kasvaa kuin kumurikkiä ja hyvin siunatun pitkiä (7). *Laulanpa mä tähän talohon Tallihin hyvät hevoset, Hevosille hyvät varsat* (3). *Toivotan mä tähän talohon* (4; 3 laulanpa). *Tammen keskelle pihaa, Oksat olta juoksemahan, Vitsat viinaa tiukkumahan* (34).

(Vaun jos ei mitään anneta talossa):

Toivotan mä tähän talohon, Kuivan kuusen keskelle pihaa, Oksat k— juoksemahan, Lutvut p — pruiskimahan (4). *Isäntä hirtehen, emäntä ortehen* (45). *Veriveitsi pöydän päähän* (45). I. h. e. o. Poika korpehen, kontti selkähän, Piru konttihin, korvat pystyhyn (h).

"Silmään pistävä", huomauttaa Borenius,[55] "on suomalaisen virren yhtäläisyys mainittujen, varsinkin kaukaisempien kansojen laulujen kanssa, joissa legendalaulun alkuperäinen muoto on säilynyt paremmin kuin ruotsalaisessa." Tapanin irtisanomisen palveluksestaan sekä Ruotuksen käskyn käymään ruualle tapaammekin taaksepäin menen vasta englantilaisessa Tapanin laulussa. Mutta toiselta puolen on suomalaisessa virressä piirteitä, jotka sen liittävät läheisesti skandinaavilaiseen, niinkuin Tapanin esiintyminen tallirekinä ja hevosten juottaminen; vieläpä nimenomaan ruotsalaiseen muodostukseen, jossa Tapanin laulajat lopuksi pukevat runoon sekä kerjuunsa että kiitoksensa. Tämä ei ole muuten selitettävissä kuin olettamalla, että laulu Ruotsissakin on aikoinaan ollut paljoa täydellisempi. Kysymyksen alaiseksi vaan jää, ovatko kukkojutun rinnalla esitetyt härän ja veitsen ihmeet jo Ruotsissa muodostuneita, vai vasta Suomen puolella lisättyjä. Kuivan puun vesoittumisen olemme vendiläisen laulun yhteydessä huomanneet; muutamissa Varsinais-Suomen suorasanaissa tarinoissa tavataan myös tämä piirre.[56] Härkä kukon rinnalla esiintyy, niinkuin saamme nähdä, vielä virolaisessa Luojan surma-runon muodostuksessa, joka on riippumaton suomalaisesta, vaan mahdollisesti yhteisestä alkulähteestä johtuva. Suomalaisessa runossa on kuitenkin härän kuvaus siinä määrin kukon kuvauksen jäljittelyä — sanojen mylviminen, luilla luhiseminen ja kynsin maata kaappiminen — että sen hyvin voi ajatella ihan itsenäisesti Suomen puolella lisätyn kolmiluvun täydentämiseksi.

Mutta olkoonpa suomalainen runo niissäkin kohdin mukaelma kadonnutta ruotsalaista, joka vuorostaan on muodostunut alkuperäisemmästä tanskalaisesta j.n.e., niin on se sittenkin esitystavaltaan kaikkia esikuviansa paljoa täyteläisempi ja runollisempi. Vanha runomittamme kertoineen on nähtävästi vaatinut Suomen runottarelta verrattain itsenäistä työtä.

Suomen länsimurteen alalta on vielä mainitsematta vähäinen katkelma

Etelä-Pohjanmaalta joka on säilynyt Ajoksen loitsun jatkona:[57]

Hiiden hihti, hiiden huhti,
Hiiden helvetin hevonen,
Näki tähden taivahasta,
Ja pilkan pilven raosta.

Itäsuomen runoalueella on Tapanin virrestä ainoasti yksityisiä säkeitä säilynyt. Pohjois-Hämeessä on Hevosen pihallepäästö-sanoihin joutunut piirre Ruotuksen hevosen ruokinnasta:[58]

Ruoki Ruotuksen hevosta,
Katso Kiiskon konkaria,
Metsäilveksen iholle,
Metsäuuhen untuvalle.

Samoilla seuduin ilmaantuu se myös Tallirengin sanoissa:[59]

Syötä syöttäjä hevosta,
Katso Kiivan kankaria,
Seiso yöt suka käessä,
Päivät kampa kainalossa.

Sukimisen kuvaus, johon se on liittynyt, on yleinen ei ainoastaan hevosen, vaan myös karjan luvuissa. [60] Yhdistyksen on nähtävästi aiheuttanut Hevosen synnyssä avuksi pyydettyä pyhimyksenä esiintyvä Tahvanus. Esim. mainitussa itäpohjanmaalaisessa kappaleessa, jossa hän on nimenomaan "jumala", rukoillaan:

Yöt seiso suka käessä,
Päivät vihko kainalossa;
Sui ilveksen iholle,
Kampoa kalan evälle.

Toisen säeparin Tapanin virren alusta on Ilamantsin kuuluisin laulaja Simana Sissonen Mekrijärvellä muutamassa runon katkelmassa tallentanut:[61]

Kovin korskui konnan ruuna,
Pätisi pahan oronen.
Virkki vanha Väinämöinen:
"En huoli hevosiani,
Sure en sukkajalkojani,
Piä en piiskasta lukua,
Huolta en kannu kannuksista."

Eräässä Etelä-Savosta löydetyssä lorussa huomataan Tapanin nimi ynnä viittaus Tapani-pojan puettamiseen.[62]

Tahvana takuista tehty,
Sysistä, pärehen päistä.

Ruotuskin tulee vielä esille kuninkaana ja kauniin Katrinan kosijana runossa, joka päällekirjoituksella "Katrin parannus" on luettavana Kantelettaressa (III. n:o 3). Tässä painetussa on kosija tosin nimetön, mutta kansanrunon toisoinnoissa, joita on saatu Itä-Pohjanmaalta, Suomen Pohjois-Karjalasta, Savosta, jopa Vermlannista, hän on säännöllisesti: *Ruotus kunnotar kuningas, Ruotuksen, Ruotusten tai Ruotoloin kuningas*. [63]

Että Tapanin virsi on aikoinaan ollut Itä-Suomessa tunnettu, todistaa kuitenkin paraiten sen olemassa olo sekä Venäjän-Karjalassa että Länsi-Inkerissä, joihin molempiin paikkoihin se on voinut kulkeutua ainoasti Suomen Karjalan kautta.

Eteläisin venäjänkarjalaisista kappaleista on Europaeusen Repolassa kirjaanpanema, [64] johon paitsi Joukahaisen nimeä on sekaantunut sukataika Lemminkäis-runoista.

Tuopa nuori Joukahainen
Oli hevon juotannossa,
Katsonnossa konkarinsa,
Keksi tähden taivoselta,
Pilk[an] pilvien lom[alta].
"Itse Ruotus juotto'ose,

Katso'ose konkaria,
Tämän päivyen perästä.
Nyt meill' on parempi valta,
Nyt meillä Jumala syntyi."
Pisti puukon pöytähänsä,
Suan seinähän sivalti,
Painoi harjan patsahasen:
"Äsken on toet totesi,
Valehettomat vakasi,
Kuin veitsi vesottunevi,
Suka hurmehin tulevi,
Harja verta vuotanevi."
Jo veitsi j.n.e.
"Äsken j.n.e.
Kuin on härkä ammunevi,
Jok' on syöty mennä vuonna,
Kesä(!) kenkinä pietty,
Nahka talven tallailtu."
Rupei härkä ammumahan,
Pääpässi pölöttämähän.
"Jo nyt on toet totesi,
Valehettomat vakasi."

Toinen kappale on Aunuksen ja Vienan läänin rajoilta Akonlahdesta Lönnrotin löytämä.[65] Niinkuin mainittu, on se Luojan virren loppuun irtonaisesti kiinnitetty. Toimivaa henkilöä nimittämättä se alkaa säkeillä:

Juotti Ruojuksen hevosta,
Katon (!) Kiiv[an] konkaria.

Muuten se ei sanottavasti eroa edellisestä. Suka ja harja on siitä kuitenkin pois jätetty:

Kuin veitsi vesottunevi,
Kuin vesot lehittynevi.

Sitä vastoin on härän jälkeen lisätty vielä kolmannen ihmeen vaatimus, nähtävästi Kilpakosinta-runon vaikutuksesta:

Kuin nosse(!) halli haukkumahan,
Linnan lussi luukkamahan.

Tapanin nimeä ei ole Latvajärven Arhipankaan toisinnossa tallella, vaikka siinä alkuosa virttä on erittäin eheänä säilynyt. Myöhempiä lisäyksiä tässä ovat: marhaminnan maahan heittäminen Itkevän purren runosta, joka alkaa Väinämöisen hevosen etsinnällä; Ruotuksen istuminen pöydän päässä paitasillaan Katrin ja Hannuksen runosta;[66] sekä loppusäkeet, jotka kuuluvat edempänä esitettävään Viron orjan virteen.

Ruotus oli ennen semmoinen mies, että koko maailma häntä palveli. Pani kerran palvelijansa hevosta juottamahan.

"Menes oro juottamahan,
Laukki laineuttamahan,
Avennosta talvisesta." —
Eipä juo heposen varsa. —
Katsoi kerran kaivohonsa,
Toisen kerran päänsä päälle,
Keksi tähän taivoselta,
Pilkan pilvien raolta.
Nousi oron —
Nousi laukon lautaselle.
Ajoi juoksulla kotihin,
Samolla pihalle saapi,
Heitti maahan marhaminnan,
Hietahan helyt heposen,
Pian pistäkse tupahan.
Ruma Ruotus paitulainen,
Syöpi, juopi pöyän päässä,

Päässä pöyän paioillahan
Aivin aiminaisillahan.
Sanan virkkoi, noin nimesi:
"Tämän päiväsen perästä
Ruoki en Ruotuksen hevosta,
Katso en —[67] kankaria;
Itse Ruotus ruokkikohon,
Katsokohon kankaria.
Jo meill' on parempi valta,
Jo on tähti taivahalla,
Pilkka pilvien raossa.
Pahoin maksoit orjan palkan,
Raatajan rahanalaisen,
Lyhyellä kyynärällä,
Saralla venytetyllä."

Ihmeet tästä kappaleesta kokonaan puuttuvat, mutta härästä yhdessä suan kanssa Arhippa lauloi Lemminkäisen surma-virressä.[68]

Niinkuin on mainittu, hän Castrénille esitti Tapanin virren aivan erikseen. Kuitenkin on juuri Arhippa paraiten valmistanut Lönnrotin yhteensovittusta siirtämällä pöydän päässä istuvan Ruotuksen myös Saunanhakuvirteen. Tässä hän lisäksi on säilyttänyt Tapanin nimestäkin jäljen säkeessä:

On talli Tapomäellä.

Tapanin virren liittymisen toiselta puolen. Lapsenetsintä-virteen on tehnyt kiinteämmäksi eräs Uhtuenpuolinen runo, jossa lapsen katoamisen yhteydessä ilmaantuvat seuraavat säkeet:[69]

"Mitä hirnut Hiitten ruuna,
Päriset pahan hevonen?"
"Sitä hirnun Hiitten ruuna,
Vietiin poika polviltasi."

Että Lönnrot on osannut oikeaan, kun Cajanin kirjaanpanoa noudattaen asetti Tapanin virren mainittujen Luojan virren kappaleiden väliin, todistavat osaltaan myös Varsinais-Inkerin toisinnot. Hevaan puolella myöhemmin löydetyssä viidessä kappaleessa se aivan säännöllisesti seuraa Saunanhaku-virttä. Painettakoon siitä rinnan kolme toisiaan täydentävää kirjaanpanoa.[70]

A. (Saunanhaku edellä; sam. B, C).

Tahmana hengoisten herra,
Ruokki Ruotuksen heposta,
Yöt seisoj suka piossa,
Päivät kampa kainalossa.
Meni juotolle hevosta,
Jortanaisesta joesta,
Heraisesta lähtehestä.
Ei juo oro joesta,
Laki ei vettä lainehestä.
Tahmana hengoisten herra:
"Miks' et juo oro joesta?"
Oro kielillen panihen:
"Sill' en juo joesta vettä,
Kuun kuva jokehen paistoi,
Päivän tähti lainehesen;
Rannat on täynnä käärmehiä,
Pohja mustia matoja;
Huuhtoivat huorat huntujansa,
Ripakat rapakojansa,
Renkimiehet reppujansa."
Tahmana hengoisten herra
Sanoin laati, suin läkäsi:
"Äsken lie toet sanasi,
Vanamoittavat (!) valasi.
Iske veitsi pöyän päähän;
Kun veitsenpää vesoittuu
Vesasin kultaisin,

Lehin hopeaisin."
Iski veitsen pöyän päähän,
Ja veitsenpää vesoitui j.n.e.
Tahmana hengoisten herra:
"Et sinä Jumala mulle!
Jo mulle Jumala syntyi
Tänä huomenna varain,
Heinille lumekkahille,
Kakroille jääkkähille,
Oron suuren soimen luokse,
Kaaron karsinan etehen."

B.

Maaria pyhäinen vaimo,
Meni huuhtoi huntujansa
Jortanaisessa joessa,
Kultaisessa lähteessä.
Tahvana oli heposen herra
Meni juotulle heposen
Jouluhuomenna varain.
Ei juo oro joesta j.n.e.
Tahvana oli heposen herra
Sanoin laati ruunallensa:
"Mitäpä kruosuat korpi (!) ruuna,
Hirnut Hien maan heponen?"
Oro kielille paneli,
Läkinöille luottelihen:
"Siitä mä kruosuan j.n.e.
Tänä huomenna varain
Huora huuhtoi j.n.e.
Joki on mustaa matoa,
Reunat kytä käärmehiä."

C.

Mentiin juotolle j.n.e.
Eivät juo joesta j.n.e.
Oronen kielelle paneli j.n.e.
"Jo meillä Jumala syntyi
Läävähän heposen luokse."
Akka sanoi: "ei oo tosi!
Kukon keität riehtelällä."
Pantiin kukko riehtelälle,
Kukko lauloi: Jumal syntyi!
"Ei oo viel' toeksi sanat!
Iske veitsi kannen päähän."
Siitä veitsenpää vesottui.
Siitä vasta uskottihin,
Että meillä Jumala syntyi.

Keski-inkeriläinen Tapanin virren muodostus on ilmeisesti ollut edelläkäyvän Saunanhaku-virren vaikutuksen alainen. Tästä ei ole ainoastaan otettu kuvaus syntymisestä seimen luona, myös tähden kuva vedessä on saanut toisenlaisen merkityksen. Se ei enää käännä katsetta ylös taivaalle, vaan alas joen pohjaan — Jordanin joki on muista runoista ensin lähteen rinnalle ja sitten sen sijalle tullut — ja täällä se valaisee sitä saastaa, joka pahaksi naiseksi kuvaillun Neitsyt Maarian vaatteen pesusta on ikään kuin käärmeinä keräytynyt.

Viimeksi mainitun liitteen myöhäsyntyisyys käy selville siitä, että se on lainattu loitsurunoista. Sekä Inkerinmaalla että Suomen puolella, vieläpä Venäjän-Karjalassa esiintyy pahojen naisten pesu Raudan syntyyyn kuuluvana aiheena, esim. Länsi-Inkerissä:[71]

Et sä siisiks suuri ollut,
Et sä suuri, etkä pieni,
Kun sä jokena juoksit,
Kylän peltojen perätse,

Kylän aitojen alatse,
Huuhoit huurat huntujansa,
Pahat naiset paitojansa,
Ripakot rapakkojansa.

Loitsurunoista saatu on myös hevosen sukimisen piirre, nimittäin Hevosen synnystä, johon jo Suomen puolella olemme nähneet Ruotuksen hevosen ruokinnan liittyneen. Varsin alkuperäinen sitä vastoin on kukon lause: "Jumala syntyi", jonka vastine löytyy vanhimmassa englanninkielisessä laulussa, niinkuin jo Borenius on huomauttanut.[72]

Saunanhaku-virteen liittyneenä tavataan Tapanin virsi myös yhdessä Soikkolan kappaleessa.[73] Siinä Neitsyt Maaria lapselle nimen laadittuaan kehoittaa Tahvanaa:

"Mene selville sepille,
Takosille tarkkesille,
Teetä suuhun kultasuitset,
Teetä päähän kultapäitset,
Selkähän sotisatula."
Tahvana heposen herra.
Otti senen kuullaksehen,
Meni j.n.e.

Samoin Tahvana käsketään menemään hevosta juottamaan; vaan hevonen ei ota juodakseen, sanoen syyksi että kuu eli päivän tähti ei paista jokeen, jonka pohjassa on mustia matoja.

Toisessa katkelmantapaisessa Jumalan poika itse juottaa hevosta Jordanista, missä paha nainen on paitojaan huuhtonut.[74]

Selvästi siis huomaa, että runo on Hevaalta päin Soikkolaan kulkenut ja tiellä turmeltunut.

Mutta toiselta puolen on Tapanin virsi Soikkolassa säilynyt osaksi vanhemmassakin muodossa kuin Hevaalla, niinkuin seuraavasta kappaleesta näkyy:[75]

Tahvana hovusten herra,
Hovusten herra, hevosten herra,
Ruotus kultainen kuningas,
Ruokki Ruotuksen hevosta,
— kiima (!) konkaria,
Yöt seisoi suka käessä,
Päivät päitset kainalossa.
Sualla suki hevosta,
Kammallansa kampaeli,
Koreaksi kuonon päältä,
Haveaksi harjan päältä,
Sileäksi seljän (!) päältä,
Lakeaksi lautasilta.
Koreat rihmat kuonon päällä,
Haveat rihmat harjan päällä,
Sileät rihmat seljän päällä,
Lakeat rihmat lautasilla,
Tahvana hovusten herra,
Ruotus kultainen kuningas,
Tuli ulkosta tupahan:
"Jo meille Jumala syntyi.
Jouluyöllä onnisella,
Tallihin hevosten taaksi,
Kakurille jäykähille."
(Tahvana tasainen poika
Meni oroa juottamahan,
Ja tammaa taluttamahan.
Eipä oro vettä juonut,
Eikä laukku lainaellut,
Kuin keksi kuvan joesta,
Tähen merkin taivahasta).[76]
Tuli oroa juottamasta,
Ja tammaa taluttamasta.
Tahvana tasainen poika,

Tahvana juua tahtoo,
Tahvanan kulkku kuivettuu.
Tuokoa tuopilla olutta,
Pikarilla pienikkestä.
Olut kiehui astiassa,
Tammisessa astiassa,
Tammisen tapin takana,
Hiiva alla, vaahto päällä,
Keskeissä olut punainen.

Siinä ei ole yksistään Ruotuksen nimi tallella, vaan hänen kuninkuutensakin, joka ei länsisuomalaisissakaan kirjaanpanoissa ole säilynyt, vaikka se itäsuomalaisista Katrinan kosinnan kappaleista päättäen lienee Tapanin virteen alkuansa kuulunut. Hevaalla löytymättömiä vanhoja piirteitä ovat myös: ulkoa tupaan tuleminen, tähden taivaalta keksiminen sekä lopuksi oluen pyytäminen. Sitäpaitsi esiintyy runo aivan itsenäisenä, jos kohta Jumalan syntyminen talliin ilmaisee selvästi Saunanhaku-virren vaikutusta.

Vielä on Soikkolan ja Hevaan väliseltä alueelta saatu katkelma, jonka alkusäkeessä Tapanin nimi on säilynyt ruotsalaista Staffan lähinnä vastaavassa muodossa:[77]

Stahvana hevosen herra.

Kertomusta ihmeistä ei Soikkolan puolisissa Tapanin virren tosinnoissa tavata. Se on niistä, niinkuin vasta saamme nähdä, eksynyt runoon erämatkalla surmatusta Ylermiköstä. Huomautettakoon ainoasti, että juuri härkä-juttu, joka Hevaalla puuttuu, on tässä säilynyt.[78]

"Härkä on sarjoille tapettu,
Liha syöty, luu kaluttu,
Kettu kenkänä pietty,
Nahka Saksan saappahina.
Nouse härkä ammumahan,
Luille nouse liikkumahan" j.n.e.

Mainitut säkeet ovat myös ainoat jäljet Tapanin virrestä, jotka läntisimmällä Narvusin niemekkeellä ovat tavattavissa.[79]

Tapanin virren kulku Varsinais-Inkerissä suunnassa idästä länteen puolestaan vahvistaa muutenkin ilmeistä tosiasiaa, että se on tänne saapunut Länsi-Suomesta Karjalan kannaksen kautta, joka tuskin lienee tapahtunut aikaisemmin luterinuskoisten siirtymistä Inkerin puolelle eli 1600 lukua.

Mihin aikaan Tapanin virsi pukeutui suomalaisen runon muotoon Varsinais-Suomessa, on vähän vaikeampi määrätä. Tanskalainen historiantutkija *Johannes Steenstrup*[80] huomauttaa, että vanhin tanskalainen katkelma Tapanin virttä on vuodelta 1695 ja ettei färöläinen eivätkä ruotsalaiset käsikirjoitukset ole sitä vanhempia. Tanskalaisissa kappaleissa puuttuvan refrängin vuoksi hän pitää mahdollisena, että ne olisivat keskiajalla sepitettyjä, jota vastoin on mahdollista ja todennäköistä, että katolisia, vieraita runoaineiksia on myöhemminkin Tanskaan kulkeutunut. Sama muistutus koskee myös tanskalaisen tapaista ruotsalaista toisintoa. Mutta koska toisessa ruotsalaisessa muodostuksessa on refrängi paljoa paremminkin säilynyt kuin kertova osa runoa, niin sopii olettaa Ruotsissa kaksi päällekkäin kerrostunutta toisintoa, josta vanhempi tuli Suomeen silloin kuin se vielä oli eheänä. Niin myöhään kuin 1600 luvulla olisi ruotsalaista laulua tuskin enää mukaeltu vanhalla runomitalla Länsi-Suomessa; jota paitsi suomalainen runo luultavasti jo 1600 luvun alussa oli kulkeutunut Inkeriin. Tapanin virsi on kaikesta päättäen yhdenaikainen Helka-virsien kanssa ja niin muodoin luultavimmin lopulla keskiaikaa Skandinaavian kautta Suomeen vaeltanut. Englantilaisen käsikirjoituksen ikä siirtää Tapanin laulun syntymisajan niinikään taaksepäin 1400 luvulle, joka runon leviämiseenkin nähden pohjoismaissa lienee lähinnä tosilaitaa.

3. Neitsyt Maarian virsi.

Toinen eli oikeastaan ensimmäinen Luojan virren osista, Neitsyt Maarian virsi, jakautuu vuorostaan, niinkuin jo on huomautettu, kolmeen kappaleeseen, joita sopii nimittää Marja-virreksi, Saunanhaku-virreksi ja Lapsenetsintä-virreksi. Näihin on lisäksi, niinkuin saamme nähdä, useampia liitteitä kiintynyt.

Toistensa yhteydessä ja aivan Kantelettaren järjestyksessä esiintyvät nämät kappaleet säännöllisesti Venäjän Karjalan runoalueella.

Suomen Itä-Karjalassa puuttuu kokonaan Lapsenetsintä. Myös Saunanhaku ilmaantuu verrattain harvoin, vaikka silloin aina Marja-virren jatkona.

Vaan Inkerin puolella tavataan Lapsenetsintä sen eheimmässä muodossa eri runona. Tosin se sielläkin on tavallisesti toisiin yhdistynyt, mutta aivan eri järjestyksessä. Ensin tulevat tämän alkusäkeet, sitten Marja-virsi, sen jälkeen varsinainen Lapsenetsintä, kuitenkin ilman löytämistä, ja lopuksi Saunanhaku, johon usein vielä Tapanin virsi lisäksi liittyy. Kuinka luonnoton tämä järjestys on, näkee seuraavasta kirjaanpanosta, joka on paraita inkerinpuolisia.[81]

Maaria vahainen vaimo,
Vaimo valkean verinen,
Käypi kääpelevi,
Hietrahelma heutajavi,
Puhas paitanen povessa,
Silkkiliinanen sisässä.
Kulta keppiyt käessä,
Hopeainen ruoska vyöllä.

Meni ottrapellollehen,
Kakrakaapunaisillehen,
Näki oksalta omenan,
Näki puulta pähkenäisen;
Otti oksalta omenan,
Otti puulta pähkenäisen.
Loi omenan huulillehen,
Huuliltahan kielellehen,
Kieleltä keruksillehen.
Tuosta tyytyi, tuosta täytyi,
Tuosta paksuksi panihen,
Lihavaksi liittelihen.

Meni matkoa vähäsen,
Päivä vastahan tulevi.
Kysytteli päivyeltä:
"Hoi päivä, Jumalan luoma
Näitkö poikoa pyhäistä,
Hetelmäistä autuaista?"
Päivä vasten vastaeli:
"Jos lien nähnyt, en sanele.
Sun hyväsi munkin saattoi
Aamusta ylenemähän,
Illasta alenemahan.
Keskipäivin kerstämähän."

Maaria vahainen vaimo
Meni matkoa vähäsen,
Kuu vastahan tulevi.
Kysytteli kuuhuelta:
"Hoi kuu Jumalan luoma!
Näitkö poikoa pyhäistä,
Hetelmäistä autuaista?"
Kuu vasten vastaeli:
"Jos lien nähnyt, en sanele,
Sun hyväsi munkin saattoi
Illasta ylenemähän,
Aamusta alenemahan,
Keskiöillä kerstämähän."

Maaria vahainen vaimo
Meni matkoa vähäsen,
Tuli pienoinen tupanen.
Akka katsoi ikkunasta.
"Akkani emohueni,
Akka vanha vaalijani!
Onka tässä yösijaista,
Yösijaista, maamajaista,
Missä maata mannun naisen,
Missä raskahan levätä,
Huonokkaisen huokaella,

Hienokkaisen henkäellä?"

Akka vasten vastaeli:

"Maaria vahainen vaimo!

Mene tallihin mäelle,

Siell' on meillä muutkin vaimot."

Maaria vahainen vaimo

Meni [tallihin] mäelle,

Oron suuren soimen luokse,

Kaaron karsinan etehen.

Synnytteli poikoansa

Heinille lumekkahille,

Kakroille jääkkähille.

Jouluna Jumala syntyi,

Paras herra pakkasella.

Tahmana hengoisten herra j.n.e.(kts. siv. 38).

Että tässä lasta etsitään jo ennen sen syntymistä, on aivan ilmeistä. Lapsenetsintä-virsi on epäilemättä ollut alkuansa itsenäinen runo, joka on ikäänkuin tunkeutunut Marja-virren ja Saunanhaku-virren väliin, jos näitä jo ennen sitä voi ajatella Inkerissäkin yhdistyneiksi. Koska kuitenkin viimeksi mainittu olettaminen ei ole mitenkään varma, lienee oikeinta ja on joka tapauksessa käytännöllisintä käsitellä myös Marja-virttä ja Saunanhaku-virttä erinäisinä runoina.

4. Marja-virsi liitteineen.

Jo Neitsyt Maarian nimi, huomauttaa Borenius,[82] "jota monessa paikassa, erittäinkin läntisessä Suomessa, äännetään Marja, aivan luonnollisesti näyttää selittävän Jeesuksen marjasta syntymisen. Läheinen siis on arvelu, että se runon osa on syntynyt suomalaisella alalla."

Samoin lausuu A.V. Forsman[83] Kalevalan Marjatta nimen johdosta, jota Reinholm oli pitänyt alkuperäisenä marjo-sanasta sepitettynä ja Marja-tarun vuoksi Neitsyt Maarialle omistettuna nimenä: "Luultavampaa on, että Marjatta on sekamuoto, syntynyt ruotsalaisesta Mariet (Margit) ja suomalaisesta marja. Yhtyminen marja-sanaan on sittemmin vaikuttanut mainitun tarinan".

Kuitenkin Borenius, viitaten omituiseen Logos-opin muodostukseen ynnä länsimaisiin taruihin ihmeellisistä syntymisistä sekä tenhomarjoista, jotka ruumiin muotoa muuttavat, pitää hyvin luultavana, että myös tämä legenda "jo ennen Suomeen saapumistaankin oli saanut lähes saman muodon, jonka me virrestä tunnemme".

Ettei Marja-virsi ole voinut syntyä marja-sanan johdosta, tulemme siitäkin näkemään, ettei marja ole alkuperäinen hedelmä edes suomalaisessa runossa. Toiselta puolen on hedelmän syöminen, eikä sen vaikutus, joka johtaa meidät runon alkulähteeseen.[84]

Pseudo- eli valhe-Matheuksen evankeliumissa kerrotaan seuraava tapaus Josefin ja Marian pakomatkalta Egyptiin. Levätessään palmupuun alla oli Maria katsahtanut puuhun ja nähdessään sen olevan täynnä hedelmiä halunnut niitä syödäkseen. Josef oli hieman ynseästi ilmaissut ihmettelyään moisesta mieliteosta, kun puu oli niin korkea. Mutta Jeesus, joka istui äitinsä sylissä, oli käskenyt palmupuuta kumartumaan sekä tarjoomaan hedelmänsä. Ja paikalla oli puu taivuttanut latvansa alas Marian jalkoihin.

Tämä kertomus on hyvin tunnettu keskiaikaisissa legendakokoelmissa, se löytyy esim. ennen mainitussa ruotsinkielisessä 1200 luvun lopulta.[85] Kansanlaulunakin katolisissa maissa se näkyy olleen suosittu. Oikein kansan omaiselta se ei kuitenkaan vielä tunnu niissä etupäässä saksankielisissä legenda-virsissä, joissa outo, etelämainen palmupuun muuttamatta säilytetty.

Vaan hiukan vapaammin on tarina muodostunut Kataloonian ja Etelä-Ranskan toisinoissa. Tiellä Bethlehemiä Natsarethiin Maria ja Josef tapaavat puutarhurin kiipeämässä omenapuuhun ja Maria pyytää yhtä omenaa. Puutarhuri antaa hänelle luvan itse poimia puusta, Josef, ollakseen avulias, yrittää ottamaan, mutta puun oksat kohoavat ylöspäin; Maarialle sitä vastoin ne taipuvat puoleen.

Vielä omintakeisemmin on tätä ainetta käsitetty Englannissa, jossa on monet kerrat kirjaanpantu seuraava hyvin yleinen joululaulu.[86]

Mies vanha oli Josef, mies vanha todesti,

Kun maassa Galilean Marian kihlasi.

Kautt' yrttitarhan kauniin he yhdess' astuivat,

Siell' loisti kirsimarjat, kuin veri, punakat.

Puutarhan kautta vihreen he yhdess' astuivat,

Siell' oli kirsimarjat niin paksun pulleat.

Hellästi Josefille puheli Maria:

"Kirsikka mulle poimi; on lapsi minulla."

Mutt' ynseä ol' ääni ja sanat Josefin:

"Se sulle poimikohon, ken antoi lapsenkin."

Vaan silloin lausui lapsi äitinsä kohdussa:

"Kumarru, puista korkein, äidille tarjoa!"

Kumartui pisin puista Marian kätehen (polvehen),

Hän huusi: "katso, Josef! nää suotiin minullen."

Tunnusti silloin Josef: "tein sulle vääryyttä;

Nautitse, armahani, äläkä hylkää."

Maria poimi marjan, kuin veri, punaisen,

Raskaine taakkoinensa kotihin palaten.

Maria otti lapsen ja laski polvillen:

"Tään mailman miten käypi, nyt kerro, poikanen."

— "Niin kuule kuolevani, kuin kivet seinässä;

Mun tähten katukivet on itkuun heltyä.

Vaan pääsiäisenä tiedä mun ylös nousevain,

Ja silloin nousee päivä ja kuu mun kerallain."

Tässä näemme siis ihmeen siirrettynä aikaan ennen Vapahtajan syntymistä ja välittömästi tämän tapauksen yhteyteen. Siitä ei ollut enää suuri askel suomalaisen runon käsitykseen. Missä määrin oletettava skandinaavilainen välimuoto vielä siihen suuntaan lienee vaikuttanut, on mahdoton sanoa, kun ei mitään semmoista ole meille säilynyt.

Länsi-Suomessakaan ei runo enää ole tunnettu, mutta että se sieltä päin kuitenkin on levinnyt yli Karjalan kannaksen Varsinais-Inkeriin, osoittanee sen esiintyminen milt'ei yksinomaan itäisessä osassa viimeksimainittua runoaluetta. Lisäksi on lukuun otettava, että sen viidestä ja Tapanin virren yhtä monesta Hevaan-puolisesta kirjaanpanosta on kokonaista kolme yhteistä.[87]

Näissä kolmessa kappaleessa — neljäs Hevaan kappale on nähtävästi vaillinainen[88] — ilmaantuu esillä oleva runo Lapsenetsintä-virren johdantona. Yhteiset mainitun virren kanssa ovat kaikissa neljässä alkusäkeet:

Maaria pyhäinen vaimo,
Käypi käpäeleivi,
Hietroin helmoin heutajavi;

parissa sitä paitsi kuvaus Maarian matkatamineista. Sen jälkeen jatketaan joko:[89]

Läksi koista kulkemahan,
Veräjämästä vieremähän.
Meni metsän rantuelle;

taikka tavallisemmin:

Meni ottrapellollensa,
Kakrakaapunaisellensa.

Yhtäläisesti sitten taas kaikissa kappaleissa — myöskin viidennessä, jossa se on keskelle Matalleenan virttä eksynyt[90] — kerrotaan mitenkä:

Näki oksalta omenan,
Näki puulta pähkinäisen.
Otti oksalta omenan,
Otti puulta pähkinäisen,
Loi omenan huulillehen,
Huuliltahan kielellehen,
Kieleltä keruksillehen.
Tuosta tyytyi, tuosta täytyi,
Tuosta paksuksi panihe,
Lihavaksi liittelihe.

Tämän kappaleen ensimmäinen säepari on muistiinpantu Soikkolan puolella ainoasti kerran ja aivan irtonaisena katkelmana; muuta jälkeä runon alkupuolesta ei Hevaata lännempänä ole löydetty.[91]

Loppupuoli runoa sitä vastoin tavataan Varsinais-Inkerissä myös sovitettuna muutamaan balladiin Mari tytöstä, joka menee marjaan emolle. Kun emo marjoja syötyään sairastuu, lähtee tytär noidilta ja arpojilta apua hakemaan, mutta palatessaan saa kuulla emon jo kuolleen.[92] Kokonaista kuusi säettä nähdään yhdessä Hevaan puolen toisinnossa ainoasti siliä muutoksella, että "loi omenan" sijaan lauletaan "pani marjan".[93] Viimeinen säepari on kuitenkin tavallisesti sopimattomana poisjätetty, niin parissa itäisemmässä toisinnossa, jotka alkavat:[94]

Emo (t. mamma) marjan huulillehen.

Vielä on toista ja kolmatta säettä muodostettu, niin että syötyjä marjoja tulee kolme, kahdessa Keski-Inkerin sekä yhtä monessa Soikkolan kappaleessa:[95]

Toisen marjan kielellehen,
Kolmannen keruksellehen.

Niitä seuraava neljäs säe on harvoin enää tässä yhteydessä säilynyt.[96] Mutta yksinään marjoista "täytyminen" ilmaantuu yhdessä Venjoen kirjaanpanossa[97] sekä usein vielä Karjalan kannaksen toisinoissa.[98]

Että Neitsyt Maarian virsi on vaikuttanut mainittuun balladiin eikä päinvastoin, näkee selvästi siitä, etteivät kysymyksessä olevat säkeet ole jälkimmäisessä mitenkään oleellisia, jota paitsi ne puuttuvat sen lukuisissa kirjaanpanoissa läntisimmästä Inkeristä.

Mainittu balladi ei edes ole aiheuttanut Omena-virreksi oikeammin nimitettävän muuttumista varsinaisesti Marja-virreksi Suomen Itä-Karjalassa. Sen muutoksen on vaikuttanut vähäinen lyyrillinen runo, jota Varsinais-Inkerissä ja Karjalan kannaksella aivan erikseen lauletaan. Tämän yleinen muoto on:

Mansikka mäellä huusi,
(Puola kaljui kankahalla):
"Tule neito ottamahan,
Punaposki poimimahan,
Ennenkuin etana syöpi,
Mato musta muikkajavi!"

Niinkuin loppusäkeistä voi päätätä, on runo alkuansa sepitetty kiireellisestä mansikan poiminnasta. Puola on lisätty ainoasti kertosaäkeen aikaansaamiseksi, joka useassa toisinnossa puuttuukin.[99]

Neitsyt Maariaan sovitettuna tapaamme tämän runon jo Itä-Karjalan länsirajalla Pälkjärvellä muutamassa Lapsensaama-luvussa.[100]

Mansikka mäeltä huusi:
"Tule neiti ottamahan,
Punaposki poimimahan,
Ennenkuin etanat syövät,
Rettanat repivät!"
Menin mäellä mansikkahan,
Otin marjan sormilleni,
Sormiltani huulelleni,
Huuleltani kielelleni,
Kieleltä keroksihini.
Tuosta tyyvyin, tuosta täyvyin,
Tuosta paksuksi panime,
Lihavaksi liittelimme.
Menin itkien isosen luokse,
Rääkyen emosen luokse.
Isä istui pöyän päässä,
Äiti aitan rappusilla,
Silkkikangasta kutovi,
Suhakaista suikuttavi.
Isä kysyi tyttäreltä:
"Mitä itket tyttäreni?" —
"Menin mäellä mansikkahan,
Kankahalla puolukkahan,
Otin" j.n.e.
Sanoi isä tyttärelle:
"Ei o'o tää kenenkään tekemä,

Eikä kenenkään panema.
Tämä on Luojan suoma,
Luojan laittama luja." —
Neitsyt Maaria emonen,
Rakas äiti armollinen!
Tule tänne tarvitahan j.n.e.

Saman loitsun johdantona esiintyy Marja-virsi myös Suistaman tienoilla.
Sen alkuun on kuitenkin vielä liittynyt pirtin pyyhkiminen.[101]

Aivoin nousi aiokainen,
Pesi, puhasteli, kumarteli,
Pyyhki pienen pirttisensä
— — —

Kunne topat vietänehen?
Ulos, ulos uksen kautta
— — —

Tuorehelle toukomaalle.
Marja mäellä huusi:
"Tule tyttö poimimahan,
Päävaski valitsemahan,
Tinarinta riipimähän."
Otin marjan mielillensä,
Toisen marjan kielellensä.
Kolmannen kerustimille.
Tuosta tyyvyin j.n.e.

Sitten seuraa kotiin tulo ja kertomus tapauksesta Saunanhaku-virren yhteydessä.

Marja-virren varsinainen laulupaikka Suomen puolella on kuitenkin Suojärven pitäjä, jossa siitä, Marketan runosta sekä Väinämöisen, Ilmarisen ja Joukahaisen laivaretkestä ynnä muista seikkailuista on kokoonpanttu erittäin suosittu Iro-neidon runo. Muuan Korpiselkien kappelissa emäpitäjän rajalla kirjaanpanttu kappale alkaa:[102]

Iri neito, impi neito,
Kapo neito kaunokainen,
Piti iäistä pyhyyttä,
Ajan kaiken oikeutta.
Ei syönyt lehmän maitoa
Hakkiloilla hypittyä:
Ei syönyt kanan munia
Kukerikun polkemia.

Kirkui marjanen mäellä,
Puolukkainen kankahalla:
"Tules neito poimimahan,
Tinarinta riipimähän,
Vyövaski valitsemahan!"

Iri neito j.n.e.
Otti marjoja mäeltä,
Puolukoita kankahalta,
Tuonpa huulillehen pani,
Huulillehen, kielellehen,
Vatsahan vajottelihen.

Sitten kerrotaan Marketan runon mukaan akkojen arvelemiset sekä lapsenristijän etsiminen. Lapsia on kuitenkin Iro-neidolla kolme, joista Väinämöinen vanhin, Ilmarinen keskimäinen ja nuorin Joukahainen. Sen johdosta kerrotaan toisoinnoissa hänen syöneen nimenomaan kolme mansikkaa,[103] joskus samassa muodossa kuin Suistamalla:[104]

Otti marjan huulillehen,
Toisen pani kielellehen,
Kolmannen vatsahan vajotti.

Viimeksi mainitussa yhtä vähän kuin suistamalaisessa tarvinnee ajatella inkeriläisen ballaadin vaikutusta, jossa runomme alkuperäiset säkeet ovat yhtäläisesti muuttuneet, koska tämä ballaadi ei ole Karjalan kannasta pohjoisemmaksi levinnyt ja siinä verrattava kohta ainoasti Varsinais-Inkerissä ilmestyy. Omenan vaihtuessa pieneksi marjaksi on luvun lisääminen niin luonnollinen ajatus, että

säkeitten muutos samaan suuntaan on Itä-Karjalassa voinut itsenäisestäikin tapahtua.[105]

Neidon nimi Iro on nähtävästi johtunut ballaadista "Pahasulhollinen" (Kant. III. n:o 40); joka eräessä Suojärven toisinnossa alkaa:[106]

Iro neito, impi neito,
Kapu neito kaunukainen,
Mit olet mielellä pahalla,
Syämellä synkerällä?

Että se tässä runossa on alkuperäisempi, todistaa sen esiintyminen myös lännempänä samassa Salmin kihlakunnassa, esim.[107]

Itkevi Iro metsässä —
Mitä itket, Iro tytti.

Iro-neidon pyhyden kuvaukseen kuuluu tavallisesti myös, ettei hän syö rukiista leipää, upehilla l. orihilla kynnettyä, joskus vielä, ettei hän syö emäsian lihoja.[108] Aunuksen puolella, jonne runo Suojärveltä on levinnyt, lisätään, ettei hän syönyt emälampaankaan lihaa, vaan:[109]

Söi petäjää pehmeäistä,
Söipä kaunista kalaista.

Paastoamisen pyhyden kuvaaminen näyttää siis olleen näiden säkeiden tarkoituksena. Se ei ole kuitenkaan niiden alkuperäinen ajatus. Ne tavataan jo lännempänä Suistamalla ja Impilahdella Marketan runossa.[110]

Marketta korea neito
Ison koissa ollessahan,
Ison ikkunan palessa,
Kehrätä hykertelevi,
Lauluja hyräelevi.
Katsoi ulos ikkunasta:

— — —

"En tuolla hevolla aja

— — —

En syö tuon lehmän maitoa

— — —

En syö tuon kanan munia" j.n.e.

Hevosella ajaminen, josta hevosella kynnetyn leivän hylkiminen on luonnon väännös, osoittaa, ettei tässä ole kysymys paastoamisesta eikä pyhittämisestä, vaan Marketan ylenmääräisestä kainoudesta. Marketan runon yhteydessä ei kuitenkaan ole syntynyt tämä kuvaus, jota ei tavata sen inkeriläisissä eikä virolaisissa toisunnoissa. Virossa sitä vastoin löytyy toinen, tosin harvinainen runo, joka alkaa:[111]

Ann' oli Anni, piimä kranni,
Ei söönud sia lihada,
Ei katsnud kana munada.

Ettei mainittu kuvaus missään tapauksessa ole kuulunut Marja-virteen, todistaa sen puuttuminen juuri niissä Suojärveläisissä toisunnoissa, jossa Iro-neidon sijalla on säilynyt alkuperäisempi Neitsyt Maaria, esim.[112]

Neitsyt Maaria emonen,
Pyhä piika taivaallinen,
Meni tuonne on mäelle,
Löyti siellä mansikkaisen.
Voi on neito taivahallinen,
Pyhä piika armollinen,
Astui ahoa myöten j.n.e.
Löytipä kolme mantsoimarjoa.

Marketan runon vaikutusta Marja-virteen voimme havaita myös Pohjois-Aunuksessa, Repolan tienoilla, josta parin vanhemman ja vaillinaisen muistiinpanon lisäksi[113] maist. U. Karttunen v. 1897 on löytänyt kokonaista kuusi kappaletta. Yksi niistä alkaa:[114]

Maaria emoinen neito,
Pyhä piika taivahainen,

Niin pyhitti, niin oli,
Ei syönyt lehmän maitoa j.n.e.
Eikä pitänyt uukon villoa j.n.e.
Maaria emoinen neito j.n.e.
Hirren latjetta kulutti
Ummiskengän uurtehella;
Hirren kynnystä kulutti
Hienohelman hempuella;
Hirren kamoata kulutti
Päärihman pättävällä.

Toinen kappale on säilyttänyt Marketan virren johdannonkin: pieni Kaijan vaimo saa kolme tytärtä Maijan, Kaijan ja Marjatan. Sitten kuvataan "Marjatan korean neidon" pitkällinen kotona olo. Vihdoin kuitenkin hän:

Läksi ullose utuna,
Pellolle pihvoja myöten.

Marjatan nimen voinee pitää sekamuodostuksena Marketasta ja Maariasta. Parissa Karttusen kirjaanpanossa, jotka alkavat kotonaolon kuvauksella, tavataan suorastaan Maaria nimen yhteydessä Marketan mainesana *korea neito*. [115]

Mutta kaksi kirjaanpanoista esittävät ilman mitään johdantoa Marja-virren, joka toisessa kuuluu: [116]

Kirkui marjanen mäeltä,
Puolukkainen kankahalta:
"Tule neiti poimimahan,
Tinarinta riipimähän,
Vyövaski valitseman."
Maaria on korea neiti
Suorieli, selkieli,
Sep' on paitoihin panihen,
Vaskivöihin vyötelihen.
Läksi marjan poimentahan,
Otti marjasen mäeltä,
Puolukkaisen kankahalta.
Pani marjan huulillehen,
Huuliltahan kielillehen,
Kieliltä keroksehensa,
Tuosta tyytyi j.n.e.

Kuitenkin on taas Marketan runon vaikutus huomattavana seuraavassa saman kappaleen jatkossa:

Tulevi emonsa luoksi:
"Oi emoni kantajani!
Tämä on kohtu Luojan luoma,
Säätämä pyhän Jumalan.
En istunut hevolla reessä j.n.e.
En syönyt lehmän maitoa j.n.e.
En syönyt kanan munia" j.n.e.
Emo virkki, noin pakisi
"Pois on, pois on, pääni polku,
Tuonnemma tulinen lautta!"

Näistä säkeistä ensimmäiset neljä johtuvat vasta esitettävästä Saunanhaku-virrestä, niiden jälkeiset Marketan runosta. Mihin viimeiset kolme alkuansa kuuluvat, huomaamme siitä kappaleesta, jossa Marketan runon johdanto on paraiten säilynyt ja tämäkin kohta täydellisimmin esitetty. [117]

Vei on marjat taatollehen:
"Syö marjoja, taatto raukka!"
— "Missä olit tämän aian?"
— "Olin marjan poimennassa."
— "Et ollut marjan poimennassa,
Olit sulhasen etsossa,
Sukapäien, sulkkuvöien,
Soman kaplukan katsannossa,

Punapaulan pujellussa."

(Vei on marjat maammolle-hen;
samoin veikollehen ja siskollehen.)

Vei on marjat ämmöllehen:

"Syöpä marjoa, ämmö raukka!"

— "Sitä minä hallehinkin,

Nuoren neion marjasia,

Vunukkani poimemia."

Tämä näet ei ole muuta kuin muodostus ballaadia "Vedenkantaja Anni" (Kanteletar III. n:o 23), jossa tyttö samoin vie vettä taatollensa, maammollensa, veikollensa ja siskollensa ja saa vastaukseksi (vv. 139-144):

"Mene portto poikemmaksi,
Olit sulhasen etsossa,
Tulenlautta tuonnemmaksi;
Punapaulan puujelossa,
Et ollut veen etsossa,
Kautokengän katselossa."

Juodakseen ottaa vasta miniä tai toisin ämmö, välistä sanoilla: "Nuoren vettä juoakseni."[118]

Samana runon vaikutusta vahvistavat myös säkeet:

Otti korvon olallehen,
Kauhan käsivarrellehen,

mitkä tavataan yhdessä mainituista Repolan kappaleista Maarian marjaan menon yhteydessä, vaan silmännähtävästi kuuluvat Annin vedenkantoon, jonka toisoinnoissa ne löytyvätkin.[119]

Olemme viimein saapuneet Vienan lääniin, jonka runoja Lönnrot on milt'ei yksinomaan käyttänyt Neitsyt Maarian virsiä kokoonpannessaan. Neitsyt Maarian pukeutuminen (Kant. III. 6. vv. 1-6) on Lönnrotin johdannoksi sovittama. Hänen alkuperäisessä käsikirjoituksessaan se ei tällä paikalla ilmaannu, vaan samoin kuin kaikissa Vienan läänin ja, kuten olemme nähneet, myös Pohjois-Aunuksen toisoinnoissa vasta marjan kutsumisen (v. 18) jälkeen. Tämä piirre, joka on muualta lainattu, on runoon kiintynyt niiden puvusta johtuvien mainesanojen välityksellä, joilla jo Suomen Karjalassa marja neitoa kutsuu;[120] vertaa pohjois-aunukselaisessa näytteessä säkeitä: "Vyövaski valitsemahan" ja "Vaskivöihin vyötelihen."

Johdannot ovat yleensä Vienan läänissä harvinaisia. Yhdessä kappaleessa on kuitenkin "Marjatan korean neidon" kainous nähtävänä.[121]

Tavallisimmin runo lähtee suorastaan säkeestä (v. 11):

Marjanen mäeltä (harv. maalta) huuti.

Niinkuin jo säännöllisesti Pohjois-Aunuksessa ja usein Suomen Karjalassa, on kaikissa Vienan läänin kappaleissa alkuperäinen mansikka, marjaseksi yleistyen, kadonnut puolukan rinnalta, nähtävästi sen johdosta, että mansikka niillä tienoin on hyvin harvinainen. Sitä merkillisempää on, että vienanpuolisissa kappaleissa etanan ja madon syömistä kuvaavat, etupäässä mansikkaan soveltuvat säkeet (vv. 17-8) ovat yleisesti säilyneet.

Marjan valitus, ettei häntä kukaan ole poiminut, vaikka satoja, jopa tuhansiakin on käynyt häntä katsomassa (vv. 19-24), perustuu samaan toisintoon, joka alkaa Marjatan kainoudella.

Sata neittä, tuhat naista,
Viititksen vaatitksen,
Tinavöihin tilkitksen,
Vaskipauloihin paneksen,
Yhen marjan poimintahan,
Karpalon karistantahan.
Marjatta korea neito,
Viititksen vaatitksen,
Yhen marjan poimintahan, j.n.e.

Vienan läänin laulutavalle omituinen on marjan kohoaminen ylös huulille, ennenkuin se sieltä, samoin kuin etelämpänä, alkaa alas valua; esim. Sjögrenin vanhassa kirjaanpanossa:[122]

Marja nousi päällepäkeien,
Pakeilta helmoillensa,
Helmoiltansa rinnoillensa,
Rinnoiltansa huulillehen,
Huuliltansa kielellehen,
Siitä vatsahan valahti.

Välistä esiintyy se vielä vilkkaammassa puhuttelun muodossa:[123]

"Nouse, nouse, marjaseni,
Kapehelle kauolleni!
Nouse, nouse j.n.e.
Heleille helmoilleni —
Vaskisille vyöni päille —
Ripeille rinnoilleni —
Leveälle leuvalleni —
Kepeälle kielelleni."
Jopa vatsahan valuvi.

Tämä kuvaus on nähtävästi takaperin kääntämällä jäljitely kyynelten vierimisestä, joka Vienan läänissä tavataan sekä Väinämöisen soiton että "Aino" tytön äidin itkun yhteydessä.

Merkkillisin piirre vionalaisessa Marja-virressä on kuitenkin marjan kummallinen kasvinpaikka. Mainittujen Sjögrenin kirjaanpanemien säkeiden edellä lauletaan:

Katseleksen, kääntelesken:
Ylähäinen taivosesta,
Alahainen maaemästä.
Otti suolta suopetäjän,
Rannalta rätsäkän männyn,
Jolla marjan maahan puotti.

Lönnotille esitti Latvajärven Arhippa saman kohdan:[124]

On marja näkemiähän,
Puola ilmoin luomiahan,
Alahako maasta syöä,
Ylähäkö puuhun nousta.
Tempoi kartun kankahalta,
Senkin päällä seisataksen.

Ja muutamassa Lönnotin myöhemmin tekemässä muistiinpanossa kuvataan, kuinka:[125]

Puolukainen puuhun nousi,
Ylähäkö ois siitä ottaa.
Otti kartun [kankahalta],
Sorti [puolan puusta pois],
Alahako on siitä ottaa.
Nousi pauloillensa.

Vienan läänissä on siis säilynyt legendan ajatus puussa kasvavasta hedelmästä, joka korkeutensa tähden on työläs tavoittaa. Onko tämä puunhedelmä, samoin kuin Varsinais-Inkerissä, alkuansa ollut omena, on vaikea varmaan päättää. Mutta jos niin on ollut — johon edempänä esitettävän Lapsenetsintä-virren venäjänkarjalaisessa muodostuksessa yleinen lapsen mainesana *kullainen omenut* ehkä viitanee — niin sopisi ajatella että raamatullinen kertomus paratiisin omenasta olisi vaikuttanut palmupuun-legendaan, sittenkun tämä kansanrunossa oli siirretty tapahtuneeksi ennen Vapahtajan syntymistä.[126] Ja täten olisi suomalainen Marja-virren muodostus hyvin helposti käsitettävissä.

5. Saunanhaku-virsi.

Samoin kuin Marja-virsi, on Saunanhaku-virsi muodoltaan alkuperäisimpänä säilynyt Varsinais-Inkerissä ja nimenomaan Hevaan puolella, jossa sitä on kymmenen toisintoa kirjaanpantu. Paria katkelman tapaista lukuunottamatta, se säännöllisesti seuraa Lapsenetsintä-virttä, jos kohta tästä toisinaan ainoasti alkusäkeet ovat säilyneet, niinkuin esim. seuraavassa:[127]

Maaria vahainen vaimo,

Vaimo valkeaverinen,
Käypi kypälevi,
Hietrahelma heutajavi,
Vaskivastanen käessä,
Lapsen paitanen povessa.

Meni yhtehen talohon,
Kysytteli akkaselta:
"Hoi sä akka, vanha vaimo,
Onko tässä yösijaista,
Onko tässä maamajaista,
Naisen raskahan levätä,
Huonukkaisen huokaella."

Akka vasten vastaeli:
"Kyll' on meillä yösijaista,
Yösijaista, maamajaista,
Sinun raskahan levätä" j.n.e.

Maaria vahainen vaimo
Meni tallihin mäelle,
Sai hän tuosta yösijaisen,
Yösijaisen, maamajaisen.
Synnytteli poikoansa,
Tuota meiän Jeesustamme,
Ja meiän Jumaluttamme.
Synnytti poikuen
Heinille apilahille,
Apilahan kukkasille.
Jouluna Jumala syntyi,
Paras Luoja pakkasella,
Maaria oli emo Jumalan.

Väliltä unohtunut akan nimenomainen käsky menemään talliin kuuluu muutamassa toisinnossa:[128]

"Ei ole meillä yösijaista j.n.e.
Mene tallihin mäelle,
Tallihin mäellisehen,
Sinne menit muutkin —
Kakaroille jääkkähille,
Olille lumekkahille,
Heinille apinehille,
Apinehen kukkasille."

Tähän liittyy Tapanin virsi, niinkuin yleensä Hevaan puolella, milloin se siellä on säilynyt.

Soikkolassa on Saunanhaku-virttä muistiinpantu kolme eri kertaa.
Täydellisimmässä kappaleessa seuraa Tapanin virsi ja käy edellä
Lapsenetsiminen, joka on siihen vielä pitemmälle vaikuttanut.[129] Akka
tulee aitasta vastaan ja häneltä kysyy Maaria, samoin kuin kuulta:

Oi akka Jumalan luoma!
Näitkö poikaa pyhäistä?

Alkuperäisiä sitä vastoin saattavat olla säkeet:

Käypi kylä kylältä,
Hulkkuvi talo talolta.

Toisessa kappaleessa päivä, jolta Maaria tiedustelee, sanoo nähneensä pyhäisen pojan syntyneen talliin hevosen luokse.[130] Kolmas jälki on säilynyt Luojan surma-virren johdannossa:[131]

La kun laulan uutta virttä,
Uutta virttä vastamaista,
Syksyllä syntyneestä,
Talvella tapahtuneesta.
Jouluna Jumala syntyi,
Parahalla pakkasella.[132]

Runon leviämisestä Varsinais-Inkerissä, joka on sama kuin Tapanin virren ja Marja-virren, voimme

siis päättää että se yhdessä näiden kanssa on kulkenut Suomen puolelta yli Karjalan kannaksen Keski-Inkeriin ja sieltä Länsi-Inkeriin.

Että se maamajanen, johon Maaria yöksi pyrkii, on saunan tapainen rakennus, siihen viitanee vasta hänen kädessään tai myös kainalossaan,[133] jos kohta tämä piirre on säilynyt Lapsenetsintä-virren säkeitten seassa.

Suomen Karjalassakaan ei vielä "sauna"-sanaa nimenomaan käytetä, on puhe vaan piilohuoneesta. Mutta sen määrääminen lämpimäksi osottaa yhä selvemmin, mistä on kysymys. Niinkuin on huomautettu, esiintyy täällä Saunanhaku-virsi säännöllisesti Marja-virren liitteenä.

Ennenmainituissa Suistaman-puolisissa Lapsensaama-sanoissa Marja-virsi jatkuu seuraavasti:

Aloin astua kotihin.
"Voipa äiti kantajani!
Anna suojoa tiloa
Piian piilohuoneheksi,
Vaimon vankihuoneheksi."
— "Voi sinua Hiihen h—
Ootkos pilttien pitämä,
Eli nainehen urohon,
Eli miehen naimattoman?"
— "Emp' ole j.n.e.
Marja mäellä huuti" j.n.e.

(Seuraa referaatti Marja-virrestä ynnä loitsua).

Suojärvellä on Saunanhaku-virsi etupäässä niissä kappaleissa säilynyt, joissa ei Iro nimi vielä ole Marja-virteen kiintynyt. Yhdessä pyhälle piialle tulee "Isonen" vastaan.[134]

"Hoipa Iso armollinen,
Tieätkö piikoin piilopirtin,
Lämpimäiset huonehuet?"
"Tieän piikoin piilopirtin —
Kun menet aitasista alatse,
Peltosista perätse."

Toisessa nimettömälle neidolle, joka:[135]

Alkoi kulkea kotihin,
Astua aitoviertä myöten,
Tuli maamo vastahani.
"Hoi on maamo kantajani!"

Sekä maamo että taatto "kasvattaja" vastaavat, ettei heillä ole lämmintä tupaa, ja vasta "vieras" sen antaa.

Täydellisin Saunanhaku-virren suomenkarjalaisista kappaleista on kuitenkin juuri Iro nimen yhteydessä tavattava.[136]

Iro neito, impi neito j.n.e.
Saip' on kolme poikalasta.
"Hoi on iso armahani!
Tieätkö lämmintä tuvaista,
Lämpymyttä huonehutta,
Piian pieniksi pyhiksi,
Vaimon vaivahuonehiksi?"
Iso kykkösen kirosi:
"Hoi on sinä Hiihen —
Ruma Ruotsi, palkanpiika!"
— "Enkä ole Hiihen —
Enkä ole palkan piika;
Olen miehen suuren saava,
Hylkävä hyvän Jumalan."
(Samoin emo — vello — sikko).
Tuli vieras vastahani.
"Tieätkö" j.n.e.
— "Mene paikoille papittomille,

Maille ristimättömille;
Siell' on saunat salvettuna
Piian pieniksi pyhiksi j.n.e.
Suuret kuuset kuomina,
Suuret pajut pappina,
Suuret kivet kirikköinä."

Alkuperäinen piirre näissä Suomen Itä-Karjalan toisinoissa on epäilemättä Neitsyt Maarian kaunis vastaus häntä vastaan lausuttuun syytökseen. Pälkjärveläiseen Marja-virteen lienee se tästä otettu ja Aino-runojen mukaan käännetty päinvastaisiksi lohdutussanoiksi isän puolelta.[137]

Yleisesti laulettuna sekä kaikin puolin kehittyneenä tapaamme Saunanhaku-virren vihdoon Venäjän-Karjalassa. Repolassa Pohjois-Aunuksessa olemme jo huomanneet sen vaikuttaneen muutamaaan Marja-virren liitteeseen, jossa Neitsyt Maaria tarjoo poimimiansa marjoja äidille taikka kaikillekin omaisille. Tämän ynnä Saunanhaku-virren yhdistää vielä kaksi erittäin kaunista liitettä. Tylysti kotoa pois häädettyinä:[138]

Maaria korea neiti
Suorieli, selkieli,
Läksi kosken korvaselle,
Itse virkki, noin pakisi:
"Vie sinä minua virta,
Kanna sä minua koski!"
Koski kielille panihen:
"Ei voi silma virta vieä,
Eikä koski kollohella;
Sull' on poika polvissasi,
Herra Kristus helmoissasi."

Maaria korea neito
Tulevi emonsa luokse.
"Oi emoni kantajani!
Eipä milma virta vienyt,
Eikä koski kollohellut."
Koski kielille panihen:
"Ei voi silma" j.n.e.

Emo virkki, noin pakisi:
"Mene tallihin hevosen luokse,
Sorajouhen soimen alle!"

Sitten jatketaan:

Meni aikoja vähänen.
"Mene, katso, orjueni!
Jok' on syntynyt synnyn koite,
Paistavi Jumalan päivä?"
— "Oijotot emäntä raukka!
Mip' on merkki koittehella?"
— "Se on merkki koittehella:
Puut punaiset, maat siniset,
Vaarat vaskisin sukahin,
Hongat on hopeavöissä,
Kuuset kultakalkkaloissa.
Sep' on merkki koittehella."
— "Oijotot emäntä raukka!
Eip' oo syntynyt synnyn koite,
Ei paista Jumalan päivä."

Meni aikoja vähänen.
"Mene, katso, orjueni" j.n.e.
— "Oijotot emäntä raukka!
Eip' oo syntynyt" j.n.e.
Meni aikoja vähänen.
"Mene, katso", j.n.e.
— "Oijotot emäntä raukka!
Jo on syntynyt synnyn koite,
Paistavi Jumalan päivä."

Eräissä toisinnossa on koitteen kuvaus esitetty seuraavin säkein, joista selvästi näkyy, että se on metsäluvuista lähinnä johtunut.[139]

Kuuset on kullan kalkkaloissa,
Hongat hopean valettu,
Pirtti on petäjikössä,
Kotini koivikossa,
Taivas kultaisin orahin.

Mainituista liitteistä Marja-virren ja Saunanhaku-virren välillä puuttuu Vienan läänissä kokonaan Kosken puhuttelu. Koitteen katsominen sitävastoin on myös yhdessä vienanpuolisessa kappaleessa nähtävänä, vaikka eri tavalla muodostuneena.[140]

Marjatta korea neiti:
"Reposeni, lintuseni!
Sinä olet käskeä käpeä;
Mene nyt katsomahan,
Mistä meillä päivä nousi,
Kusta meillä kuu kumotti."
— "Vaaran rautaisen takoa."
— "Enp' on taita poiuttani
Rauoiksi rakettavaksi,
Teräksiksi tehtäväksi.
Reposeni, lintuseni" j.n.e.
— "Vaaran vaskisen takoa."
Repo juoksi katsomahan.
— "Enp' on taita poiuttani
Vaskeksi valettavaksi.
Reposeni lintuseni" j.n.e.
— "Vaaran vahaisen takoa."
— "Nytp' on taitan poikueni
Vahoiksi valettaviksi,
Tuohuksiksi pantaviksi.
Reposeni, lintuseni
Mene kylpyä kylästä
Saunoa Sarajalasta."

Aunuksenkin puolella tavataan joskus "synnyn koitteen" ja "Jumalan päivän" rinnalla vielä "Herran kuu" kumottamassa.[141] Samassa toisinnossa kuvataan tämän valon vaikutus, paitsi puihin:

Taivas on rautaisin rakehin,
Maa on kultaisin orahin.

Edellä olemme jo nähneet "vaarat vaskisin sukahin", niin että uutta on oikeastaan Maarian pojan käsittäminen ikäänkuin vahakuvaksi, josta vaksikynttilöitä voisi valaa kirkkoon uhrattavaksi.

Mainitun kappaleen on Lönnrot Kantelettaressa sovittanut keskelle Tapanin virttä (vv. 284-343). Tapanin käskystä lähtee repo vaskisen vaaran taakse katsomaan, mistä uusi tähti ja kuu ovat syntyneet. Paimen selittää revolle Jumalan syntyneen talliin ja lisää, ettei Jumala vaihtaisi poiuttansa "vaskihin valettavihin", ei hopeoihin, kultihin, eikä kuuhun, aurinkoon.

Marja-virteen liittää Kantelettaressa Saunanhaku-virren emon arvelu: "mikä on meidän Marjatalla?" (vv. 70-75) ynnä edellä käyvä kuukausien luettelo (vv. 64-69). Jälkimmäinen Loviattaren loitsusta lainattu piirre on yleinen vienanpuolisissa toisunnoissa. Mutta edellinen tavataan ainoasti yhdessä kappaleessa.[142] jossa niinkään nimi Marjatta viittaa sen alkuperään, Marketan runoon. Molemmat kohdat tavataan joskus Iro-neidonkin runon yhteydessä Suojärvellä.[143]

Itse Saunanhaku-virsi on Vienan läänissä paremmin kuin Anuksen puolella säilynyt. Näytteenä, joka edustaa myös Pohjois-Anuksen laulutapaa, painettakoon Castrénin kirjaanpano Vienan läänin etelärajalta.[144]

Syntyi poika polvillehen,
Lapsi lannepuolillehen.
Neitsyt Maaria emonen
Sanan virkki, noin nimesi:
"Oi on piika pikkarainen,
Rahan saatu raatajani!

Koprin helmasi kokoa,
Käsin kääri vaattehesi,
Käy sä kylpyä kylässä,
Saunoa Sarajalassa,
Pian juokse pitkä matka,
Välihin välit samaa."

Isäntä supulla istui,
Emäntä on penkin päässä.
Kysyi kylpyä kylässä
Isännältä ensinnäkin.
Isäntä varsin vastoavi:
"Miksi sä kysyt kylyä?"
— "Maaria meillä poian sai."

Isäntä varsin vastoavi:
"Joko — poian sai?
On tammi tasamäellä,
Iso tuomi hongikolla,
Siell' on muut pahantekijät,
Siell' on muutkin murhamiehet."

Kysyy kylyä emännältä.
Emäntä vastaapi (samoin).

Läksi piika juoksemahan,
Sanovi Neitsyt Maarialle:
"Tuolla noin vastattihin:
Ei kylvyt kylästä joua,
Eikä saunat Sarajalasta.
Siellä varsin vastattihin:
Joko" j.n.e.

Siitä Maaria itkemähän
Verisillä kyneleillä,
Hurmehuisille soville.[145]

Neitsyt Maaria emonen
Sanan virkki, noin nimesi:
"Henkeäs hepo vetäjä,
Niinkuin kylujen löyly,
Vastan löyly löyhäytä."
Henkäsi hepo j.n.e.

Suomalainen sauna eli *kylä* on tässä sekä nimeltä mainittuna, että hyvin havainnollisesti kuvattuna, hevosen, lämpimän henkäyksen ilmaantuessa ikäänkuin löylyn asemesta. Saunan paikaksi on nähtävästi ajateltu jo Inkerissä mäellä sijaitseva talli, vaikka se tässä toisinnossa on Ison tammen runon vaikutuksesta vääntynyt tammeksi. Kertosäkeessä esiintyvän "ison tuomen" sijalla tavataan uudemmassa kirjaanpanossa samoilta paikoin "iso huonus hongikolla"; jota paitsi Maarian itku on ilmaistuna seuraavilla sanoilla:[146]

"Kunnepa panen poikueni?
Heinihin hyvän hevosen,
Sorajouhen soimen päähän."

Viittauksella, että siellä on muitakin "pahantekijöitä", on niinikään Inkerin puolella vastineensa.

Paikka, josta kylyä kysytään, on Aunuksen-puolisissa kappaleissa aivan nimetön kylä, mutta tässä nimenomaan Sarajala.[147] Pohjoisempaan Vienan läänissä on Sarajas tavallinen muoto. Siellä saa myös tallimäki usein nimen Tapo- eli Tapio-mäki, niinkuin on huomautettu, Tapanin virren vaikutuksesta. Viimein Latvajärven Arhipan toisinnossa ilmestyvät nimellisinä saunan ynnä tallin omistajatkin: Ruotus ja Ruotuksen emäntä, joita vielä Piltti "pieni piikanen" käy puhuttelemassa.

Kantelettaren laitoksessa on Lönnrot ensin (vv. 80-9) käyttänyt Topeliusen julkaisua, jossa Neitsyt Maaria pyytää äitiänsä käymään saunaa Sarajahalta, muuttaen sen kylyn pyytämiseksi emolta itseltään. Myös on hän tässä ilmaantuvan Tapiomäen sijalle ottanut toisesta kappaleesta vaihteen vuoksi Kytömäen.[148]

Mutta sen jälkeen hän on paraasta päästä noudattanut Latvajärven Arhipan laulutapaa, kuitenkin supistaen Piltti-piian käynnit kolmesta yhteen kertaan.[149] Ruotuksen istumisen pöydän päässä on, niinkuin olemme nähneet, Arhippa lainannut laulamastaan Tapanin virrestä.[150] Ruotuksen emännän

liehumisen "sillan liitoksella" eli "keski-lattialla" on Arhippa nähtävästi saanut Osmottaren, oluen sepän, liikkumisesta Päivölän pidoissa, joihin Lemminkäinen jää kutsumatta.[151] Mitenkä Ruotus ja hänen emäntänsä olopaikkoineen liittyivät Saunanhaku-virteen, selviää seuraavista Aunuksen-puolisista säkeistä, joilla on vastineensa toisessa Latvajärvenkin kappaleessa:[152]

Kysy kylpyä kylästä,
Isännältä pöyän päästä,
Emännältä lattialta,
Pojalta rahin nenästä.
(Isäntä pöyän päässä,
Poika on rahin nenässä).

Arhipalle omituinen on myös kaunis kuvaus Neitsyt Maarian menosta Tapo-mäelle, joka Lönnrotin kirjaanpanossa kuuluu (vrt. vv. 202-8):

Otti vastan varjoksensa,
Koprin helmansa kokoili,
Käsin kääri vaattehensa,
Itse noin sanoiksi virkki:
"Lähteä minun tulevi,
Niinkuin muinenkin kasakan,
Eli orjan palkkalaisen."

Cajan[153] on myöhemmin muistiinpannut vielä säeparin (vv. 210-1):

Nousevi Kipumäkeä,
Kipuvuorta kiipueli.

Viimeksimainittu lisäys johtuu selvästi Kipujen manausluvusta. Mutta edelläkäyvä vertaus orjan "palkkalaisen" kohtaloon tämmöisissä tapauksissa on syntyynsä nähden epäilyttävämpi. Sitä voisi ajatella kehittyneeksi palkkapiian lähettämistä kylyn hakuun, jolla matkalla tämä samoin käärii kokoon hameensa helmat. Vaan aivan mahdotonta ei ole, että tässä olisikin säilynyt alkuperäinen kohta, josta on lähtenyt ajatus ostetun orjan[154] käyttämisestä, koska semmoisen omistaminen hyljätyle ja avuttomalle Neitsyt Maarialle ei erittäin sovellu. Siinä tapauksessa olisi myös Inkerissä tavattavan vastan oikea paikka määrätty.

Varmasti runoon alkuansa kuuluvia ovat inkeriläisiä vastaavat säkeet (vv. 240-1):

Jouluna Jumala syntyi,
Paras poika pakkasella,

jotka ovat yksin Arhipan muistissa säilyneet. Toisessa viananpuolisessa kappaleessa esiintyy kylmän vaikutus säeparissa:[155]

Heinillä vihviläisillä,
Kakaroilla kylmenneillä,

niinikään aivan Inkerin tapaan. Yleensä ovat pohjoisemmat Venäjän-Karjalan toisinnot eteläisempiä alkuperäisemmällä kannalla siihen nähden, että lapsen syntyminen mainitaan Saunanhaku-virren lopussa. Näytteeksi painetussa Castrénin kappaleessa samoin kuin muutamassa Aunuksenpuolisessa[156] se heti runon alussa ilmoitetaan tapahtuneeksi. Ja toisessa Pohjois-Aunuksen kappaleessa kerrotaan hevosen löylyntapaisen henkäyksen yhteydessä, mitenkä Maaria:[157]

Pesi poian puhtahaksi,
Kapaloitsi kauneheksi.

Tästä täytyy päättää, että esillä oleva runo on joko Vianan läänistä levinyt Pohjois-Aunuksen, taikka, joka tuskin on luultavaa, Aunuksen puolelta kulkenut kaksi eri kertaa yli Vianan läänin rajan, myöhemmässä muodostuksessaan pysähtyen rajaa lähinnä olevaan runoalueeseen. Kumpaisessakaan tapauksessa ei runon vaellusta käy johtaminen suoraan etelästä Suomen Itä-Karjalasta, jonka laulutapa on aivan eri suuntaan muodostunut.

Saunanhaku-virren kolme eri toisintomuotoa: 1) inkeriläinen, 2) itäkarjalainen ja 3) venäjänkarjalainen eivät voi olla toinen toisistaan kehittyneitä, vaan edellyttävät yhteistä Länsi-Suomesta Itä-Suomeen kulkeutunutta alkumuotoa. Minkälainen tämä alkumuoto on ollut, voimme suunnilleen määrätä, vertaamalla näitä eri haaroja ja tarkastamalla missä kohdin niistä kaksi tai kaikki kolme pitävät yhtä.

Saunanhaku-virren alkuperäisiksi piirteiksi saadaan niin muodoin: maamajaisen (1) eli lämpimän huoneen (2) s.o. saunan (3) pyytäminen; häpeällinen soimaus ja Maarian puolustus (2 ja 3); osoitus talliin mäelle[158] sekä uudistettu soimaus: "missä muutkin" (1 ja 3); lapsen syntyminen hevosen soimen luona jouluaamuna, jolloin pakkaneen on heinätkin kylmännyt (1 ja 3).

Vähän vaikeampi on määrätä, kenen on ajateltu Neitsyt Maariaa näin tylästi kohdelleen. Mutta kaikesta päättäen se on hänen oma äitinsä. Inkerinmaalla tämä on akka, vaan enimmäen lisäyksellä: emohuoni ja vanha vaalijani. Suistaman puolella esiintyy nimenomaan äiti. Eriävät Suojärveläiset toisinnot ovat jo siihen nähden, että niissä todella annetaan lämmin suoja, myöhempiä muodostuksia; jota paitsi vastakohta kahden, vieläpä neljän omaisen ja vieraan välillä on muista runoista lainattua. Pohjois-Aunuksessa Maariaa, joka tuo marjoja, on usein äiti yksin soimaamassa. Äiti hänet myös koskella käynnin jälkeen lähettää talliin, ennen palvelijan käyntiä kylässä isännän ja emännän puheilla. [159] Myöskin Vienan läänissä, missä joskus Maaria äitiänsä pyytää käymään kylyä kylästä, tämä tylästi viittaa mäelle talliin.[160]

Vasta sen jälkeen kuin pyydetty suojahuone sai perin suomalaisen nimityksensä sauna eli kyly, tuli osaksi alkusoinnun vaikutuksesta sen kysyminen kylästä Venäjän Karjalassa yleiseksi. Siten äiti joutui tarpeettomaksi, koska hänen yhtä vähän voitiin ajatella suostuvan kylyä pyytämään kuin itse antamaan, ja niin tuli hänen sijalleen viimein palkkapiika.

Suomalaisen Saunanhaku-virren alkuaiheena on ilmeisesti Luukkaan 2:n luvun 7:s värssy, jossa esitetään, miten Maria pani lapsensa seimeen: "ettei heille ollut sijaa majassa." Mutta raamatullisesta kertomuksesta ei tämäkään runo suorastaan johdu. Samassa Vapahtajan lapsuuden kirjassa, jossa tarina kumartuvasta palmupuusta löytyy, kuvataan myös Jeesuksen syntyminen tarkemmin piirtein. [161] Josef ja Maria saapuvat Bethlehemiin yöllä, jolloin jo ovet kaikki ovat suljetut, ja joutuvat talliin, jossa Josef sitoo aasinsa härän seimen luo. Kun kylmä, joka nousee lattiasta, värisyttää vastasyntyntä lasta, panee Maria hänet kapaloituna seimeen, johon aasi ja härkä eivät enää koske, nyökäyttäen vaan päättään merkiksi, että ovat tunteneet Vapahtajansa. — Niinkuin Borenius osoittaa,[162] on lisäksi vaikuttanut apokryfinen apostoli Jaakopin proto-evankeliumi, jossa kerrotaan Vapahtajan syntyneen vuoren luolassa sekä mainitaan Maariaa vastaan tehdyistä syytöksistä.

Tästä ei ole enää pitkä askel siihen käsitykseen, että majatalossa oli Maarialta tahallaan vihamielisyyden, eikä tilanpuutteen tähden yösiija kielletty. Semmoinen käsitys tulee myös eräässä saksalaisessa kansanlaulussa näkyviin.[163]

Maria ratsasti majatalohon,
Joss' isännän paikalla nainen on.
Yösijaa pyysi hän itsellehen,
Vaan kaikki häneltä kielsivät sen.
He kielsivät tulen, ja kielsivät puut,
Pahasisuiset ihmiset, ilkeäsuut,
He Marian käskivät tallihin vaan,
Joss' ei ollut ovea, kattoakaan.
Tytyväisenä Maria mielessään,
Pani lapsensa oljille lepäämään.

Toinen Saksan katolilaisten laulama virsi alkaa kuvauksella, kuinka Vapahtajan syntyessä oli kylmä ja kuinka seimeen pannun lapsen yli aasi ja härkä suoraan hengittivät.[164] Välillä mainitaan kumartava palmupuun ja sitten vasta kerrotaan, mitenkä Josef Marian kera ensin tuli kaupunkiin, jossa ravintolan isäntä ajoi heidät pois, sekä sen jälkeen kylään, jossa majatalon emäntä toimitti heidät latoon. Yöllä kuitenkin, kylmän lisääntyessä, tämä emäntä miehensä käskystä teki tulen keittiöön ja kutsui Marian lapsineen lämmittelemään.

Muutamassa flaaminkielisessä joululaulussa, joka on kirjaanpantu Koillis-Ranskassa, kuvataan Jeesuksen syntyminen ovettomassa ja ikkunattomassa ulkorakennuksessa keskellä raesadetta, lumiräntää ja pakkasta, joka vedenkin oli jäätänyt.[165]

Oletettavasta skandinaavilaisesta välimuodosta on siis suomalainen runo saanut ainakin ne piirteet, että Maarian uloskäskijänä on nainen ja että ulkona on pohjoismaisen joulun pakkasaste. Lisäksi voisi aasin ja härän hengitystä saksalaisessa virressä verrata löylyn kuvaukseen Venäjän Karjalassa, jossa hevosen rinnalla joskus *härkäkin* esiintyy:[166]

Kuin on hepo hengähtävi,
Niinkuin Jumala luopi löylyn;[167]
Kuin on härkä huokoaksen,
Niinkuin taivonen vesin valaa.

Suomalaisen runon käsitys eriiä kuitenkin siinä, että mikä saksalaisessa mainitaan epämukavuutena, on esitetty tarpeellisen lämmön aikaansaajana. Yhtäläisen ajatuksen sisältää suoranainen vähävenäläinen tarina,[168] mitenkä Vapahtajan maatessa seimessä, johon Neitsyt Maaria Heroodeksen pelosta oli hänet piiloittanut, härät ja aasit olivat häntä yhä peitellet oljilla ja *lämmittäneet hengityksellään*, vaan hevoset olivat alati olkia päältä pois syöneet. Tarinan varsinaisen juonen tulemme tapaamaan Lapsenetsintä-virren johdantona Venäjän-Karjalassa, niin että voisi arvella osoitetun lisäpiirteekin siitä suomalaiseseen runoon siirtyneen. Vaan aivan yhtä hyvin saattaa olettaa niin yksinkertaisen ajatuksen kahdessa eri paikassa toisistaan riippumatta keksityn.

Kaikissa tapauksissa on tämän ajatuksen sovittaminen sauna-käsitteen yhteyteen: armeliaan luontokappaleen hengähdyksen kuvaileminen saunanlöylyn lämpimäksi, perin suomalainen käänne, joka antaa koko runolle ihan ominaisen leiman.

6. Lapsenetsintä-virsi.

Olisi vallan luonnotonta, jollei niin viehättävä kertomus kuin Luukkaan (2: 41-52) Vapahtajasta, joka kaksitoistavuotiaana jäi Jerusalemin temppeliin, kristillisessä kansanrunoudessakin vastaamme kajahtaisi. Tarjoohan siinä Maarian huolestunut etsiminen ja Vapahtajan selitys jäämiseensä mitä kiitollisimman aineen runolliselle käsittelylle.[169]

Etenkin Saksanmaalla näkyy tämä aine olleen hyvin suosittu ja monella tavoin muodostettu. Harvoin kuitenkin on kansanlaulussa säilynyt Raamatun ikämääräys, kuten voi olettaa seuraavassa kappaleessa: [170]

Kadonnutta Maria lastansa
Haki metsästä, haki pellolta.
Hänt' etsi myös Juutalaiskoulusta,
Näki lapsensa saarnastuolissa.

Enimmiten on tapaus joko yhdistetty Vapahtajan syntymään taikka siirretty eteenpäin hänen kuolemansa yhteyteen. Edellisestä menettelystä suomennettakoon esimerkki.[170]

On rouvamme ylhäissyntyinen
Kadottanut poikansa Jeesuksen,
Hänt' etsi jo kolmanna päivänä,
Valitellen ja kyynelet silmissä.
On löytänyt lapsensa vihdoinkin
Kapaloituna somasti silkkihin.
Veripunaiset pojan on poskuet,
Kuin Marian itsensä kaunoiset.

Jälkimmäinen menettely ilmenee monesti muistiinpannussa laulussa, jossa Maria menee maille mantereille poikaansa etsimään ja häntä vastaan tulee pyhä Pietari. "Ettekö ole nähnyt rakasta poikaani, jota jo kauan olen etsinyt." — "Olen Juutalaisten talon edustalla, hän näytti kovin murheelliselta." — "Mikä hänellä oli päässään?" — "Orjantappurainen kruunu; ja hän kantoi ristiä sille paikalle, jossa häntä kidutettiin." Runo jatkuu Maarian itkulla ristin luona ja Vapahtajan lohdutuksella. [171]

Muutamassa kappaleessa, jonka alkusäkeet jo 1300 luvulta tunnetaan, tulee Mariaa vastaan paimen, jolta hän nimenomaan "pientä lapsukaistansa" kyselee; tämä vie hänet sitten ristin juurelle.[172]

Vielä selvempi molempien äärimmäisten ikäsuhteiden yhdistys tavataan toisinnossa, joka näkyy olleen kaikista tunnetuin.[173] Laaksossa nousee tähti Marian istuessa pieni Jeesus sylissään. Hänen nukahtaessaan hetkiseksi, lapsi katoaa. Maria lähtee etsimään ja näkee pyhän Johanneksen katsovan ulos ikkunasta. Kysyttynä tämä ilmoittaa myöhään ehtoolla nähneensä Jeesuksen kantamassa ristiä ja kolmea naulaa Öljymäelle.

Mainittu yhdistys on myös Skandinaaviansa yleinen. Lähinnä saksalaista muodostusta on eräs tanskalainen laulu, jota nuorten tyttöjen oli tapana keväisin esittää.[174] Siinä kerrotaan Maarian ja hänen poikansa matkustaneen Jerusalemiin. Kirkkotarhassa oli Maria nukahtanut, jolla aikaa Jeesus oli kadonnut. Turhaan etsittyään kaikkialta kirkosta oli Maria jalkaportaan luona tavannut Hallelujan, joka oli ilmaissut nähneensä pojan Jerusalemissa, orjantappurakruunu päässä, ruoskittuna terävillä hihnoilla.

Toisessa tanskalaisessa kappaleessa kuitenkin Jeesus lapsi vaan viittaa tulevaan kärsimykseensä.

Kun Kristus syntyi jouluyössä,
 Ilmestyi taivaalle tähti myös.
 Pani Maria lapsensa kätkeyeen
 Kapaloituna liinahan valkoiseen.
 Vaan uneen vaipuissa Marian
 On Jeesus kadonnut luotahan.
 Hänt' äiti etsivi lohduton —
 Ja ulkona kylmä ja pakkanen on.
 Käsin tarttui Maria keppihin
 Ja maahan vaelsi Israelin.
 Kun hän tuli maahan Israelin,
 Niin tapasi miehensä Josefin.
 "Rakas mieheni, Josef, kuulehan!
 Sä näitkö Jeesusta, poikoan'?" —
 "Näin kyllä poikasi Jeesuksen,
 Puutarhaan meni hän sisälleen."
 Puutarhaan Maria astuissaan
 Näki Jeesuksen keskellä kukkaismaan.
 "Oi miksi, poikani armahin,
 Teit mulle tään hädän, tuskankin."
 Äidilleen Jeesus vastasi vain:
 "Mä täällä tarkastan kukkiain,
 Mä suuria, pieniä katselen;
 Miss' okaita on, pois heitän sen.
 Ne kukkaset, joissa okaita nään,
 Pois heitän loukkohon pimeimpään."

Tanskalaisen kappaleen ensi värssystä päättäen on Neitsyt Maarian lapsenetsintä alkuansa ollut jouluvirren, eikä kevtälaulun aineena. Keski-Saksassa, Weimarin tienoilla, mainitaan köyhien poikien joulun aikaan sitä esittäneen ihmisten ovilla. Ja Ruotsissa tiedetään tätäkin virttä tähtipoikien laulaneen loppiaisena, jonka jälkeisen sunnuntain tekstinä on juuri mainittu Luukkaan kertomus.[176]

Myös ruotsalaisissa kappaleissa voi erottaa kaksi toisintomuotoa, jotka kuitenkin kumpikin pitävät yhtä jälkimmäisen tanskalaisen kanssa siinä, että Maarian poika katoaa kapaloistaan seimestä ja löydettyä ainoasti ennustaa piinansa ja kuolemansa.

Toinen ruotsalainen on vielä tanskalaista alkuperäisemmällä kannalla. Mariaa vastaan tuleva Josef ei sano nähneensä Jeesus lasta jälkeen eilispäivän, jolloin hän oli istunut temppelissä opettajain keskellä. Hyvin Raamatun sanoja lähentelevä on Marian kysymys: "miksi istut täällä? isäsi ja minä olemme sinua murehtien etsineet", sekä alku Jeesuksen vastausta: "enkö saa olla, missä vaan tahdon, kun taivas ja maa minulle kuuluvat."[177]

Mutta toinen ruotsalainen muodostus liittyy likeisesti mainittuun tanskalaiseen, siinäkin suhteessa että löytäminen tapahtuu yrttitarhassa.[178] Tämän voi tosin olettaa johtuneen raamatullisesta Gethsemanen yrttitarhasta, joka sopivasti välittää ajatuksen siirtymisen Vapahtajan kuolemaan. Mutta toiselta puolen on huomattava, että kukkaistarha tavataan jo eräässä saksalaisessa 16:n vuosisadan käsikirjoituksessa, jossa lisäksi lapsen etsiminen kovalla ilmalla on yhteistä tanskalaisen kanssa.[179]

Marian, hellän emon,
 On ruusutarhaan meno,
 Sateessa kulkee, tuulessa,
 Rakasta etsii lastansa.

Joka tapauksessa on varsin todennäköistä, että laulu Neitsyt Maarian lapsenetsinnästä on Saksasta päin kulkeutunut Tanskan kautta Ruotsiin.

Suomalaisen Lapsenetsintä-virren tutkimusta vaikeuttaa ennen kaikkea se seikka, ettei sitä ole tavattu Suomen rajojen sisäpuolelta. Samoin kuin Marja- ja Saunanhaku-virsi on se Länsi-Suomessa löytymätön ja Itä-Suomessa ei siitä ole senkään verran jälkiä kuin Tapanin virrestä säilynyt. Lapsenetsinnän nykyinen laulualue supistuu Varsinais-Inkeriin ja Venäjän Karjalaan.

Hevaan puolella Keski-Inkerissä on saatu talteen tusina enemmän tai vähemmän täydellistä, vaan säkeittensä puolesta jotenkin yhtä pitävää kappaletta, joista vanhin Europaeusen v. 1848 kirjaanpanema otettakoon näytteeksi.[180]

Maaria pyhäinen vaimo,
Vaimo valkeaverinen,
Käypi kärelevi,
Hietroin helmoin heutajavi,
Puhas paitanen povessa,
Vasta kultainen käessä,
Hopeainen kainalossa,
Etsi poikoa pyhäistä,
Hetelmäistä autuaista.
Meni matkoja vähäsen,
Teki tietä pikkaraisen,
Päivä vastahan tulevi;
Kysytteli päivyeltä:

"Hoi päivä, Jumalan luoma!
Näitkö poikoa pyhäistä,
Hetelmäistä autuaista'?"

Päivä vasten vastaeli:
"Jos lien nähnyt, en sanele;
Sun hyväsi munkin saattoi
Aamusta ylenemähän,
Illasta alenemahan.
Keskipäivän ke[r]stämähän,
Välitunnit tuulemahan."

Maaria pyhäinen vaimo,
Vaimo valkeaverinen,
Meni matkoja j.n.e.
Kuu vastahan tulevi

— — —

"Illasta ylenemähän,
Aamusta alenemahan,
Keskiöinä ke[r]stämähän,
Välitunnit tuulemahan."

Lapsenetsintä-virttä seuraa tässä, samoin kuin useimmissa Hevaan-puolisissa kappaleissa, välittömästi Saunanhaku-virsi. Maaria menee vielä vähän matkaa eteenpäin, niin tulee vastaan tupa, josta hän kysyy yösijaa. Lapsen kysyntä jää siten syrjään, eikä sen löytämisestä mainita sanaakaan. Tämä yhdistys onkin, kuten mainittu, aivan luonnoton siihen nähden, että lasta etsitään jo ennen sen syntymistä. Maarialla on mukanaan povessa puhdas paitanen, joka yhdessä toisinnossa nimenomaan lapsen paitaseksi nimitetään.[181] Sitä paitsi on hänellä kädessä vasta, jossa niinkuin on huomautettu tuntuu Saunanhaku-virren vaikutus. Alkuperäisemmäksi voisi ajatella parissa kappaleessa tavattavaa kultaista keppiä tai vitsaa,[182] johon myös Vienan läänissä esiintyvä lapsen nimitys "hopeainen sauva" viitanee. Siinä vaan epäilyttää kertosaie: "hopeainen ruoska vyöllä", joka ei jalankävijälle ollenkaan sovellu. Löytyy vielä kolmas kirjaanpano, jossa tämä liittyy säkeeseen: "vaskivasta kainalossa" ja jossa Maaria todella käyttää ruoskaa virrelle vieraasen hevosella ajoon.[183] Mainittu kirjaanpano jatkuu Päivänpäästö-runolla.[184]

Tähän painetun näytteen säkeistä viimeinen sekä päivän että kuun puheessa: "välitunnit tuulemahan", on sille yksinomaisen eikä muualla siinä paikassa tavattavissa. Mutta muutamassa toisinnossa esitetään ennen päivää ja kuuta Maariaa vastaan tulevana tuuli.[185]

"Hoi tuuli Jumalan luoma!"
"Näitkö" j.n.e.
Tuuli vasten vastaeli j.n.e.
"Sun hyväsi munkin saattoi
Monen tunnin tuulemahan,
Äijältä ärjymähän."

Samoin kuin Tapanin virsi tavataan myös Lapsenetsintä Soikkolan niemekkeellä osaksi alkuperäisemmässä muodossa ja itsenäisemmässä asemassa. Sieltä on saatu kaksi kirjaanpanoa, molemmat Mäkkylästä, joissa runo ilmaantuu sekä yksinäisenä että eheänä. Toinen niistä, jonka loppukäänne on harvinaisen kaunis, painettakoon kokonaisuudessaan.[186]

Maaria korea neito,
Vaimo valkeaverinen,
Ei kovin korea neito,
Eikä valkeaverinen,

Käypi kypäelevi,
Pyhä paitanen povessa,
Silkkiriepunen sisässä,
Helmat maata heutajavat.

Meni virstan, meni toisen,
Meni kolmatta vähäsen,
Päivä vastahan tulevi.
Kumartaisi päivälle:

"Oi päivä Jumalan luoma!
Näitkö poikoa pyhäistä,
Näitkö lasta autuvaista?"

Päivä väite vastaeli:
"Hot lien nähnyt, en läkäjä,
Sun hyväsi minusen saattoi
Illasta alenemahan,
Aamusta ylenemähän,
Keskipäivin paistamahan."

Maaria pyhäinen vaimo
Läksi pois lähtemähän,
Pyhä paitanen j.n.e.

Kuu vastahan tulevi,
Kumartaisi kuun etehen j.n.e.

Kuu vaite vastaeli j.n.e.
"Illasta ylenemähän,
Aamusta alenemahan,
Keskiyöllä kerstämähän."

Maaria pyhäinen vaimo
Läksi pois lähtemähän,
Läksi vetisin silmin,
Tuumajaa, ajattelevi:
"Kuhun menen minä poloinen?
Menen lasta etsimähän.
Enpä tieä ensinkänä,
Kuhun lasta laitettiin."

Vietiin Luojan uksen suulle,
Jumalan oven etehen.
Luoja lapsen korjaeli,
Jumala kappelin laati,
Laati lapsen laavitsalle,
Laati kukkaset kätehen.
Lapsi istui laavitsalla,
Punakukkaset käessä,
Itse katsoi ikkunasta:
"Kun tuli minun emoni,
Tuli lasta ottamahan!"[187]

Maarian nimitys "korea neito" on nähtävästi Marketan runosta lainattu. Toisessa kirjaanpanossa[188] hän on "Maaria pyhäinen vaimo" ja kertosaakeessa "itse Maaria vahainen", joka vähäisen rinnalla esiintyvä mainesana viitanee vaha- eli vaksikuviin kirkoissa. Vastaantulijoita ei nimenomaan mainita, mutta heidän vastauksistaan: "keskiöillä juoksemahan" ja "keskipäivin juoksemahan, panit päivänpaisteheksi", on helppo arvata, että ne ovat tavalliset: kuu ja päivä. Sitä vastoin ei käy selville, kuka se kolmas on, jolta Maaria kysyy: "näit sä poikaa pyhäistä?" ja joka vastaa:

"Lapsi on Luojan lappeassa,
Maalla marjamättähässä.
Jos sä suuit surman luokse,
Toivoit lasta Tuonelahan,
Manalahan mainettelit,
Lapsi on Luojan lappeassa,
Tuo on Tuonen tuomarina.
Tuonen tuomarit totiset,
Lakiherrat laaulliset,
Laaittiin lapsen sielu,
Muien sielujen sekahan,
Ruumis muien lappeahan,

Kultakukkasat kätehen,
Manalan marjat etehen."

Ajatus on muuten ymmärrettävä: lapsi on Luojan luona Tuonelassa tuomarina; hänellä on vielä kukkasetkin kädessä, niinkuin edellisessä kappaleessa. Mutta sen sekoittavat sitten monikolliset Tuonen tuomarit; sielujen ja ruumiitten rinnatusten asettaminen on Viron orjan runosta lainattua.

Vaan näitä kappaleita lukuun ottamatta, ovat muut Soikkolassa muistiinpannut sekavammat ja hajanaisemmat kuin Hevaan-puoliset. Niissä kahdessa kirjaanpanossa, joissa Saunanhaku-virsi seuraa, on sulautuminen mennyt vielä pitemmälle. Toisessa Maaria kulkee "kylä kylältä, talo talolta" jo kuun vastaan tullessa ja kysyy akaltakin lasta; päivä on kokonaan unohtunut.[189] Toisessa taas tulee ensin kuu vastaan ja sitten päivä, joka ilmoittaakin nähneensä lapsen: "tallihin Jumala syntyi".[190] Pari kertaa on Lapsenetsintä-virteen liittynyt runo Päivän ja kuun kosinnasta, kuitenkin niin että taivaankappaleet ovat jommastakummasta unohtuneet.[191] Joskus on myös Luojan surma-virsi jatkona. Maaria "puhas emäntä" etsii "poikaa pyhäältä, hedelmäistä autovalta", vaan ei saa häntä sieltä. Poika on varastettu, ja Maaria joutuu Hiiden pajaan, jossa kahlitsee sepän omaan takomaansa kaularautaan.[192]

Soikkolan ja Narvusin välisestä Joenperän seurakunnasta on saatu kaksi miltei yhtä pitävää kirjaanpanoa, joissa samoin ikään Luojan surma-virsi liittyy Lapsenetsintään, vaan erään edempänä mainittavan runon välityksellä, niin että molempain taivaankappaleitten lisäksi tulee vastaan *kirkko*. Tälle Maaria myös kumartelea, mutta mitään enää kysymättä; sitten kerrotaan Luojan haudan kaivamisesta.[193]

Viimeksi on mainittava yksi ainokainen läntisimmästä Inkeristä, Narvusista, äskettäin löytynyt katkelma. Tämä liittyy siihen Soikkolan toisintoon, jossa Maaria kylä kylältä etsien kysyy lasta ensin kuulta ja sitten akalta, joka neuvoa talliin.[194]

Maaria pyhäinen vaimo,
Itse Maaria vahainen,
Helmet (!) maassa heutajavi,
Puhas paitanen pivossa (!),
Silkkirätti kainalossa,
Kulki kylä kylältä,
Kävi talo talolta,
Etsi poikaa pyhäistä,
Hetelmäistä autuasta.

Näyttää siis ainakin siltä kuin kysymyksessä oleva runo, samoin kuin Tapanin virsi, olisi Varsinais-Inkerissä kulkenut suunnassa idästä länteen.

Varsinais-Inkeristä on sitten meillä pitkä harppaus suomalaisen runon uoman toiseen äärimmäiseen päähän, Venäjän Karjalaan. Siellä kohtaamme Lapsenetsintä-virren kahdessa alueellisesti eriävässä päämuodostuksessa. Eteläisemmästä Aunuksen-puolisesta, johon myös Rajaryhmän toisinnot liittyvät, otettakoon eräs Europaeuksen kirjaanpano näytteeksi.[195]

Säilytteli lapsuttahan,
Piilotteli poruttahan,
Alla juoksevan jalaksen,
Alla seulan seulottavan,
Alla kiven jauhettavan.
Säilytteli lapsuttahan j.n.e.
Hevon suuren soimen päässä.
Hepo on hyvätapainen,
Hepo kattoi heinillähän,
Sika on pahatapainen,
Syyti heinät poian päältä,
Katoi pieni poikueni.
Läksi poian etsintähän,
Puut puiten, jakaen heinät,
Jakaellen hienot heinät,
Katsellen kanervan juuret.
Eipä löyä poiuttansa.
"Puuhut oot Jumalan luoma!
Näitkö minun poiuttani?"
— "Jos näkisin, en sanoisi."
— "Ole sinä se ikäsi,

Tervaspuiksi pilkottava,
Riihipuiksi ripsottava!
Tiehyt oot Jumalan luoma!

— — —

Sorkissa sotahevosen,
Kapioissa vainovarsan!
Kuuhtut oot Jumalan luoma,
Ylisiltä taivosilta!

— — —

Ole yöllä paistamassa,
Päivällä pimittämässä!
Päivyt oot Jumalan luoma,
Näitkö minun poiuttani?"
— "Näin mä sinun poiuttasi,
Pirulaiset piinattihiin" j.n.e.

Runon jatkona on tässä, niinkuin kaikissa venäjänkarjalaisissa kappaleissa, ennen mainitulla poikkeuksella, Luojan surma-virsi. Ja aivan säännöllisesti se itse yhdistyy Saunanhaku-virteen. Näiden välisen liitteen muodostavat, niinkuin näemme Lapsen piiloittaminen ja aihe lapsen katoamiseen.

Edellinen piiloittamisen piirre on otettu Louhiattaren loitsusta, jossa tämä yhdeksää tautia synnyttelee, nimittelee tai piiloittelee eri paikoissa, esim.[196]

Alla astuvan hevosen,
Alla juoksevan jalaksen,
Alla juoksevan venosen,
Alla jauhavan kivosen,
Alla seulan seulottavan,
Alla uutimen utuisen.

Jälkimmäinen kohta pysyttää vielä ajatuksemme seimen luona. Huomattava vastakohta on hevosen avuliaisuus lasta piiloittaissa sekä sian petollisuus. Selvää on, että tämä piiloittamisen kuvaus on muodostunut vasta Saunanhaku-virren yhdistyksen vaikutuksesta. Nimitykset hyvä- ja pahatapainen johtunevat Kultaneidon taonnasta, jossa Ilmarisen ajosta m.m. ilmestynvä ori on hyvännäköinen, vaan pahantapainen. Itse ajatus on saatu Saunanhaku-virren yhteydessä mainitusta suoranaisesta tarinasta, josta Vähä-Venäläisillä on vielä seuraava toisinto.[197] Heroodeksen vainoa varoen oli Jumalan emo kätkenyt lapsensa seimeen sekä peittänyt heinillä. Ahne hevonen oli koko yön heiniä syönyt ja alinomaa ollut paljastamaisillaan Vapahtajan piilopaikan. Mutta härkä ei ollut ainoastaan lakannut syömästä, vaan vielä koonnut sarvillaan heiniä ja heittänyt takaisin pojan peitteeksi. -Jumala silloin kiroi hevosen ja siunasi härän. Siitä syystä hevonen alati syö tulematta koskaan kylläiseksi; sen vuoksi myös härkä kelpaa ihmisen ravinnoksi, vaan ei hevonen.

Tosin suomalaisessa runossa vastakohta on tavallisesti käännetty päinvastaiseksi hevoseen nähden. Mutta yhdessä Pohjois-Aunuksen kappaleessa on mahdollisesti säilynyt jälki hevoseen vähemmän edullisesta tarinan muodosta:[198]

Sorajoven (!) soimen alle.
Hevonen hyvätapainen (!)
Sika kaivoi, koira kattoi,
Heinät päältä henkeälihe.

Toisessa Aunuksen-puolisessa kirjaanpanossa — samoin kuin yleensä pohjoisempaan Vienan läänissä — on säilynyt alkuperäisempi lapsen katoaminen Maarian polvelta, vaikka siinä juuri edellä on puhe heiniin peittämistä![199]

Etsiminen puitten, heinien ja kanervien keskeltä tavataan Suomen puolella ja Inkerissä muutamissa "Kadonneen pojan" balladin (Kant. III. n:o 53, vrt. 54) toisainnoissa, esim.[200]

Emo kohta etsimähän,
Kurkistellen kuusen juuret,
Katsellen kanervan juuret,
Heilutellen heinän juuret,
Emo etsi suuret metsät,
Hajotteli hienot heinät.

Vastaantulijoista olemme kuun ja päivän jo Inkerissä tavanneet. Mutta kuun ilmoitus, miksi hänet on luotu, on muutettu Maarian lausumaksi kiroukseksi, nähtävästi muiden runojen, ehkä Lunastettavan

neidon, vaikutuksesta. Joskus kuitenkin myös Aunuksen puolella — niinkuin säännöllisesti pohjoisempana Vienan läänissä — esiintyy alkuperäinen ajatus:[201]

"Jos oisin nähnyt, en sanoisi;
Sinä olet minunkin luonut."

Uusia tulokkaita Venäjän-Karjalassa ovat puu ja tie. Edellinen on Vienan läänissä harvinainen, ja sen valitus kielellisessä asussaankin viittaa alkuperäänsä, Lemminkäisen piilon ehdoituksiin, esim.[202]

Puuhut vastahan tulevi j.n.e.
"Sinä olet minunkin luonut,
Kotapuiksi kolkatahan,
Riihipuiksi ripsutahan,
Pirttipuiksi pilkotahan."
Koivut vastahan tulevi j.n.e.
"Poikas on minunkin luonut,
Pirttipuiksi pilkotahan,
Terärauoin rapsutahan,
Hakatahan halkopuiksi,
Lehtipuiksi leikatahan."

Verrattakoon näihin säkeihin Lemminkäisen äidin ehdoituksia esim. seuraavassa toisinnossa:[203]

Mäne männyksi mäelle,
Rikeneen mäkinen mänty
Pärepuiksi leikatahan;
Eli koivuksi norolle,
Rikeneen noroinen koivu,
Riihipuiksi leikatahan.

Tien kirous on luultavasti sovitettu sotarukouksista, joissa sotahevosten ja vainovarsain kaviot tekevät miesten tappotanteren havainnolliseksi. Ne ovat hyvin luonnollisesti liittyneet säkeeseen "ratsahin ajeltavaksi" pohjoisemmassa tien valituksessa. Vanhat sotatiet ovat vielä nytkin Venäjän-Karjalaisten runolaulajain asumasioilla milt'ei ainoat hevosella kuljettavat.

Eräässä Pohjois-Aunuksen toisinnossa kohtaa Maarian vielä koite, joka kysymykseen: "etkö nähnyt pojaistani?" tekee vastakysymyksen:[204]

"Mikä on merkki pojallasi?"
— "Puut punelmi, maat sinelmi,
Kuuset kultarimptsukoissa,
Hongat on hopeavöissä,
Vaarat vaskisin orahin,
Taivas kultaisin rakehin."

Maarian vastaus johtuu tietysti siitä Saunanhaku-virren liitteestä, jossa hän orjalle kuvailee koitetta. Mutta toisessa kappaleessa hän samaan kysymykseen — yhteys on sekava ja kysyjä epäselvä — vastaa seuraavilla ilmeisesti saduista lainatuilla säkeillä:[205]

"Sep' on merkki pojallani:
Kuutamainen kulmasella,
Otamainen olkapäällä,
Päivänen pääläella
Kalvosista käet kultaiset,
Polvista jalat hopeaiset."

Lönnotin Kantelettaren-laitos noudattaa pohjoisempaa Vienan-puolista laulutapaa. Lapsen katoaminen Maarian polvelta on jo osoitettu alkuperäisemmäksi etelämpänä esiintyvää heinistä katoamista.[206] Mutta siihen on Vienan läänissä välistä lisätty selitys, että polvelta katoaminen on tapahtunut Maarian järjestäessä hiuksiansa (vv. 470-7). Topeliusen ja Cajanin kirjaanpanoissa mainittu kohta toisinteleee:[207]

Rupee päätänsä sukimaan,
Hapsiansa harjoamaan,
Suastansa pii pirahiti,
Taimen taittui harjastansa,
Tavottipa taimentansa.
Vietiin poika polveltansa.

Neitsyt Maaria emonen
Suki päätänsä sualla,
Sukasella vaskisella,
Korvalla pyhän kosken,
Pyhän lammin lainehella.
Kirpoi poika polviltahan.

Nämät säkeet löytyvät melkein järjestänsä viananpuolisen Ison tammen runon johdannossa, jossa päätänsä sukivan neidon suasta pirahtava pii aiheuttaa tammen synnyn. Siitä ne nähtävästi ovatkin lainatut, vaikkeivät alkuansa siihenkään kuulu, niinkuin t:ri K.A. Franssila on tutkimuksessaan osoittanut.[208]

Tähti vastaantulijana on Lönnrotin myöhemmin lisäämä, niin kuin kaikista vanhimman Luojan virren luonnoksen reunamuistutuksesta näkyy.[209] Tähdän valitukseen on hän käyttänyt pari säettä kuun valituksesta mainitussa käsikirjoituksessa (vrt. vv. 510, 542):

Kylmällä kimaltamahan,
Kesällä katoamahan,

joista edellinen perustuu harvinaiseen kansanrunon säkeeseen:[210]

Tähellä kimaltamahan.

Viimeksi mainittu säe mahdollisesti juuri herätti Lönnrotissa ajatuksen täydentää taivaankappaleitten kolmilukua. Vaikeampi on sanoa, mistä Lönnrot on keksinyt kuun vastaukseen säeparin:

Aamulla alenemahan,
Illalla ylenemähän,

ja päinvastoin myös päivälle (vv. 556-7, 572-3). Vianan läänin toisinoissa niitä ei löydy eikä myös Lönnrotin aikaisimmassa käsikirjoituksessa. Inkeriläisiä toisintoja ei Lönnrot vielä Kanteletarta kokoonpannessaan tuntenut ja niissä muuten täydesti vastaavien säkeitten kielimuoto kuitenkin hiukan eroaa: Aamusta — Illasta —. Luultavasti on Lönnrot tämän säeparin omin päin muodostanut, joka itsessään ei ole ollut mitään vaikeaa. Että hän osasi juuri kansanrunon alkuperäisimpään muotoon, todistaa ainoasti, kuinka lähellä runolaulajoita hän itse oli.

Ainoa viananpuolinen toisinto, jossa päivä kiitollisuudella mainitsee mihin mieluisaan tehtävään hänet on luotu, on Latvajärven Arhipan, sama, missä ei runo jatku Luojan surma-virrellä, vaan saa omintakeisen päätöksensä.

"Poikas on minunkin luonut,
Päivän ajan paistamahan,
Yön ajan lepeämähän.
Tuoll' on pieni poikuesi,
Kultainen omenuesi,
Ylisessä taivosessa."

Loppusäkeet lauloi Arhippa eri kerroilla eri tavalla, Lönnrotille:[211]

Isän Jumalan sijalla,
Tulee sieltä tuomitsemaan;

mutta Castrénille:

Päällä taivosen kaheksan,
Ilmalla yheksännellä;

samoin Cajanille sekä lisäksi:

Päällä viien villavaipan,
Päällä kuuen kirjokannen,
Päällä uutimen utuisen.

Näistä säkeistä on Lönnrot Kantelettaressa muodostanut Luojan surma-virren jälkilauseen (vv. 849-862).

Vertailemalla inkeriläisiä ja venäjänkarjalaisia toisintoja pääsemme siihen tulokseen, että Lapsenetsintä on alkuansa ollut erinäinen runo, joka on ensin Saunanhaku-virteen ja sitten myös Luojan surma-virteen yhdistynyt. Sen alkuperäisiin piirteihin kuuluvat: etsivä äiti, Neitsyt Maaria ja hänen

Poikansa, kuvattuna pieneksi lapseksi, joka on kadonnut sylistä, sekä tämän löytäminen Jumalan asunnossa (kappelissa — Luojan lappeassa — taivaassa). Vastaantulijoista ovat taivaankappaleet varsinaiset asiaankuuluvat, joka selviää myös erään venäjänkarjalaisen toisinnon säkeistä:[212]

Katsoi päälle taivosehen,
Aina katsoi, aina itki.

Onko taivaankappaleita ollut useampia kuin kuu ja päivä, on vaikea sanoa. Mutta niiden vastausten vastakohtaisuuteen nähden ei kolmatta oikeastaan kaippaa. Ja siinä tapauksessa on päivä tietysti ajateltava lapsen olinpaikan ilmoittajaksi.

Kaikesta vaikeinta on päättää, mistä taivaankappaleet, jotka vastaaviin skandinaavilaisiin lauluihin nähden ovat aivan uusi ilmiö, lienevät tähän runoon tulleet.

Violaisten kansanlaulujen julkaisija H. Neus on sitä verrannut Viron puolella hyvin yleisesti laulettuun runoon kadonnutta veljeänsä etsivästä sisaresta.[213] Taivaankappaleita, joilta hän tiedustelee, ilmestyy tavallisesti kolme: paitsi päivää ja kuuta, jotka kieltävät nähneensä taikka epäävät sanomasta, vaikka ovat nähneetkin, myös tähti, joka viimein ilmaisee, että veli on veteen hukunut. Monesti on kuitenkin järjestys päinvastainenkin, niin että päivä on kolmantena, joka tietää ja ilmoittaa.

Neus viittaa vielä eräasen liettualaiseen lauluun, jossa päivä on etsivälle suosiollinen ja toiset taivaankappaleet, vaikka eri tavalla kuin suomalaisessa runossa, selittävät syyn kieltäytymiseensä.[214]

Ehtoolla myöhä multa
Katosi karitsainen;
Ken auttais etsimähän
Ainutta karitsaani?
Luo aamutähden läksin,
Niin vastas aamutähti:
"Mun täytyy auringolle
Aikaisin tuli tehdä."
Luo iltatähden läksin,
Niin vastas iltatähti:
"Mun täytyy auringolle
Ehtoisin vuode laittaa."
Luo kuuhuen myös läksin,
Vaan vastaeli kuuhut:
"Oon miekan halkilyömä,
Suruinen mull' on muoto."
Luo auringon siis läksin,
Ja vastas aurinkoinen:
"Yhdeksän päivää etsin
Ja vielä kymmenennen."

Sopisi ajatella, että suomalaisen Lapsenetsintä-virren kehitykseen olisi vaikuttanut mainittu virolainen, mahdollisesti liettualaisperäinen runo. Lisäyksen olisi silloin pitänyt tapahtua Länsi-Inkerissä, josta se olisi kulkeutunut Venäjän-Karjalaan asti. Tätä olettamista kuitenkin vastustaa suomalaisen runon todennäköinen kulku Varsinais-Inkerissä suunnassa idästä länteen; sitä ei puolusta alkuperäisemmän muodostuksen esiintyminen pohjoisempaan ja kehittyneemmän etelämpänä Venäjän-Karjalassa, eikä myöskään koko runon löytymättömyys Suomen Itä-Karjalassa sekä Karjalan Kannaksella. Viimeksimainittua ilmiötä selittääkseen pitäisi osoittaa joku epäilemätön esimerkki virolaisperäisestä Varsinais-Inkerissä laulettuun runosta, joka puuttuisi Karjalan kannaksella, mutta Suomen tai Venäjän Karjalassa jälleen ilmestyisi.[215] Sitä vastoin on luontevampi olettaa, että runo on Länsi-Suomesta leviten kautta Itä-Suomen haarautunut toiselta puolen Venäjän-Karjalaan ja toiselta puolen Inkerinmaalle, säilyen ainoasti molemmissa äärimmäisissä päissä. Esimerkkejä runoista, jotka ovat Varsinais-Inkerin umpisoppeen talleentuneet, vaikka välittävältä Karjalan kannaksen alueelta ovat kadonneet, on meillä paitsi Luojan virren muissa osissa, myös ennen esitetystä Inkerin virressä.

Siinäkin tapauksessa, että mainittu lisäys olisi Virosta päin runoon liittynyt, täytyisi ajatella runon ensin Länsi-Suomesta ympäri Suomen lahden Länsi-Inkeriin kulkeutuneen. Yhtään syytä ei ole olettaa runon kokonaisuudessaan johtuvan Virosta, jossa ei noita toisia Neitsyt Maarian virren kappaleita ollenkaan tiedetä laulettuun. Tosin juuri Lapsenetsintä-virsi on tavattu myös Virossa, mutta sen poikkeava muoto ja uudenaikainen runomitta pikemmin todistavat vastoin suomalaisen runon mahdollista virolaista alkuperää, niinkuin seuraavastakin näytteestä voi päättää.[216]

*Maarja kõnnib müödä tied,
Otsib armast aenust last.*

*Kus ta armas aenus laps?
Ruuzalemmä linna all.
Mis temä seäl tieb?
Magab vôi valvab?
Ei ta maga egä valva:
Kuuleb kirjatundejaid,
Pühi mehi pilve'esta,
Tarku mehi taeva'asta;
Ta südä püsti kui oda,
Ta silmäd kui liivateräd.*

Maaria astuu tietä myöten,
Etsii armasta, ainoata lasta.
Kussa hänen a. a. lapsensa?
Jerusalemmin kaupungin alla.
Mitä hän siellä tekee?
Makaako vai valvooko?
Ei hän makaa, eikä valvo:
Kuulee kirjanoppineita,
Pyhiä miehiä pilvistä,
Viisaita miehiä taivaasta;
Sydän kankeana kuin keihäs,
Silmät kuin hiekkajyvät.

Mutta vielä on yksi mahdollisuus lukuunotettava. Lapsenetsinnästä laulavat myös Vähävenäläiset Itävallan Galitsiassa.[217]

Asteli tietä Jumalan äiti,
Tulipa vastaan loistava päiväyt.
"Jumal' aut' Jumal', Jumalan äiti!"
— "Sullekin terve, loistava päiväyt.
Ylhäällä loistat, kauaksi katsot,
Etköhän liene lastani nähnyt?"
— "En ole nähnyt, enk' ole kuullut."

Samoin vastaa "kirkas kuuhut"; vaan kolmantena kirkas tähtönen "ylhäällä astuva, kauaksi katsova" sanoo sekä nähneensä että kuulleensa. Eräässä toisinnossa Neitsyt Maarian sijalla pyhä Helena etsii poikaansa, jonka tähti ilmoittaa menneen luostariin, missä itsestään ovet avautuivat, kellot soivat ja tuohukset syttyivät.

Yhtäläisyys suomalaisen runon kanssa on ensi silmäykseltä aivan hämmästyttävä ja panee ajattelemaan, voisiko tässä tulla kysymykseen slaavilainen laina.

Venäläinen tutkija *A. Potebnija* kuitenkin huomauttaa vielä kolmannelta vähävenäläisestä laulusta, jossa nimetön leski taivaankappaleilta tiedustelee poikaansa Iivanaa.[218] Kaikki nämät ovat jouluvirsiä ja nimenomaan leskelle laulettavia. Viimeksi mainitusta muodosta hän arvelee toisten kehittyneen.[219]

Mutta vaikka siinä kohden voi olla eri mieltä, niin täytyy kuitenkin yhtyä hänen ajatukseensa, että taivaankappaleilta kysyminen on kansansaduista, slaavilaisillakin tavattavista, runomuotoon siirtynyt piirre. Niinkuin hän osoittaa, ei taivaankappaleita tavata kaikissa vähävenäläisissäkään kirjaanpanoissa, vaan niiden sijalla myös kolme enkeliä ja apostolia, joista yksi vastaa ettei ollut nähnyt, toinen sanoo kaukaa katsoneensa ja kolmas läsnä olleensa, kun Maarian poika ristiinnaulittiin. Välistä ovat vastaantulijoina itse joululaulajat, jotka sanovat nähneensä hänet luostarissa alttarin luona pitävän jumalanpalvelusta.

Mikä kuitenkin enimmänsä vaikeuttaa tämän laulun asettamista suomalaisen runon yhteyteen, on se seikka, ettei lukuisissa isovenäläisissä toisinnossa ole puhetta taivaankappaleista. Poikaansa etsivää pyhää neitsyttä vastaan tulevat joko pari kolme Juutalaista taikka myös Johannes kastaja.[220] Edelliset sanovat esi-isänsä hänet ristiinnaulitseen, joten itse etsiminenkin siirtyy Vapahtajan kuoleman jälkeiseksi tapaukseksi. Todennäköisintä kaikesta päättäen on, että Lapsenetsintä-virsi on Suomeen Saksasta Skandinaavian kautta kulkeutunut ja täällä, samoin kuin Vähä-Venäjällä, kansansaduista[221] omistanut taivaankappaleilta tiedustelun. Näiden vastaukset ovat kaiketikin Suomessa aivan itsenäisesti keksityt; hyvin sattuva ja "Luojan" virteen soveltuva on niiden yhteinen ponsi:

"Poikas on minunkin luonut."

7. Luojan surma-virren alkukappale. Luojan ylösnousenta-virsi.

Kolmas ja viimeinen Luojan virren pääosista, Luojan surma-virsi, on kokoonpantu kahdesta erinäisestä runosta, joiden aineina on Luojan ylösnousenta sekä Hiiden sepän kahlinta. Suomen Itä-Karjalassa, samoin kuin Venäjän-Karjalassa, nämät runot esiintyvät aina toistensa yhteydessä. Mutta Varsinais-Inkerissä niitä lauletaan enimmäten erikseen tai milloin ne yhdistetään, on niiden välillä tavallisesti vielä kolmas yksistään siellä esiintyvä runo Sillasta ja kirkosta.

Inkeriläinen Luojan ylösnousenta-virsi on sekoin paraiten säilynyt Keski-Inkerissä.[222]

Mitä laulan, kuta laulan?
Laulan Luojan kuolennaista,
Kaotusta kaiken vallan.
Kuhun Luoja kuoletettu,
Kaotettu valta kaikki?
Sinisen salon sisähän,
Korven kaian kainalohon.
Syvä hauta kaivettuna,
Syvä hauta, rautapohja,
Syvä sylvä yheksättä,
Käsikyynär kymmenettä,
Puolta kymmentä leveä.
Sinne Luoja hauattihiin,
Jumalainen kalmattihiin,
Tinanauloin tikkaeltu,
Rautanauloin nakkaeltu,
Hopeanauloin huolieltu,
Vaskinauloin vaivaeltu.
Siellä meidän Luojuemme,
Ja meidän Jumaluemme.
"Paista päivä, kuu kumoita!
Paista kerran kirkkahasti,
Toisen himmesti hiota;
Paista Luojan hauan päälle,
Jumalaisen kalman päälle;
Sulata tinaiset naulat,
Vaskinaulat hellittele,
Hoikenna hopeanaulat.
Päästä Luoja kuolemasta,
Katomasta kaikkivalta!"
Paistoi päivä, kuu kumoitti,
Pääsi Luoja kuolemasta,
Katomasta valta kaikki.

Runo tässä jatkuu, vaikkei aivan välittömästi, Hiiden sepän kahlinnalla, samoin kuin vielä kahdessa kappaleessa.[223] Mutta muissa seitsemässä kirjaanpanossa Luojan ylösnousenta-virsi ilmaantuu aivan yksinäisenä.

Länsi-Inkerissä sitä vastoin on sen yhdistyminen yleisempi. Soikkolan-puolisista kappaleista on vaan pari itsenäistä.[224] Mutta toisissa seuraa Hiiden sepän kahlinta: kolmessa mainitulla välikkeellä, joka neljännessäkin on loppuun eksynyt. Näistä otettakoon kaksi rinnan osoittamaan Soikkolan laulutapaa. [225]

Mitä nousen laulamahan?
Laulan Luojan kuolentaa,
Jumalaisen kalmantaa.
Kuhun on Luoja kuoletettu,
Jumalainen on kalmaeltu?
Syvä hauta kaivettihiin,
Syvä hauta, rautapohja,
Yheksän sylen syvyysse.
Käsikyynär kymmenettä.
Niin Luoja rukoelevi:
"Oi Jumala armollinen!

Pane päivä paistamahan,
Kuu Jumalan koittamahan;
Pane Luojan hauan päälle,
Jumalaisen kalman päälle;
Sulata tinaiset naulat,
Vaskinaulat höplittle."

Otti Luoja kuullaksensa,
Pani päivän paistamahan j.n.e.
Kohallensa hauan päälle:
Sulatti tinaiset naulat j.n.e.
Pääsi Luoja hauastansa,
Jumalainen kalmastansa.

— — —

Mitä laulan, kuta laulan?
Laulan Luojan kuolennasta,
Jumalaisen kalmannasta.
Kunne Luoja hauattihiin,
Jumalainen kalmattihiin?
Sinisen meren sisähän,
Punaisen meren peittohon.
Tinanaulat iskettihiin,
Vaskinaulat vahvittihiin,
Puunaulat pumitettihiin.
Pyhät miehet kumarsivat:
"Oh Jumala armollinen,
Mies totinen toimellinen!
Pane päivä paistamahan
Ja kuu kumattamahan;
Laske Luoja juoksemahan,
Jumala pakenemahan."
Pani päivän paistamahan j.n.e.
Laski Luojan juoksemahan,
Jumalan pakenemahan.

Jos Keski-Inkerin ja Soikkolan kappaleita toisiinsa vertaa, niin huomaa helposti, kumpi on toisesta johtunut. Päivän sulatettavat *puu*-naulat, jotka kolmessa Soikkolan kappaleessa esiintyvät, eivät vielä vaa'assa paljoa paina, koska ne kerran Hevaankin puolella tavataan.[226] Enemmän todistusvoimaa on jo sinisen salon vaihtumisella siniseksi mereksi; jälkimmäinen on haudan yhteydessä peräti luonnoton, jos kohta ei edellinenkään liene aivan alkuperäinen.[227] Selvin osoitus Soikkolan toisintojen turmeltumisesta on kuitenkin suoranaisten päivän puhuttelun muuttuminen Jumalan rukoilemiseksi, että panisi päivän paistamahan. Sekaannus kahden sekä "Jumalan" että "Luojan" välillä on ilmeisin siinä, missä Hevaallakin oletettava Luoja itse on rukoilijana. Sen välttämiseksi on Soikkolassa joskus Silta- ja kirkko-virrestä otettu "pyhät miehet" kumartajiksi, toisinaan myös Luojan muuten esiintymätön äiti: [228]

Maaria puhas emäntä,
Nousi maahan polvillensa.

Säe "pani päivän paistamahan" tavataan jo eräässä Hevaan ja Soikkolan välisessä Kaprion seurakunnan toisinnossa.[229] Siinä "meiän Luojuemme" ketään rukoilematta itse panee päivän paistamaan ensin ainoasti rikkaille, vaan sitten tasaisesti kaikille, joka selvästi osoittaa mainitun säkeen johtuvan Päivänpäästö-runosta.

Runon leviämisen Hevaan puolelta Soikkolaan vahvistaa vielä sen harvinainen ja katkelman tapainen esiintyminen läntisimmässä Inkerissä. Soikkolan ja Narvusin välisessä Joenperän seurakunnassa tavataan Lapsenetsintä-virteen yhdistyneen Silta- ja kirkko-virren loppuliitteenä, niinkuin on mainittu, Luojan haudan kaivaminen. Itse Narvussa ilmaantuu sama kohta lyyrillisen runon jatkona.[230]

Jumalainen tietänevi,
Kuhun Jeesus kuolenevi,
Kuoleeko maalla vai merellä.
Kuhun hauta kaivetahan,
Sinisen meren sisähän,
Punaisen meren pohjahan,

Syvä hauta, rautapohja,
Yheksän sylvä syvyyttä,
Kaks kyynärtä kymmenettä.

Toinen Narvusin puolelta saatu katkelma esittää päivänpaisteen vaikutuksen, josta sitten alkaa Niukahdusluku.[231]

Tee, Herra, heleä päivä,
Pamahuta paistepäivä!
Sulata tinaiset naulat,
Valattele vaskinaulat.
Paista päivä kirkkahasti!
Jeesus kirkkohon j.n.e.

Seuraavassa Luojan virren laulualueessa, Suomen Itä-Karjalassa, on Surma-virsi erittäin suosittu. Sen lukuisissa kirjaanpanoissa voimme esillä olevaankin kappaleeseen nähden eroittaa kaksi päämuotoa, Suistamalaisen ja Suojärveläisen.

Edellinen on kokoonpanoltaan melkein yhtä yksinkertainen kuin keski-inkeriläinen toisinto. Siinä on ensiksi laulajan huomautus aineensa tärkeydestä ja tiedonanto Luojan hautaamisesta. Sitten seuraa kehoitus päivälle paistamaan, joka joskus nimenomaan ilmoitetaan Luojan itsensä lausumaksi,[232] ja viimeksi mainitaan ylösouseminen.[233]

Laulamme Jumalan virttä,
Muinoisia muistellemme,
Ammuisia ajattellemme,
Ennen Luojan kuolentoja,
Kaontoja vallan kaiken.
Jopa Luoja hauattihin,
Yheksän sylvän syvähän,
Kolmen sylvän korkeuhun,
Kivet päälle kiusattihin,
Haot päälle hauattihin.
"Päivä, armas aurinkoinen!
Lennä päätönnä kanana,
Siivetönnä siuvontele,
Luojan hauan partahille.[234]
Päivä, paista palavasti,
Kummemmasti (!) kuumoittele,
Nukuttele nuuin(!) joukko,
Painuta pakanan kansa,
Nuoret miekkojen nojahan,
Vanhat keihäsvarsillehen."
Nukutti urot Jumala.
Pääsi Luoja kuolemasta,
Katomasta valta kaikki,
Purki kiusatut kivetkin,
Halkoi hauatut halotkin,
Yheksän sylvän syvästä j.n.e.

Jälkimmäinen Suojärveläinen toisintomuoto on muodostunut vuoropuheluksi päivän ja Luojan välillä. Itsestäänsä päivä lentää Luojan haudalle ja tämä kehoittaa häntä palaamaan paikoilleen sekä sieltä paistamaan.[235]

Muita minä muistelen,
Ammuisia ajattelen;
Luoja maahan hauvattihin,
Valta kaikki kalmattihin,
Yheksän sylvän syvähän,
Sylvä puolen kymmenettä.[236]
Kivet päälle kilvattihin,
Kalliotkin kalvattihin,
Murrot päälle murrettihin.
Päivyt armas aurinkoinen,
Lenti päätönnä kanana,

Siivetönnä siuvotteli,
Luojan hauan partahille.
Painuihen pakisemahan,
Saatihin sanelemahan.
Jumalainen armollinen,
Mies totinen toimellinen,[237]
Noin virkki, sanoin pakisi:
"Päivyt armas aurinkoinen!
Mitä sinä tänne tulit?"
— "Tulin luokses kuolemahan.
Kanssasi katoamahan."

Jumalainen armollinen,
Mies totinen toimellinen,
Noin virkki, sanoin pakisi:
"Mene maille muinoisille,
Entisille elotiloille,
Paista päivä palavasti,
Toinen himmesti hiilluta,
Paahuta parvi pakanan,
Hiilluttele Hien väki,
Nuoret miekkojen nojahan,
Vanhat keihäsvarsillehen.
Nousis Luoja kuolemasta,
Katomasta valta kaikki,
Yheksän sylen syvästä,
Syltä puolen kymmenettä;
Kivet päältä kilvattaisi,
Kalliotkin kaivattaisi,
Murrot päältä murrettaisi."

Päivyt armas aurinkoinen,
Meni maille j.n.e.

— — —

Murrot päältä murrettihin.

Auringon vastaus Luojan haudalla on myös toisin sanoin esitetty:[238]

Tulin Luojan kuolentoille,
Vallan kaiken kaonnoille,
Voiman kaiken voitannoille.

Joskus päivä Luojan kysymystä odottamatta itse tiedustelee:[239]

Kuhun on Luoja kuoletettu,
Valta kaikki kalmaeltu?

Mutta näitä kaikkia osanoton ilmauksia alkuperäisempi lienee päivän kehoitus haudalle lennettyään:
[240]

Nouse Luoja kuolemasta,
Katomasta kaikkivalta!

Jos molempia itäkarjalaisia toisintoja vertaa inkeriläisiin, niin huomaa helposti että ne ovat toisistaan riippumatta yhteisestä alkumuodosta kehittyneet. Johdanto on Suomen Itä-Karjalassa täydellisempänä säilynyt. Selvimmin ilmaisevat sen ajatusta erään kirjaanpanon alku-säkeet:[241]

Aina muuta muistellemme,
Ammuista ajattellemme,
Emme tuota konsanana,
Kovin Luojan kuolentoa.

Samassa kirjaanpanossa ilmaantuva säe: "nukuttele noian joukko" antaa myös selityksen Suistamalaiselle muodolle: *nuuin joukko*. Pakanan parven nukuttaminen, joka on aseellisena vartiona Luojan haudalla, liittyy läheisesti Matteuksen kertomukseen (28: 2-4) roomalaisista vahtisotureista, mitkä taivaasta alas astuvan Herran enkelin pelosta, joka oli nähdä kuin pitkäisen tuli, niin hämmästyivät, että olivat kuin kuolleet. Kivien ja hakojen eli murtojen haudan päältä murtaminen viittaa niinkään raamatulliseen piirteeseen kiven vierittämisestä Vapahtajan haudan ovelta.

Tätä jälkimmäistä vastaa Inkerin puolella tinaisten ja vaskisten naulojen sulattaminen kirstun kannelta. Ensi silmäyksellä ei molempien muodostuksien välillä tosin luulisi mitään yhteistä löytyvän. Mutta on otettava huomioon, etteivät inkeriläisessä ole pääasiana nuo metalliset naulat, jotka joskus muussakin yhteydessä esiintyvät; niinkuin seuraavassa läntisimmän Inkerin runossa, tytöstä emonsa haudalla:[242]

"En voi nousta, en ylene,
Jo se on kirstu kiinni pantu,
Tinanauloin tippaeltu,
Vaskinauloin nappaeltu;
Kivi on suuri kirstun päällä,
Paasi on paksu pään alla."

Pääpaino on auringon sulattavalla vaikutuksella, ja se piirre on säilynyt myös muutamassa Itä-Karjalan toisinnossa:[243]

Uinota parvi pakanan
Sulaele suuret kivet,
Polttale paksut parret,
Luojan hauan partahalta.

Viimeksi mainitun muodon alkuperäisyyden vahvistaa vielä sen ilmaantuminen Vianan läänissä, niinkuin kohta saamme nähdä.

Ensin on meidän kuitenkin tarkastettava eräitä katkelmia, joita välisellä Ilamantsin runoalueella on säilynyt. Mekrijärven Simana Sissosen muisteleva sotaloitsu alkaa säkeillä:[244]

Paista hetti heltiästi,
Himmerkki hyvin hiota,
Nukutteles nuija joukko,
Painata pakanan kansa,
Miehet nuoret miekoillehen,
Vanhat keihäsvarsillehen.

Myös Sampo-runon yhteydessä hän välistä lauloi, mitenkä:[245]

Itse vanha Väinämöinen
Nukutteli nuoren joukon j.n.e.

Niinikään luetaan muutamassa Ilamantsilaisessa ampijaisen synnyssä:[246]

— — —

Siitä syntyi ampijainen,
Paha lintu paisuttihen.
Maahan miekat, maahan miehet,
Maahan nainehet urohot,
Sotaväki syrjällehen!

Nukuttele nuiva joukko,
Painele väki pakana,
Nuoret miekkojen nojahan,
Vanhat keihäsvarsillehen,
Pirut piilinsä nenähän,
Ampujat äkämihinsä.

Samoin kuin ennen huomautettu jälki Tapanin virttä Ilamantsissa, todistavat mainitut Luojan ylönousenta-virren säkeet selvästi, että muitakin Luojan virren osia on täällä ja yleensä laajemmalla alalla Itä-Suomessa aikoinaan laulettu.

Viimeisessä Luojan virren säilytyspaikassa, Venäjän Karjalassa, kohtaamme runon jotenkin samanlaisena kuin Suojärvellä. Eheimpänä sen on tallentanut Latvajärven Arhippa, ainoa joka Luojan surma-virttä Neitsyt Maarian virrestä erikseen esitti. Lönnrotille hän kuitenkin lauloi ainoasti alun tätä runoa:[247]

Aina muita muistollahan,
Vaan ei tuota milloinkana,
Milloinkana, kulloinkana,
Suurta surmoa Jumalan,

Katomusta kaikkivallan,
Kuin on Luoja kuoleteltu,
Kaotettu kaikkivalta,
Sa'an keihään kärellä,
Tuhannen kärellä miekan.

Sitten eksyy esitys muualta lainattuun keihään kuvaukseen. Mutta Cajanille ja Castrénille Arhippa muisti tämän jälkeen palata takaisin runon ladulle ja jatkaa:[248]

Kuin on Luoja kuoletettu,
Kaotettu kaikkivalta,
Kivet alle kiusattuna,
Kivet alle, paaet päälle,
Someret syäntä vasten.

Päivyt armas aurinkoinen
Lenti päätönnä kanana,
Puonna siipi siuvotteli,
Luojan hauan partahalle,
Itkeä tihustelevi:
"Nouse Luoja kuolemasta,
Herra hauasta hereä!
Elikkä tulen minäkin,
Kerallasi kuolemahan,
Kanssasi katoamahan."

Niin sanovi suuri Luoja,
Puhuvi puhas Jumala:[249]
"Ei ole täältä nouseminen,
Niin kuin sieltä toivominen,
Kivet on alla, paaet päällä,
Someret syäntä vasten.
Sä päivyt, Jumalan luoma!
Lennä päätönnä kanana,
Puonna siipi siuvottele,
Siallesi entiselle,
Paikallesi muinoiselle.
Paista hetki heltehestä,
Toinen himmestä hiosta,
Kolmansi koko terältä.
Nukutteles nuiva joukko,
Paineles pakana kansa,
Nuoret nuolensa nojahan,
Vanhat keihäsvarsillehen."

Päivyt armas aurinkoinen,
Hyvä kielas käskeäkin,[250]
Sekä lensi jotta joutui
Siallensa j.n.e.
Paistoi hetken j.n.e.
Nukutteli nuivan joukon,
Paineli pakanan kansan j.n.e.
Silloin meiän suuri Luoja,
Nousi Luoja kuolemasta,
Herra hauasta heräsi,
Kivet silloin kielin lauloi,
Paaterot sanoin pakasi,
Joet liikkui, järvet järkkyyi,
Vuoret vaskiset vavahti.[251]

Kaikissa muissa Venäjän Karjalan kappaleissa Luojan ylösnousenta liittyy Lapsenetsintä-virteen. Kumpaisessakin tavattava "päivä" on tarjonnut yhdistyskohdan. Että runomme sen kautta on tyypistynyt, on itsestään selvää. Johdanto on täytynyt jättää kokonaan pois[252] ja kertomus hautauksesta sovittaa päivän vastaukseen Neitsyt Maarialle, jonka suuhun tavallisesti, ettei kertomus katkeaisi, on pantu kehoitus päivälle paistamaan. Toinen Lönnrotin Latvajärvellä muistiinpanema kappale siten kuuluu: [253]

"Jo tieän poikuesi.

Hakattuna on, hauattuna,
Vuoret päälle vaaittiin,
Kivet päälle kiusattiin."

Neitsyt Maaria emonen:
"Oi päivävyt, Jumalan luoma!
Lennä päätönnä kanana,
Siallesi entiselle,
Paikallesi muinallesi.
Paista päivä heltehestä,
Toinen himmestä hiota,
Kivet suolaksi sulata,
Kalliot vaaheksi valuta."
Päivyt lenti j.n.e.

Mutta mukautumaton piirre on vielä päivän lentäminen "entiselle" paikalleen, ilmeisenä jälkenä siitä että oli ennen lentänyt alas Luojan haudalle. Tämäkin kohta on sitten korjattu esim. seuraavalla tavalla.
[254]

"Tuoll' on sinun poikuesi;
Pilatuksat piinatahan,
Paha väki vaivatahan,
Yheksän sylen syvyes,
Kivet alla, paaet päällä,
Someret keskellä syäntä."
— "Oi päivävyt, Jumalan luoma!
Nouses koivun konkelolle,
Lepsähäs lepän rehulle;
Paista kivet pehmeäksi,
Paaterot vaahtena valuta,
Someret veeksi vie."

Välistä Neitsyt Maaria, kehoitettuaan päivää nukuttamaan vartijat itse[255]

Läksi
Poiuttahan etsimähän.
"Nouse Luoja kuolemasta,
Herra hauasta hereä,
Jo oot viikon maassa maannut."

Joskus on päivä kokonaan unohtunut pois ja yksistään Neitsyt Maarian itku haudalla kuvattuna.[256]

Äiti haulle tulevi,
Itki äiti hurstelevi,
Voia vuopahuttelevi.
"Mene poies äityeni,
Polttaa kuin tulikipunat."
(Pyyn pyrähtäminen).

Onpa viimein Maarian osallisuus Luojan surma-virressä ulottunut sen jälkikappaleeseenkin, Hiiden sepän kahlintaan, jonka hän Luojan asemesta suorittaa, ennen kuin tämän etsimänsä lapsen auringon avulla saa ylös haudasta. Sentapainen kokoonpano on todella muodostunut kauttaaltaan "Neitsyt Maarian virreksi", joksi sitä laulajakin nimitti.[257]

Kantelettaren laitoksessaan on Lönnrot käyttänyt hyväkseen Arhipan eheätä toisintoa johdantoineen, vaikka muiden venäjänkarjalaisten kappaleiden nojalla on yhdistänyt runon Lapsenetsintä-virteen ja sovittanut siihen Neitsyt Maarian sekä haudalla itkijäksi että päivän kehoittajaksi. Lönnrotin omaa järjestelyä on ainoasti haudalle menon asettaminen ennen päivän kehoitusta sekä Neitsyt Maarian tarjoutuminen Luojan keralla kuolemaan, joka on otettu Arhipan säilyttämästä päivän tarjouksesta. Haudan vartijain kysymys auringolta: "mitäpä sie tänne läksit?" (v. 661) on niinkään Lönnrotin paikoilleen panema; saanut hän on sen Luojan kysymyksestä, josta Venäjän Karjalassakin on joskus jälki tallella.[258] Viimeksi on Lönnrot osannut käyttää myös päivän palaamista entiselle sijalleen asettamalla sen somasti runokappaleen loppuun (vv. 700-5). Mahdollisesti hän onkin vaistomaisesti löytänyt tämän kohdan alkuperäisen paikan kansanrunossa. Sillä niinkuin Suistaman-puolisesta ynnä inkeriläisistä toisinoista näkyy, on epäilemättä alkuansa ajateltu päivän paistaneen itse haudan partaalta.

Vielä on mainitsematta kaksi vanhinta todistuskappaletta Pohjanmaalta. Topeliusen kokoelmissa on

säilynyt Gananderin käsikirjoitus 1760 luvulta, joka sisältää kolme Kalevalan aineista kertomarunoa, tiettävästi aikaisimmat kirjaanpannut, ynnä kysymyksessä olevan runon katkelman. Niinkuin t:ri Niemi osoittaa,[259] on tämä käsikirjoitus ainoasti kopio jonkun toisen muistiinpanoista; pariin Topeliuksen julkaisemaan liitetty ilmoitus, että se olisi Kemin tienoilta, perustuu pelkkään olettamukseen, mahdollisesti sekaannukseen. Kun t:ri Niemi siitä huolimatta myöntää, että runot voivat olla Kemin tienoiltakin, nojautuu hän niiden kieleen, jolla on Pohjanmaan äänneasu, sekä siihen huomioon, että ne ovat Venäjän-Karjalan runoja, jotka helposti ovat voineet kulkeutua juuri niille seuduille. Vaan jos ottaa vielä lukuun, että runojen leviäminen Vienan läänistä niin etäälle kuin Kemiin ei ole selitettävissä muuten kuin satunnaisten siirtolaisten tai luonnollisimmin kuljeksivien laukkukauppiasten avulla, ei tällä paikan määräyksellä ole suurta merkitystä. Sillä lienee jotenkin yhdenentekevää, onko joku Pohjanmaan talonpoika Venäjän-Karjalan mieheltä nuo runot tilapäisesti oppinut ja sitten jollakin herrasmiehellä kirjoituttanut vai onko tämä kirjoittaja pannut ne paperille suorastaan laukkukauppiaan omasta suusta. Joka tapauksessa on epäilemätöntä, että ennen Lönnrotia, Sjögreniä ja Topeliustakin oli Vienan läänin lauluäärre avautunut jo Gananderin aikana.

Huomataksemme, että kysymyksessä oleva runon-toisinto on venäjänkarjalainen, ei meidän tarvitse muuta kuin sitä verrata ajassa lähinnä seuraavaan Topeliuksen kirjaanpanoon.[260]

Kaivettiin Luojan hauta.

Yheksän sylen syvyysi(!),
Syli puolen kymmenettä.
Sata rautaista oritta,
[Sat]ja toinen rauatonta,
[Sat]ja mijestä miekallista,
[Sata toi]nen miekatonta
— — kiveä suurta,
— — vaivaelit,
— — suun etehen,
— — [k]asvon päälle.
— — aurinkoinen!
— — [kan]ana
— — —

Vanhat vasten sauvojahan.

Tämä

Nukutteli nuijan joukon,
Paineli pakanan kansan,
Vanhat vasten sauvojahan,
Nuoret miekkansa nojahan.
Silloin
Nousi Luoja kuolemasta,
Herra haudasta heräsi,
Paasi kahtia pakahti.

"Sata on rautaista orihta,
Ne veti veressä silmin,
Sat' on miestä miekallista,
Sata toinen miekatonta,
Ne veti veressä silmin
Sun poloisen poian päälle."
Maaria matala neiti
— — —

"Sep' on armas aurinkoinen!
Lennä päätönnä kanana
— — —

Vanhat sauvojen varoihin" j.n.e.

Tuo päivyty j.n.e.

Nukutteli nuivan kansan
Paineli väen pakanan,
Miehet miekkojen nojahan,
Vanhat sauvojen varoihin j.n.e.
"Nouse Luoja kuolemasta,
Hereä uneksimasta!"

Tämä Gananderin kappale ei liity Lapsenetsintä-virteen, vaan kuvaukseen Vapahtajan

ristiinnaulitsemisesta ja suunnattomasta veren vuodosta.[261] Sitä ei myöskään seuraa Hiiden sepän kahlitseminen, joka seikka puolestaan viittaa siihen, että Luojan ylösnousenta-virsi on alkuansa ollut erinäinen runo.

Toisesta vielä aikaisemmasta kirjaanpanosta löytyy jälki Erik Cajanusen väitöskirjassa heprean ja suomen kielen sukulaisuudesta, joka ilmestyi v. 1697. Säkeillä:

Aina muita muistelemina,
Arvosii ajattelemina,

hän mainitsee alkavan erään kansanrunon, joka Kristuksen kärsimisen historian kokonaisuudessaan erinomaisella tavalla (*elegantissime*) esittää.

Cajanus oli kotoisin Sotkamosta Itä-Pohjanmaalta, läheltä Vienan läänin rajaa, jonne Kalevalan aineistenkin runojen suoranainen vaikutus on ulottunut. On siis mahdollista, että myös tämä kappale on rajan toiselta puolen kulkeutunut. Voi tietysti olettaa päinvastoin, että juuri tämä on edustanut runon alkuperäisempää suomenpuolista muotoa, josta venäjänkarjalainen ja lähinnä Arhipan laulutapa on kehittynyt. Noista parista alkusäkeestä on kuitenkin mahdoton päättää suuntaan tai toiseen. Mutta sen tosiasian ne vahvistavat, että mainittu johdanto on runoon varsinaisesti kuuluva ja siinä alkuperäinen.

Samankaltaisen laulajan muistutuksen, niinkuin Borenius on huomauttanut,[262] näemme siinä tanskalaisessa Lapsenetsintä-virren toisinnossa, jonka tytöt keväisin esittävät. Sen viimeinen värssy näet kuuluu:

Tämä virsi nyt lauletaan alusta,
— Kevät tervetullut! —
Sillä Kristusta tulee muistella.
— Kaikki, kuin on avara maa,
Puhkeaa ruusunkukkiin.

Arvattavasti mainittu värssy on liittynyt Lapsenetsintä-lauluun vasta sitten, kun tämä jouluvirrestä muuttui kevätlauluksi. Ja sopii ajatella sen siihen siirtyneen jonkinlaisesta kadonneesta pääsiäisvirrestä.

Kysymykseen Luojan ylösnousenta-virren mahdollisesta skandinaavilaisesta alkuperästä on meidän palaaminen, kun tulee tarkastettavaksemme osaksi vastaava virolainen Luojan surma-virsi. Siinä ei kuitenkaan vähääkään viitata auringon osallisuuteen Luojan ylösnousennassa.[263]

Tosin on Virossa tavattu vähäinen lyyrillinen runo, jossa pyydetään päivää paistamaan, vieläpä haudalle.[264]

*Paista, paista päevakene,
Eredaste ilmukene!
Paista mu ati haua pääle,
Eide kirstukaane pääle,
Õe veimevaka pääle,
Venna kirvevarre pääle.*

Paista, paista päiväseni,
Heleästi ilmaseni!
Paista isäni haudan päälle,
Emon kirstunkannen päälle,
Siskon antivakan päälle,
Veikon kirvesvarren päälle.

Mutta tämä pikemmin todistaa, että päivän paistaminen suomalaisessa virressä ei ole välttämättä skandinaavilaisesta esikuvasta etsittävä, vaan voidaan hyvin ajatella omantakeiseksi muodostukseksi.

Luojan ylösnousenta-virren leviäminen vastustaa myös sitä olettamista, että mainittu muodostus olisi tapahtunut vasta Inkerin puolella virolaisen runon vaikutuksesta. Sen länsisuomalaisen johtoperän tekee aivan epäilemättömäksi seuraava Askolassa Uudellamaalla muistiinpantu loitsu, joka on tallentanut selvän jäljen päivän paistamisesta nimenomaan Herran haudalle.[265]

Pilven lumoussanat.

Pois pilvi päivän päältä,
Anna päivän paistaa,
Paista puuhun, paista maahan.

Paista Herran haudan päälle.
Vettä täällä tarvitaan,
Viisi kuusi tynnyriä,
Sata Saksan ämpäriä.

Mistä, voimme vihdoinkin kysyä, tämä suomalaisen virren omituisin ja kaunein piirre, auringon ilmestyminen Luojan avuksi, on aiheutunut? Päivä, joka päättömän ja siivettömän kanan s.o. pallon kaltaisena lentää Luojan haudan partaalle, on epäilemättä sen raamatullisen Herran enkelin sijainen, joka astuu alas taivaasta näöltään salaman, vaatteiltaan lumen kaltaisena ja istahtaa haudan ovelta vierittämänsä kiven päälle. Mutta miksikä sitten juuri aurinko on kansanrunossa valittu sijaiseksi? Sen selittää ikivanha kristillinen kansanusko, että aurinko pääsiäisaamuna kirkkaampana ja nopeammin nousee kuin muina päivinä. Sekä Virossa että Suomessa tiedetään viime aikoihin asti säilyneen kansassa sen käsityksen, että ylösnousemisen aamuna aurinko ilosta hyppii ja tanssii.[266]

Hyvin somasti on myös Salamnius Ilolaulussaan Jeesuksesta auringon osanoton kuvannut. Raamatulliseen aiheeseen perustuen hän ensin esittää 19:nnessä luvussa päivän pimenemisen.

Itse armas aurinkoinen,
Katsoi päälle korkealta,
Muutti muotonsa parahan,
Kasvons pian poijes käänsi,
Luojan surmasta surussa,
Aivan hämmästyi äkistä,
Sanoi suulla surkealla:
"Kussas on ilo enämpi,
Kosk' on Luoja kuolemassa?"

— — —

Pani poijes seppelinsä,
Riisui puhtahan pukunsa,
Surumanttelin sivalsi,
Peitti silmänsä punaiset.

Vaan sitten hän ominpäin runoilee, miten Jeesuksen tuskanhuuto saa auringon jälleen hetkeksi hänen puoleensa paisteellaan kääntymään.

Armas aurinko havaitsi,
Kuuli huudon huikeimman,
Kohta kääntyypi takaisin,
Temmais puhtahan pukunsa,
Pian päällensä pukeepi,
Antaapi alas näkyä
Paistehensa puhtahimman,
Tahtoi tehdä kunniata,
Tuoda Luojan lohdutusta.

Viimeksi hän 25:nnessä luvussa antaa auringon kiirehtiä ottamaan osaa myös Luojan ylösnousemiseen.

Kulki Jeesus kunnialla
Ylös haudasta ilolla,
Astui voimalla omalla.
Aivan armas aurinkoinen,
Aivan aamulla varahin,
Kiiruhtaapi kiiruhusti,
Ilon kanssa katsomahan
Voittoa vakaisen Herran.

Sukulaisuus suomalaisen taidrunoilijan ja kansanrunon välillä, joka tässä kohden ilmenee, vahvistaa vielä sitä käsitystä, että auringon ilmestyminen Luojan ylösnousenta-virressä samoin kuin päivän ja kuun Lapsenetsintä-virressä voi olla Suomen runottaren luoma.

Mutta vaikka väittäisi suomalaisen virren saaneen jokaikisen piirteensä jostain kadonneesta skandinaavilaisesta esikuvasta, jäisi sille kuitenkin kieltämättä se kunnia, että on yhden runollisimpia katolisen kansankäsityksen ilmaisuja yksin jälkimaailmalle säilyttänyt.

Luojan ylösnousenta-virren Inkerinmaalla, milloin sitä Hiiden sepän kahlinta seuraa, liittää tähän jälkimmäiseen, niinkuin on huomautettu, milt'ei säännöllisesti kolmas, yksinomaan siellä tavattu runo, jolle paremman puutteessa on annettu nimi *Silta- ja kirkko-virsi*. Näytteeksi otettakoon eräs hyvin säilynyt Soikkolan kappale.[267]

Luoja soitti tietä myöten,
Maata myöten Maariainen,
Sata santtia jälestä,
Tuhat muita tuttavias.

Silta vastahan tulevi.
Luoja sillalle kumarsi,
Antoi kättä siltapuulle.

Enkelit imehtelevät,
Pyhä rahvas naurahtavat:
"Katso meiän Luojuttamme,
Ja juta Jumaluttamme,
Kuten sillalle kumarsi,
Antoi kättä siltapuulle!"

Luoja vasten vastaeli:
"Sillä sillalle kumarsin,
Annoin kättä siltapuulle,
Silta hoiteli minua;
Kunis julki Juuta käynyt,
Vaelsi meteli kansa,
Paha rahvas pois pakeni,
Sinis seisoin sillan alla."

Luoja soitti j.n.e.
Aita vastahan tulevi.
Luoja aialle kumarsi

— — —
"Sillä aialle kumarsin,
Annoin kättä aitapuulle;
Sinis istuin aian alla."

— — —
Kirkko vastahan tulevi.
Luoja kirkolle ei kumarra,
Anna ei kättä kirkkopuille.
"Sillä en kirkolle kumarra,
Anna en kättä kirkkopuille;
Kirkost' oon otettu kiinni,
Kappelista kahvaeltu."

Tämä kappale on melkein liiankin täydellinen, sillä sopii epäillä, onko myös aita keskimmäisenä vastaantulijana runoon alkuansa kuulunut. Hevaan puolen yhdessätoista kappaleessa tavataan aita ainoasti yhdessä sillan ohella ja toisen kerran sen sijalla.[268]

Soikkolassa tavataan vielä aidaspuut toisen typistyneen kappaleen säikeissä:[269]

Antanut ei kättä aiaspuulle,
Kumartainut ei kirkkopuille.

Sitä paitsi esiintyy Soikkolassa toisintomuoto, jossa sillan jälkeen ei tule aita, vaan *keko*: [270]

"Sillä sillalle kumartain,
Jos mä tässä yötä vietin,
Konsa Juutit loitse läksit,
Pahat miehet pois pakenit."

— — —
"Sillä keolle kumartain.
Annoin kättä sankapuulle,
Jos mä siinä yötä vietin.
Konsa Juutit loitse läksit."

— — —
"Sillä kirkolle en kumarra,
Anna en kättä alttarille;
Kirkossa kiinni otettihin.

Alttarissa ahistettiin."

Jos ottaa huomioon, että keskimäinen vastaantulija on harvinainen, vaihteleva ja ennen kaikkea tarpeeton, koska siitä annetaan juuri sama lausunto kuin ensimmäisestä, niin tulee siihen päätökseen, että kaksiluku on kolmelukua alkuperäisempi. Runon perusajatuksena onkin selvästi sillan ja kirkon vastakohta. Halpa, kaikkien poljettava siltasalvos on Luoja suojellut, jota vastoin hänellä ei ole ollut mitään turvaa temppelirakennuksen pyhydestä. Mahdollisesti on tämä kuvaus syntynyt niistä raamatullisista kertomuksista, joissa mainitaan, miten Vapahtajaa usein vaanittiin Jerusalemin temppelissä, ja miten juuri tämän temppelin ylimmäiset papit häntä vainosivat, vaikka alhaisen "kansan" tähden eivät tohtineet häneen käydä käsiksi julkisella paikalla (Math. 21: 46).

Mainitun sillan ja kirkon vastakohdan säilyminen useimmin ja selvimmin Hevaan puolella viittaa runon leviämiseen Keski-Inkeristä Länsi-Inkeriin. Joenperästä saadussa parissa kappaleessa, joissa se on joutunut Lapsenetsinnän ja Luojan ylösnousennan väliin, on yksistään kirkko tallella, jota Luoja kumartelea antamatta selitystä ihmettelevälle kirkkorahvaalle.[271] Ja ainoassa Narvusin toisinnossa, joka on aivan irtonainen, on sillan sijalla aita ja "siinä" Luoja sanoo "yötä viettäneensä".[272]

Sekä runon ympäristöstä päättäen että sen leviämisen suunnasta, joka sillä on yhteinen muiden inkerinmaalaisten Luojan virren osien kanssa, on siis sekin luultavasti Länsi-Suomesta kotoisin. Sen roomalaiskatolisen alkuperän tekisi aivan epäilemättömäksi sana santit ylläpainetussa Soikkolan kappaleessa, jos sitä uskaltaisi pitää varmasti runoon kuuluvana. Siinä se ei kuitenkaan esiinny kuin tämän ainoan kerran. Ja samantapainen, vaan vielä komeampi kuvaus, tavataan muutamassa Soikkolan puolen Niukahdusluvussa yksinomaan Neitsyt Maarian kulkueesta käytettynä:[273]

Maaria matkaa pitävi,
Tuhat on eessä enkeliä,
Sata santtia jälestä.
Hän käy keskellä väkeä,
Paistaa kuin pyhäinen päivä,
Kumoittaa kuin kultaristi.

Arvattavasti Silta- ja kirkko-virsikin on ollut alkuansa erinäinen runo. Tosin seuraava Hiiden sepän kahlinta on siihen Inkerin alueella milt'ei säännöllisesti yhdistynyt, mutta koska tämä muualla sekä itsenäisenä että toisin liittein esiintyy, ei sitäkään yhdistystä voi pitää perin aikaisena.

Vielä myöhempi on Luojan ylösnousenta-virren kiintyminen runon alkuun. Sen todistavat Keski-Inkerin kappaleiden suuri enemmistö, joissa tämän asemesta Kirkko- ja silta-virren edellä käy *Niukahdusluku*.

Kertomarunoksi siten siirrettynä Niukahdusluku harvoin alkaa loitsun tavallisilla alkusanoilla:[274]

Luoja kirkkohon menevi,
Heposella hiirakalla,
Kalahauen karvaisella,
Lohen mustan muotoisella.

Useimmiten on tämän sijalla toinen johdanto, joka välistä ilmankin Niukahduslukua käy Silta- ja kirkko-virren edellä.[275]

Ajoi Luoja tietä myöten,
Maata myöten Maariainen,
Ja kaksi pyhäistä miestä,
Kolme korkeaa Jumalaa.
Kukko lauloi, Kiesus kirkui
Jumala jaloille pääsi,
Luoja läksi liikkeelle.

(Seuraa Niukahdusluku).

Jumala jaloille nousi,
Luoja läksi liikkeelle,
Pyhähuomenna varahin,
Ennen päivän nousemista,
Kolmen kojjoisen keralla,
Kahen kanssa enkelien.

(Seuraa välittömästi Silta- ja kirkko-virsi).

Joskus mainittua johdantoa seuraa vielä palanen Päivänpäästö-virttä, ennen kuin Niukahdusluku varsinaisesti alkaa.[276]

Läksi Luoja liikkehelle,
Jumala jaloille nousi,
Iltatulta ottaessa,
Pärettä virittäessä,
Ikkunoja pantaessa,
Porttiloja sulkiessa.
Meni tallihin mäelle,
Oron suuren soimen luokse,
Sielt' otti orosistahan,
Ja valitsi varsoistahan,
Mill' oli lampi lautasilla,
Ojanen oron sivuilla,
Kylmä kaivo alla kapjon;
Sen otti orosistahan,
Sen valitsi varsoistahan.
Hyppäsi hyvän selälle,
Karkas kaaron lautasille,
Ajoi matkoa vähäsen,
Teki tietä virstan verran.
Pyy pyrähti, maa järähti,
Tetri metsästä temahti,
Kuohtui Kiesuksen hevonen.
Kiesus maahan ratsahalta
Kivelle maaperälle:
Niukahtui hevosen jalka.
Etsi tieltä tietäjäistä.
Maanselältä mahtajaista,
Lukulankoin laulajaista,
Suolojen sopottajaista,
Sinisen sitelijäistä,
Punaisen puhelijaista.
Saanut ei tieltä tietäjäistä —
Tuo kun meiän Luojuemme,
Ja meiän Jumaluemme,
Kävi itse tietäjäksi,
Tietäjäksi, taitajaksi,
Lukulankoin laulajaksi j.n.e.
Lihat liitti luihin kiinni,
Luut liitti lihoihin kiinni,
Teki päältä terveheksi,
Sisästä kivuttomaksi,
Päältä tuntumattomaksi.

Niukahdusluvun yksityiskohtainen esittäminen veisi liian kauas loitsujen alalle.[277] Seuraavat huomautukset siitä riittänevät. Niukahdusluku, jonka kertovainen osa kuvailee Vapahtajan ratsastusta aasin selässä Jerusalemiin, on tässä muodossa katolista ja luultavasti germaanilaista alkuperää. Ruotsin kautta se on tullut Länsi-Suomeen, jossa on sovitettu Suomen vanhalle runomitalle. Savon puolelle levittyään se on kehittynyt edempänä mainittavan pyyntarun avulla. Luterinuskoisten Karjalaisten välityksellä on se kulkeutunut kreikanuskoisille Itä-Suomessa ja Venäjän-Karjalassa, jossa se on löydetty 1600 luvulla Tverin lääniin muuttaneiltakin. Karjalan kannaksen kautta on Niukahdusluku samoin ikään saapunut Inkerinmaalle, vieläpä Viron puolelle, niinkuin siellä tavattavat suomalaisten sanojen väännökset todistavat.

Kuinka myöhäinen Niukahdusluvunkin liittyminen Silta- ja kirkko-virren eteen on, voimme paraiten päättää sen täyteläisestä muodosta, joka on tuntuvasti kehittynyt sen jälkeen kuin tämä loitsu, arvattavasti 1600 luvulla, Inkerinmaan kautta vaelsi Viroon. Etenkin tietäjän etsiminen, joka huomattavasti siirtää pääpainon Niukahdusluvun kertovaiselle osalle, on yksinomaan Varsinais-Inkerissä tavattava uusi lisäpiirre.

Vähemmän itsenäisen runon kaltainen, kuin Silta- ja kirkko-virsi, on se lyhyt liite, joka Suomen Itä-Karjalassa tavallisesti yhdistää Luojan ylösnousennan ja Hiiden sepän kahlinnan. Suistamalaista ja Suojärveläistä toisintoa edustakoot kaksi rinnan asetettua näytettä.[278]

Pääsi Luoja kuolemasta,
Katomasta valta kaikki.
Meni Jordanan joelle,
Pyhän virran pyörtehelte,
Kussa Luoja ristittihin,
Kastettihin valta kaikki;
Hurmehia huuhtelevi,
Likoja liottelevi,
Puistelee, pömistelevi.

Puistihen, pömistelihen,
Luojan hauan partahalla.
Astui Jordanan joelle,
Pyhän virran pyörtehelte,
Jeesuksen pesovesille,
Jumalaisen kyynelille;
Pesinen puhastelihen,
Kumarteli kuusianne,
Kuusianne, viisiänne,
Seitsemänne maahan saaten.

Tämä liite nähtävästi perustuu loitsurunoissakin usein mainittuun Vapahtajan kasteesen Jordanin joessa, jonka vedellä siitä syystä uskottiin olevan erityisesti puhdistavan ja parantavan vaikutuksen.
[279]

Joskus on Itä-Karjalassa tämän liitteen ja Luojan ylösnousenta-virren väliin sovitettu vielä "kaiken ilman" osanotto, luultavasti Päivänpäästö-runosta.[280]

Rotihe ilmalle ikävä,
Kaikelle ilmalle katomus,
Luojasen on hauattua.

— — —

Puistelihe, pömistelihe,
Paljon pahan jälkilöitä.

Rotihe ilmalle ilosa,
Kaikelle ilmalle kaunikkainen,
Luojasen on noustuhua,
Kallehen ylettyhyä.

— — —

Tuli Jordanan joelle j.n.e.

Myös Vienan läänissä on mainittu liite, vaikka verrattain harvoin tavattavissa. Yhdessä kappaleessa se rajoittuu säepariin:[281]

Meni hurmehen jokehen,
Pesihen puhastelihen.

Toisessa, jota Lönnrot on Kantelettaren kokoonpanossa noudattanut (vv. 696-9), tavataan neljä säettä, joista kaksi edellistä on lainattu Kantelen synty-runosta.[282]

Veäksen vesikivelle,
Hurmehia huuhtomahan,
Vatsallehen vaivoaksen,
Veriä viruttamahan.

Kolmas muodostus, jossa huuhtotusta verestä syntyvät puolamarjat, tulee edempänä esille.

Viimeksi on mainittava omituinen liite, joka Pohjois-Aunuksessa välistä tällä paikalla esiintyy. Päivän selitettyä Marjatalle nähneensä hänen poikansa pirulaisten piinattavana:[283]

Jo hän Tuonela[han] menevi,
Huutelevi, haajelevi:
"Tuo venettä Tuonen tyttö,
Lauttoa Lapalan lapsi!"
— "Mitä Tuonelle tulette?"
— "Tulen Tuonelta oraista,
Maanalaista tappelijaa(!)."

— "Pitääkö rautainen vene?"
— "Kuusinen mun kuplattavi,
Katajainen kannattavi,
Rautapohja rauskahtavi."
Jo hän Tuonelah[an] menevi.

Siellä seppä takoo kahletta ja tiedustelee Luojan kaulan paksuutta.

Alkuosa liitettä on selvästi lainattu Väinämöisen Tuonelassa käynnistä, mutta loppuosa on mainitussa runossa löytymätön. Ja juuri se tulee vielä parissa Aunuksen-puolisessa Luojan virren kirjaanpanossa esille, vähän täydellisempänäkin. Toisessa, jossa lastansa etsivä Maaria pyytää itse takovan sepän tuomaan venettä joen yli, tämä kysyy:[284]

"Kuplattaako sun kuusinen,
Vai kannattaako katajainen,
Vai pitää rautainen vene?"
— "Kuplattaa mun kuusine vene."

Toisessa taas "virran emäntä", jolla on veneitä kolmin kutakin lajia, tulee viemään kahletta takovan seppo Ilmollisen luokse, jolloin:[285]

Mä nousin katajaisehen,
Enpä noussut kuusisehen.

Samoin kuin Neitsyt Maarian virren monet myöhäsyntyiset lisäykset, todistaa tämäkin, että pohjois-aunukselainen Luojan virren kokoonpano on Vienan-puolisesta kehittynyt ja arvattavasti siis sieltä päin kulkeutunutkin. Viimeksi mainittua päätelmää vielä vahvistaa se seikka, että Luojan surma-virren varsinaiset kappaleet ovat Aunuksen puolella aivan vaillinaisia ja katkonaisia,[286] ikäänkuin niille ei olisi riittänyt enää tilaa laulajan ylen ahdatussa muistissa.

9. Luojan surma-virren jälkikappale. Hiiden sepän kahlinta.

Luojan surma-virren jälkimmäinen kappale kertoo, kuinka Luoja kahlitsee Hiiden (s.o. helvetin) sepän omaan takomaansa kaularautaan.

Yksinkertaisimmassa muodossaan tämäkin runo esiintyy Keski-Inkerissä. Siellä se, niinkuin on mainittu, melkein aina seuraa välikertomusta Sillasta ja kirkosta, jonka edellä useimmissa tapauksissa käy Niukahdusluku. Painettakoon esimerkiksi seuraava kappale.[287]

Meni matkoa vähäsen,
Teki tietä virstan verran.
Seisottihen tien selällä,
Kuuntelihen, kääntelihen,
Kahen puolen katselihen,
Kuuli Hiitolan takovan.
"Missä Hiitola takovi,
Hiien seppä hilkuttavi?"
Ajoi pajan oven etehen,
Muuna miesnä muukalaisna,
Muukalaisna, matkalaisna.
Antavi "Jumal api'a!"
Kysytteli, kannoitteli:
"Mitä Hiitola takovi,
Hiien seppä hilkuttavi?"
Hiien seppä, pitkä tukka,
Hän kun vasten vastaeli:
"Taon Luojan kahlehia,
Jumalan kuristuspuita.
Vaan en tieä takoessani,
Kuin on paksu Luojan kaula,
Kuin on paksu, kuin on pitkä,
Kuin on poikiten leveä."
Luoja vasten vastaeli:
"Mittaele kaulahasi!

Niin on paksu Luojan kaula,
Niin on paksu, niin on pitkä,
Niin on poikiten leveä,
Kuin on kaulasi omasi."
— "A kun lukkuhun lutistat,
Ikinaulaan nappaelet,
Ikisalpaan salpaelet,
Saatpi saatanan avaimet."
— "Älä anna avaimiasi."
Tuo hullu Hiitolan seppo,
Mittaeli kaulallensa.
Luoja lukkuhun lutisti,
Ikinaulaan nappaeli,
Ikisalpaan salpaeli.
Vei Hiien vuoren kukkulalle,
Korkealle kalliolle,
Laski vuoret vuotamahan,
Kalliot karisemahan.
"Huuu siellä Hiien seppo,
Kahlehia takoessasi!"

Päätössäkeet ovat nähtävästi huonoimmin kansan muistissa pysyneet, melkein joka toisinnossa ne vaihtelevat, esim. vielä:[288]

"Kilju siinä Hiitehinen,
Kalju kannan pyörähinen,
Kilju ilmainen ikäsi!"

Tai:

Tuossa hirnui Hiien seppo,
Lukuissa lumomissahan,
Nauloissa takomissahan.

Kolmessa kappaleessa tosin tavataan yhtäpitävä loppu:[289]

Luoja lukkuhun lutisti,
Luoja painoi palkimehen,
"Seiso siinä niinkuin seinä,
Asu siinä niinkuin aita!"

Mutta nämät päätössanat eivät ainakaan ole alkuperäiset, vaan selvästi Verensulku-sanoista lainatut.

Soikkolan puolella tavataan Hiiden sepän kahlinta samoin ikään hyvin säännöllisesti Silta- ja kirkko-
virren yhteydessä, vaikka tämä pari kertaa on sen loppuun eksynyt. Soikkolassa on Niukahdusluku
ainoasti kerran alkurunona, kerran myös, niinkuin on mainittu, Lapsenetsintä; vaan neljästi on Luojan
ylösnousenta sillä paikalla edustettuna.

Soikkolan laulutapa on tuntuvasti vaillinaisempi Hevaan-puolista.
Otettakoon ehein kirjaanpanoista näytteeksi:[290]

Paja vastahan tulevi,
Kääntihen sepon pajahan,
Niin antoi "Jumal' api'a".
Hiien seppo vastaeli:
"Ei tänne Jumalan tarvis,
Tänne on tarvis Hiiteläinen."
Luoja vasten vastaeli:
"Mitä Hiitelä takovi,
Seppä Hiien kilkuttavi?"
Seppä vasten vastaeli:
"Jumalalle hirtinpuita,
Luojaalle kuristuspuita."
Luoja vasten vastaeli:
"Mittaele kaulallesi,
Niin on pitkä Luojan kaula,

Niin on pitkä, niin on paksu."

Hiien seppo vastaeli:

"A kun lukkuhun lutistat,

Takasalpahan takistat?"

Luoja vasten vastaeli:

"Ei lukkoa käsin lutista,

Takasalpaa ei takista."

Toisessa kirjaanpanossa on kuitenkin loppu paremmin säilynyt:[291]

"Ei lukku lutistu kiinni,

Lukulle luku pitävi,

Takasalvalle sanaista."

Niin Luoja lukun lutisti,

Lutisti lukun kiinni,

Takasalpahan satutti. —

Jäi paha parisemahan,

Kian täyen kiljumahan.

Saman kappaleen alussa "Hiien poika" on ilmoittanut takovansa Luojan "kaakkipuita", Jumalan "ahistuspuita". Jos vielä otamme lukuun pari kertaa Keski-Inkerissä mainitut "kaulapuut",[292] sekä edellä esiintyvät "hirtinpuut" ja "kuristuspuut", joiden sijalla ainoasti kerran "hirsi- ja kuristusrauat" [293] esiintyvät, niin emme voi olla huomaamatta, kuinka säästäen tässä rautaa on käytetty. Nähtävästi on ajateltu jalkapuun tapaista kaulapuuta, jossa ainoasti lukot ja naulat[294] olivat raudasta taottuja. Nimitys "kaakkipuu" viittaa häpeäpaaluun, johon kaulastakin pantiin kiinni. Mutta toiselta puolen on kuvailtu myös hirsipuuta, koska välistä nimenomaan selitetään:[295]

Mihin Luoja hirtetähän,

Jumala kuristetahan.

Mahdollisesti tämä hapuilevaisuus johtuu siitä, että laulaja hänelle tutuista rangaistuskeinoista on koettanut valita vastinetta Vapahtajan ristinpuulle.

Suomen Itä-Karjalassa on Hiiden sepän kahlinta säännöllisesti yhdistynyt Luojan ylönousentaan ja tavallisesti mainitulla lyhykäisellä liitteellä. Suistamalla lauletaan, mitenkä Luoja joessa veren jäljistä peseydyttyään:[296]

Astui alhoja saloja.

Nousi koivun konkelolle,

Lepän lengolle yleni.

Kuuntelevi, kääntelevi,[297]

Kuuli seppolan taonnan,

Pahan joukon paukutusken.

Meni orjana oville,

Palkkalaisna pajan suille,

Itse virkki, noin sanoikse:

"Mitä seppola takovi,

Hiien seppo hilkuttavi?"

Virkkoi vanhin Juuttahista:

"Tuoll' on silmät vierahalla,

Kuin eilisen Jumalan silmät,

Kuta eilen hautasimme."

Jeesus virkki Juuttahalle:

"Onhan silmät vierahalla,

Katsimet kuin kaalikalla."

Virkki Jeesus Juuttahalle:

"Mitä seppola takovi,

Hiien seppo hilkuttavi

[Pajassa ovettomassa,[298]

Ilman ikkunattomassa]?"

Virkki vanhin Juuttahista:

"Taomme Jumalan rautoa,

Jeesuksen kuristusköyttä."

Jeesus virkki, noin sanoikse:

"Ei ole lukku Luojan lukku,

Kun käsin lukittanehen,

Sormin solmieltanehen;
Äsken on lukku Luojan lukku,
Kun sanoin lukittanehen,
Sanoin solmieltanehen."

Virkki vanhin Juuttahista:

"Enpä muistanut mitata,
Kuin pitkä Jumalan kaula,
Kuin on pitkä, kuin on paksu,
Kuin on kunnekin leveä."

Jeesus virkki Juuttahalle:

"Tunnen mä Jumalan kaulan.
Kuin on pitkä, kuin on paksu,
Kuin on kunnekin leveä.
Kuin on pitkä sinun kaulas,
Niin pitkä Jumalan kaula,
Niin on pitkä, niin on paksu,
Niin on kunnekin leveä.
Mittoa vain oma kaulas!"

Mitteli hän, määräeli,

Nosti rauan kaulahansa.[299]

Perän polki kalliohon,

Vuorehen teräksisehen,

Itse virkki, noin sanoikse:

"Ole siinä sinä ikäsi,

Kuni kuuhut kääntelevi,

Päivä päälle paistanevi!

Kivi kovetkokon,[300]

Rauta lujetkohon,

Lue kivi kovahan."

Amin, amin!

Luojan puhe lukosta on tässä ilmeisesti väärällä paikalla ja sitä paitsi vaillinainen vastaavaan inkeriläiseen kohtaan verraten. Myös alkusäkeissä kuvattu puuhun nouseminen tuntuu sopimattomalta ja muista runoista lainatulta.

Molemmissa suhteissa tapaamme Suojärven tosinnot alkuperäisemmällä kannalla. Jo ensi säkeet tuntuvat hyvin luontevilta, johtaessaan meidät hiilen- ja sydenpoltosta mustuneitten maisemain kautta Hiiden sepän pimeään pajaan.[301]

Astui soita, astui maita,
Hiitten hiilikankahia,
Jumalten sysimäkiä,
Kuului seppola takovan,
Hiitten seppä kilkuttavan,
Pajassa ovettomassa,
Ilman ikkunattomassa.

Viimeksi mainittu säepari on kuitenkin loitsuista lainattu, arvatenkin pistosnuolien taonnasta, joka tapahtuu salaa pirun pimeässä pajassa.[302] Yhtä huonosti kuin Suistamalaisessa näytteessä soveltuu Suojärvelläkin tavattava Luojan tulo ovelle, jopa kynnykselle[303] pajan muka ovettomuuteen.

Inkeriläisellä Luojan tervehdykselläkin on Suojärvellä vastineensa:[304]

Pyörähti pajan ovelle:

"Terve on teille seppolalle,

Jumalan apu seppolalle!"

Virkki Juutas joukon vanhin:

"Ei tähän ensinkään kelpaa Jumalan apu."

Vielä selvempi kuin Inkerin puolella on Luojan ja Hiiden sepän välinen loppukeskustelu seuraavassa Suojärveläisessä kappaleessa. Luojan käskettyä mittaamaan omalle kaulalleen:[305]

Virkki vanhin Juuttahista:

"Enpä julkea panna,

Kun ei lukkua lukutta,

Salpa'atta(!) avaimetta."

Jumalainen armollinen

Virkki tuohon, noin pakisi:

"Mikä lukutta lukunnut,
Avaimetta salpautunut?"

Sitten vanhin Juuttahista
Panetteli kauloillehen.

Jumalainen armollinen

Virkki tuohon, noin pakisi:

"Lukkuate ilman lukutta,
Salpa'ate ilman avaimetta,
Salpa'ate Jumalan sanoilla,
Lukkuate Jumalan pakinoilla,
Siksi ilmaksi ikeä,
Kuni kuuta, kuni päivää!"

Ennen tätä vuoropuhelua esiintyy vielä Hiiden sepän epäily, sen johdosta että Luoja tietää ilmoittaa kaulan mitat.[306]

Virkki Juutas joukon vanhin:

"Mistä sinä sen miehen tunnet?"

Luoja vaivoin vastaeli:

"Kyllä minä sen miehen tunnen.
Olin nuorra mies metsänkäyjä,
Uro korven kolistaja,
Siinä minä häntäkin rukoilin."

Sekään ei ole Suojärveläinen lisäys, sillä siihen löytyy jo Suistaman puolella vastine erään vaillinaisen kirjaanpanon säkeissä:[307]

— — —

"Sentähen on silmät sennäköiset,
Kun olen miehen nähnysiä,
Uron arvaeltusia.

— — —

Annas miekin mittaelen,
Mittaelen, määräelen,
Mie olen miehen nähnysiä,
Uron arvaeltusia."

Venäjän Karjalan laulutavasta antaa meille selvän käsityksen Kantelettaren laitos, joka paraasta päästä noudattaa Latvajärven Arhipan toisintoa.[308] Ainoasti "julman Juuttahaisen" epäilykset Luojan tietojen ja näön johdosta ovat Lönnrotin monistelemat. Kansanrunossa hän yksistään ihmettelee:

"Niin on sulla silmät suuret,
Kuin on eilisen Jumalan,
Niin on pitkät silmiripset,
Jonka maahan hautasimme."

Johon "Jumalan poika" vastaa:

"Sillä mull' on silmät suuret
Viikon katsoin syöjän suuhun,
Partahan palan purijan, j.n.e.
Leuille[309] lesettelijän."

Tämän selityksen sijalle, joka on Venäjän Karjalassa tavallisin, ilmestyy joskus toinenkin:[310]

"Katsoin kantosen takoa,
Kilketin kiven takoa."

Välistä esiintyvät molemmat yhdessä:[311]

"Katsoin kantosen takoa,
Kiven suuren suojasesta;
Katsoin viikon syöjän suuhun,
Leukahen lesottelijan."

Luojan virren julkaisussa Topelius, jolla oli käytettävänä molemmat vastaukset erikseen kahdessa kappaleessa, laittoi toiselle uuden kysymyksen:[312]

"Miksis olet kovin osaava?"
— "Kauoin katsoin syöjän suuhun."

Lönnrot on ensinnäkin tämän kahtia jaon, jonka piti kansanomaisena, hyväkseen käyttänyt (vv. 769-780). Sitä paitsi hän otti varteen toisen vastauksen molemmat yllämainitut vivahdukset. Jälkimmäisen ensi sanassa hän muutti yhden ainoan kirjaimen (katsoin — kasvoin) ja siitä syntyneen uuden ajatuksen mukaan sekä toisen vastauksen avulla (kauan) muodosti lisäsäkeen, joten tämä kohta tuli kuulumaan (vv. 765-8):

"Sillä pitkät silmäripset,
Kauan kasvoin kankahalla,
Kasvoin kantosen takana,
Kiven suuren suojasessa."

Mutta myös kansanomaisen kannon takaa "katsomisen" hän tahtoi säilyttää ja liitti sen edelle säkeet: (vv. 748-9; vrt. 623 ja 617):

Siinäpä olin minäkin,
Luojan hauan partahalla.

Ajatuksen tähän sovitukseen hän lienee saanut kolmannelta kansanrunon toisintomuodosta, jossa Luoja selittää silmiensä palon:[313]

"Kauan itkin kuollehia,
Kaipasin kaonnehia,
Katsoin kauan Luojan (!) suuhun,
Partahan palan purijan."

Vaikeampi on sanoa, mistä Lönnrot sai mainittuun vastaukseen kuuluvan kysymyksen (vv. 743-5):

"Mistä tieät Luojan kaulan,
Kuin on paksu, kuin on pitkä" j.n.e.

Itäkarjalaisia toisintoja ei Lönnrotilla vielä ollut käytettävänä ja on niissä kysymys hiukan toisenlainen. Tämäkin kohta siis todistaneekin, kuinka lähelle kansanrunoa Lönnrot omistakin muodostuksissaan vaistomaisesti osasi.[314]

Yksinomaan Arhipan laulutapaan perustuu Juuttaan valitus kahleen valmistuttua, ettei hän sitä saata mitellä omaan kaulaansa (vv. 789-790):

"Ei minun käteni käänny,
Eikä sormeni sopine",

sekä Jumalan pojan vastaus (vv. 795 — 6):

"Kääntyisi minun käteni,
Sekä sormeni sopisi."

Laulaja on nämät säkeet nähtävästi lainannut loitsurunoista, joissa ovat hyvin tavalliset hierojan sanat:[315]

Kuhun ei kääntyne käteni,
Mihin ei sormeni sopine,
Käyköhöt käet Jumalan;
Sopikohon Luojan sormet.

Arhipan mukaan Kantelettarenkin laitoksessa Luoja on vastaamatta Hiiden sepän viimeiseen pelkoon lukon suhteen, johon häneltä vielä avain on tekemättä.

Topeliuksen julkaisusta ynnä Sjögrenin kirjaanpanosta olisi Lönnrot kyllä löytänyt Luojan vastauksen aivan samanlaisena kuin Inkerissä ja Itä-Karjalassa.

"Vuotas minä mittelen!"
— "Enpä anna mitellä,
Sinä lukkohon lukitset,
Sinä painat palkimehen."
— "Enpä lukkohon lukitse,

Enpä paina palkimehen."
Mittelevi, määrelevi,
Jopa lukkohon lukitsi j.n.e.

Mutta Lönnrot ei ole tahtonut tällä piirteellä lisätä sitä läpikäyvää valheellisuuden ja petollisuuden vaikutusta, jonka runon juoni Venäjän Karjalan oppimattomiin laulajiinkin tuntuu tehneen. Yhdessä Vienan ja Aunuksen läänin rajaryhmän toisinnossa jo Luojan selitys silmiensä johdosta aiheuttaa Hiitolan isännän huomautuksen, nähtävästi Väinämöisen Tuonelan-retkestä lainatun:[316]

"Jo tunnen valehtelijan,
Keksin kielahin sanojan",

johon Jumalan poika ikäänkuin puolustukseksi vastaa:

"Vakakin valehtelevi,
Kielaskin toen sanovi."

Toisessa Aunuksen-puolisessa kappaleessa kuuluu runon loppu:[317]

"Eläs lukkuhun litsistä,
Eläs paina pantimehen!"
Sanovi Jumalan poika:
"Ei ole lujat käsilukut,
Ne lukut lujat tulevat,
Jotka Luoja, lukkuavi."
Itse lukkuhun litsisti j.n.e.
Hiien vanhin vastoavi:
"Jopahan olit Jumala,
Jopahan sä minun petit!"

Kolmannen, Vienan läänin kappaleen päätössanat osoittavat, mitenkä itse kansa omantuntonsa kannalta on yrittänyt selittämään runon ajatusta:[318]

Synti Luojaalle tulevi,
Iän kaiken valtialle.
Luoja ei synnistä lukua piä.

Huomattava kuitenkin on, että viimeksi mainittu selitys on uudenaikainen. Vanhemman kansankäsityksen mukaan, niinkuin kaikkien kansojen tarusto todistaa, pidettiin sukkela viekkautta pikemmin ansiona, kuin vikana. Mutta ennen kuin ryhdymme tarkastamaan, mitenkä juuri tämä runo on semmoisen periaatteen mukaan muodostunut, on meidän otettava selkoa siitä, mistä päin se on nykyisille laulupaikoillensa levinyt.

Että sekin on Varsinais-Inkerissä siirtynyt suunnassa idästä länteen, voimme päättää Hevaan ja Soikkolan puolisten runojen vertailusta, jonka lisäksi tulee, ettei sitä läntisimmässä Inkerissä, Narvusin puolella, ollenkaan ole tavattu. Siitä päättäen on se Itä-Suomesta Karjalan kannaksen kautta kulkeutunut Inkerinmaalle.

Esilläolevan runon todella tapaammekin Karjalan kannaksen laulualueen pohjoispäässä, Jaakkiman tienoilla, vieläpä yhdessä Luojan haudan kaivamisen kanssa.[319]

Rauti takoi pajassansa,
Otsa hiessä helskytteli.
Kysyi Luoja Rautaselta:
"Mitä takoo Rauti,
Hiien seppä hilkkasee."
Vastaa Rauti Luojaallensa:
"Kahlehita Luojan kaulaan.
Mut en tieä,
Kuin on paksu Luojan kaula."
Sanoi Luoja Rautiselle:
"Kuin on konna omakaulas."
Luoja lukkoon rapasi.
Rauti kaivoi pitkän hauan,
Seitsemän sataa syltä.
Kysyi Luoja Rautiselta:
"Mitä Rautinen kaivaa?"
Vastaa Rauti Luojaallensa:

"Luojalle syvän haudan,
Johon Herra haudataan."

Luoja lukkoon rapasi:
"Kiru tuossa kinnahinen,
Paru tuossa pannahinen,
Luojan lukkojen välissä;
Kust' et pääse päivinäsi,
Selkiä sinä ikänä,
Kuni maa ja taivas seisoo."

Tämä toisintomuoto ei kuitenkaan johda Varsinais-Inkeriin, vaan Itä-Karjalaan, jossa molemmat Luojan surmavirren kappaleet säännöllisesti esiintyvät yhdistettyinä. Inkerin puolelle on niiden täytynyt kulkeutua jo ennen yhteenliittymistään.

Erikseen on Suomen itämurteen alalla Hiiden sepän kahlinta useita kertoja muistiin pantu, enimmäen suorasanaisten kertomuksen muodossa, josta runosäkeet paikoittain läpikuultavat. Näiden todistusvoimaa heikontaa vaan se seikka, että kaikki ovat uusimman ajan kirjaanpanoja, joissa vilkkaamman liikkeen, koulun ja kirjallisuuden vaikutus on alati lukuunotettava. Tosin niissä tavataan lisäselityksiä semmoisia kuin: "kivi oli ennen niin pehmeätä, että askelet jäivät kallioon, ja rauta niin, että käsissään sai muokkailuksi" ja: "siitä asti piru kahletaan viilaa, jott'ei ole kuin jouhen verran pitämässä, vaan pitkää perjantaita vasten tulee aina yhtä vahvaksi kuin ennen." [320] Mutta molemmat huomautukset voivat johtua muusta kansanuskosta, joka on runosta riippumaton. Jälkimmäiseen on verrattava suorasanaisten kertomus kahleen hiomisyrittäyksestä, joka joskus Venäjän-Karjalassa, niinkuin saamme nähdä, on runon loppuun liitetty. Vastaavalla paikalla ilmestyy myös Suomen Itä-Karjalassa seuraava taikauskoinen käsitys. Kahleesien lukittuna Juutas huudahtaa: "min pyhänä päivänä veistä hiotaan, sen kahle kaulassa hoiketkoon!" Vaan Luoja vastaa: "minkä (pyhänä) kattilaa (eli: kattilan pankaa) pestään, sen kahle järetköön!" [321]

Jälkiä Hiiden sepän taonnasta itäsuomen alueella tapaamme vielä parissa vanhemmassa kirjaanpanossa. Siinä Päivänpäästö-runossa, jonka Reinhold von Becker v. 1819 sai rovasti K.F. Aejmelaeuselta Paltamossa, kerrotaan mitenkä yöllä syntynyt Väinämöinen: [322]

Takoi Herran tarpehia,

joka selvästi viittaa Hiiden sepän taontaan. Siihen nähden että runon löytöpaikka on niin lähellä Venäjän-Karjalan rajaa, voi kuitenkin ajatella sen tuolta puolen tulleen.

Mutta aivan Savon sydäimestä, Leppävirroilta, on v. 1858 löydetty loitsu, jonka seassa on säkeitä säilynyt sekä Päivänpäästö-virrestä että kysymyksessä olevasta runosta. [323]

Mistä lie pulma j.n.e.
Luoja ennen kuut kehitti,
Kuut kehitti, päivät päästi.
Luoja saatanan kirosi
Vuorihin teräsekoihin,
Rautaisihin kallioihin.

Onpa Länsi-Suomessakin esillä olevasta runosta muisto tallella muutamassa raudanluvussa Kankaanpäästä. [324]

Pehmennä rauta,
Kovenna rauta,
Pidä viha!
Koska silloinkin pehmennit,
Kun piru kahleiss' oli.

Suorasanaisten tarinoita pahan hengen kahlitsemisesta on löydetty myös Norjan Lappalaisilla ja Saarenmaan Virolaisilla. Edelliset kertovat *Perkel'in* taistelusta *Jubmel'in* kanssa seuraavasti. [325] Perkel oli laatinut rautakahleet, joilla hän sitoi Jubmelin, heittäen vielä suuren vuoren hänen päälleen. Mutta Jubmel pääsi irti, sitoi vuorostaan Perkelin sekä viskasi vuoren hänen päälleen. Kun Perkel jälleen sieltä irtautui, niin kiveä ja tomua lensi ilmaan. — Jälkimmäisillä on tämäntapainen tarina. [326] Nuoren Jumalan, Jeesuksen, astuttua alas helvettiin, paha henki, joka ei häntä tuntenut, käski sulkea oven. Vaan Jeesus sen avasi ja muutti samalla rautaiset ovipuoliskot kultaisiksi. Paha henki yritti niitä jälleen kiinni panemaan, etteivät ihmissielut pääsisi ulos. Silloin Jeesus lähenei häntä ja pani vasemman kätensä nimettömällä sormella hänen kaulaansa yhden ainoan rautaisen kahleen, joka paikalla meni lukkoon: tee mitä tahdot, et saa auki! Ihmissielut Jeesus vei sitten mukanaan taivaaseen.

Niinkin yhtäläisten tarinain ilmestyminen Länsi-Suomessa, Norjan Lapissa ja Saarenmaalla, joihin kaikkianne on skandinaavilainen vaikutus ulottunut, ei ole mitenkään muuten selitettävissä, kuin olettaen skandinaavilaisissakin maissa olleen keskiajalla yleisen kansankäsityksen, että Vapahtaja on helvetissä pahan vallan kaularautaan kahlinnut.[327]

Luojan virren tutkimuksessaan Borenius osoittaa, mitenkä mainittu käsitys perustuu n.k. Nikodemuksen evankeliumiin.[328] Tämän mukaan oli Jeesus astuessaan alas tuonelaan kukistanut kaksi pahaa henkeä: saatanan eli kuoleman ruhtinaan, jonka oli tallannut maahan, sekä manalaisten ruhtinaan perkeleen, jonka oli ottanut kiinni, päästään samalla vapaiksi ne vanhurskaat, jotka perisyntien tähden olivat sidottuina. Samassa apokryfisessä evankeliumissa hämmöittää myös suomalaisen runon perusajatus: pahan vangitsemisesta viekkauudella. Kuoleman ruhtinas oli jo riemuinnut, toivossa saavansa valtaansa Jeesuksen, joka sanoilla: "minun sieluni on murheissaan kuolemaan asti", oli muka ilmaissut häntä pelkäävänsä, vaan manalaisten ruhtinas oli silloin varoittanut: "lausuessaan kuolemaa pelkäävänsä, on hän ainoasti tahtonut sinua pettää."[329]

Nikodemuksen evankeliumi on keskiajalla ollut paljon käytetty, niinkuin muistakin Luojan virren osista olemme nähneet. Sen vaikutus on huomattavissa esim. Englannin katolisessa runoudessa. Vanhin englanninkielinen runoilija Caedmon, joka eli 7:nnessä vuosisadalla, kuvailee saatanan valituksessa, mitenkä kova rauta tulikuumana taottiin hänen ympärilleen renkaiksi, joilla Jumala oli hänet nimenomaan kaulastakin kiinni sitonut.[330]

Kristillisen vaikutuksen alaisina ovat niinikään muodostuneet islantilaisten vanhoissa lauluissa ja tarinoissa kertomukset pahan Lokin ja hänen poikansa Fenris-suden kahlitsemisesta. Jälkimmäisen saavat Aasat petoksella houkutelukseksi kolmesti itse koettelemaan yllensä heidän tuomiaan kahleita. Lokin he taas kiinnittävät kallioon toisen hänen poikansa suolilla, jotka samassa muuttuvat raudaksi. [331] Tietystikään eivät nämät Edda-tarut, joita tuskin Ruotsissa lienee tunnettu, ole suomalaisen runon kehitystä aiheuttaneet. Vaan sen voinee näistä päättää, että skandinaaveillakin on löytynyt legendoja, joissa on kuvailtu pahan hengen kahlinnan tapahtuneen petoksella sekä kahleitten kaulaan pannaessa koventuneen. Viimeksimainitun piirteen suomalaisessa runossa voinee siis pitää alkuperäisenä, vaikka se on unohtunut inkeriläisistä toisinoista, joissa muutenkin loppu on vähemmän eheänä säilynyt. Huomattava on myös Luojan ylösnousenta-virressä päivänpaisteen sulattava vaikutus kiviin tai metalleihin, joka edellyttää mielikuvaa niiden muinaisesta pehmydestä ja sulavuudesta.

10. Luojan surma-virren laajennus Suomen itäisimmässä Karjalassa.

Suomen Itä-Karjalassa, niinkuin olemme nähneet, ei Tapanin virrestä löydy jälkeäkään, ja Neitsyt Maarian virren kappaleet ovat siellä osaksi kadonneet, osaksi harvinaiset tai muihin yhteyksiin eksyneet. Päin vastoin kolmas Luojan virren osista, Luojan surma-virsi, on siellä sekä runsaasti että hyvin edustettuna. Ja sitä on vielä koetettu edelleen kehittääkin.

Suomen itäisimmässä Suojärven pitäjässä löytyy keskellä saloa Maanselän rinteillä yksinäinen Kotajärven kylä. Suojärven eteläpäästä, jonka vasta nykyisin rakennettu neljättä peninkulmaa halki soiden suoristava maantie yhdistää lähimpään kylään Suistaman puolella, on vielä astuttava parin peninkulman pituista jalkapolkua. Tien löytämiseksi ei opasta kaipaa, vaikka koko välillä on vain yhdessä kohti ihmisasumus eikä vastaantulojoista toivoa, sillä muuta polkua ei haaraannu sivulle uralta, joka tuopi ja viepi tuohon umpisopukkaan. Yksinkulkijasta tuntuu ikäänkuin vaeltaisi tarujen Tapiolassa, ja mesikämmenen tielle jättämät jäljet hänelle havainnollisestikin osoittavat, ettei metsän kuningas asusta aivan kaukana. Vihdoin iso, aukea halmemaa ilmaisee karjalaisen — ensi tunnelmassa sanoisi: kalevalaisen — kylän löytyvän tässä korven kätöksessä.

Kotajärvellä on myös Luojan surmavirsi saanut viimeisen tyssijansa Suomen rajojen sisäpuolella. Että tämä Itä-Karjalaan saapuessaan heti sinnekin on tien osannut, todistaa ennen huomautettu alkuperäinen piirre päivän sulattavasta vaikutuksesta Luojan haudan päällepainoksi pantuihin kiviin, joka ainoasti siinä paikassa mainitulla alueella on säilynyt.

Vaan lisäksi on Luojan surma-virsi Kotajärvellä saanut useita vallan uusia lisäyksiä. Muuallakin Suojärvellä on mainitun virren runomitta, itäsuomalaisten kielimuotojen vaihtuessa yhä enemmän aunukselaisiin, jo monessa kohdin rikkoutunut, niin että se paikoitellen lähenee suorasanaista esitystä. Siitä syystä ei ollut enää vaikea tähän yhdistää semmoisiakin tarinoita, joilla ei alkuansa ollut minkäänlaista runomittaa, sovelluttamalla niihin jonkinlaista poljennontapaista.

Maisteri Hj. Basilier, joka talvella 1884 kirjoitti muistiin Luojan surma-virren Kotajärvellä, huomauttaa, että alku siihen osattiin vain suorasanaaisessa muodossa, ja että laulaja ynnä eräs toinen vanhempi vaimo esittivät sen seuraavin piirtein.[332] Muutamalle tsaarille syntyy *Iuta* poika. Vanha ukko tulee katsomaan lasta: "lapsi tämä hyvä, vain merkit eivät ole hyvät." Sen tähden tsaari panee

lapsen tynnöriin ja työntää mereen. Kauan kuplittuaan Iuta lopulta sortuu pakanamaahan toisen tsaarin luo, joka hänet ottaa omaksi lapsekseen, kun on ylen kaunis katsoa. Jäljestäpäin syntyy kuitenkin tsaarinlallekin poika, jota koulutetaan Iutan kera. "Shkolassa" Iuta tappaa kasvatusveljensä ja pakenee, osuen takaisin syntymämaahansa. Siellä kun kerran menee hedelmiä varastamaan puutarhasta, jota tsaari itse vartioitsee, tulee tietämättään murhanneeksi oman isänsä. Murhaajaa tuntematta leskitsaarinna valitsee miehekseen Iutan hänen muhkean muotonsa tähden. Vasta yhdeksäntenä päivänä hän rupeaa tiedustelemaan tämän elämänvaiheita. Seurauksena on, että Iutan taas täytyy paeta. Hän joutuu nyt Vapahtajan luo, joka säälistä ottaa hänet opetuslapsekseen.

Opetuslapsena ollessaan, jatkuu kertomus, Iuta kerran menee pakanain linnaan, jossa juuri sattuu olemaan "praasnikka" eli juhlanvietto. Täällä Iuta humaltuu ja pettää Vapahtajan. Hädän tullessa jättävät hänet muutkin opetuslapset. Pakanat nyt ottavat Vapahtajan kiinni, räykkäävät kuoliijaaksi ja vihdoon hautaavat, niinkuin virressä kuvataan. Ylösnoustuansa tahtoo hän ottaa Iutankin, samoin kuin muut, uudestaan opetuslapsekseen, vaan tämä lähtee järven yli pakoon ja hukkuu.

Edellinen osa kertomusta on selvästi suoranaista satua, venäläisen kansantarinan välityksellä muodostunutta vanhasta legendasta, jossa sekä raamatullinen kertomus Mooseksen lapsuudesta että kreikkalainen taru onnettomasta Oidipous-kuninkaasta ovat Juudas Iskariotin nimelle sovitettut. Tämän legendan mukaan, joka oli länsimaillakin keskiaikaisissa käsikirjoituksissa ynnä uudemman ajan kansankirjasissa yleisesti levinnyt,[333] oli Juudas varakkaan juutalaisen poika ja joutui arkkuun pantuna Skariot nimiselle saarelle, jonka kuningatar hänet korjasi. Kasvatusveljensä surmattuaan pakeni Juudas laivalla Jerusalemiin, missä pääsi Pilatuksen palvelukseen. Puutarhavarkaus, joka aiheutti isän murhan, tapahtui Pilatuksen mieliksi, ja palkinnoksi tämä sitten naitti hänelle rikkaan lesken. Mutta jälkimmäisen osan yritti samana kesänä kolmas 50 vuotias nainen tämän julkaisijalle runomitalla esittää yhdessä jaksossa Luojan surma-virren kanssa. Hän sanoi oppineensa omilta vanhemmiltaan ja saneli sen pyynnöstä myöhemmin vielä kerran vähäisillä lisäyksillä ja vaihdoksilla. [334] Murteellista äänneasua kirjakiielelle sovittaessa on pitänyt hakasiin panna ne muunnokset, joiden kautta tavuitten luku säkeessä lisääntyy, ettei runopuku tuntuisi vielä vaillinaisemmalta kuin mitä se on; huomattava on niinkään, että illatiivi murteessa päättyy h-äänteeseen eikä pitkään vokaaliin, esim. Myndäh (= Myntään), joten myös runomitta kevenee.

Neitsyt Maaria emonen on,
Pyhä on piika taivollinen;
Maariass' on maan alku vai,
Luojaass' on maan synty vai,
Luojaako maall' on ensin synty,
Kasvatti Maaria poikaansa,
Kaksikymmentä kaksi vuotta.
"Hoi maammoni kantajani,
Armas maion antajani!
Työnnäpä minut maan käyntään."
— "Kuinpas minä sinut työnnän?"
— "En minä yksin lähe.
Otan 10 braatjaa joukkoon,
Yhestoista itse lähen,
Kahestoista Iuda lähtee."
Lähtepä Luoja maankäyntään,
Pitkin maita matkailemaan,
Poikki sois[ta] polvittelemaan.
Matkaa Luoja joukon kanssa,
Suurell' on suol[la] matkaellaan.
"Elkää braatjat matkaelko!
Taivahalliset kellot kuuluu,
Nyt on tässä praasniekka."
Ruvetaan he praasnuimaan,
Tulipa heille leivän loppu.
"Kuka täs[sä] nuorin, kuka täs[sä] kierin,
Kuka menee leivän käyntään."
Iudapa sanoi ensimmäiseksi:
"Minä lähen leivän käyntään."
Hämpä se puuttuu
Hiitolaisien linnakuntaan.
Hiitolaiset h[äl][tä] kysytään:
"Mitäpä sinä tänne kävit?"
— "Minä tulin leivän etsoon."

— "Emmepä nyt leipää myö,
 Ennen puolta päivää vai,
 Myöskin meill' on praasniekka."
 He ruvetaan toimittamaan:
 "Mikä sinä miesi, kuka sinä miesi?"
 — "Minä olen miesi Maarian pojan joukkoa."
 — "Mittuinen on Maarian poika?"
 Hälle ryyppy ryyppäytetään,
 Häntä vielä ruuatetaan,
 Jopa Iuda vesseltyypi.
 "Minpä maksaa Maarian poika?"
 — "30 kultarahaa."
 Häl[le] rahat annetaan vai,
 Häl[le] leipää myyään vielä.
 "Tulkaa te vai kestiin kohta,
 Tulkaa nouseval[la] netäliil[lä],
 Neljän päivän (torstain) ja
 Puolen päivän aikaan tulkaa!"
 Ruvetaan neljän päivän
 Puolen päivän aikaan syömään.
 Luoja virkkoi:
 "Nytpä meiän joukoss' ismen (petos)."
 Iuda kysyi ensimmäiseks:
 "Kuka täss' ismenän piti?"[335]
 — "Oota kotvan aikaa menee."
 Syötiin he kotvanen vai,
 Syntyipä se kohu suuri.
 Katsoo Maarian poika,
 Jopa Hiitolaisien komannot tullaan.
 Iuda pakoon sauvahtiin.
 Luoja avas' ikkunan i:
 "Syöntä aika on rauha aika."
 Hän kun puhalti pihalle,
 Hiitolaiset polvillehen.
 Vielä syötiin vero eelleen.
 "Hoi nyt sinä Maarian poika!
 Emmepä me sinust' eroo."
 — "Oha braatjat, oottakaa,
 Ottakaa vain puoli tiimaa,
 Ettekä te mene minun tuntijaksi,
 Ettekä te mene minun tietäjäksi."
 Tulipa heil[le] veron päättö,
 Avas Luoja ikkunan i:
 "Mitä lienette tahtonut,
 Saatte tulla nyt jo tupaan."
 Tultiin Hiitolaiset tupaan:
 "Kuka täss' on Maarian poika?"
 — "Minä olen Maarian poika."
 Ruvettiin häntä lyömään,
 Kenpä pistää, kenpä iskee.

(Tähän liittyy kertomus sokeasta ukosta, joka Luojan verestä saa näkönsä).

Sokee ukko sanoo:
 "Pankaa keijäs tuohon kohtaan!
 Vielä minä pistän häntä."
 Toiset pantiin keijäs —,
 Pisti häntä sokee ukko;
 Lämmintä verta hälle tuli.
 "Mitäpä tuos[sa] nyt hiilavaa tulee?"
 Luoja sanoi:
 "Voiapa sokee silmiäsi!"
 Sokee verel[lä] voiti silmät,
 Tulipa sokeel[le] silmät vielä.

Hämpä polvusilleen —:
"Voipa tuota suurta kummaa!
Ei tuo ois meiän piinattava,
Kun tuo minul[le] silmät antoi."

Sen jälkeen seuraa Luojan surma-virsi yhä samassa puutteellisessa runopuvussa. Ensin esitetään Luojan hautaaminen ja ylönousenta auringon avulla, jolle Luoja lukee "oman virren" eli "luvun". Sitten kerrotaan, kuinka Luoja kulkiessaan Hiitolaisien hiilikankahilla kuulee pajasta taonnan ja lentää pyyn muodossa pajan katokselle. Mutta pyystä näkyy laulajalle muistuneen mieleen, että toinen pyyn tarina on väliltä unohtunut. Luoksensa saapuneet "braatjat" Luoja lähettää maammollensa sanaa viemään.

"Hoi Maaria, älä itke!
Jopa on Luoja päässyt vai."
— "Enpäs usko, enpäs smieti,
Äsken on tosi,
[Kun] pyyhyt pyrähtelee,
Keitetty pyyhyt kattilassa."
Silläpä sanal[la]
Pyy pyrähti, maa järähti,
Jeesuksen syän särähti.
"On se nyt jo tosi ollut."
Maaria polvusilleen —
Hätkö muka (niin) ihastuiko.

Nyt palaa runo siihen kohtaan, mistä oli keskeytynyt. Pajan katokselta raon kautta katsottuaan, mitä Hiitolaiset tekevät, Luoja muuttuu jälleen mieheksi ja astuu pajan kynnykselle. Omituinen lisäpiirre on "tshiepin" (kahleen) kolmenkertainen takominen ja kestävyiden koetteleminen, lisäksi rautaa kolmesta puudasta yhdeksään. Tämä piirre näkyy olleen jo Europaeusen Kotajärvellä tapaamassa Luojan surma-virren toisinnossa[336] ja on tiettävästi venäläisperäisistä saduista lainattu.

Vielä kääntyy runon ajatus takaisin Juudaksen kohtaloon. Hiitolaisen sanansa voimalla kahlittuaan Luoja kutsuu seuralaisensa jälleen ympärilleen.

Kaikk' on braatjat keräyttiin,
Jo on
Hiitolainen vangissa-ko.
Katsoo-ko, Iuda juoksee suon rannetta myöten.
"Hoipa Iuda, tule tänne!"
Katsahti: ka Maarian poika,
Braatjoin kera itse ompi.
Hän-kö se pakoon huskahtihen.
Hän-kö se viippa[s]i oikeel[la] käel[lä]:
"Mene sinä Hiitolaisel[le] yskään!"

Eikä runo tähänkään lopeta, vaan antaa Luojan edelleen matkailla "braatjoin" kera.

Matka[s]i maita, matka[s]i soita,
Matka[s]i kaunihil[la] kaseksil[la].
Tulipa siinä
Mustan mullan murtaja[a] vastaan.
"Terve,
Jumalan apu kyntäjäl[le]!
Minä konsa täs[tä] matkaelin,
Tämä kohta oli
Pikkaraisen[a] vesikkona.
Nytpä on jo
Mustan mullan murrettavan[a]."
Matk. kylän rantoj[a] myöten.
Tuli paimonen vastaan vai.
"Minä täst' on konsa kuljin,
Nämä oltiin pienet vasat,
Nytpä ollaan lypsylehmät."
Meni hän i pagostalle.
"Minä täst' on konsa matka[s]in.
Viel' oli tässä Pagosta asettamatta,
Nytpä on

Papin parta homehes[sa],
Kirkon seinä kiitsimessä."

Ensimmäinen ja laajin näistä Luojan surma-virren liitteistä, Juudaksen kavallus, tavataan venäläisenkin kansanlaulun aineena ja löytyy useassa kirjaanpanossa sekä Iso- että Vähä-Venäjäältä, joiden sisällys on kuitenkin suomalaiseseen virteen verraten melkoista suppeampi. Näytteeksi suomennettakoon muuan Kazanin ja Nishni-Novgorodin tienoilla muistiinpantu.[337]

Viikolla piinan Juuttahat
Kristusta takaa ajoivat.
Vaan eivät saaneet valtaansa,
Kun eivät voineet tuntea,
Vaikk' oli ilmi edessä. —
Apostolien pöydältä
Kun loppui leipä, torillen
He lähettivät Juudaksen.
Hän alkoi tiellä tuumata,
Mitenkä pettää Jumala.
Hän juoksi ristiin rastihin
Ylimpään pappein taloihin:
"Kristuksen teille näytän mä,
Minulle kolmekymmentä
Jos kultarahaa maksatten."
— "Oi Juudas, meille tarpeesen
Semmoiset miehet olisi."
Juudaspa rahat korjasi,
Sielunsa sulki helvettiin.
Lukittuansa sielun niin,
Ei enää mitään miettinyt,
Kristuksen vainoon yhtyi nyt.
Matkalla hänen kulkeissaan
Juutalaisjoukko kerallaan,
Kysyivät hältä: "mitenkä
Kristuksen meille näytät sä?"
Niin Juudas virkkoi: "katsokaat,
Te Juutalaiset sotilaat,
Kun Kristusta ma suutelen,
Te hänet siitä tunnetten."
Hän siten kiinni otettiin,
Kristukseen takaa tartuttiin.

Myös loppuosalla suomalaista Juudaksen virttä, joka kertoo hänen paostaan ja tuomiostaan, on vastineensa slaavilaisten Vendien samanaineisessa laulussa.[338] Jumala maita pitkin matkaellessaan tulee vähäisen lesken mökkiin, jossa pyytää kortteeria. Lesken valittaessa, ettei hänellä ole leipää, lähettää sitä hakemaan Juudaksen, joka joutuisimpana tarjoutuu menemään. Juudas tapaa Juutalaiskadulla pelaavia Juutalaisia ja menettää heille leivän ostoon annetut 30 hopearahaa. Ne saa sitten takaisin myömällä Mestarinsa. Vapahtajan ilmoittaessa, että hänet on petetty, Juudaskin kysyy: "olenko minä?" ja saa vastaukseksi: "paraiten itse tiedät."

Juudas oli nopsa,
Juoksi, minkä jaksoi,
Hirttäytyäksensä,
Katuin katkerasti.
Herra huusi jälkeen:
"Käänny, palaa, Juudas!
Anteeks' annan sulle,
Synnistäs' sun päästän."

Vaan Juudas juoksi yhä edelleen, tapasi ensin kuusen, jonka ei arvellut kestävän, ja viimein haapapuun, johon hirttäytyi ja joka siitä syystä vapisee aina tuomiopäivään asti.

Kuitenkaan ei kumpikaan mainituista lauluista ole edes välillisesti vaikuttanut suomalaisen runon muotoon. Se on vasta Kotajärvellä runomittaan pantu suorasanaisestä sadusta, jota muuallakin Suojärvellä kerrotaan. Esim. eräs Hautavaaran kylässä kuulluksi ilmoitettu tarina, joka alkaa Iudan syntymästä, esittää hänen petöksensä melkein samoin sanoin ja kääntein, paikoittain vähän täydellisemminkin.[339]

Juudaksen runon ja Luojan surma-virren välinen kappale, joka kertoo näkönsä saaneesta sokeasta ukosta, on toisinto keskiaikaista sekä länsi- että itämaisen kirkon kirjallisuudessa tunnettua Longinuksen legendaa.[340] Tämä perustuu Johanneksen kertomukseen (19: 34) yhdestä sotamiehestä, joka Vapahtajan kuoltua avasi hänen kylkensä keihäällä, niin että siitä vuoti veri ja vesi. Johannes vakuudeksi lisää (v. 35), että "joka on nähnyt, on sen todistanut"; osoittaen vielä Raamatun kirjoitusta (v. 37): "he saavat nähdä, ketä he ovat pistäneet." Kreikkalaisen sanan *éodaxos* "nähty", joka tietysti tarkoittaa evankelistaa, saattoi helposti väärin sovittaa sotamieheen merkityksellä "näkönsä saanut", johon niinkään mainittu Raamatun ennustus näkyi viittaavan. Sitä paitsi sekoittui roomalaiseen sotamieheen hänen päämiehensä, jonka toiset evankelistat kertovat samana hetkenä seisoneen ristin kohdalla ja tunnustaneen: "totisesti oli tämä ihminen Jumalan Poika." [341] Molemmista on kristillisessä perintätiedossa säilynyt yhtäläinen muisto: kumpikin he tulivat kristityiksi ja kärsivät marttyyrikuoleman Kappadokiassa; yhteinen oli heillä muka nimikin Longinus. Ei siis ollut kumma, että he jo aikaisin keskiaikaisessa tarustossa sulautuivat yhdeksi ja samaksi henkilöksi, joka Kristusta keihäällä pistettyään näki ja tunnusti erehdyksensä. Että "näkeminen" oli alkuansa ainoasti henkisesti tarkoitettu, unohtui pian havainnollisemman kansanomaisen käsityksen tieltä, jonka mukaan sotamies myös ruumiillisesti sai näkönsä Kristuksen verestä ja niin muodoin oli ollut sitä ennen heikkonäköinen tai sokea.

Sotamiehen oletetusta sokeudesta seuraa, että hänelle toisten täytyy antaa keihäs käteen. Lausetapa "vastaan otettuaan keihään", tavataan jo Nikodemuksen evankeliumin käsikirjoituksissa, joissa on toisinaan vielä se ajan muutos huomattava, että keihäällä pistäminen käy Kristuksen kuoleman edellä.

Longinuksen legenda esiintyy Englannissa jo anglosaksilaisessa kirjallisuudessa ja oli myös Irlannissa varmasti 800 luvulla tunnettu. Vanhat Islantilaisetkin sen vastaanottivat, muodostaen siitä ikikauniin tarunsa Balderista, jonka sokea Höder mistel-vesalla lävistää.

Vielä v. 1732 painetussa tanskalaisessa arkkiveisussa on se hyvin säilynyt:

Talutettiin tuonne sokea mies
Ja kätehen keihäs tuotiin,
Hän pisti Jeesusta kylkehen,
Veri viaton maahan vuoti.
Niin pyhällä verellä pyyhittiin
Sen miehen silmiä siinä;
Sai sokea näkönsä takaisin,
Näki Jeesuksen kauhean piinan.
"Herra Jumala! minua armahda
Ja tekoa kurjaa tätä;
Nyt vieraille maille matkustan,
Isän, äidin ja heimoni jätän."

Ensimmäisellä värsyllä on vastineensa myös Saksalaisten hengellisissä kansanlauluissa Kristuksen kärsimisestä ja kuolemasta, joita 1600 luvulta alkaen nykyiseen aikaan asti on lukuisissa kirjaanpanoissa talletettu.[342] Siinäkin ei sokea ole roomalainen sotamies, vaan nimenomaan Juutalainen.

Tässä kohden niinkään suomalainen runo osoittaa kansanomaisesta lähteestä ammentaneensa, epäilemättä Venäläisten välityksellä. Muuten on siihen myös vaikuttanut raamatullinen kertomus sokeana syntyneestä, jonka silmiä Vapahtaja syljestään tehdyllä loalla voiteli (Joh. 9: 6).

Kertomus keitetystä pyystä, jonka lentoon pyrähtäminen saa Neitsyt Maarian uskomaan poikansa ylönousemisen todella tapahtuneeksi, esiintyy myös muualla Suojärvellä Luojan surma-virren yhteydessä, vaan aivan lopussa Hiiden sepän kahlinnan jälkeen ja suorasanaisessa muodossa.[343] Lähtee Yläjumala kotiin astumaan. Kodissa nähdään: tulee Jumala Äijän-päivänä (pääsiäisenä) kotiin. Viedään maammolle sana: "tulee poikasi kotiin." — "Jos ei tämä värttinä katkenne, kiehuja kattilasta pyy ei lentoon lähtene, sini en usko pojan tulevan." Jumalan emä kun rupeaa ajelemaan (leipomaan), niin värttinä kädessä katkeaa ja kiehuja kattilasta pyy lentoon pyrähtää.

Samalla paikalla tavataan yhtäläinen tarina myös yhdessä pohjois-aunukselaisessa Luojan virren kappaleessa.[344] Meni Jumala kirkkoon. Tuotiin viesti äidille pääsiäisyönä: "poikasi on kirkossa." Äiti sanoi: "en usko — pyy on pantu kattilaan kiehumaan ja kukko — pyy kun ei pyrähtäne lentoon kattilasta, kukko nousse kattilan pangalle ja laula." Pyy pyrähti ja kukko laului. Sanotaan: "katso, jo tulee poikasi kirkosta!" Hän oli stolalla (pöydällä) sultsinaa ajelemassa, hän kun hyppäsi hyvällä mielin, ei malttanut piiraavärttinäistä heittää, meni sen kanssa, juoksi vastaan. Poika rupesi siitä itkemään: "minulla olisi muuta jo murhetta kyllä, niin vielä maammo tulee paalikan kera lyömään." Hän otti paalikan emolta kädestä ja katkasi polvia vasten: "*buit prokka!* (kirottu olkoon), kuka tänä päivänä värttinällä ajelee eli lihaa kattilaan panee."

Viimeksimainitusta toisinnosta näkee selvästi, että tässä on tapahtunut kahden eri tarun sekaannus. Toinen on Suomessa yleisesti tunnettu tarina pyystä, joka Vapahtajan maan päällä kulkiessa oli ollut härän kokoinen, vaan siitä että oli hänet säikäyttänyt, tuomittu pienenemään maailman loppuun asti, kunnes vihdoinkin vaimon sormuksen läpi harasiivin mahtuu lentämään.[345] Tuossa muuten suorasanaisessa sadussa on pääkohta, säikäyttämisen kuvaus, runomitalliseksi muodostunut: "Pyy pyrähti, maa järähti, Jeesuksen syän särähti", jota vastaava säepari juuri Kotajärveläisessä laulussa esiintyy.

Toinen on Tapanin virrestä tuttu kukko-juttu, joka tässä ilmaantuu alkuperäisessä käytännössään Vapahtajan kuoleman ja ylönousemisen vertauksena. Mainitussa yhteydessä se tavataan Galitsianpuolisilla Vähä-Venäläisillä sekä suorasanaisena tarinana että runomitallisena lauluna.[346] Ylönouseen Kristuksen nähnyt Juutalais-tyttö tuo siitä sanoman isälleen. Tämä ei ota uskoakseen: "silloin on hän ylönouseva, kun tuo paistettava kukko lähtee lentoon ja laulaa." — Vanha isovenäläinen käsikirjoitus[347] esittää ihmeen tapahtuneen kristityn ja juutalaisen keskustelun johdosta jonakuna pääsiäisenä: paistettu kana pöydällä oli räpyttänyt siipiään, päästänyt äänen ja tehnyt munan.

Viimeinen liite tavataan myös Basilierin kirjaanpanossa Luojan surma-virren lopussa, vaan välittömästi Hiiden sepän kahlinnan jälkeen. Se tarkoitti, selitettiin hänelle, Luojan maanneen niin kauan haudassa, että lehmät, jotka hänen joutuessaan haudattavaksi olivat vasikkoina, hänen ylönoustuansa olivat lypsylehmiä j.n.e.

Tämä ei kuitenkaan ole runon alkuperäinen ajatus, niinkuin aikaisin Europaeusen kirjaanpano, jossa se ilmaantuu Luojan surma-virren kappalten välisenä liitteenä, selvästi osoittaa.

Hiihti soita, hiihti maita,

Hiihti hiilikankahia.

Katselevi, kuuntelevi,

Kotvin on korkottelevi.

"Kyntäjäinen, kylväjäinen!

Kun tulee parvi pakanan,

Sano silloin mennyeksi.

"Konsa oli kaski ajettavana,

Nyt on ruis leikattavana;

Silloin Luoja tästä proidi."

Hiihti soita j.n.e.

"Oi sinä paras paimoseni! j.n.e.

"Mä olin vasoin paimenessa,

Nyt on lehmät lypsettävät."

— — —

"Oi sinä paras pappiseni!" j.n.e.

"Viel' oli pappi panematta,

Kirkko oli laatimatta;

Papin parta on huutehessa,

Kirkon selkä jäkälässä."

Oikeastaan ei runo tähänkään paikkaan kuulu, eikä yleensä Luojan surma-virsien yhteyteen. Suojärven seuduilta on Europaeus vielä löytänyt toisinnon, joka liittyy Iro-neidon runon alkuun ja jossa pakenevan Luojan paikalla on Neitsyt Maaria,[348]

Neitsyt Maaria emonen,

Pyhä piika taivahinen,

Suorinen sotisopihin,

Käsivarsin vaattehisin.

Marssi soita, marssi maita,

Sammalten sysisaloja.

Tuli ohran kylväjä vastaan.

"Oi on sinä ohran kylväjä!

Juoksee Juutas jälellä päin,

Kysynee, kons' on tässä Maaria matkai":

"Silloin täss' on Maaria matkai,

Kons' oli ohra kylvettävä;

Nyt on ohra leikattava."

— — —

Tuli lehmien paimo j.n.e.

"Kons' oli lehmät lähteminä,

Nyt on lehmät lypsäjinä."

— — —

Tuli kirkon salvaja j.n.e.

"Kons' oli kirkko salvettava,

Nyt on kirkko kiitsimessä,

Papin parta huutehessa."

Että Maaria on runossa alkuperäinen, käy selville sen ulkomaalaisista vastineista. Ruotsista alkaaksemme tapaamme siinä Tapaninlaulun kappaleessa, jossa Heroodes on säilynyt, seuraavan jatkon.[349] Josef, jolle Herra unessa on ilmestynyt, suoriutuu Marian ja lapsen kera Egyptiin. Tällä pakomatalla he tulevat peltoaidan luo, jonka sisällä näkevät kylväjän. Maria pyytää häntä, ettei sanoisi ketään koskaan nähneensä, jos joku jäljestä päin tiedustelisi. Vaan kylväjä vastaa luvanneensa Jumalalle, ettei ikinä valehtelisi. Niin Maria Jumalan neuvosta kehoittaa kylväjää kiiruhtamaan kotiinsa ja noutamaan väkensä, joka leikkaisi hänen kylvämansä viljan. Heroodeksen saavuttua nopeine hevosineen, saattaa kylväjä hyvällä omalla tunnolla ilmoittaa, ettei ollut ketään nähnyt, sen jälkeen kuin siementä oli peltoon siroittanut; silloin oli mies vaimoineen ja lapsineen aasintamman selässä ohitse ratsastanut. Heroodes pyöräyttää tuota pikaa vaununsa: "jos siitä on niin pitkä aika, niin he ovat jo maailman päässä!"

Samalla paikalla se esiintyy myös mainitussa englantilaisessa joululaulussa, jossa Tapanin sijalla vielä Viisaat miehet ilmaantuvat. Siinä tosin Jeesuslapsi puhuttelee kylväjää, mutta muualla on ihmeen tekijänä säännöllisesti Neitsyt Maaria; niin Katalooniassa, Ranskassa ja Alankomailla. Etelä-Ranskassa toisinaan vielä seuraa kertomus kumartuvasta Palmupuusta.[350]

Huomattava on, että jo Saksanmaalla slaavilaisten Vendien laulussa takaa-ajajina Heroodeksen sijalla esiintyvät Juutalaiset.[351] Samoin Itävallan Galitsiassa ja Vähävenäjällä, jossa äkillinen kylvetyn viljan kypsyminen tavataan sekä suorasanaisena tarinana että runon muodossa.[352] Edellisessä esiintyy Vapahtaja itse ihmeen tekijänä, jälkimmäisessä Neitsyt Maaria.

"Jumal' aut, Jumal', kylänmies köyhä!"

— "Sullekin terve, Jumalan äiti!"

— "Kulkevat tästä Juutalaismiehet,

Juutalaisnaiset, Juutalaislapset;

Mun älä virka juur' ohi menneen,

Vaan sano silloin tästä mun menneen,

Kun tämän kynnit, nisua kylväin."

Ennätti tuskin hän mäen taakse,

Kun tulivat jo ajaen takaa

Juutalaismiehet, naiset ja lapset.

Nämät saavat kysymykseensä seuraavan vastauksen, jonka johdosta kääntyvät takaisin.

"Kulki hän, kulki, kun tätä kynnin,

Kun tätä kynnin, nisua kylväin,

Vaan nyt jo vehnää valmista leikkaan."

Ei siis saata olla epäilystä siitä, että kysymyksessä oleva Suojärveläinen runo on slaavilaisesta, eikä skandinaavilaisesta toisintomuodosta johtunut. Tämän päätöksen tekevät vielä varmemmaksi suomalaisessa muodostuksessa tavattavat lisäpiirteet.

Jos äsken esitettyjä Europaeusen kirjaanpanoja lähemmin tarkastamme, niin huomaamme kumpaisessakin omituisen ristiriidan kertomuksen juoneen nähden. Kyntäjälle ja kylväjälle on molemmissa todella tapahtunut se ihme, että maahan sirotettu siemen on silmänräpäyksessä kasvanut ja kypsynyt leikattavaksi. Sitä vastoin toisessa valmis pappi ja ainakin toisessa jo täysikasvuisten "lehmien paimen" ihan ilmeisesti valehtelemalla auttaa pakenijaa. Nämät jälkimmäiset kohdat johtuvatkin muutamasta venäläisperäisestä sadusta, jossa kerrotaan, mitenkä paholaisen luota pakoon lähteneet tyttö ja poika takaa-ajajia eksyttääkseen muuttautuvat m.m. kirkoksi ja papiksi, paimeneksi ja karjaksi.[353]

Länsimainen ja Länsi-Suomen kautta Itä-Suomeen vaeltanut Luojan surma-virsi on niinmuodoin laajentunut Raja-Karjalassa idästä päin kulkeutuneitten venäläisten legendain avulla.

11. Luojan virren täydennyksen yritys Venäjän Karjalan pohjoisimmalla runoalueella.

Aivan samoin kuin Luojan surma-virsi Suomen itäisimmässä Karjalassa ilmaantuu koko Luojan virsi

useilla lisäyksillä täydennettynä Venäjän Karjalan pohjoisimmalla runoalueella juuri siinä Cajanin kappaleessa (n:o 46), missä myös Tapanin virsi tavataan paikoillensa pantuna. Nämäkin lisäykset roomalaiskatolisen mielikuvituksen muodostamaan runojaksoon ovat enimmäkseen otetut kreikanuskoisen kansankäsityksen piiristä.

Runo alkaa luonnollisesti Neitsyt Maarian Marjavirrellä, jonka johdantona, niinkuin Suistaman-puolisessa näytteessä, on muista runoista lainattu pirtin pyyhkiminen.

Neitsyt Maaria emonen,
Rakas äiti armollinen,
Pyhki pikku pirttisensä,
Lakueli lattiansa,
Ammunteli rikkasensa,
Vaskisehen vakkasehen.
Viepi ulos usta myöten,
Pihalle pärettä myöten,
Kaijimmalle pientarelle.
Siitä kaataa.

Tähän perustuneen Kantelettaren laitoksessa Neitsyt Maarian meno pirtistä pihalle (v. 7 ja seur.), jos kohta käytetyt säkeet ovat toisia.

Säännöllisessä järjestyksessä tulee sitten kappale Saunanhaku-virttä, joka liittyy Arhipan laulutapaan siinä, että Maaria kääntyy nimellisen henkilön puoleen.

Meni Mooseksen sisaren luokse:
"Oi Annikki sisareni!"

Annikki sisar on tietävästi Kilpakosinta-runosta Ilmariselta otettu. Mooses ei ole mikään muu kuin Arhipan samalla paikalla esiintyvä Ruotus. Seuraavassa Tapanin virressä ovat molemmat nimet vielä rinnan säilyneet.

Kun on Mooseksella hevosta juottamassa:
"Ruoki en Ruotuksen hevosta,
Katso Tiivan kankaria."

Näiden säkeiden edellä käy kuvaus, kuinka pojan syntyessä:

Syntyi kuuht, syntyi päivy,
Syntyi tähet taivahalla.

Päivän syntymisessä voisi nähdä jäljen Venäjän Karjalassa lisätystä koitteen katsomisesta; mutta sitä sopii myös ajatella pelkkänä kertona tähden syntymiselle taivaalla, joka Tapanin virteen varsinaisesti kuuluu. Näistä säkeistä on muuten Lönnrot saanut aiheen sovittaa Kantelettaressa Saunanhaku-virren loppuun liitteen, jossa ilmaistaan taivaankappalten ilo Vapahtajan syntyessä (vv. 250-5).

Tapanin virressä esitettyjen ihmeitten jälkeen viitataan suorasanaisessa muistutuksessa Bethlehemin lasten murhaan:

Niin hyppeä; mi lienee syntynyt sillä tiimalla lapsia,
ne kaikki hukkoa.

Sen johdosta on Lönnrot muodostanut Tapanin ja Lapsenetsintä-virren välisen liitteen (vv. 450-7), poimien säkeitä Luojan surma-virrestä sekä Lemminkäisen Päivölän-retkestä.[354]

Sitten seuraa Lapsen piiloitleminen ensiksi heinillä soimen päässä ja toiseksi jalaksen, seulan sekä sorokan (lakin) siiven alla. Niiden väliin on Saunanhaku-virrestä eksynyt hevosen henkäys, jonka luomassa löylyssä Maaria kylvettää poikasensa. Siihen lisätään:[355]

Sammakko sapea neiti
Sekin hyppi siitä,
On paapona hänellä.

Mutta kaikista merkillisintä tässä kappaleessa on, että Neitsyt Maarian virren ja Luojan surma-virren välinen aukko on täytetty useilla suorasanaisilla tarinoilla.

Sanoo poika: "maammo, työnäkkä milmani
Päästähän pätemähän,

Kohastahan kelpoamahan."

Siitä menee tätinsä, Mooseksen akan luokse. Täti:

"Tulit tänne poikaseni!

Kun ei sulle tuho tulisi."

Poika: "surman varalla päättä kannetahan." Täti siitä hänen pistää neulaksi seinähän. Kun tulee Mooses kotia, sanoo: "jopa täällä Jumalan pojan tuuhulla (hajulla) pahniu pirtti." Täti: "sitä sukua, sitä rotua kun o[le]n, kynsiäni kun leikkelin, niin ne pahniu."

Kysyy ukolta: "kenpä siitä maalla [vallalle] pääsee?" —

"Viireekö kari merellä,

Havajaako haavan lehti'?"

Niin hän nousee ikkunahan siitä katselemahan, kuuntelemahan.

Sanoo täti:

"Ei viere kari merellä,

Ei havaja haavan lehti."

Mooses sanoo: "se nyt maalla vallalle pääsee, ken

Kahitse syntyy, kerran kuolee."

Täti kysyy kaikenlaista, ei ukko toimita. Sanoo huomeneksella [täti pojalle]: "kuulit nyt, vallalle pääsee, ku kahitse syntyy, kerran kuolee." — —

Sitten ottaa kaksi apulaista, itse kolmantena. Sanoo: "kuta syötät, juotat, siitä surmoa toivo." Niin sanotahan, valastahan vakuu[te]tahan: "ei hepä heitä häntä, hos mikä rotii (tapahtuu); mi yhellä, se toisella." Sanotahan tois[et]: "se meillä on Jumalan poika, ku suolavakka[han] ynnältähän kastaa." Kun he haikuroiahan (tuumitaan), nostaa näpillänsä suola jokahiselle, ei suolavakkahan hankänä kasta.

Elää vähän aikoa. Alakokassa hän ainakin istuu, niin pyörähyttää stolan (pöydän). Ei ni siinä saatu häntä, tavattu. Niin hän itse siitä heitäksen: "tässä nyt on Jumalan poika." Niin otetahan kiinni. Sen keralla häntä keitetähän. Hän seisoo kattilassa, sanoo pahalle: "ei polta, pistä kätesi kattilahan." Kun pistää, käsi kyynäspäätä myöten palaa. Sanoo: "ollet Jumalani, kun tämän käteni laatinet terveheksi." Kun läpi käestähän vetää, käsi tervehenä.

Häntä siitä pannahan kiukoahan rautaisehen. Istuu siellä vihannalla mättähällä. Ei polta sielläkänä.

Ei mies vikoihin viere,

Eikä vammoihin valao.

Niin siitä pois otetahan, kun nähtiin, ettei kuole.

Pannahan kiinni, sanotahan: "nyt pitää ristihin naulita." Niin työnnetähän siitä yksi nauvoja taottamahan sepän pajahan. Hän meni ja taotti kuusi naulaa. Läksi astumahan joen vartta jälillehen sinne. Siitä kauppias matkoa toisella puolen jokea, sanoo: "mistä nyt tulet? eikö ole liikoa nauloa?" Ja ostaa sen kuudennen naulan pois. Niin siitä häntä ristihin naulitahan. Viisi reikää, kuudetta ei; ku[n] naula[n] hukkoaa. [Hän] sanoo "ku[ka] liian naulan osti, sillä aina kaupat olkaat hyvät!"

Sitten lähettiin hautahan viemähän. On ukko pihalla sokea, särkee puuta. Niin sanoo: "Asettaote minun atimeni." Hän sanoo: "mi lämmin tulee käsihisi, pyyhipä sillä silmäsi." [Ukko] kun pyyhki, niin

Luoja siinä luomet luopi,

Silmät siunoo Jumala.

Ensimmäinen esitetyistä välikertomuksista on ote Antti Puuhaaran satua,[356] johon on yhdistetty arvoitus kerran kuolleesta ja kahdesti eloon tulleesta Vapahtajasta.[357]

Toinen kappale tarkoittaa Juudaksen kavallusta Herran Ehtoollisen yhteydessä. Mainittu Suojärven Hautavaaran kylän toisinto Juudaksen tarinaa esittää tähän verrattavan piirteen. Pahan väen pyytäessä että neuvoisi heille Maarian pojan, Iuda selittää: "me olemme kaksitoista miestä, kaikki yhdennäköiset. Vaan kun istuudumme syömään, hän istahtaa keskipöydän kohdalle, suolavakkaan painaa *proskunaa* (ehtoollisleipää), ja karpänen nenään liittää."

Kolmannessakin liitteessä kuvastuu selvästi raamatullinen kohta, mitenikä ylimmäisen papin palvelijan korva parannettiin (Luukk. 22: 51).

Neljännän lienee aiheuttanut Vanhan Testamentin kertomus kolmesta miehestä, jotka säilyivät tulisessa pätsissä (Dan. 3: 20-7).

Viides ja viimeinen välitapaus johtuu samasta Longinuksen legendasta, jonka jo Kotajärveläisessä

kokoonpanossa olemme tavanneet. Loppusäkeet on siihen sovitettu Käärmeen syntysanoista.

Tässäkin käy Longinuksen legenda lähinnä edellä Luojan hautaamisen ja ylösnousennan kuvausta. Sen jälkeen seuraa tavallinen liite, peseytyminen Jordanin joella, vaan omituisesti yhdistettynä kansanomaiseen selitykseen Herran Ehtoollisen asettamisesta, ja vielä toisella pitemmällä liitteellä jatkettuna.

Siitä meni lampihin ja lammissa pesihen. On sitä verta. Virkki räähkäisille (syntisille) oman verensä ruuaksi. Niin johtui mielehen, että pohatat vieähän. Niin syyti kaikki kankahalle marjoiksi oman verensä. (Ruskeaksi puolamarja).

Niin hän siitä hurmehtuu, ja huutaa:

"Oi emoni kantajani,
Varsin vaivan näkijä!
Et tieä miss' on nyt poikasesi."
Emä päätyi kuulemassa.
Siitä jalka kengässä,
Toinen kengättä, että
Norot nosti, notkot painoi,
Ylähäiset maat alenti,
Alahaiset maat ylenti.
Niin hänellä oli siitä voiteet monennäköiset emällä:
Suonta vyyhti olkapäällä,
Verta vakka kainalossa,
Luuta luikkari pivossa.
Sekä matkai, jotta joutui, poikansa luokse.
Siitä virkki
Tuon tuonne mentyähän:
"Voi poloisen poikoani,
Angervoisen lapsuttani!
Minne sai poikani poloisen,
Kunne laitton lapsueni,
Sai päiville pahoille."
Maaria matala neiti,
Vaimo valkeaverinen,
Puhas muori muoto kaunis,
Voitelevi poiuttahan
Alta aivan terveheksi,
Päältä tuntumattomaksi,
Keskeltä kivuttomaksi.
Kusta siit' on lihat liikkunt,
Siihen lihat liittää,
Kust' on suonet sorkahtant,
Siihen suonet solmiaa,
Kusta luut tuholle tultu,
Siihen luita lukkuua,
Asemellehen asettaa,
Siallehen siunoaa.
Miehen saattoi va[l]meheksi,
Aivan tervehelliseksi.
Siitä jalka jaksoi käyä,
Polvi polkea kykeni.
Siitä noin emällehen sanoi:
"Oi emoni vaimo [vanha]!
Blahoslovi (siunaa)
Päästähän pätemähän,
Kokastahan kelpoamahan."
Ja sen kera meni.

Jälkimmäinen liite on pantu kokoon, paitsi Luu- ja suonivioissa käytetystä loitsusta,[358] äidin etsintää ja tiedustelua kuvaavista säkeistä, joita muun muassa Lemminkäis-runoissa tavataan.[359] Tätä liitettä ei Lönnrot siitä syystä ole sovittanut Luojan virren laitokseensa, vaan sen sijaan käyttänyt Uudessa Kalevalassa Lemminkäisen kuolon ja herätyksen yhteydessä, johon jo Vanhassa Kalevalassa oli liittänyt taivaankappaleilta tiedustelun Neitsyt Maarian Lapsenetsintä-virrestä sekä "nuivan" joukon nukuttamisen auringon avulla.[360]

Kuitenkaan ei tässä emon valitus: "Voi poloisen poikoani" j.n.e. ole aivan satunnainen lisäys, sillä se tavataan myös toisessa vianpuolisessa kappaleessa auringon ilmoituksen jälkeen ja ennen Maarian kehoitusta päivälle paistamaan.[361] Samalla kappaleella on tämän kanssa yhteinen vielä Hiiden sepän kahlintaa seuraava suorasanainen loppuliite. Auringon nukuttama pahan väki herää haudan partaalla ja havaitsee, etteivät asiat ole hyvällä kannalla. Menevät hiomaan poikki Hiiden sepän kahletta. Päivän hiottuaan saavat sen jo hyvin hoikkaseksi; kun ei se kuitenkaan katkea, päättävät huomeneksella palata työtänsä lopettamaan. Mutta heidän aamulla tullessaan on kahle jo kahta paksumpi. He rupeavat taas hiomaan toivoen saavansa sen katkeamaan, vaan väsyvät jälleen ja panevat maata. Heidän kolmantena päivänä työhön mennessään on kahleen paksuus kolminkertainen. Siihen he heittävät hiomisen. Vielä kerrotaan molemmissa kappaleissa, mitenkä Luoja astui alas Aatuhun (Haadekseen) ja päästi pois kaikki, mitä siellä oli väkeä. Vaan yksi oli "muidritsa" (viisas), jonka hän sinne jätti lausuen: "en minä muidra muidrista".

Tämä yhden ylen viisaan jättäminen Haadekseen viittaa muutamaan venäläiseen legendaan Salomon kuninkaasta.[362] Astuttuansa alas Haadekseen Kristus oli sieltä kaikki muut ulos päästänyt, paitsi Viisasta Salomonian: "sinä voit pyrkiä pois omalla viisaudellasi." Salomon silloin alkoi keriä nuoraa, jolla sitten oli mittailevinaan. Pikku pirun kysymykseen, mitä varten hän Haadesta mittaili, hän selitti suunnittelevansa siihen luostarirakennusta. Pikkupiru hädissään kertomaan isoisälleen Saatanalle, joka ajoi Salomonin ulos koko Haadeksesta.

Esitetty Luojan virren viimeistely on verrattava siihen Kalevalan runojen viimeiseen kansanomaiseen kokoonpanon yritykseen, jonka mukaan Lönnrot, jos kohta liioitellen, sanoo järjestäneensä Väinämöisestä kertovat runot.[363] Mainittu runojakso, jonka vanha Vaassila Kieleväinen Vuokkiniemen pitäjän Vuonnisen kylässä v. 1833 Lönnrotille lauloi, antaen lisäksi suorasanaisia selityksiä, suhteutuu vakinaiseen Sampo-jaksoon aivan samoin kuin esillä ollut Luojan virren täydennysyritys Vienan läänissä tavalliseen Luojan virren kokoonpanoon. Molemmissa on ainesten yli määrän yhteensullominen vaikuttanut, että eri osat ovat kooltaan ja sisällykseltään tyypistyneet ja runomuotoonkin nähden rikkoutuneet.[364]

Vaan ennen kuin ryhdymme tästä tekemään päätöksiä sekä luomaan lopullista katsausta niihin yleisiin tuloksiin, joihin suomalaisen Luojan-virren tutkimus on johtanut, on meidän vielä tarkastettava virolaisen Jeesuksen laulun kokoonpanoa ja muodostusta.

12. Jeesuksen laulu Virossa.

Samaten kuin suomalaisen Luojan virren kappaleet kreikanuskoisilla Karjalaisillamme, ovat myös Viron kansan laulut Jeesuksesta ja Maariasta, n.k. Setukaisten luona löytäneet pakopaikan uudemman kirjatiedon ja kansanopetuksen tieltä. Nämät Itämeren maakuntain rajan taakse, Pihkovan puolelle jääneet Virolaiset käännettiin kreikanuskoon keskiajan loppupuolella, luultavasti 1473 vuoden tienoissa, jolloin läheinen Petshoryn luostari perustettiin.[365]

Yhtäläisesti kuin Luojan surma-virsi Suomen Karjalassa ynnä Latvajärven Arhipan toisinnossa alkaa eräs Setukaisten *Jeesu laul* usein valituksella, että muuta kaikkea esitetään, vaan ei Jeesuksen kuolemaa. Mutta sitten runo ikäänkuin pyörtää takaisin sanansa ja poikkeaa aivan toiseen aineeseen. [366]

Kaikki laulut lauletahan,
Ei mainita Maariata,
Kaikk' iloiset etsitähän,
Kuului, jo on Jeesus kuollut,
Ei jutella Jeesuksesta,
Maariakin maahan pantu,
Ei konsana Jeesus kuole,
Maariat' ei maahan panna.
Jeesus käy jokea pitkin,
Pyhä Maaria virran viertä.
Kuka vastahan tulevi?
Hepo vastahan tulevi.
"Terve ratsu rautakapjo,
Rautakapjo, pyöräkaula!
Vie Jeesus ylitse vetten,
Kanna Maaria kananen."
Hepo kielille paneli:
"En Jeesusta jaksa viedä,

Enkä ehdi Maariata.
Moision maa on kyntämättä,
Tekemättä työosani,
Säkä työss' on särkynynnä,
Rinta maalla rikkununna."

Jeesus soimasi hevosta:
"Kun hepo hävitetähän,
Suon reunahan surmatahan,
Karhu käyös kuopallensa,
Hukka tulos haudallensa."

Jeesus käy j.n.e.
Kirkko vastahan tulevi.
"Terve kirkko kultakatto,
Kultakatto, hopearisti!
Vie Jeesus" j.n.e.

Kirkko kielille j.n.e.
"Huomenn' on pyhänen päivä,
On tulossa armas aika;
Kaikki rahvas on ko'olla,
Papit paljon laulamassa,
Koulupoiat kukkumassa."

Jeesus kirkkoa kirosi:
"Tullessa pyhäisen päivän,
Ajan armon auetessa,
Ulos rahvas astukohon,
Yksin jääköhöt jällelle
Kirjamiehet kirkumahan,
Koulupoiat kukkumahan."

Jeesus käy j.n.e.
Härkä vastahan tulevi.
"Terve härkä keihässarvi,
Keihässarvi, ruumenvatsa!
Vie Jeesus" j.n.e.

Härkä vastasi hänelle,
Sarvenkantaja saneli:
"Mun on niskani ruvessa,
Sarveni on sammalessa."

Puhui Jeesus puolestansa:
"Valan sarville hopean,
Kullan sarvien välihin."
Härkä vei Jeesuksen ylitse,
Kantoi Maarian kanasen.

Jeesus lausui laupeasti:
"Kun härkä hävitetähän,
Keihässarvi surmatahan,
Keittäessä kiitetähän,
Syötyäkin siunatahan;
Suku suuri on ko'olla,
Lapset läsnä laulamassa,
Perhe penkeillä ilossa,
Muu väki pihalla vielä."

Päältä katsoen tämä runo tuntuu hyvinkin eheältä ja yhtenäiseltä. Mutta lähemmin tarkastaessa huomaa pian, että se on useammasta eri aineksesta kokoonpantu. Aivan ilmeisesti liikanainen ja luonnoton lisä on *kirkko* hevosen ja härän välillä vastaantulijana ja *kantajaksi pyydettyinä*. Se onkin lainattu toisesta Setukais-runosta, jossa kuoleva neito pyytää, että hänet haudattaisiin *Vönnun* kirkkoon: "papit siellä paljon lauloit, kukuit paljon koulupoiat."[367]

Tartonmaan Vönnun[368] pitäjän nykyään luterilaisen, ennen katolisen kirkon mainitseminen[369] viittaa siihen, että ainakin tämä osa kreikanuskoisten Setukaisten Jeesuksen laulua on katolista alkuperää ja lännempää yli rajan levinyttä. Sen päätöksen varmistaa myös koulupoikain nimenomainen esiintyminen eikä sitä vastustane pappien sinisen ja keltaisen puvun kuvaus useissa toisoinnoissa, esim.[370]

*Pallo kuukva koolipoisi,
Tuleva sisse sinisärgi.
Kõndva kõlladse kasuga.*

Jeesuksen lausumat tuomiot tavataan useammin irtonaisina runon lopussa, jolloin on vaikea kuivalla muun kuin härän niitä kuulemassa. Eräässä kirjaanpanossa, jossa härkä on vienyt Jeesuksen "Pietarin pesään", pyhän "kodan" (talon) kohdalle, Jeesus toivottaa, että härkää tapettaessa lapset laulavat pöydän takana, ja perhe pitää iloa penkin päällä, vaan hevosta hukattaessa kylän:

*Penit iloa pitävät,
Sepelkaulat karkelevat;*

vielä kirkon hän kiroo, etteivät siinä enää papit ja koulupojat, vaan:

*Paarmat paljon laulakohot.
Lintuset livertäköhöt.*

Viimeksimainittu kiros on muuten hyvin harvinainen, silloin kuin tuomiot runon lopussa julistetaan, vaikka vastaantulijana kirkko miltei säännöllisesti ilmaantuu. Tavallisesti on tällöin ainoasti hevosen ja härän kohtalosta kysymys. Toisinaan ei edes Jeesus ole lausujana, vaan härkä, joka hevosen kera kiistelee. Samanlainen sanakiista tavataan eri runona muualla Virossa. Vertailun vuoksi asetettakoon rinnan eräs Viljannin-puolinen kirjaanpano (B) ja vastaava kappale (A) Setukaisten Jeesuksen laulua. [371]

*A. Hoppõn iks härgä sõimas:
"Kos sa astut akkanmago,
Kos sa kõnnit kõlgaskõttii?"[372]
Härgä taitso vasta lausta:
"Oh sa hoppõn kaarakõttu!
Ku sa hoppõn koolõnotõ,
Pereh ikkõ pingi pääl,
Latsõ ikkõ lavva man:
Tulõ valda varõsit,
Kats hulka kaarõnit,
Kyik vierva hobõsõ verele.
A ku ma härgä tappõta,
Odasarvõ ärr hukkata,
Liha mul lipsa lõigutas,
Veri toobõ mõõdõtas:
Pereh lauli pingi pääl." —*

*B. Hobu, härga tapelesid,
Tõine tõistä sõimelesid.
Hobu üteli ärjalegi:
"Oh sina vana tõlguskõhtu!"
Härga mõistis, vasta kostis:
"Oh sina vana pebre p—!
Sest sind heinul sõõdetakse,
Et sind suanil sõõdetakse, —
Kui sina ära sureksid."
Siis on kikkis koera kärvad,
Itsikul hundi igemed,
Vahtivad Viru varesed
Kui mind ära tapetakse,
Pea saab Pärnu päilikule,
Veri mull toobil mõõdetakse,
Liha lipsa lõigatakse,
Sarved Soare junkurile.*

Tämäkin osa Jeesuksen laulua on epäilemättä tullut Setukaisille lähempää aikoinaan katolisuskoisilta Virolaisilta. Yhteinen hevosen ja härän vastakohta on aiheuttanut kahden runon yhdistämisen, alussa aivan irtonaisesti perätysten, vaan vähitellen kiinteämmin. Hevosen ja härän välinen suukopu on ensiksi muutettu Jeesuksen molemmille lausumaksi tuomioksi; sitten on myös lisään tulleelle kirkolle pitänyt keksiä vastaava rangaistus ja viimeksi on kutakin koskevat lausunnot hajoitettu asianomaisille paikoilleen, niin että ne välittömästi seuraavat Jeesuksen keskustelua itsekunkin kanssa.

Mainitut lisät poistettua jäävät runon juoneen kuuluviksi seuraavat piirteet: Jeesus ja Maaria

vaeltavina pitkin jokea — hevonen ja härkä joen äyräällä olevalla kyntömaalla[373] — pyyntö kantamaan yli joen — hevosen kieltäytyminen ajan puutteen ja väsymyksen[374] perustuksella — härän epäröiminen sen johdosta, että hänen niskansa ja sarvensa ovat pilalla, edellinen joskus nimenomaan ikeessä[375] särkynyt — näiden kultaaminen ja hopeoiminen — sekä viimein yli vienti.

Sama legenda tunnetaan muualla Virossa yleisesti suorasanaisena satuna. Muutamassa varsinaisvirolaisessa kirjaanpanossa se kerrotaan seuraavasti.[376] Hevonen ja härkä söivät joen äyräällä. (Toisessa saman seudun kappaleessa selitetään, että isäntä oli heidät päivällisen ajaksi valjaista irti päästänyt.) Jeesus saapui heidän luokseen ja pyysi hevosta viemään yli joen. Hevonen vastasi: "minulla ei ole aikaa, minun täytyy syödä vatsani täyteen siksi kuin minut jälleen valjastetaan." Mutta härkä otti Jeesuksen selkäänsä. Silloin Jeesus kirosi hevosen: "sinä saat paljon syödä, vaan et tule koskaan ravituksi." Ja härälle siunaten sanoi: "sinä saat vähän syödäksesi, kuitenkin olet aina kylläinen." (Mainitussa toisinnossa: "sinun pitää olla ennen syönyt ja levännyt kuin isäntäsi.")

Että tämä katolisperäinen tarina on saanut runomuotonsakin jo ennen Setukaisten luokse saapumistaan, todistaa miehensä tappajan Maien runoon hänen piilo- ja pakoehdoituksiensa joukkoon toisinaan eksynyt kappale, esim.[377]

*Mai läks ärga palveelle:
"Oh ärga, avita minda!"
Ärga kuulis, kostis vasta:
"Tule mino turja peale,
Istu ikke nuki peale;
Ma viin sind läbi vedeja,
Kannan mere kaldaasse."*

*Tai: Maie härgada paluma:
"Oh härga, avita minda!"
Härga varsti vasta kostis:
"Kuda ma sino avitan?"
Härg võttis Maie sarvedelle,
Viis tema järve roogodelle.*

Siitä että mainittu Setukaisten Jeesuksen laulu on useammasta runosta kokoonpantu, voi jo päätätä, että sen johdantokin on eri runoa. Se näkyy etenkin toisesta näytteen suomennoksessa käytetystä runosta (B), jossa Jeesuksen kertosanana alussa ei ole itse Maaria, vaan Maarian poika eli lapsi, ja jossa vielä Jeesuksen haudasta on puhe.

Kuului, jo on Jeesus kuollut,
Maarian poika maahan viety,
Syvä hauta kaivettuna
Rautalattia rakettu.
Jeesus poika surmatahan,
Maarian lapsi haudatahan.
Vaan ei hautoa hakata,
Lyödä rautalattiata,
Jeesusta ei kuoleteta,
Maariata(!) maahan viedä.

Lisäksi on huomattava, että tämä johdanto hyvin usein kokonaan puuttuu.

Eräässä ilman johdantoa alkavassa kappaleessa on sen sijaan lopussa liite, jossa tulee puhe Jeesuksen kuolettamisesta ja hautaamisesta.[378] Sen jälkeen kuin Jeesus on ilmoittanut härälle hänen kunniallisen kohtalonsa sekä päässyt hänen selässään yli vetten "Pyhän Pietarin pesään, Maarian ikkunan alle", kertomus vielä jatkuu Jeesuksen kehoituksella härälle, joka jo kiehuu kattilassa puolikypsänä, samoin puoleksi keitetylle kukolle ja kalalle, että lähtisivät viemään taivaasen sanaa, kuinka häntä kuoletetaan. Sitten nähtävästi laulaja itse lähtee Maarian ovelle kolkuttamaan ja pyytämään, että hän tulisi alas taivaasta ilmaa katsomaan. Jeesus(!) silloin huutaa kolmea piikaansa: Annia, Katria ja Hetaa, tuomaan kiireesti hameensa ja kenkensä, samoin kolmea renkiänsä: Pietaria, Paavalia ja Johannesta, paikalla valjastamaan. Ilmaa katsomaan tulija tapaa Jeesuksen, jonka sijalle sitten *Áio* (piru) joutuu.

Että tämä loppuliite on eri runoa, tuntuu ihan itsestään selvältä ja sitä paitsi mahdolliselta, että yllämainittu samanaineinen johdanto on yhteen kuuluva. Vaan mistä syystä Jeesuksen piinan ilmoituksen ohella puhutaan "ilman katsomisesta" ja miksikä Maarian sijalle taivaassa äkkiä vaihtuu itse Jeesus? Vastauksen saamme kahdesta itsenäisestä kirjaanpanosta, joista toinen ensi silmäyksellä näyttää erittäin eheältä ja kauniilta kokonaisuudelta.[379]

Ilma upposi utuhun,
Maa katosi kastehesen.
Sään korjata Saksat aikoi,
Ilman laitella isännät.
Ei saa Saksat säädetyksi,
Uudistetuksi isännät.
Ei päiveä päällä ilman,
Ei koitetta alla ilman,
Ei tähtiä taivahalla,
Eikä kuuta korkealla.

Siks' ei päiveä j.n.e.
(*Jeesus poik' on piinan alla,
Vaka vaivassa Jumala.
Jeesus on selin tulella,
Jalat kaksi kahleheassa,
Sormet viis venytettynä,
Rengas vyöllä, vaaja suussa.

Jeesus jutteli tutilta,
Pajatti palaviltansa:
"Ken vie viestin Maarialle,
Tuopi tiedon armahalle,
Että minua murhatahan,
Vakahista vaivatahan?"

Kala on pantu pannun päälle,
Puoli kypsä, puoli jäänyt,
Meni soutaen merehen,
Tuo vei viestin j.n.e.
"Tule maalle Maariainen!
Jeesus poika" j.n.e.
Eipä uskonut emonen,
Eikä ottanut todeksi,
Että Jeesus j.n.e.

Jeesus jutteli j.n.e.(*)
Kukko on pantuna patahan,
Puoli kypsä, puoli jäänyt,
Lens' orsille laulamahan.
Tuo vei viestin — Eipä j.n.e.

Jeesus jutteli j.n.e.
Härkä kiehui kattilassa,
Puoli kypsä, puoli jäänyt,
Läksi mylvien mäelle,
Tuo vei viestin — Eipä j.n.e.

Jeesus jutteli j.n.e.
Ilmall' ol' ihana tyttö,
Taivasalla tarkka lapsi,
Juoksi Jumalten ovelle,
Maarioiden ikkunalle,
Kultarengasta koputti,
Hopeaista helähytti.
"Kuule Maaria emoni,
Kaunis ilman uudistaja!
Ilma upposi j.n.e.
Tule maalle Maariainen,
(*Jeesus poik' on piinan alla,
Vaka vaivassa Jumala."(*)

Kutsui kolmea tytärtä,
Maaria kanasta kahta:
"Anni armas, Katri kallis,
Heta hellä tyttäreni!
Pian tuokatte pukuni,
Ja kenkäni kiirehesti,
Päähäni hopeahuntu,
Ylle viitta vaskisolki.
Menen maalle katsomahan."

Kutsui vielä kolmet rengit,
Pietarin ja Paavalinkin,
Antin armahan lisäksi:[380]
"Sui renki heti hevonen,
Palkollinen pane etehen,
Orja ohjokset ojenna.
Hanget raataja aseta,
Reki käännä käskyläinen.
Ajan nyt ilman katsantohon."
Ajoi maalle Maariainen,
Sai taas ilma entiseksi,
Muuttui päivä muinoiseksi.
Tuli päivä päälle ilman,
Sekä koite alle ilman,
Tuli tähdet taivahalle,
Nousi kuukin korkealle.

Vaan jo tätäkin kirjaanpanoa lähemmin tarkastaessa tulee ajatelleeksi: veivätkö nuo eloon heränneet eläimet todella viestin taivaasen? Vaikkapa voisi olettaa kukon äänen orsilta ja härän mylvinän mäeltä niin korkealle kuuluneen, jää ainakin kalan meno mereen siltä kannalta selittämättömäksi. Ja jos he kuitenkin, niinkuin runo väittää, veivät sanan Maarialle, niin miksi ei hän näitä ihmeellisiä lähettejä uskonut, kun kuitenkin tytön viestiä oli valmis noudattamaan, vieläpä suurella kiireellä? Ristiriita on hyvin helposti ratkaistu, sillä tässäkin on eroitettava kaksi runoa: Jeesuksen surma-laulu ja laulu sumuun peittyneen ilman uudistamisesta. Jälkimmäinen esiintyykin enimmiten aivan erikseen; sitä tästä irti saadaksemme ei meidän tarvitse muuta kuin jättää pois tähtien (*) väliset säkeet sekä lisätä Maarian ohelle Jeesus taivaassa olijana ja alas-tulijana.

Toisessa mainitussa kirjaanpanossa saumat vielä selvästi näkyvät. Viimeisenä sananviejänä orpo tyttö saapuu sinipilvien perätse, vahapilvien välitse taivaan ovelle, jonka naispalvelijoillaan avauttaa itse Jeesus, vaikka juuri häneltä on sana tuotava. Sisäänpäästyään tyttö astuu suoraan Jeesuksen eteen, Maarian luokse, heittäytyy jalkoihin Jeesukselle ja Maarialle ja puhuttelee heitä: "kuule Jeesus ja Maaria!" Vaan sitten jatkaa: "miksi et sinä usko, sinulle on tuotu kymmenen käskyä, sata sanaa; Jeesus poikaasi vaivataan." Taas Jeesus kutsuu kolmea piikaansa: Annia, Katria ja Hetaa, päälle pukemaan sekä kolmea renkiänsä: Pietaria, Paavalia ja Johannesta, valjastamaan.[381] Istahtaa viimein itse rekeen etupuolelle, Maaria peräpuolelle, orpotyttö keskivälille. Tulevat ja ottavat Jeesuksen pois tulesta; sitä paitsi he asettavat ilman entiselleen.

Vielä löytyy muuan Jeesuksen laulun kokoonpano, joka sekä alkaa mainitulla johdannolla että jatkuu kertomuksella Jeesuksen kuolettamisesta, sekoittamatta siihen ollenkaan runoa ilman uudistamisesta. [382] Välittömästi sen jälkeen kuin härkä on kantanut Jeesuksen taivaasen, kuvataan kuinka:

*Jeesu hauda kaivedi
Säidse (?) süld süva,
Kümme küünärd pik,
Jeesust hauda pandi.*

Jeesuksen piinasta vievät sanan Jumalalle puolikypsä kala, kukko sekä härkä, jota viimeksi mainittua Jumala uskoo, tullen maan päälle katsomaan. Sitten kysytään: "ken siellä hautaan pantiin?" ja vastataan: "paholainen".

*Kuri hauda pandi;
Jeesus jäi havva veere pääle.*

Nyt vasta Jeesus siunaa härän ja lopuksi lausuu toivomuksensa, että tämä tarina jäisi kansanlauluksi: [383]

*See jutt jägu Jumalale,
Laulu rahva latsile.*

Viimeksi on huomattava eräs kirjaanpano, jossa useinmainittu johdanto esiintyy Jeesuksen kuolonsanomain yhteydessä ilman niitä eroittavaa Jeesuksen joen yli menoa.[384] Tämä runo oli laulajan selityksen mukaan niin pyhä, ettei sitä saanut esittää tavallisella jälkiloilotuksella joka säkeen jälkeen (*seo laulu pääle vett, veli, tohe ei leelot ülda, sis saat pattu, selle et seo um Jumaldõ laul*). Se alkaa:

*Muud laulu laulõtigi,
Muud illo isitigi,*

*Ega üldä äi Eesukõista,
Ega Maarijat manita ai.
Eesu olli ammu ärä koolu,
Maarija olli maalõ lännü.
Sõna tuodi Maarijallõ,
Sõna Maarija imele.
Süvvä hauda kaivõtiigi
Raudasilda raotigi,
Süld ätesä süvütä,
Pääle kümme küünärtäni.*

Muuta laulua laulettiin,
Muut' iloa etsittiin,
Ei jutella Jeesuksesta,
Eikä Maariaa mainita.
Jeesus oli ammoin kuollut,
Maaria maalle lähtenyt.
Sana tuotiin Maarialle,
Sana Maaria-emolle.
Syvää hautaa kaivettiin,
Rautalattiaa lyötiin,
Syltä yheksän syvyyttä,
Kynärä kymmenettä.

Välillä on kuvaus, kuinka Maaria vuoteeltansa, sini- ja kultakukkien keskeltä, kutsuu kolmea tytärtään tuomaan vaatteet sekä kolmea renkiään valjastamaan. "Minä lähden Jeesuksen luo käymään, Jeesusta etsimään", hän lausuu, vaan runo toistaa: "Jeesus oli ammoin kuollut", ja jatkaa:

*Maarija tuli maaha taivast:
Olõ õs Eesut kotohnani,
Umah kotoh kumõhõh.
Eesu oli kulla kraavi pääl,
Hõbõhõtsõ järve pääl,
Ilma illo iskemäh,
Taiva tähti lugõmah.
Maarija nu hüäs võta as,
Panõ õs pallo uskvas.
Riko oll keedet katõlah,
Puol oll keedet, puol oll jätet,
Tuo läts ordõ kirgemähe.
Kala oli kütset ravva pääl,
Puol oli kütset, puol oli jätet,
Tuo läts merde sõudõma.
Härg oll kuah ärr tapõt,
Puol oli tapõt, puol oli jätet,
Tuo läts mäele müristeh.
Hopõn tapõt nurmõ pääle,
Puol oli tapõt, puol oli jätet,
Tuo läts atra vidämä.*

Maaria maahan taivaasta;
Ei ollut Jeesusta
Kodissansa kumeassa.
Jeesus oli kuhalammen,
Hopeaisen järven päällä,
Ilman iloa etsimässä,
Taivaan tähtiä lukemassa.
M. ei ottanut hyväksi.
Eikä paljon uskoakseen.
Kukko oli kattilassa,
Puoli keitetty, p. jätetty,
Läksi orrelle kiekuinaan.
Kala paistina raudalla,
Puoli paistettu, p. jätetty.
Läksi mereen soutamaan.

Härkä oli kodassa,
Puoli tapettu, p. jätetty.
Läksi mäelle myristen.
Hepo nurmelle tapettu,
Puoli tapettu, p. jätetty,
Läksi auraa vetämään.

Loppuosa runoa ei ole tosin ajatukseltaan aivan selvästi ilmaistu; mutta mitä Maaria ei ota uskoakseen, ennenkuin mainitut ihmeet tapahtuvat, ei ainakaan näy olevan Jeesuksen kuolema, vaan nähtävästi hänen eloon heräämisensä. Runon ponsi on siis sama kuin Suomen ja Venäjän Karjalassa tapaamamme tarinan Neitsyt Maariasta, joka ei usko ilmoitusta ylösnousseesta Vapahtajasta, ennenkuin kattilassa kiehuva kukko tai pyy lähtee lentoon. Koska tämä karjalainen tarina on luultavasti venäläisiltä opittu, niin sopii kysyä, eikö myös kreikanuskoisten Setukaisten runo voi olla samalta taholta saatu. Vastaus tulee kuitenkin varmasti kieltävä, sillä samaa runoa on löytynyt muuallakin Virossa pari kappaletta, jotka edellyttävät katolista ja länsimaista vaikutusta. Toinen niistä tavataan Knüppferin muistiinpanemassa vanhassa varsinais-virolaisessa Joulu-laulussa, joka alkaa ennen esitetyllä Matalleenan runolla.[385] Se tästä jatkuu:

*Jesu läks siis söitemaie,
Jõulo öse esmisselle,
Marri Marta õhtaalla.
Tullid vasta Judamehhed.
Pilatusse pitkad poisid,
Sure Roduse sullased.
Jesus kinnivõeti,
Ärra Jesus tappeti.
Jesus haudaje maeti.
Jesu hauasta kõnneles:
"Kui te lähte linna pole,
Kallage Kidroni pole,
Vige mo issale teäda,
Vige mo emmale teäda,
Andke teäda audujalle,
Et on poega pooksessa,
Illus ilma sambaassa,
Armas haua kalda alla."
Ei siis uskund Mariani,
Et olli poega j.n.e.
Härg on lahhitud laesse,
Kuk on kulda vardaassa,
Lammas on panni peäl praesta.
Härg läks ammudes mäele,
Lammas läks mängides kässale,
Kuk läks lakka lauledesse.
Höbbedaste örta möda,
Kullaste kõrrendat möda,
Vaskista väravvat möda.
Siis vast uskus Mariani_ . —*

Jeesus sitten ajamahan
Jouluyönä ensimmäisnä,
Maarian-Marttan aattona.
Vastan Juudan miehet,
Pilatuksen pitkät pojat,
Suuren Ruotuksen rengit.
Jeesus kiinni otettiin,
Jeesus tapettiin.

Jeesus hautaan pantiin,
Jeesus haudasta puheli:
"Kun menette kaupunkiin,
Kääntykää Kidron-laaksoon,
Viekää isälle tieto,
Viekää emolle tieto,
Ilmoittakaa hautojalle,
Ett' on poika hirsipuussa,

Kaunis ilmapatsaassa,
Armas haudan partahalla."
Ei uskonut Maaria,
Ett' oli poika j.n.e.
"Härkä lahdattu laessa,
Kukko kultavartahassa,
Lammas pannulla paistina."
Härkä ammuen mäelle,
Lammas leikkien kesannolle,
Kukko laulaen lakkaan,
Hopeaista ortta myöten,
Kullaista korentoa,
Vaskista veräjää.
Sitten vasta uskoi M. —

Toinen on myöhemmin t:ri J. Hurtille Tallinnan tienoilta lähetetty katkelma, jonka edellä käy kehoitus päivälle kulumaan. Jeesuksen kirkkoon mennessä tulevat vastaan vaaleat pojat, jotka ottavat hänet kiinni ja tappavat.[386]

*Jeesu hauda raiutie;
Haud oli sügav kymme sülda,
Küünar peale kümme sülda.
Valvama jäid valkjad poisid,
Piirama jäid pikad poisid.*

Jeesuksen hautaa hakattiin;
Kymmenen sylvä syvä,
Kyyvärän päälle. Jäivät
Valvomaan vaaleat pojat,
Piirittämään pitkät pojat.

Yhtäläisyydet näihin verraten: kymmenettä sylvä syvä hauta — sanan lähettäminen Maarialle — paistettujen eläinten eloon herääminen — vaikeus saada Maariaa uskomaan, todistavat epäilemättömästi, että myös Jeesuksen surma-laulu Setukaisilla on koko Viron kansan aikoinaan yhteistä runoutta. Epäselväksi jää ainoasti kalan ja lampaan vaihtelu, kukon ja härän ollessa yhteisiä. Eräessä jo Kreutzwaldin painattamassa Setukais-runossa[387] tosin esiintyy kalan sijalla lammas. Mutta senkin mainesana: "puoleksi paistettu", puoltaa juuri kalan alkuperäisyyttä ainakin Setumaan laulutavassa. Sillä tämä kala ei voi olla mikään muu kuin kampela, joka todella näyttää siltä kuin olisi puolet siitä jäänyt paistinpannuun ja toinen puoli lähtenyt mereen. Kysymys on vaan siitä, miltä taholta Setukaiset tämän tarun ovat saaneet. Venäläisillä löytyy suorasanaisten legenda, joka selittää kampelan alkuperän.[388] Enkelin ilmoittaessa Maarialle Jeesuksen syntymän, hän ei ota uskoakseen, ellei puoleksi syöty kala tule jälleen eläväksi; kala herääkin henkiin ja päästetään veteen. Vaan myös germaanilaisilla kansoilla on tietävästi yhtäläinen tarina ollut tunnettu. Uudenmaan Ruotsalaiset kertovat Neitsyt Maarian ennen Jeesuksen syntymistä syöneen kampelan puoleksi ja heittäneen toisen puolen mereen; kampelan suomalainenkin nimitys: *Maariankala* eli Neitsyt Maarian himokala viittaa samaan satuun.[389]

Mutta se onkin ainoa piirre, josta saattaa olla eri mieltä; Jeesuksen surma-laulu on muuten aivan kieltämättä katolisperäinen. Kahden vaiheilla voi vielä olla siitä, ovatko sen Setukaiset jo ennen kreikanuskoon kääntymistään omistaneet ja siitä saakka tallentaneet, vai ovatko he saaneet sen vasta myöhemmin, samoin kuin kreikanuskoiset Inkerikot katolisperäisen Luojan-virren luterinuskosten naapureinsa välityksellä. Ettei jälkimmäinenkään oletaminen ole mahdoton, todistavat t:ri O. Kallasen Vitebskin läänin Lutsin piirikunnan katolisuuskoisilla Virolaisilla löytämät katkelmat, joita nämät luterinuskoina 1600 luvulla Setumaan viereisestä Vörun maakunnasta tulleet siirtolaiset ovat mukansa tuoneet ja säilyttäneet.[390] Noista parista katkelmasta näkyy, että jo Vörunmaalla siihen aikaan Jeesuksen surma-lauluun kuului mies- ja naispalvelijoiden kutsuminen sekä koputtaminen Maarian ovelle. Toisessa Jeesus käskää Pietarin ja Paavalin, molemmat pyhät rengit, juoksemaan Maarian talolle kolkuttamaan ja ilmoittamaan hänen kärsimyksistään.

Juoksi Maaria katsomahan,
Nyrkin rintahan nujersi,
Löynnyt ei poikoa kotona;
Löysi poian hirsipuussa,
Löi kätensä kättä vasten,
Vaivassa vakaisen hengen.

Toisessa taas Maaria "käskyjalkaansa" kutsuu tuomaan vaatteet ja löytää poikansa nimenomaan "ristinpuuhun" löytynä, vaahterainen vanne päässä.

Viimeksi olisi tarkastettava Jeesuksen surma-laulun suhde suomalaiseen Luojan-virteeseen, jossa se vastaa osaksi Luojan ylönousenta-runoa osaksi Tapanin virttä.[391]

Että virolainen laulu on Varsinais-Virosta siirtynyt Suomen kielen alueelle, todistavat pari Koiviston saarella löytynyttä runonkatkelmaa,[392] jotka luultavasti ovat, samoin kuin eräs Salme-runon sipale, [393] suoraan yli Suomenlahden Seitskarin kautta kulkeneet.

Pietari p— s—
— — —
Rajarihmoja rakensi
— — —
"Terve, terve Maariainen,
Terve Maaria neitsykkäinen!
Pietari pyhä suloinen,
Paaval pyhä palkollinen,
Teki tietä taivahasen,
Rajariemuja rakensi,
Kolme kyntteliä käessä,
Kolme tulta kynttelissä.
Jo sinun lapses tapettihin,
Suurisormi surmattihin,
Pienisormi pillattihin,
Liinahiukset leikattihin."
Ei uskottu ukon suusta,
Akan saakelin sanasta.
Sytytti tulen punaisen,
Ei syty tuli punainen;
Sytytin tulen sinisen,
Ei syty tuli sininen;
Sytytin mä siivokommin.

Että muutkin kohdat näissä näytteissä johtuvat Virosta osoittavat kaksi koillisvirolaista laulua, joista edellinen on Juhannus-laulu, jälkimmäinen johdatus pyyntöön saada tanssimaata.[394]

*A. Lähme Jaanista tulele,
Jaani tulda hoidamaie,
Kirje karja kaitsemaie.
Tuli uidab oonetesse,
Kirje kipub katusesse.
Tulge Jaanista tulele,
Peeterille, Paaverille,
Kahte kallista nimeda,
Tegid teeda taevaasse,
Raiusid teeradada,
Üles minna õunapuisse,
Maha tulla marjamaale.*

*B. Püha Maarja mu emäni,
Püha Anne audujani!
Ulkus uuessa tuassa,
Kahs oli küünalta käessa,
Ühes sie tuli punane,
Tõises sie tuli sinine.
Iilas tuad ja kasis lauad,
Kasis kammeri edised.
Minu ella eidekene,
Minu taimet taadikene!
Andhe maada mängijalle,
Tasast maada tantsijalle —*

Jo ennen on viitattu (s. 42) Länsi-Inkerissä tavattavaan runoon erämatkalla surmatusta Ylermiköstä, johon Tapanin virrestä on muutamia piirteitä sekaantunut. Vaan pääasiallisesti on siihen vaikuttanut

virolainen Jeesuksen surma-laulu. Mainitussa Soikkolan-puolisessa kappaleessa hirtetystä sala-ampujasta tuo viestin emolle ensin Jumalan lintu, jota tämä ei usko. Vasta sitten kun vartaassa kypsyynt hanhi nousee luilleen liikkumaan ja vaakkumaan, emo ottaa kuullakseen. Mutta isä ei vielä usko, ennenkuin sarjoilla tapettu härkä samoin nousee ylös ammumaan.

Toiselta puolen on huomattava eräs Länsi-Inkeristä t:ri J. Hurtille lähetetty vironkielinen käännös Tapanin virren alkua, johon niinkään Jeesuksen surma-laulusta hevosen eloon herääminen on yhdistetty.[395]

*Tabaniha poisikane,
Tabani heuste herra,
Suurte Ruooduste sulane.
Hobu oli soolassa künässä,
Seelt tous üles hirnumaie,
Mää pääle mängimäie.
Taban on tagusta tehtud,
Kuoera karvust on kootud,
Hundi nahast ommelettud.*

Heuste herra, joka vastaa Inkerissä yleistä Tapanin mainesanaa, on selvää suomea. Ruooduste sulane on ilmeinen käännös Ruotuksen renkiä, joka kuitenkin varsinais-virolaisessa laulussakin Juutalaisista käytettynä tavataan. "Takusta tehty" Tapani on myös Suomen puolella osoitettu ja selitetty.

Mutta vaikka niin muodoin Tapanin virsi ja virolainen Jeesuksen surma-laulu ovat Länsi-Inkerissä joutuneet kosketuksiin keskenään, ei tämä jälkimmäinen voi syntyperäänsä nähden olla missään suoranaudessa yhteydessä suomalaisen Luojan virren osien kanssa. Ja kuitenkin on usean piirteen yhtäläisyys epäilemättömästi todellinen: johdanto — yhdeksän syltä syvä hauta — paistetun kukon ja lisäksi vielä härän eloon herääminen uskon ehtona. Tämä yhtäläisyys on tuskin muuten selitettävissä, kuin olettamalla, että Suomalaisilla ja Virolaisilla on ollut yhteinen lähde germaanilais-katolisessa kansanlaulussa, niinkuin myös Matalleenan virteen nähden on osoitettu.

Mahdollista on, että virolainen Jeesuksen surma-runo, samoin kuin runo Matalleenasta, suomalaiseen verraten on lähempänä esikuvaansa. Tähän olisi siinä tapauksessa kuulunut, paitsi Tanskassa todella säilynyttä johdantoa, sekä Jeesuksen sulkeminen syvään hautaan että sanan vieminen Maarialle. Jälkimmäisen osan sijaan olisi siitä päättäen vasta Suomessa keksitty kertomus auringon avunannosta, jonka suomalaista alkuperää on muillakin perusteilla pitäminen hyvin todennäköisenä.

13. Loppukatsahdus Luojan virteen.

Mikä ennen kaikkea Luojan virren lukuisia kappaleita tarkastettuumme tekee meihin vaikutuksen, on epäilemättä niiden runsaus. Eikä niihin vielä likimainkaan rajoitu se hengellinen kansanrunous, joka Suomessa keski-ajalla kukoisti. Useissa Kalevalan-aineisissäkin kertomarunoissa, niinkuin Päivänpäästössä, Väinämöisen polvenhaavassa ja laivaretkessä sekä Lemminkäisen kutsuissa Päivölän pitoihin, on todistettavasti pohjana katolisperäinen legenda. Erittäin loitsurunoissa löydämme vielä koko joukon kristillisen mielikuvituksen muodostamia kertoelmia ja pienoiskuvia.

Tämä katolisperäinen runouden laji oli Suomalaisilla aikoinaan yhteinen germaanilaisten kansojen kanssa. Vaan Suomalaisten on ensinnäkin se ansio, että ovat verrattomasti täydellisimmän kokoelman säilyttäneet. Luterinuskoinakin he näitä runoja vielä 1600 luvulla lauloivat ja opettivat samalla kreikanuskoisille naapureilleen, jotka niitä uskollisesti ovat meidän aikaamme asti tallessa pitäneet, yhä lisäten varastoansa Venäläisiltä lainaamillansa legendoilla. Ne siis todistavat, samoin kuin äsken löydetyt ja julkaistut harvinaisen rikkaat hengelliset sävelmämme myöhemmältä ajalta, miten syvällä Suomen kansalle ominaisen uskonnollisen mielialan ja harrastuksen juuret piilevät.

Säilyttämisen ansio on suomalaisella runolla monesti myös siinä tapauksessa, että vastaava laulu vielä muuallakin tavataan, useihin yksityisiin piirteihin nähden, jotka se on pysyttänyt alkuperäisessä muodossaan.

Toisena lukuun otettavana etuna muiden rinnalla on suomalaisen muodostuksen itsenäisyys. Siihen on suureksi osaksi pakoittanut germaanilaisista laulun mitoista peräti poikkeava vanhan runomme rakennus, jossa etenkin kerto on vaatinut omintakeista ajatustyötä. Vaan työn tulos, joka kauneudessa välistä voittaa esikuvansa, on kuitenkin etupäässä riippunut Suomen kansan runollisesta taipumuksesta ja kyvykkäisyydestä.

Lisäksi tulee suomalaisen runon vaihtelevaisuus ja kehittyväisyys. Sen havaitsee paraiten, jos vertaa

suuren Saksan tai myös laajan Venäjän eri osista koottuja saman laulun kappaleita keskenään; toisintelut ovat niissä yleensä jotenkin vähäisiä, aniharvoin kuvastaen laulun levitessä tapahtunutta paikallista kehitystä. Suomalaisten runojen kehittyväisyys on kuitenkin suhteellinen laulajain kykyyn ja siinä suhteessa on ilmeinen eroitus eteläsuomalaisen (Inkerin puolen ja Karjalan kannaksen) sekä pohjoissuomalaisen (Suomen- ja Venäjän-Karjalan) runopiirin välillä. Pohjoisempana on esitys selvästi vilkkaampi, draamallisempi; toimivat henkilöt alkavat ikäänkuin elää ja vuoropuhelut käyvät yhä vaihtelevammiksi.

Sama eroitus on nähtävänä vielä runojen yhteenliittämisessä, joka niinkään on suomalaisen runon huomattavimpia ominaisuuksia. Jos asetamme rinnan Inkerin puolisten laulajain Luojan virren yhdistykset ja sen tavallisen kokoonpanon Venäjän Karjalassa, niin täytyy meidän myöntää, että jälkimmäinen ei ole ainoastaan siinä edellisiä etevämpi, että se on yksi, vaan että se on myös yhtenäinen, järjesteellinen. Kuitenkin on Inkeriläisillä ollut juuri samat ja vähän runsaammatkin ainekset käytettävänä; mutta jo Lapsenetsintä-virren asettaminen Saunanhaku-virren edelle osoittaa kokoonpanokyvyn heikkomuutta. Yhtäläinen lausunto on annettava Setukaisten yrityksistä panna kokoon virolaisia lauluja Jeesuksesta; laulut ovat itsessään kyllä erinomaisen kauniit, vaan niiden liitokset ovat auttamattomasti höllät.

Mistä sitten johtuu tämä tuntuva eroitus? Sen tavallaan löydämme vanhan Väinämöisen vastauksessa nuorelle Joukahaiselle (Kal. 3: 184-5):

Lapsen tieto, naisen muisti,
Ei ole partasuun urohon.

Asian laita on todella se, että Viron puolella sekä Inkerinmaalla ja Karjalan kannaksella nuoret tytöt ovat runolaulun varsinaisina viljelijöinä; jota vastoin Itä-Suomessa ja Venäjän Karjalassa vanhat ukot sitä etupäässä edustavat. Toisaalla se siis on ollut lasten leikkiä, jota tosin vanhemmallakin ijällä mielihyvällä muistellaan; toisaalla taas vakavaa opettavaista ja mieleen vaikuttavaista esitystä. Epillisen runouden läheinen yhteys etelämpänä lyyrillisen ja pohjoisempana loitsurunouden kanssa vastaa niinkään laulajissa tapahtunutta vaihdosta.

Luojan virren täydennys-yritys pohjoisimmassa Vienan läänin runoalueessa osoittaa meille kansanrunon äärimmäisen rajan. Kokeen onnistumattomuus ei riipu niin paljon siitä, että laulajalla on ollut yhdistettävänä katolisperäisiin lauluihin Venäläisten välittämiä suorasanaisia tarinoita. Onhan niitä muutamia todella sekä sisällykseen että muotoon nähden sulatettu, niinkuin Saunanhaku-virressä hevosen esiintyminen. Vaan koko aate luoda täydellinen Messiaadi, kokonaiskuvaus Vapahtajan elämästä, ei ole ollut itsetiedottoman kansanlaulun toteutettavissa. Siinä on jo kyllin, että oppimattomassa runolaulajassa on herännyt eloon tämä ajatus.

Lönnrot ei kuitenkaan ole ottanut varteen esitetystä täydennys-yrityksessä piilevää kehoitusta, vaan on tyytynyt vakinaiseen Vienan-puoliseen kokoonpanoon. Yhtenä syynä on nähtävästi ollut uusien liitteiden suorasanaisuus ja lisäksi vaillinaisuus muoto.[396] Yleensä Lönnrot ei ole tahtonut kansantaruja itse pukea runomittaan; harvinaisena poikkeuksena on Kantelettaren saturuno "Viisastunut" (III. n:o 59), joka mahdollisesti hänelle kerrottiinkin paikka paikoin runomitallisena, kuten Vienan läänin sadunkertoja toisinaan on tapana.

Myöskin on muistaminen, kuinka arka käsiteltäväksi Luojan virren koko aine on ja erittäin siihen aikaan oli. Sen näemme jo vanhemman Topeliusen muistutuksessa julkaisemaansa "Paavin Opin aikuiseen Pääsiäis-juttuun": — — "Runo, jolle tässä on annettu sia, että siitä niin selkiästi on nähtävä niiden aikain mielen laatu, ja kuinka peräti joutavilta jutuilta pimitetty heidän tietonsa Jumalasta ja Lunastuksesta oli. Onnelliset meidän aikamme, joina Jumalan Sanan valkeus on pimeyden turhat juorut hajottanut." Kantelettaren kolmannen kirjan esipuheessa katsoo Lönnrotkin tarpeelliseksi erityisesti puolustaa Luojan virren liittämistä kokoelmaan: "Melkein koko virsi on tyhjää juorua, jolla Raamatussa ei ole pienintäkään perää — — hänen virressä mainittu viekkautensa eli kavaluutensa Juutasta kohti on koko hänen Jumaluuttansa vastaan pitävä asia, niinkuin se myös muutenki on valet, muuta nimittämättä. Mutta niin tuhma ja perätön kun tämä virsi yhdeltä puolelta on, niin on se toiselta puolelta sanarakentonsa suhteen soma ja kaunis; josta on nähtävä, että asia itse ja sanarakento ovat eriasioita, vaikka yksinkertaset niitä aina ei erota toisistaan."

Lisäksi on epäilemättä vaikuttanut se seikka, että Lönnrot oli useimpia Luojan virren kappaleista jo käyttänyt Kalevalan kokoonpanossa. Sen loppukohtaukseen on Marketan ja Maarian sekä nimien (Marjatta) että runojen yhdistymisen johdosta sovitettu Marja-virsi ja Saunanhaku ynnä Lapsenetsintä, viimeksimainittu kuitenkin vasta Uudessa Kalevalassa. Samoin on Lemminkäisen surma-runoon, kuten mainittu, Lapsenetsintä sekä osa Luojan ylösnousentaa yhdistetty. Vielä on Hiiden sepän kahlintaakin palanen liitetty Päivänpäästön kuvaukseen lähes viimeisessä runossa.

Sitä paitsi olivat useat ulkopuolelle Luojan virttä jääneet katolisperäiset legendarunot, joita Lönnrot

olisi voinut käyttää tämän laajentamiseen, jo kansanlaulussa siirtyneet Kalevalan henkilöiden nimille, niinkuin on viitattu.

Viimeksi on otettava huomioon, että Lönnrotilla oli Kalevalassa kerran toteutettuna aate koota Suomen kansan vanhat runot yhdeksi yhtenäiseksi runoelmaksi, joka antaisi täydellisen kuvauksen sen muinaisesta uskosta ja elämästä. Silloin kuin hän runolaulajan ohjausta noudattaen ryhtyi liittämään yhteen "Runokokousta Väinämöisestä", oli hänelle kansan puolelta mikäli mahdollista kaikki valmistettu. Ainekset tähän olivat kauttaaltaan runomitalliset sekä monin verroin runsaammat ja vielä paljoa laajemmin yhdistyneet, kuin Luojan virren kappaleet. Ymmärrettävää siis on, ettei Lönnrot vähemmillä edellytyksillä ruvennut yhtäläistä työtä toistamiseen suorittamaan. Kuinka vähän satunnainen, Lönnrotin mielivallasta riippuva Kalevalan kokoonpano on, selviää katsoen tältäkin kannalta.

IV.

Viron orjan virsi.

1. Runon muodostus Virossa.

Perin vastaisen kuvan suomalaisen runon kehityksestä edellä esitettyyn Luojan virteen verraten näyttää meille se Kantelettaren virsilauluista, joka nimellä "Viron orja ja isäntä" on painettu kolmannen kirjan neljäntenä runona. Luojan virren olemme nähneet moneen otteesen aina useammasta kappaleesta yhteen liittyvän, yhä uusia aineksia puoleensa vetävän ja niiden vaikutuksesta alati muuntelevan. Viron orjan virren sitä vastoin tapaamme suomenkielellä joka paikassa yhtäläisenä kokoonpanona, jossa ainoasti yksityiset piirteet hiukan vaihtelevat, vaan itse juoni pysyy alusta loppuun muuttumattomana. Aivan erilainen on myös molempien runojen kulku. Ikäänkuin säteitten tavoin Luojan virsi Itä-Suomen kautta hajaantui usealle taholle: erikseen Inkerinmaalle suunnassa pohjoisesta etelään ja idästä länteen; erikseen Salmin kihlakuntaan leviten suoraan lännestä itään; erikseen vielä Venäjän Karjalaan, jossa se rajan yli Vienan lääniin saavuttuaan näkyy kääntyneen etelää kohti Aunuksen puolelle. Sillä aikaa Viron orjan virsi kulki yhtenä virtana, ensin Inkerinmaan kapeassa uomassa päinvastaista suuntaa lännestä itään ja etelästä pohjoiseen Suomen rajalle, mistä se levisi yli Itä-Suomen runoalueen, siten että pää-virta kulki pitkin Laatokan rantaseutua Itä-Karjalaan sekä Ilamantsin puolelle ja virran lieve ulottui Savoan ynnä savolaissukuiheen Pohjois-Hämeeseen asti. Mutta Venäjän Karjalassa, jossa Luojan virsi on runsaimmin ja täyteläisimmin edustettuna, on ainoasti vähäisiä katkelmia löydetty kysymyksessä olevasta runosta. Ja päin vastoin kuin Luojan virsi, joka todistettavasti johtaa syntyperänsä Länsi-Suomesta, on Viron orjan virsi ilmeisesti saanut alkunsa Viron puolella.

Orjan asemasta on Viron kansalla valitettavasti ollut yllin kyllin aihetta laulaa ja se onkin synnyttänyt tämänaineisia runoja kokonaisen ryhmän, jota onnellisemman Suomen kansan ei ole tarvinnut omistaa. Vaan tutkimuksemme alainen runo koskettelee yleisempää isännän ja palkollisen välistä suhdetta ja on siitä syystä hyvin suomenpuolisiinkin oloihin soveltunut. Se on verrannollisesti suomenkielellä ollut enemmänkin suosittu laulu, sillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistossa tavattavaa sataista suomalaisten kappalten lukumäärää vastaa t:ri J. Hurtin kokoelmissa vähän päälle kolmekymmentä vironkielistä kirjaanpanoa. Mutta sen sijaan, että edelliset ovat kaikki yhtä laatua, jakautuvat jälkimmäiset kahteen huomattavasti eriävään toisintoryhmään: etelä- ja pohjois-virolaiseen; etelävirolaisesta on vielä eroitettava omituinen toisen runon yhteydessä muodostunut osasto.

Jos viimeksi mainitun osaston heitämme tutkimuksen loppuun, niin jää tarkastettavaksemme 13 (A) eteläiseen[397] ja 9 (B) pohjoiseen ryhmään kuuluvaa ynnä 3 (C) epämääräistä kappaletta.

A. Pärnunmaa: Halliste 1. H. II. 5. s. 36 (Jos. Hurt n:o 20). — Karksi 2. II. 5. 306 (sam. 82). — 3. II. 5. 362 (sam. 38). — 4. I. 2. 138 (J. Tiidt 3 b). — 5. III. 5. 894 (M. Kõeva 1). — Viljanninmaa: Helme 6. IV. 3. 96 (G. Habicht 68). — 7. III. 6. 170 (J. Niilender 3). — 8. I. 5. 249 (E. Suidt 5). — Tarvastu 9. IV. 3. 177 (H. Kallas 1). — 10. II. 25. 776 (J. Trull 59). — Tartonmaa: Nõo 11. III. 10. 238 (H. Viera 12). — Palamuse 12. II. 27. 235 (H. Maasen 25). — Tõrma 13. III. 9. 241 (V. Part 5).

B. Viljanninmaa: Kolga-Jaani 14. III. 7. 961 (A. Pihlak 17). — Põltsamaa 15. III. 7. 481 (I. Vöhrmann 1). — Tartonmaa: Laiuse 16. VL. 1887 s. 102 (G. Johansson 43). — Varsinais-Viro: Vaivara 17. II. 1. 53

(M. Ostrov ja O. Kallas 69). — Jõhvi 18. II. 1. 349 (sam. 503). — Lügánuse 19. II. 1. 615 (sam. 794). — Simuna 20. II. 38. 623 (J. Sepp 12). — 21. II. 53. 587 (H. Böckler 37). — Harjumaa: Jõelähtme 22. II. 17. 388 (H. Redlich 2).

C. Tartonmaa: Tartu 23. III. 21 480 (J. Siral 2). — Laiuse 24. VL. 1887 s. 34 (M. Ostrov 32). — Harjumaa: Kose 25. II. 37. 586 (T. Viedemann 103).

Etelävirolainen ryhmä (A), kuten näemme, rajoittuu löytöpaikkoihinsa nähden hyvin ahtaaseen alaan: Pärnunmaan kaakkoiseen kulmaan sekä Viljanninmaan eteläiseen kärkeen ynnä Tartonmaahan. Näytteeksi otettakoon pisin Pärnunmaan kappaleista (A 4), täydennettynä toisella melkein yhtäpitävällä kirjaanpanolla (A 3):

Sedä' i tää, ega' i mõista.
Kun ori une magasi,
Sulan vaene suigatelli, (3)
Suure suo, laia laane, (3)
Suure suo keskeelle,
Laia laane vaieelle;
Peenar pikka istepenki,
Sööta suuri söögilauda,
Mätas pehme pää alune.
Kägu tall kuksi käte pääle,
Lõukene lõua pääle,
Pääsukene pää pääle,
Sisask lindu silma pääle,
Peo lei pilli uule pääle, (3)
Kuule' s orja maasta tõusta.
Tulliv' katsi engeleta,
Võtiv' see orja õlale,
Kääniv' orja käte pääle,
Viisiv' orja taivaasse,
Maari kammerde lävele,
Looja suure usse suile.
Ori säälinki liigutele,
Rauda rampi raputele.
Maari kammerist kõneli:
"Kes säälinki" j.n.e.
Orja kuuli, kosti jälle:
"Ori linki" j.n.e.
Maari kuuli, kosti jälle:
"Tule sisse orjakene,
Istu kulda tooli pääle,
Kulda tooli, õbe õrre;
Küll said maale püstü kurta" (3).
Anti kätte saia tükü:
"Söö saia orjakene,
Küll said maale nälgä nätä."
Tuodi (3) kätte õlle toobi:
"Juo õlut orjakene,
Küll said maale vettä juvva" (3).
Keh mull perrä vôi tulesse?
Peremees perrä tulesse
Küünärpuu pikka peonna,
Perenaine säälinki peränä,
Kanga paagi kannelenna.
"Tule ori, võta oma,
Tule vaene, võta vaeva!"
Orja kammerist kõneli:
"Pea esi peremeesi,
Pea esi perenaine,
Pea oma peene amme,
Kanna oma kalevese;
Jobap Maari mulle massi,
Taevas alli mull tasusi."
Maari kammerist kõneli:

*"Tule sisse peremeesi,
Tule sisse perenaine!"
Andas ala tulda tooli:
"Istu tulda tooli päälle (3),
Tulda tooli, tõrva õrre."
Tuodi kätte tule toobi: (3)
"Juo tulda, tõmba tõrva,
Seni kui pada pantanesse,
Seni kui katelt kantanesse.
Sõs su pata pantanesse,
Sõs su katles kantanesse,
Latse perrä laavitesse,
Alge ala lõhutesse.
Kusa's massa orja vaeva,
Kusa's massa maa pääl,
Ega's anna alla taeva,
Nüüd sa keed katelen,
Nüüd sa põled põrguen."*

En tiedä, enkä ymmärrä,
Kussa orja unen makasi,
Renki raukka uinahteli,
Suuren suon, laajan korven,
Suuren suon keskellä,
Laajan korven vaiheilla,
Piennar pitkä istuinpenkki,
Kesanto suuri ruokapöytä,
Mätäs pehmyt päanalainen.
Käki kukkui kätten päällä,
Leivonen leuvan päällä,
Pääskynen pään päällä,
Satakieli silmän päällä,
Kuhankeittäjä huulen päällä.
Orja ei kuule maasta nousta.
Tuli kaksi enkeliä,
Ottivat orjan olalle,
Käänsivät orjan kätten päälle,
Veivät orjan taivahasen,
Maarian huoneen kynnykselle,
Luojan suuren uksen suille.
Orja linkkua liikutti,
Rautahakaa raaputti.
Maaria huoneesta puheli:
"Ken siellä linkkua" j.n.e.
Orja kuuli, vastasi:
"Orja linkkua" j.n.e.
Maaria kuuli, vastasi:
"Tule sisään orjaseni.
Istu kultatuolin päälle,
Kultatuolin, hopeaorren;
Kyllin maalla seisten surit."
Annettiin käteen vehnänen:
"Syö vehnästä orjaseni;
Kyllin maalla nälkää näit."
Tuotiin käteen oluttuoppi:
"Juo olutta orjaseni,
Kyllin maalla vettä joit."
Ken perääni tulee?
Isäntä perään tulee,
Kynärpuu pitkä pivossa,
Emäntä vielä perässä,
Kangaspakka kainalossa:
"Tule orja ota omasi,
Vaivainen vaivannäkösi!"
Orja huoneesta puheli:

"Pidä itse isäntä,
Pidä itse emäntä,
Pidä hieno paitasi,
Kanna oma verkasi,
Jo Maaria mulle maksoi,
Taivas harmaa korvasi."

Maaria huoneesta puheli:

"Tule sisään isähtä,
Tule sisään emäntä!"
Annetaan tulinen tuoli:
"Istu tulisen tuolin päälle,
Tulisen tuolin, tervaorren."
Tuotiin käteen tulituoppi:
"Juo tulta, särvi tervaa,
Kunnes pata pantanehen,
Kattila kannettanehen,
Sinut pannahan patahan,
Kattilahan kannetaan,
Lapset perään ladotahan,
Halot alle lohkotahan.

Et maksanut orjan vaivaa,
Et maksanut maan päällä,
Etkä antanut alla taivaan,
Nyt sä kiehut kattilassa,
Nyt sä palat helvetissä."

Parissa kirjaanpanossa on omituinen loppuliite (A 7, vrt. 12):

*"Nüüd sa põlet põrkuenna,
Keet sa keeva kateleenna!
Mu pannas tulda tegema
Alge alla heiteemma.
Kästas panna ütsi algu,
Ma sull pane paari algu."*

Nyt sä palat helvetissä,
Kiehuvasa kattilassa!
"Minut tulta tekemään,
Halkoja alle heittämään;
Käsketään panna yksi halko,
Panen sulle kaksi halkoa."

Että tämä virolainen Orja laul (A 9) on useammasta aineksestä kokoonpantu, ei osoita ainoastaan mainittu lisäys, joka selvästi johtuu muutamasta sadusta, missä paholainen..panee pojan hoitamaan tulta kattilan alla ja poika nähtyänsä, että siinä sisässä on hänen entinen ilkeä isäntänsä, vielä lisää halkoja alle. Myös isäntäväen ja orjan välinen keskustelu taivaassa kuuluu erinäiseen lyyrilliseen, runoon, jota on tavattu kaikkialla vironkielen piirissä, paitsi aivan kaakkoisimmassa osassa, Setukaismurteen alueella. Sen muoto ilmaantuu eheänä tuossa pienessä epämääräisessä ryhmässä (C), jossa se on runon alkuosana, esim. (C 24):

*Peremees peremeheke,
Perenaene naesukene!
Maksa ära orja pallea,
Orja palka, vaese vaeva.
Kui sa ei maksa siia maani,
Siis sa tasud taevaesse,
Maksad Maaria majasse.
Siis sa käid käärid käessa,
Riiderulli kaindelasse,
Küünar pika puu peosse:
"Tule ori, võta oma,
Tule vaene, võta vaeva,
Suilene suurta tööda,
Päilene päeva palka!"
— "Ei ma taha taevaasse,
Kui sa ei maksnud seale maale,*

*Kus mu pihta piinatie,
Käevarsi vaevatie,
Kus mu küüsed külmetasid,
Kus mu varvad valutasid,
Sõrme otsad sõitelesid."*

*Tulli taeva peremees.
Mis tal siis seal alla anti,
Alla anti, ette panti?
Anti alla rauda tooli,
Panti ette rauda lauda,
Peale raudased koarikad,
Ühes tulda, teises tõrva,
Kolmandas koera ilada.
"Söö sina tulda, tõmma tõrva,
Korista koera ilada!"*

*Tulli taeva orjakene
— — kulda tooli — lauda — kullased koarikad:
"Söö sa kulda, joo sa metta,
Hammusta haljasta hõbedat!"*

Isäntä isäntäiseni,
Emäntäinen naikkoseni!
Maksa pois orjan palkka,
Orjan palkka, vaivasen vaiva.
Jos et maksa tällä maalla,
Kyllä korvaat taivahassa,
Maksat Maarian majassa.

Silloin käyt kädessä sakset,
Vaatekääry kainalossa,
Kynär pitkä puu pivossa:
"Tule orja, ota omasi,
Vaivanen vaivannäkösi,
Kesärenki työsi tulos,
Päiväläinen päiväpalkka!"
— "En minä tahdo taivahassa,
Kun et maksanut sillä maalla,
Kuss' olkapäitäni piinattihiin,
Käsivarsia vaivattiin,
Kussa kynteni kylmettyivät,
Varpahani vaivan saivat,
Sormenpäitäni pakotti."

Tuli isäntä taivaasen.
Mitä siellä alle annettiin,
Mitä pantihin etehen?
Tuotiin alle rautatuoli,
Pantiin eteen rautapöytä,
Päälle rautaiset pikarit,
Yksi tulta, toinen tervaa,
Kolmas koiran kuolaa.
"Syö tulta, ryyppää tervaa,
Korjaa koiran kuolaakin."
Tuli orja taivaasen
— — kulta tuoli — pöytä — kultaiset pikarit:
"Syö kultaa, juo mettä,
Pure kirkasta hopeaa!"

Paitsi kaikille ryhmille yhteistä orjan ja isännän vastakkaista kohtelua taivaassa, ovat etelävirolaiseen säännöllisesti kuuluvia piirteitä: orjan nukahtaminen keskelle suota — harvoin Maarian mäelle kukkien keskelle (A 2, 6), joka on toisesta runosta lainattua; kahden (yhden ainoasti A 7) enkelin[398] ilmestyminen orjaa noutamaan sekä kolkuttaminen taivaan ovelle.

Neitsyt Maarian nimenomainen esiintyminen tässä todistaa, että etelävirolainen runo on jo katolisella ajalla muodostunut. Hyvin somasti kuvataan eräässä kappaleessa, kuinka enkelien orjaa tuodessa (A 9):

_Mari kedras keset tare,

Viskas maale villavakka,
Vött ta valla suure ukse,
Läsk ta valla raske rampi.

Maaria kehräsi keskellä tupaa,
Viskasi maahan villavakan,
Otti auki suuren oven,
Päästi auki raskaan säpin.

Vanhanaikainen on myös taivaan oven sulkulaitos, ilman lukkoa ja avainta: sisäpuolelta auki työnnettävä sekä ulkopuolelta kolistettava, nähtävästi erityisellä kolkuttimella, joka välistä nimenomaan mainitaan olleen rautarengas (A 6-8). Tämän piirteen puuttuminen Tartonmaalla, jossa orja yksinkertaisesti viedään taivaasen (A 11, 12, 13; ainoasti keskimmäisessä lisäyksellä: *Maari ema ukse kõrva*), viittaa siihen, että etelävirolaisen runon syntymäpaikka on länsipuolelta sen aluetta etsittävä.

Yhdessä Pärnunmaan kappaleessa kuvataan tarkemmin, kuinka vetelä oli suo orjan leposijana (A 5):

*Süld tall vetta alla selja —
Küünär vett tall alla külje.*

Parissa Viljanninmaan kirjaanpanossa kiinnitetään kosteuden lisäksi vielä huomio makuupaikan kylmyyteen (A 9, vrt. 7):

*Küünar vett tall külle alla,
Vassa valgeda raheda.*

Kyynär vettä kyljen alla,
Vaaksa valkoista raetta.

Näille säkeille on antanut uuden käänteän pohjoisvirolainen toisintomuoto (B), jota on täydellisenä tavattu kahdesti Viljanninmaan pohjoisosassa, kerran Tartonmaan luoteiskulmassa ja neljäs kappale itäisimmässä Varsinais-Virossa. Paitsi näitä löytyy vielä neljä varsinaisvirolaista ynnä yksi Luoteis-Virossa muistiinpantu, joissa näiden johdanto puuttuu, vaan jotka muuten näihin läheisesti liittyvät.

Toinen Viljannin-puolisista kirjaanpanoista alkaa (B 15):

*Aru anti orjal aega,
Aru üksik tunnikene,
Jouluks joosta emale.
Siiski oli vööni vetta,
Vööni vetta, polvi lunda,
Vaks oli valgeta raheta.*

Aikaa annettiin orjalle
Harvoin yksikään tunti,
Jouluksi juosta emon luo.
Silloinkin oli vyöhön vettä,
Vyöhön vettä, polveen lunta,
Vaaksa valkoista raetta.

Täydellisenä painettakoon mainittu varsinaisvirolainen kappale, koska se on Inkerinmaan rajaa lähinnä olevasta Vaivararan pitäjästä saatu (B 17). Sen suomenkieltä lähentelevän muodon ymmärtämiseen riittänevät muutamat sanaselitykset.[399]

*Aiga orjal annetie,
Kätte orjal käänetie,
Joulusta kodoje juosta,
Mardista omile maile,
Katrinnasta kaugeelle.
Ori uppunes lumeje,
Käed vahtoje vajosid,
Sormed soolaje sulasid.
Viedi orja taivaje.
Ori ulkus taivassa, 10
Maria verava suussa.
Siis västas Vana Jumala:
"Tule siia orja vaine!"
Siis tuodi tuoli alla,*

*Sulgi patja keskeella.
"Istu siia orja vaine!
Kül oled saanud seisaksenna
Orja vaine ollesenna,
Käskujalgun käieksenna."
Siis tuodi voida leiba, 20
Mett tuobist —
"Süö siint ja juo siint,
Kül oled saanud vettä süüä,
Vettä süüä, vettä juua,
Orja vaine" j.n.e.*

*Siis ulkus peremehike.
Siis vastas Vana Jumala:
"Tule siie peremehike,
Tule külmäje tubäje, 30
Küttämatta huoneje!
Kül oled saanud suojas olla."
Siis tuodi tuline tuoli,
Rauda arja keskeelle:
"Istu siie peremehike!"
Siis tuodi tuline tuopi,
Tulda, terva tuobi siessa:
"Süö siitä, juo siitä!
Kül oled saanud mette süüä,
Mette süüä, mette juua, 40
Peremehena ollesenna,
Käskujalgu käskidessa,
Sulasid sundidessa."*

*Siis vastas peremehike:
"Miks siis mulle ninda tehjä?"
Siis vastas Vana Jumala:
"Sest sulle nindä tehjä,
Et pahast maksid orja palka,
Pienemalle kilmitulle,
Kitsamale kangaalla." 50*

*Siis kutsus peremehike
Orja taivasse,
Siis lubas palka maksta
Suuremalle kilmitulle,
Laiemalle kangaalle.
Siis vastas Vana Jumala:
"Ei ole tarvis taivasse,
Maksu ei Maarja iessa,
Kui et ole maksand maassa palka,
Oma herra heinamaale, 60
Talupoja toassa."*

Tässä niinkuin parissa muussakin pohjoisvirolaisen ryhmän kappaleessa (B 14, 18) jää ilmoittamatta, kuka orjan tuo taivaasen, kerrotaan vaan yksinkertaisesti, että hän vietiin. Edellä mainittu Viljanninpuolinen kirjaanpano jatkuu (B. 15):

*Siis Jeesus hüidis taevaasta,
Musta Maaria kõneles:
"Tulgem kolmed hingelised.
Tooge ori taevaaije!"*

Siinä siis henkiolentoja on kokonaista kolme. Muutamissa muistiinpanoissa yksi tähti hänet noutaa (B 16, 20, 21); läntisimmässä pohjois-virolaisessa tulee kuitenkin toiseksi Maaria (B 22):

*Tuli tähte taivaasta,
Maarja maa rajalta,
Vöttis orja kaendelasse,
Käänas käevarre peale.*

Etelävirolainen, milt'ei säännöllinen enkelien kaksiluku on näitä vaihtelevia muotoja ilmeisesti alkuperäisempi.

Varsinais-virolaisessa näytteessä on Maarian verjä vielä tallella. Toisessa kirjaanpanossa Vaivaran viereisestä Jöhvän pitäjältä on myös taivaan ovelle kolkuttaminen säilynyt (B 18):

*Kui ori ära suresi,
Orja taeva viidaneksi,
Ulgub Looja ukse eessa,
Koputab koja lävela.
Tuleb vastu inglikene:
"Mis sa tahad, orjaparga?"
— "Tahaksin ma taeva tulla."
Tehti lahti taeva ukсед.*

Kun orja kuoli,
Orja taivaasen vietäneen.
Käypi Luojan uksen edessä,
Kolkuttaa talon ovella.
Tulee vastaan enkeli:
"Mitä tahdot orja parka?"
— "Tahtoisin tulla taivaasen."
Avattiin taivaan ovet.

Vaan vastakohtaksi on siinä lisätty isännän tulo helvetin ovelle koputtamaan, jonka jälkeen hän ei enää ole tilaisuudessa orjaa puhuttelemaan:

*Kui peremees ära surest,
Viidi peremees põrgu poole.
Ulgub seala ukse eessa,
Koputab koja lävella.
Üüab Toonelda isanda:
"Kes see ulgub ukse eessa" j.n.e.
— "Peremees ulgub" j.n.e.
Lasti peremees põrgu tulla.*

Niinikään myöhäsyntyinen piirre on isännän osoittaminen erityiseen kylmään tupaan Vaivaran-puolisessa näytteessä. Muistutusta, että hän oli tarpeeksi saanut olla lämpimässä, kuitenkin vastaa muutamassa etelävirolaisessa kappaleessa tavattava, yhtä ylimääräinen selitys, heti kun orja sisään kutsutaan (A 7):

Küll said maale väljän olla.

Kyllin olit maan päällä ulkona.

Voileivän antaminen juomisen lisäksi muistuttaa etelämpänä Virossa yleistä vehnäkakun tuomista selityksellä: "kyllin sait nälkää nähdä", taikka toisinaan (A 9, IL, 13; A 7):

Küll said maale leiba süüa e. hagonaist leiba_.

Kuitenkin myös tämä piirre on nähtävästi liikanainen. Sillä on harvoin mitään vastaavaa isännän osaksi tulevassa tarjoilussa.[400] Eikä se mitenkään sovellu sarjaan: kultatuoli — kultatuoppi, tulinen tuoli — tulinen tuoppi. Siitä syystä on vehnäleivän lisäksi tullessa tuoppi milt'ei säännöllisesti (paitsi A 2) kultaisuutensa kadottanut yhtäläistyen jokapäiväisemmäksi oluttuopiksi.

Kultaisen eli pohjoisempana tavallisemmin hopeaisen tuopin sisällyksenä mainitaan mesi (myös A 1), usein kahdella synonyymilla, esim.

*Mett ja mödu toobi sees (B 22).
Täis sii mödu, täis magusta (B 14).
Mett ja viina toobissa (B 16).*

*Mettä, hunajaa tuopissa.
Täysi mettä ja makeaa.
Mettä, viinaa tuopissa.*

Niinikään on isännän tulisessa tuopissa tavallisesti kahta lajia: tulta ja tervaa.

Pohjoisvirolaiselle ryhmälle ominainen piirre on isännän nimenomainen kysymys, minkätähden häntä niin toisin taivaassa kohdellaan; se selitys, että hyvä olo tässä elämässä tuo mukanaan huonon tilan tulevassa, ei ole semmoisenaan enää tyydyttänyt. Enimmiten ainoasti isäntä tekee tämän kysymyksen ja

siihen tavallisesti orja itse vastaa: Miks sa ei maksnud orja vaeva l. palka, (B. 16, 20-22). Itäisimmässä varsinaisvirolaisessa näytteessä kuitenkin annetaan selitys taivaan valtiaan puolesta: "Pahast maksid" j.n.e.; samoin esillä olleessa Viljannin-puolisessa kappaleessa (B 15), jossa myös orja ja niinikään isäntä jo ennen noita kysymättäkin annettuja selityksiä tiedustelevat:

"Miks mul seda annetasse?"

— "Sest sul seda annetasse."

Tämän muodostuksen kautta vakaantuu isännän ja orjan välinen keskustelu, joka useammassa etelävirolaisessa kappaleessa esiintyy orjan ja isännän tarjoilujen välissä,[401] pysyväisesti runon loppuun, liittyen siihen kiinteämmin yllämainittujen välisäkeiden avulla. Siitä myös seuraa, että orjan emäntä, joka etelävirolaisessa toisintomuodossa tavallisesti ilmaantuu isännän rinnalla, kuten itsenäisenä esiintyvässä Isäntäväen puhuttelu-runossa, pohjoisvirolaisesta ryhmästä katoaa. Ainoasti tämän eteläisimmässä kappaleessa (B 14) on emäntä tallella, vaan siinäpä mainittu kysymys vielä puuttuu.

Kaikesta päättäen on siis Orjan laulu Virossa vaeltanut suunnassa lounaisesta koilliseen ja siten kehittyneimmässä muodossaan joutunut Inkerinmaan äärelle.

2. Suomalaisien toisintojen näytteitä.

Suomalaisen Viron orjan virren satakunta kirjaanpanoa jakaantuu Viron rajalta lukien Venäjän Karjalan kynnykselle hyvin tasaisesti runoalueita myöten, niin että Länsi- ja Keski-Inkerin osaksi tulee molemmille noin kaksikymmentä ja Karjalan kannaksen ynnä pohjoisemman, Sortavalasta Ilamantsin taakse ulottuvan, Suomen Karjalan osaksi runsaasti viisikolmatta kumpaisellekin. Niiden lisäksi tulee vielä viisi kappaletta Savon runoalueelta sekä muutamia katkelmia Vienan läänistä.

Länsi-Inkerin alue.

Narvusi 1 (Europaeus III. 3. n:o 164). — 2-5 (Porkka II. 357, 362, 363, 365). — 6-7 (Alava 1891. 505, 773). — 8-10 (Ruotsalainen 14, 188, 251).

Kattila 11 (Groundstroem 167) ja Joenperä 12 (Porkka 11 364).

Soikkola 13 (Groundstroem 198). — 14-17 (Porkka III. 306, 307, 308, 398). — 18 (Alava 1891. 20).

Keski-Inkerin alue.

Kaprio 19 (Porkka I. 401).

Tienaan puoli (Hevaa, Tyrö, Medussi, Serepetta, Skuoritsa) 20-22 (Europaeus III. 3. 29, 66, 87). — 23-24 (Stråhlman Skv. 56, Tyr. 42). — 25 (Törneroo ja Tallqvist n:o 377 a:n jälkeen). — 26 (Groundstroem 4). — 27-30 (Porkka I. 396, 398, 399, 400). — 31 (Alava 1891. 1302). — 32 (Putkonen 31).

Venjoki 33-35 (Europaeus J. 294, 433, 524). — 36-37 (Reinholm XI. 345 a, b). — 38 (Stråhlman Sl. 111).

Järvisaari 39 (Europaeus III. 2. 48).

Karjalan kannaksen alue.

Markkova 40 (Europaeus III. 2. 117).

Pohjois-Inkeri (Toksova, Lempäälä, Vuolle) 41-43 (Europaeus J. 77, 265, 396). — 44 (Ahlqvist A. 527). — 45-47 (Saxbäck 119, 142, 167). — 48-50 (Pajula 90, 99, 199).

Uusikirkko 51 (Europaeus K. 366) ja Kuolemajärvi 52 (J. 307).

Käkisalmen puoli (Rautu, Sakkula, Pyhäjärvi, Räisälä) 53-54 Reinholm XI. 345 c, XII. 73. — 55-56 (Ahlqvist, A. 127, 339). — 57 (Slöör V. 6). — 58-59 (Neovius Paraske 66, 67).

Kurkijoen puoli (Kurkijoki, Jaakkima) 60-62 (Lönnrot E. 258, 292, 368). — 63-64 (Hultin 32, 33).

Suomen (Itä- ja Pohjois-) Karjalan alue.

Sortavala 65 (Basilier 212).

Suistaman puoli (Impilahti, Suistama, Korpiselkä) 66-71 (Europaeus G. 329, 383, 409, 420, 516, 525).

— 72 (Polén 173). — 73-74 (Sirelius 72, 150). — 75 (Basilier 28). — 76 (Krohn 5654). — 77 (Potschtareff 27). — 78 (Härkönen 366).

Suojärven puoli 79-81 (Europaeus H. 112, 147, 153). — 82 (Härkönen 255).

Ilamantsin puoli 83 (Lönnrot, Kantelettaren 1 käsik. s. 79-82 lyyjysk. reunamuist.) — 84-85 (Ahlqvist B. 42, 58). — 86-88 (Europaeus G. 281, 289, 674). — 89 (Kuopion lys. HL 56).

Pohjois-Karjala ylim. 90-91 (Lönnrot E 734, U 66).

Savon alue.

Savo (Kuopio, Juva) 92-95 (Gottlund 178; 7, 133, 183, Lavonius n:o 156 Puumalasta).

Pohjois-Häme 96 (Rudbäck 13).

Venäjän Karjalan alue.

Pohjoispuolinen runoalue 97 (Cajan 68). — 98-99 (Lönnrot E. 556, 607). — 100 (Castrén, n:o 3).

Kuten mainittu, on suomalainen runo koko leviämisalallaan pysynyt kokoonpanoltaan muuttumattomana. Emme siis voi sen yhdistyksistä toisiin runoihin tai sen juonen kehityksestä tehdä päätöksiä leviämisen suuntaan nähden. Runon kulkua selville saadaksemme täytyy meidän ryhtyä yksityiskohtaisempaan säkeitten tutkimiseen; niissä onkin usein hyvin selvä kehityssarja huomattava.

Vaan ennenkuin käymme tähän työhön käsiksi, on meidän saatava kokonaiskuva laulutavasta runon eri alueilla. Länsi-Inkerissä pistää heti silmäämme kaunis Soikkolan-puolinen toisintomuoto, jossa samoin kuin Jöhvän-puolisessa varsinais-virolaisessa, vainajain olinpaikatkin ovat toisistaan eroitettut (13, vrt. 16).

Olin orjana Virossa,
Palkoilla pahoilla mailla.
Lupa orjal annettiin,
Lupa orjal, valta vangil,
Juosta jouluna kotihin,
Päästä ennen pääsiäistä,
Liinaviitalla vilulla,
Parahalla pakkasella.
Orja suistui suin lumehen,
Suin lumehen, päin vetehen,
Koprin hankehen kovahan.
Hiien miehet, Luojan miehet,
Luojan miehet ennättivät,
Otettiin orjan sielu,
Vietiin Luojan portin suulle:
"Avatkaa Luojan portti,
Ottakaa orjan sielu!"
Avattiin Luojan portti,[402]
[Ilo kuului ikkunasta,
Laulu pöyän lautasilta].
Otettiin orjan sielu
Muien sielujen sekahan,
[Hopeaisehen] tupahan,[403]
Metisehen kammarihin.
Tuotihin hopeatuoli:
"Istu tänne orja parka!"
Orja vasten vastaeli:
"Min tähän tämä minulle,
Kunpa kurjalle tytölle?"[404]
Luojan miehet vastasivat:
"Sen tähän tämä sinulle,
Senpä kurjalle tytölle,
Jo sinä sait seistaksesi,
Orjuudessa ollessasi,
Piikana kävellessäsi.[405]
Tuotihin hopeatuoppi,

Mettä, viinaa sisässä.

Orja täytyi itkemähän:

"Mintähen" — "Sentähen —

Jo sinä sait vettä juoa,

Vettä juoa, vettä syöä,

Ropehesta tuohisesta."

Viipyi tuosta viikko toinen,

Katoi yötä, kaksi kolme,

Tuotihin sana jälestä:

"Isäntä kotihin kuoli

Hopeaisen tuolin päälle,

Kultaristi rinnan päälle."

Luojan miehet, Hiihen miehet,[406]

Hiihen miehet ennättivät,

Otettiin isännän sielu,

Hopeaisen tuolin päältä,

Kultaristi rinnan päältä.

Viettiin Hiihen[407] portin suulle:

"Avatkaa Hiihen portti,

Ottakaa isännän sielu!"

Avattiin Hiihen portti,

[Tuli tuiski ikkunasta,

Savu salvainten välistä].

Otettiin isännän sielu,

Viettiin tulitupahan,

Tulisehen kammarihin.

Tuotihin tulinen tuoli:

"Istus tänne isäntä parka!"

Isäntä täytyi itkemähän:

"Min tähän tämä minulle,

Kunpa kurjalle pojalle?"

Hiihen miehet vastasivat:

"Sen tähän j.n.e.

Jo olet istunut ikäsi,[408]

Isäntänä ollessasi,

Piikoja piellessäsi.

Pahoin piikoja pitelit,

Pahoin maksoit piian palkan,

Pikkaraisella piolla,

Kaitaisella kankahalla."

Tuotihin tulinen tuoppi,

Tulta tervaa sisässä:

— — —

"Jo sinä sait mettä syöä,

Mettä syöä, mettä juoa,

Kultaisista kuppiloista,

Vaskireunoista vaista."

Viipyi tuosta viikko j.n.e.

Orja katsovi klasista:

Hulkkuvi isäntä parka,

Hulkkuvi katua myöten

Kangastorvi kainalossa,

Viljakappanen käessä:

"Oho orjani omani!

Ota palkkasi omasi."

Orja vasten vastaeli:

"Ei piä isäntä parka,

Kun et maksanut majoilla,

Kostanut kotirikoilla;

Paha makso on Manalla,

Kova kosto Tuonelassa."[409]

Luojan ja Hiiden käsitteiden vastakohtaisuus on nähtävästi Luojan surma-virrestä lainattua. Runon loppukohtauksen tähden, jossa orja ja isäntä tapaavat toisensa, ei heidän olinpaikkojaan ole voitu sen etäämmälle erottaa kuin kahden puolen yhtä katua, ikäänkuin olisivat eri kartanoja samassa Tuonelan

kaupungissa.[410] Tämän paikallisen eroituksen myöhempi synty ilmenee siitäkin, että se on hyvin harvinainen ei ainoastaan Narvusin puolella,[411] vaan myös idempänä Keski-Inkerissä.[412]

Kuitenkin juuri Keski-Inkerissä Viron orjan virsi esiintyy kuvaukseltaan kaikista täyteläisimpänä. Sitä osoittamaan riittää alkupuoli runoa seuraavassa Hevaan toisinnossa, jossa uusien lisäkoristeiden ohella on huomattava myös vanha, Virossa tapaamamme piirre: orjan kolkuttaminen taivaan ovella (31).

Oli ennen orja raukka,
Oli orjana Venaassa,[413]
Palkoilla pahoilla mailla,
Piikana pirun pesässä.
Oli vuoen, oli toisen,
Alkoi palkkoja anella.
Vaivojahan vaikutella.
Pahoin palkka maksettihin,
Pahoin palkka orja raukan,
Pikkaraisella piolla,
Kaitaisella kappasella,
Jyvällä tohukkahalla,
Ruumenel rajallisella.

Lupa orjan annettihin,
Lupa orjan, valta vangin,
Juosta Jouluna kotihin,
Pääsiäisnä pois paeta,
Paljahilla paioillahan,
Aivoin aivinaisillahan,
Parahilla pakkasilla,
Vinkeämmillä viluilla.
Orja suistui suin lumehen,
Suin lumehen, päin vetehen,
Koprin ilmahan kovahan,
Takaraivoin tanterehen.

Luoja linnasta tulevi,
On kuusi kutsaria,
Ja kaheksan kannoillista,
Viisi miestä muukalaista,
Rattahilla kultaisilla,
Vierillä hopeaisilla.
Näit tieltä orjan sielun.
Otettiin orjan sielu
Suin lumesta, päin veestä,
Koprin ilmasta kovasta,
Takaraivoin tanteresta.
Pantiin sielu rattahille,
Rattahille kultaisille,
Vierille hopeaisille.
Vietiin sielu taivoisehen,
Jumalan oven takanne,
Luojan ikkunan aloille.

Mäni aikaa vähäsen,
Kului kuuraa pikkaraisen,
Jumalan ovi avahui,
Luojan portti lonkahtaisi,
Sanoi Luoja orjillehen:
"Oi minun orjani omani!
Menkää orjat katsomahan,
Mikä usta ulvottavi,
Veräjätä vinguttavi?"

Menit orjat katsomahan:
Ollut tuossa orjan sielu
Jumalan oven takana,
Luojan ikkunan aloilla.

Sanoi Luoja orjillehen,
"Ottakaahan orjan sielu,
Viekää sielujen sekahan."

Otettiin orjan sielu,
Vietiin sielujen sekahan,
Ruumis ruumislappeahan.
Tuotihin hopeastuoli
Orjuelle istuimeksi.
Orja raukka huokaeli,
Huokaeli, henkäeli:
"Minkä tähän" j.n.e.

Toisessa Hevaan-puolisessa kappaleessa kuvataan ikäänkuin vastakohtana orjan kuljettamiselle kultaisilla rattailta, joka siitä kyllä on unohtunut, mitenkä ilo-isäntä tuotiin (20):

Rautaisilla rattahilla,
Kivikkoa tietä myöten.

Karjalan kannaksen toisoinnoista huomattavin on eräs runoalueen pohjoispäässä Kurkijoen tienoilla Lönnrotin kahdesti muistiinpanema, johon myös Kantelettaren laitos pääasiallisesti nojautuu (60, vrt. [62]).

[Minä laulan kaksi virttä
Kuin parasta seinähirttä,
Isännälle ja emännälle,
Jeesukselle, Maarialle.][414]
Lupa orjalle annettiin,
Lupa orjan, valta vangin,
Juosta Jouluna kotihin,
Pääpyhille Pääsiäiseen.
Orja suistui suvehen,
Suin suvehen, päin pälvehen,
Koprin ilmahan kovahan.
Kävi Jeesus tietä myöten,
Maariainen maata myöten,
[Viisi enkeliä perässä,
Kuusi käskyn kuulijata,
Yhdeksän on muuta miestä,][415]
Sieluja kirjoittamassa.]
Löysi tuosta orjan sielun,
[Kirjoittipa orjan sielun
Ilohuoneesen hyvähän.]
Talutettiin taivahasen,
Vietihin ilotupahan,
Avattiin hopeaportti,
Kultaportti kutsuttihin.
Tuotihin hopeatuoli,
Kultatuoli kutsuttihin:
"Istu tässä orja raukka!
Kyll' olet saanut seistäksesi,
Orjuudessa ollessasi,
Käskyläisnä käyessäsi."
Tuotihin hopeatuoppi,
Kultatuoppi kutsuttihin,
Mettä, hunnaa sisässä:
"Juoppa tästä orja raukka!
Kyll' olet saanut vettä juoa" j.n.e.
Kävi Jeesus tietä j.n.e.
Löyttihin isännän sielu,
[Kirjoitti isännän sielun
Piinapaikkahan pahaan.]
Talutettiin taivahasen,
Vietihin surutupahan,
Avattiin tulinen portti,
Tervaportti temmastihin.
"Seiso tässä iso isäntä!
Kyll' olet saanut istuakses,
Isäntänä ollessasi,

Käskijänä käyessäsi."

Tuotihin tulinen tuoppi,
Tervatuoppi temmastihin,
Tulta, tervoa sisässä,
Sisliskot sikertelevät,
Käärmehetkin kääntelevät.

"Juo tästä iso isäntä!

Kyll' olet saanut oltta juoa."

"Minkä tähän tää minulle,

[Raskahampi rankaisema,][416]

Kuin on kurjalle pojalle?" —

"Pahoin maksoit orjan palkan,

Veralla virunehella,

Saralla märannehellä,

Lyhyillä kyynärillä,

Kaitaisilla pietimillä."

Kävelee isännän sielu,

Kävelee kivikatua,

Kivitietä tellajavi.

[Tapasipa orjan hengen:][417]

"Ota, ota, orja raukka,

Paras lehmä parvestani,

Katso paras karjastani!"]

Pitkä arsina käessä,

Sarkatorvi kainalossa,

Hopea piosta piukki,

Kulta tuikki kukkarosta.

"Ota tästä orja raukka!"

"En taho iso isäntä,

[Kun et antan't aikoinasi;]

Mahoit maksella mailla,

Kostella ison kotona.

Luulit pannin painavaksi;

Ei tuo panni paljon paina,

Punni sielua punasta.[418]

Luulit riihes ripsavaksi,

Kun mun ripsi rintaluuni;

Luulit ortes ohkavaksi,

Kun mun ohki olkapääni;

Luulit partes paukkavaksi,

Kun mun paukkoi pallioni;

Pinon pitkän viereväksi,

Kun minun vereni vierä,

Sinun tietä (!) tehessäni,

Käskyläisnä käyessäni."

Tässä on myös paikallinen eroitus tehty orjan ja isännän välillä, kun mainitaan *ilo- ja surutupa*. Vaan toisinnon lisänimitys *paha piinapaikka*, ynnä *sielujen kirjoittaminen* ilmaisee selvästi uudenaikaista käsitystä. Vainajain olinpaikan eroitus on muuten Karjalan kannaksellakin harvinainen,[419] eikä etempänä Suomen puolella ollenkaan tavattava.

Sitä vastoin on kahtalaisen portin eroittaminen, niinkuin tässä, toiselta puolen *hopeisen tai kultaisen* sekä toiselta puolen *tulisen* Karjalan kannaksella aivan yleinen ja välistä Suomen Karjalassakin ilmaantuva piirre. Että sekin on myöhempää muodostusta seuraavien säkeiden malliin, joissa *tuoli ja tuoppi* eroitetaan, on helppo huomata. Karjalan kannaksella, jossa runon johdanto on useimmiten tyypistynyt tai kokonaan kadonnut, lauletaan tavallisesti kahdessa sananmukaisesti yhtäläisessä ja vastakohtaisessa otteessa, niinkuin seuraava esimerkki (43) osoittaa.[420]

Ajoi Herra tietä myöten,
Maariainen maata myöten,
Kanss' oli kaksi enkeliä,
Ja kolme pyhäistä miestä.
Oli orja tielle kuollut,
Suin likahan, päin vetehen,
Koprin ilmahan kovahan.

Otettiin orja raukka,
Talutettiin taivahasen,
Sielu sielusten sekahan,
Ruumis ruumisten välihin.
Avattiin kultaportti,
Tuotiin tuohon kultatuoli,
— — —

La laulan sanan takaisin,
Yhen värssyn väännän poisi.

Ajoi Herra tietä j.n.e.
Oli isäntä tielle kuollut,
Suin likahan, päin vetehen,
Koprin ilmahan kovahan.
Otettiin iloisäntä,
Talutettiin taivahasen,
Sielu sielusten sekahan,
Ruumis ruumisten välihin.
Avattiin tulinen portti,
Tuotihin tulinen tuoli. —

Suomen puolella on vielä mainittava omituinen porttikäsitteen kehitys. Vanhan kansan-uskon mukaisesti ynnä mahdollisesti muiden runojen vaikutuksesta esiintyy pyhä Pietari, erittäin Savon alueella, vaan välistä Pohjois-Karjalassakin,[421] vartioimassa sitä porttia, jonka päälle sielu kuvaillaan viedyn. Esimerkiksi otettakoon Eero Salmelaisen kirjaanpano Pohjois-Hämeestä, jossa se kehtolauluna oli säilynyt 1800 luvun keskivaiheille asti (96).

Lasta nukuttaissa.

Olin orjana Virossa,
Paimenna pakanan maassa.
Tulipa lupa orja raukan
Joululle kotia mennä,
Nukkuveralla nutulla,
Hamehella hamppusella.
Kuolipa tielle orja raukka,
Vietiin sielu portin päälle.
Kysyi Kiesus Pietarilta:
"Kenen sielu portin päällä?"
Pietar vastasi vakainen:
"Siell' on sielu orja raukan."
— "Tuokoa sielua sisälle,
Muitten sielujen sekahan."
Sielu tuotihin sisälle.
Tuotihinpa kultatuoli:
"Istu tuolle orja raukka!"
— "Minkä tähän tämä minulle?"
— "Sentähän tämä sinulle,
Olet saanut seisoksella,
Orjanakin ollessasi."
Tuotihinpa kultatuoppi,
Mettä, viinoa sisällä:
"Juo tästä orja raukka!"
— "Minkä tähän" j.n.e.
— "Sentähän j.n.e.
Kyll' olet saanut vettä juoa
Orjanakin ollessasi."
Sitten kuol' iso isäntä,
Vietiin sielu portin päälle,
Kysyi Kiesus j.n.e.
— "Siell' on sielu ison isännän."
— "Tuokoa sielua" j.n.e.
Tuotihin tulinen tuoli:
"Istu tähän iso isäntä!"
— "Minkä tähän" j.n.e.
— "Sentähän j.n.e.

Kyll' olet istunut pöyän päässä
Isäntänä ollessasi."

Tuotihin tulinen tuoppi,
Tulta, tervoa sisällä:
"Juo tästä iso isäntä!"
— "Minkä tähän" j.n.e.
— "Sentähen j.n.e.
Kyll' olet saanut oltta juoa
Isäntänä ollessasi."

Viimeksi painettakoon pisin Venäjän-Karjalan katkelmista (97):

Olin orjana Virossa,
Palkalla pakanamaassa.
Pahoin palkka maksettiin,
Lyhyellä kyynärällä,
Saralla hapannehella.
Niin otan orjuudesta orihin.
(Sivulla): Istutettiin
Tulisehen hinkalohon.
"Ota nyt parempi palkka!"
— "Mahoit silloin palkan panna,
Kun riihessä remusin,
Olin olkihuonehissa,
Pyyhin hiemalla hikeä."

Siitä lähtee toinen runo, joka myös muutamissa suomenpuolisissa kappaleissa on Viron orjan virren alkusäkeihin liittynyt (86, 90; vrt. Kant. II. n:o 321 ja 320). Tämä on ainoa kertomaruno, johon Viron orjan virsi muuten kuin aivan tilapäisesti on yhdistynyt.

3. Suomalaisen säkeitten kehitys.

Edellä esitettyihin näytteihin tutustuttuamme saatamme ruveta tarkastamaan erikoisten säkeitten muodostuksia, jolloin on mukavinta noudattaa Kantelettaren laitoksen järjestystä ja pitää sen tekstiä tutkimuksen alustana.

Laulajan esipuhe (vv. 1-4) tavataan ainoasti toisessa Lönnrotin Kurkijoen-puolisista kirjaanpanoista. Neljännen säkeen "Jeesukselle, Maarialle", joka siinä liittyy suorastaan kuvaukseen Jeesuksen ja Maarian maan päällä kulkemisesta, on Lönnrot muuttanut kuuluvaksi "Orjille osattomille", nähtävästi tarkoituksella saada se lähemmin liittymään runon varsinaiseen johdantoon.

Viron orjan virren suomalaisella alkusäkeellä on säännöllisenä muotona:

Olin orjana Virossa.

Läntisimmästä Inkeristä alkaen se ulottuu yli runon koko alueen Vienan lääniin asti. Huomattava on ensimmäisen persoonan käytäntö, jonka sijalla kolmas persoona ainoasti Hevaan puolella ilmaantuu. [422] Samansuuntainen muutos Kantelettaressa on Lönnrotin; säkeen tämäntapaiseen muotoon: "Oli ennen Virossa orja" (v. 5) on vaikuttanut eräs hänen Venäjän-Karjalassa löytämänsä katkelma, joka alkaa (98):

Olinpa minäkin ennen,
Olin orjana Virossa.

Lönnrotilla on sitä enemmän ollut syytä muutokseensa, kun ei kansanlaulussa ensimmäinen persoona milloinkaan tätä säettä edempänä esiinny. Olisi tietysti odottanut laulajan omaa kohtaloansa läpi runon esittävän. Vaan poikkeuksetta pukeutuu seuraava kertomus kolmannen persoonan muotoon. Täytyy siis päättää mainitun alkusäkeen suomennettaessa lisätyn. Tällä uudella otsakkeella, joka viittaa Viroon, on Suomen runotar ikäänkuin tahtonut merkitä, mistä tutkittavamme orjan virsi on kotoisin.

Alkusäkeen kertona on Länsi-Inkerissä ja Hevaan puolella tavallisesti:

Palkoinna 1. Palkoilla pahoilla mailla.

Muodossa: "Palvelin pahalla maalla", se esiintyy vielä Järvisaarella, Kuolemajärvellä ja Kurkijoen tienoilla (39, 52, 61). Suomen puolella kehittyneitä muunnoksia ovat: "Paimenna pahalla maalla" (jo 55) ja "Palkalla (vielä 97-99) t. Paimenna pakanan maalla". Yhdessä ainoassa Lönnrotin muistiinpanossa (91) on Viron orja: "Paimenna Pajarin maassa", jonka mukaan kertosaie Kantelettaressa on muodostettu (v. 6).

Puhe "palkollisesta" johtaa ajatuksen seuraavaan kappaleeseen, jossa kuvataan kuinka (vv. 7-12):

Pahoin palkka maksettiin j.n.e.

Tämä kappale on Viron orjan virren alkuun jo Länsi-Inkerissä siirtynyt siitä runon kohdasta, jossa isännälle selitetään, miksi hän toisessa elämässä saa huonon kohtelun osakseen (vv. 84-90): "Pahoin maksoit orjan palkan" j.n.e. Siirryessään se on tietysti ensin jäänyt myös alkuperäiselle paikalleen, vaikka se harvoin on molemmissa kohden, kuten Kantelettaressa, yhtäaikaan säilynyt (91 sekä 25, 26, 45, 92). Enimmiten on se joko lopusta, niinkuin aina läntisimmässä Inkerissä, taikka alusta, kuten tavallisesti Karjalan kannaksella, pois jäänyt.

Kertosaie (v. 8): "Pahoin palkka, väärin vaivat", on Lönnrotin kerran Suomen Karjalassa muistiinpanema (91), useammin se siellä kuuluu: "Väki väärin arvattiin" (66, 76, 77, 82, 86, 89). Myös Länsi-Inkerissä esiintyy joskus:

Vaivoin vaate annettiin (3, 8, 18) tai:

Pahoin palkka, kurjin ruoka,
K. r. vaivoin vaate (11).

Mutta yleensä puuttuu tältä kohdalta kertosaie, jota kappaleen alkuperäisessä muodossa ja paikassa ei löydy eikä tarvita.

Säkeet, joilla niukka palkan maksu tarkemmin määritellään, ilmaisevat heti virolaisen alkuperänsä. Narvusin puolella ne tavallisesti kuuluvat:

Matalaisella mitalla,
Katalaisella kapalla.

Että tämä säepari on lainattu seuraavasta varsinaisvirolaisesta kappaleesta (B 19):

Pahasi maksid orja palga
Madalalla mattidella,
Kitsaalla kilmitulla,
Lühidella küünderalla,

todistaa epäilemättömäksi muoto *matilla*, joka suomennetun mitalla sanan sijalla pari kertaa on säilynyt (1, 6). Kattilan kappaleessa lisätään säkeen: "Matalaisella matilla" jälkeen uusi säepari, joka johtaa ajatuksemme viljan maksusta suoritukseen käteisessä rahassa (11):

Kaitaisella kahmalolla,[423]
Pikkaraisella piolla.

Soikkolan-puolisen näytteen yhdistyksessä:

Pikkaraisella piolla,
Kaitaisella kankahalla,

tulee vielä vaatepalkkakin huomioon otetuksi. Sillä taas on esikuvansa itäisimmän varsinais-virolaisen kappaleen säkeessä: "kitsamale kangaalla." Rahapalkkaa sitä vastoin ei Viron puolella nimenomaan arvostella, vaikka kyllä välistä Varsinais-Virossa isäntä kuvataan kulkevan: *rarahakoltid peossa*.^[424]

Keski-Inkerissä on "Kaitaisella kappasella" vastineena ainoasti kerran säilynyt: *mitalla*, silloinkin alku soinnuttomalla mainesanalla *pikkaraisella* (30), joka oikeastaan kuuluu *pjo*-sanaan ja onkin tämän pari kertaa, kuten Hevaan-puolisessa näytteessämme, vetänyt mukaansa. Mutta useimmiten käytetään kapan kertosanana vakka, välistä vielä matin 1. mitan mainesanalla: matalaisella (34), pian kuitenkin omilla alkusoinnullisilla (19, 20, 29):

Vajanaisella l. Vallan pienellä vakalla.

Niinikään Karjalan kannaksella on mitta joskus säilynyt, jopa uudella määreellä, jossa alkusointu on täydellisempikin kuin entisessä *matti*-muodolta lainatussa (50, vrt. 49):

Mitalla mitättömällä.

Ja siellä samaten epämääräisen mitan asemesta esiintyy vakka (55, 54):

Matalalla t. Vajahalla vakkasella.

Mutta näiden kertosanojen sijaan kapan rinnalle ilmestyy vielä kyynärä, edustaen vaatepalkan mittausta jyvänmaksua vastaan, samoin kuin äsken esitetystä varsinais-virolaisessa kappaleessa (B 19): *Lühidella küünderalla*.

Edempänä Suomen puolella on mainittu vastakohta kaikki entiset säkeen kerrot syrjäyttänyt, esim. (85):

Lyhyellä kyynärällä,
Kappasella pikkuisella.[425]

Ja Karjalan kannaksella on joskus kappakin saanut kyynärän tieltä väistyä, kuten Kurkijoen-puolisessa näytteessä, jossa kyynärän kertosanalla *pietimellä* on jäljellä kapan mainesana *kaitaisella*.[426]

Kyynärä omasta puolestaan ei varsinaista kertosanaa kaipaakaan, sillä se on voinut liittyä Pohjois-Inkeristä alkaen Vienan lääniin asti yleisesti levinneeseen säepariin, jonka säännöllinen muoto Karjalan kannaksella kuuluu:

Veralla virunehella,
Saralla märännehellä.

Palkan niukkuudesta on niin muodoin siirrytty maksuksi suoritettujen tavarain kelvottomaan laatuun. Tämä ajatuksen siirto on tavallaan jo tapahtunut Keski-Inkerissä, niinkuin huomaamme Hevaan-puolisesta näytteestä, jossa kaidalla kapalla mitatut jyvät ovat lisäksi huonosti puhdistettuja. Viimeksi mainittu piirre on kuitenkin edellämämainitun rinnalla harvoin säilynyt, kerran Pohjois-Inkerissä (50) ja toisen Suomen Karjalassa (91), josta sen Lönnrot on Kantelettarensa ottanut.

Varsinaisen kertomuksen ensimmäisellä säkeellä (v. 13):

Lupa orjan annettihin,

on vastineensa varsinais-virolaisen näytteen alkusäkeessä: Aiga orjal annetie. Huomattava on Inkerissäkin toisinaan ilmaantuva muoto orjalle (4, 5) 1. orjal (6, 13, 25, 26, 45) sekä virolaisen säkeen täyteläisempi alkusointu. Suomalaisen säkeen kerto (v. 14): "Lupa orjan, valta vangin", joka kulkee mukana muuttumatta Länsi-Inkeristä Suomen Karjalaan, on omintakeinen, vaan ei erittäin kekseliäs.

Virolaisperäinen on niinkään seuraava sekä Inkerissä että Suomen puolella säännöllisesti esiintyvä säe (v. 15):

Jouluna kotihin juosta < *Joulusta kodoje juosta*.

Myös sen kertosäe läntisimmässä Inkerissä johtuu selvästi Virosta (2-5, 10):

Marttina omille maille < *Mardista omile maile*.

Vaan tämän ohella on aina toinen kertosäe:

"Veseristana (Loppiaisena) vieraisihin",

ja joskus vielä kolmas (3, vrt. 8):

Pääsiäisenä pois päästä.

Viimeksi mainittu esiintyy jo Soikkolassa varsinaisena kertosäkeinä, joka on toiset syrjäyttänyt, ja pysyttelekse sitten pitkin matkaa pääsäkeen rinnalla. Sen vaihtelumuodoista on merkittävä: "Pääpyhinä Pääsiäisenä" (25, 36, 38, 46, 56, 60), joka ilmeisesti osoittaa, mistä Joulun ja Pääsiäisen yhdistys on johtunut. Virolaissyntyisessä runossa humalan, ohran ja veden keskustelussa, milloinkaan he saivat yhtyä, vastataan Inkerin puolella:[427]

Joulun pitkinä pyhinä,
Pääpyhinä Pääsiäisenä.

Siinä on vastakohta luonnollinen, vaan ei esillä olevassa virressä. Virolaiset Martin ja Katrinan päivät, 10:s ja 25:s marraskuuta, ovat paljoa likempänä Joulua; jota paitsi eteläisimmässä pohjois-virolaisen ryhmän kappaleista on Joulun kertosanana sen viereinen Uudenvuoden pyhä: _Nääri kalli aegadelle (B 14).

Joulua ja Pääsiäistä lähentääkseen on suomalainen runo koettanut monta keinoa. Soikkolassa on pari

kertaa, kuten näytteessämme, kertosaie muodostettu kuuluvaksi: "Päästä ennen Pääsiäistä"; taikka on lisätty uusi saie niiden välisestä Laskiaisesta (14, 15, 18). Jälkimmäistä menettelyä on Keski-Inkerissä vielä tuolle puolen Pääsiäisen jatkettu, niin että orja tulee koko vuoden ympäri yrittäneeksi, esim. (25):

Juosta Jouluna kotihin,
Pääpyhinä Pääsiäisnä,
Mielipyhinä Mikkelinä,
Laatuisana Laskiaisna:
Tuli Joulu, eipä joua,
Laskiainen, ei laseta,
Pääsiäinen, eipä pääse,
Mikkelinä ei mieltäkänä;

taikka Joulun ja Pääsiäisen jälkeen yhä (23):

Neljinä pyhinä (Helluntaina),
Juhlana Juhannuksena,
Piennä Pietarin pyhänä,
Mielipyhinä Mikkelinä.

Karjalan kannasta etempänä Itä-Suomessa on Pääsiäinen hyvin harvoin säilytetty Joulun rinnalla, joka on aivan yksinkertaisesti jätetty ilman mitään kertosanaa. Samoin on Lönnrot mainitusta vastakohdasta selviytyäkseen jättänyt kertosaieestä pois Pääsiäisen, sovittaen sen mainesanan Jouluun: "Pääpyhille päästäksensä" (v. 16).

Viimeksi on Suomen Itä- ja Pohjois-Karjalassa myös kotiin meno toisinaan vaihtunut paljoa vähemmän säälittäväksi kylässä käynniksi, jolloin orja sortuu joko sinne mennessään tai vasta takaisin "kotiin" tullessaan, kuten seuraavassa Ilamantsin-puolisessa (84).

Lupa orjan j.n.e.
Käyä Jouluna kylässä,
Nukkavierulla nutulla,
Hamehella harmajalla.
Tuolla orja syöteltynä,
Syöteltynä, juoteltuna;
Läksi tuolta orja raukka,
Läksi kotihinsa kohta.
Suistuipa suvilumehen,
Koprin hankehen kovahan.
Tuli kolme Tuonen neittä,
Vietihin Jumalan luokse.

Orjan kuoleman kuvauksessa on ilmeinen virolainen esikuva pääsaieellä, joka Länsi-Inkeristä Suomen Karjalaan ulottuu:

Orja suistui suin lumehen < *Ori uppunes lumeje*.

Säieen muunnos Kantelettaressa (v. 17): *suvehen* perustuu Kurkijoen-puoliseen näytteeseen; välimuodon: *suvilumehen* tapaamme äsken esitetystä Ilamantsilaisessa. Huomattava kuitenkin on, ettei runossa alkuansa ole keväisestä säästä kysymys.

Kertosäieistä liittyy pääsaieeseen lähinnä se, jossa tämän alkuosa toistetaan (v. 18). Sen tavallinen muoto on:

Suin lumehen, päin vetehen.

Vedestä lumen seassa on myös virolaisessa runossa puhe. Vasta pohjoispuolella Laatokkaa vaihdetaan joskus vetehen > vitihin (65, 82, 85, 89); josta runon eteläisempi syntyperä saa vahvistusta. Muista muunnoksista mainittakoon: *likahan* (42, 43, 57), joka on lähinnä Kantelettaren muotoa: *savehen*.

Vetehen-muodon yleinen säilyminen on sitä merkillisempi, kun toinen kertosaie (v. 19):

Koprin ilmahan kovahan,

Länsi-Inkerissä melkein säännöllisesti kuuluu: "Koprin hankehen kovahan." Vaikea on kuitenkin sanoa, onko tässä alkuperäisempi ilma vai hanki, joka etempänä ainoasti kerran Ilamantsin puolella suvilumen yhteydessä esiintyy. Varsinaisvirolaisessa näytteessä on vastaavata vaan käsille suistuminen.

Orjan ohuen vaatteuksen mainitseminen (vv. 23-4) on suomalainen lisäpiirre, joka oikeastaan käy edellä kuoleman kuvauksen. Soikkolan näytteen säepari: "Liinaviitalla vilulla, parahalla pakkasella", joista jälkimmäinen on Neitsyt Maarian Saunanhaku-virrestä lainattu, on Hevaan puolella siten muunnettu, että laatusanasta *vilu* on tehty nimisana ja tälle keksitty uusi määre *vinkeämmillä*, jonka jälkeen pakkasen määre on usein käännetty vastakohtakseen: *pahemmilla* (25, 28, 29). Liinaviitan rinnalla tai sijalla ilmaantuu jo Soikkolassa pahaiskulu eli paljas *paita* (17, 18, 14), josta toinen Hevaan näytteen säepari on muodostettu. Tämä tavataan vielä Ilamantsissa yhdistettynä Suomen puolella yleiseen nukkavieruun nuttuun aivan yhtä ajattelemattomasti, kuin eräässä luultavasti Suistamalaisessa kirjaanpanossa ohuen nutun lisäksi mainitaan *turkki* (85 ja 73):

Paljahilla paloillansa,
Aivan aivinuksillansa,
Nukkavierulla nutulla.
Nukkavierulla nutulla,
Halkihelmalla hamehella,
Kakkarainen kainalossa,
Toinen turkkinsa sisällä.

Orjaa taivaasen noutavien enkelien *kaksi-luku*, joka virolaisessa runossa on alkuperäisimpiä piirteitä, tulee suomalaisessakin monista vaihteluista huolimatta kaikkialla esille, kuitenkin kertosäkeessä enimmäen kolmiluvulla täydennettynä. Läntisimmässä Inkerissä lauletaan esim. (3 ja 6, vrt. 4):

Ajoi kaksi Luoja miestä
Ja kolmet Jumalan miestä.
(Tai:) Ajavi pyhäisen miesi
Kahen enkelin keralla.

Kaksi enkeliä ja kolme pyhäistä miestä, tavallisemmin kuitenkin päinvastaisessa järjestyksessä ja luvussa, liittyvät Karjalan kannaksella kiinteästi Jeesukseen ja Maariaan. Näiden jälkimmäisten lisääntulon selittää muutamassa kappaleessa esiintyvä jatko, jossa ensimmäinen säe on ilmeisesti Niukahdusluvusta lainattu (56, vrt. 50):

Jeesuksen hepo pelästyi,
Reki kultainen kumahti,
Vemmel piukki pihlajainen,
Oli orja tielle kuollut.

Pohjoisempana Suomen Karjalassa esiintyvät seuraavat muodot (74, vrt. 65; 75 sekä 72, vrt. 89):

Tuli kaksi pyhäistä miestä, kolme Herran enkeliä.
Tuli kaksi enkeliä, kolme Jumalten miestä.
Tuli kolme taivon miestä, kolmas oli Jumalan poika.

Painetun Kantelettaren kolme Tuonen neitiä ovat alkuperäisessä käsikirjoituksessa Jeesuksen, Maarian ynnä enkelien kohdalle lyyjyskynällä reunaan kirjoitetut (83). Että sekin muoto on täysin kansanomainen, jos kohta satunnainen, todistaa myöhempi Ahlqvistin kirjaanpano Ilamantsista (84), jossa juuri Lönnrotin tiedetään näiden Kantelettaren laitosten välillä käyneen.[429]

Virolaisilla säkeillä, jotka kuvaavat orjan ottamista ja viemistä taivaasen on selvä vastineensa Soikkolan puolisisä säeparissa (15, 16, 17):

Otettiin orjan sielu,
Vietiin sielu taivahasen.

Uutuus suomennoksessa on kuitenkin sielun eroittaminen, joka seuraavissa lisäsäkeissä vielä selvemmin ilmenee:

Muien sielujen sekahan,
Ruumis muien lappeahan.

Läntisemmässä Narvusissa on tavallisesti säilynyt konkreettisempi virolainen käsitys, esim. (4):

Otettiin se orja parka,
Talutettiin taivahasen,
Muien tarkkojen takahan,
Muien viisaien välihin.

Taivaasen taluttaminen on selvästi alkusoinnun vaatimuksesta syntynyt muunnos, joka Hevaan puolella vielä alkuperäisemmän viemisen rinnalla, vaan etempänä melkein yksinomaisena lausetapana esiintyy, kuten (vv. 28-29) Kantelettaessa.[430]

Merkillistä kyllä, ilmestyy Suojärvellä Itä-Karjalassa (79, vrt. 80, 82) säepari, joka aivan täydellisesti vastaa virolaista (B 16): *Vöttis ta orja õlale, Käänis käevarsidelle.*

Hiihti mies Hirvolasta
Jumalan katuja myöten,
Otti orjan olallehen,
Käänti käsivarsillehen,
Veip' on tuonne porstuahan,
Virkki Jumala tuvassa:
"Kenen on sielu porstuassa?"

Sielun mainitseminen heti jälkeen päin kuitenkin osoittaa, että tässäkin on myöhempi käsitys, vaikka mainittu säepari on ajattelematta joko vanhastaan säilytetty tai muualta uudestaan lisätty. Aivan samoin yhdessä Keski-Inkerin kappaleessa Luoja ja Maaria ottavat orjan olkapäistä, vaan taluttavat taivaasen sielun sielujen sekaan (32).

Varsinainen eroitus orjan ja isännän tulevaisen elämän välillä kuvaillaan, niinkuin olemme nähneet, harvoin paikasta riippuvaksi, vaan tavallisesti ja oikeastaan siitä kohtelusta, jonka kumpikin saa osakseen. Samoin kuin Virossa tuodaan orjalle hopeainen tai kultainen tuoli ja tuoppi, isännälle sitä vastoin tulinen. Kuten virolaisessa sisältää suomalaisessakin runossa orjan tuoppi mettä ynnä jotain muuta: makeaa (3, 8), hunajaa, viinaa tai olutta:[431] vaan isännän tulta ja tervaa. Lisäksi tulevat usein isännän tuoppiin Keski-Inkeristä alkaen käärmeet ja sisiliskot, jotka ovat luultavasti Lemminkäisrunoista lainatut.

Niille säkeille, joilla varsinais-virolaisessa näytteessä orjaa ja isäntää puhutellaan, löydämme melkein sananmukaiset vastineet joko Soikkolan tai Kurkijoen puolisisessä näytteessä. Kuvaavia lausetapoja, jotka eivät voi olla satunnaisesti yhtäläisiä, huomattakoon: *vetta süüä, vetta juua > vettä juoa, vetta syöä* ja *_Käskujalgun käieksenna > Käskyläisnä käyessäsi*.[432]

Huomattakoon myös tässä kohden eräs läntisimmän Inkerin kappale (9), jossa säkeet:

Tuotiin tuolle tuoli alle,
Pantiin patjat tuolin päälle,
— — —
Tuotiin se metinen tuoppi,

tarkoin vastaavat täydellisenä painettua varsinais-virolaista näytettä.

Mitenkä isäntä sai surmansa, on suomalaisessakin runossa useimmiten jäänyt epäselväksi. Läntisimmässä Inkerissä, Narvusin puolella, hänen mainitaan yksinkertaisesti kuolleen tai tuodun kuolleen. Soikkolan-puolisisessä näytteessä näemme vastakohtaan siinäkin kohden kehitetyn. Isäntä kuolee komeasti, vieläpä hurskaannäköisesti omaan kotiinsa:

Hopeaisen tuolin päälle,
Kultaristi rinnan päälle,

joista edellinen säe on selvästi mukaeltu orjan tuolista taivaassa.

Vähemmän ulkokullattu on kuvaus itäisimmässä Keski-Inkerin toisinnossa, jossa niinikään helvettiin viemisestä on puhe (39).

Jo kuoli iloisäntä
Tupahansa pöyän päähän,
Viinakannu kainalossa,
Olutkappa pääpohissa.
Vietiin sielu helvettiin,
Tulisieluisten sekahan.

Vielä Suojärvellä Itä-Karjalassa isäntä kuolee mukavasti (80; vrt. 79, 82):

Kotihinsa konnullehen,
Perttihinsä penkillehen,
Sänkyhyn säterisehen,
Hurstille humeriselle.

Sitä vastoin Karjalan kannaksella, niinkuin on huomautettu, annetaan myös isännän yleisesti käpertyä tielle pakkasen käsiin. Tämä kuolemantapa rikkaalle isännälle on kuitenkin laulajistakin tuntunut luonnottomalta. Eräässä kappaleessa on koetettu saada hiukan vaihtelua muuttamalla säkeen "Koprin ilmahan kovahan" kuuluvaksi: "Koprin rahoihin kovihin" (55). Toisessa taas on annettu isännän hevosen uupua tien oheen kirkkotiellä käyessä (46). Vaan kolmannessa vasta on keksitty mahdollinen selitys (42):

Otettiin isännän sielu
Viinatiehän viipyneeksi.

Orjan ja isännän keskustelun (vv. 91-116) voi jo siitä päättää vironkielellä alkuperäisemmäksi, että se Virossa enimmäen erityisenä runona ilmaantuu. Länsi-Inkerissä välistä esiintyvä ensi säkeen sana (4, 13, 14): "Hulkkui se l. Hulkkuu isäntä parka" johtuu selvästi virolaisista (*h)ulkus ja (h)ulgub*. Isännän tavallista puheenalkua Virossa: "Tule ori, võta oma l. palka", vastaa Soikkolan näytteessä:

Ota palkkasi omasi, (1. 14):
Ota orjani omasi.

Narvusin puolella tavataan vielä virolaiselle kertosaäkeellekin "Päilene päeva palka" vastine (10):

Ota palkka orjallinen,
Päiväpalkka päiväläinen.

Alkuansa luvataan ainoasti tasainen korvaus maksamatta jääneestä palkasta. Mutta varsinais-virolaisessa näytteessä on havaittavana uusi, pohjoisessa ryhmässä kehittynyt muodostus,[433] jossa ikäänkuin tarjotaan enemmän suuremmalla jyvämäärällä ja laajemmalla kankaalla. Samoin joskus Keski-Inkerissä isäntä puhuttelee (34, vrt. 25):

Tules tänne orja raukka!
Maksan palkkasi paremmin,
Korkeammalla kapalla,
Leveämmällä vakalla.

Karjalan kannaksella on usein yleensä puhe "paremman" palkan maksusta; toisinaan Suomen Itä- ja Pohjois-Karjalassa se taas määritellään, esim. (85):

Pitemmällä kyynärällä,
Kappasella suuremmalla.[434]

Vilja-, vaate- ja raha-palkan lisäksi luvataan jossakussa Keski-Inkerin (19) ja Karjalan kannaksen kappaleessa (42, 44, 62) vielä paras lehmä läävästä l. karjasta (Kant. vv. 110-2). Tämä lisäys on kuitenkin lainattu toisesta, Kojosen pojan kosintaan liittyvästä runosta, jossa emäntä pyytää orjaa ilmaisemaan, mitä laatua vävyn tuomiset ovat, luvaten m.m. paraan lehmän läävästään ja karjastaan (vrt. Kant. III. n:o 24 vv. 75-6).

Kurkijoen-puolisesta ynnä Venäjän-karjalaisesta näytteestä on otettu orjan kuvaus raskaasta riihenpuinnista (vv. 122-135). Erittäin yleinen se on niiden välisessä Itä- ja Pohjois-Karjalassa, josta myös orjan muistelu vaivoistaan karjanhoidossa (83, vrt. 68, 82) ja pesutöissä (83, vrt. 73, 78) on saatu (vv. 117-121).

Ajatus orjan ruumista rasittavasta työstä esiintyy yksinkertaisemmassa muodossa jo muutamassa Länsi-Inkerin toisinnossa (15):

Miks'et antanut silloin mulle,
Kun mun riski rintaluuni,
Lohki olkapäähyiseni,
Paukki paljon hartiani.

Rintaluulle käyvästä rasituksesta on usein Viron puolellakin puhe, esim. (B 22):

Kui ei maksnud sealgi maale.
Kus mind vaesta vaevatie —
Kus ma rikksin rinda luida,
Katkestasin kaela luida.

Vaan erityisesti riihenpuinnissa vaivautuminen ilmaantuu Karjalan kannaksella myös itsenäisen lyyrillisen runon aineena,[435] josta se on siellä Viron orjan virteen sovitettu.

Viimeksi on huomattava Viron orjan ja hänen käskijänsä sukupuoli. Mahdollisesti virolaisen

Isäntävään puhuttelu-runon vaikutuksesta tavataan jolloinkulloin vielä Länsi-Inkerissä emäntä isännän rinnalla, kahdesti ainoasti loppukeskustelussa (10, 15), vaan yhdessä kappaleessa (14), joka alkaa vieraalla valituksella erittäin emännän kovuudesta, läpi runon. Myöhemmin Savon puolella tulee jälleen ihan itsenäisesti *ilo-isännän* kertosanaksi *jalo emäntä* ja myös Suomen Itä-Karjalassa kerrotaan välistä melkein samoin sanoin ensin isännästä ja sitten uudestaan emännästä (92, 93, 95 ja 82, vrt. 89). Mutta muuten on miespuolinen isäntä yksinomainen suomalaisessa runossa, samoin kuin virolaisen pohjoisessa ryhmässä.

Myöskin; orja on virolaisessa laulussa selvästi miespuolinen. Sen osoittaa jo etelävirolaisen näytteen alussa kertosana *sulane* (renki). Vaivarana-puolisessa varsinais-virolaisessa näytteessä tulee edempänä sama kertosana näkyviin ja Jöhvin pitäjän kappaleella on oikein otsakkeena: *Sulase laul peremehele* (B 18).

Vaan suomalaisessa runossa on orja miltei säännöllisesti naispuoliseksi ajateltu. Se käy ilmi usein esiintyvistä kertosanasta piika ynnä orjan loppu valituksessa luetelluista töistä, joihin eräs Ilamantsin toisinto vielä lisää: "kun koskin korvatyynyäsi, laittelin lakanoitasi" (84). Vaan ennen kaikkea se selviää vastakohtaisista kertosäkeistä yhteiselle kysymykselle: "Mintähen tämä minulle,

"Kunka kurjalle *tytölle* (orja) t. *pojalle* (isäntä)?"

Nämät säkeet ovat Länsi-Inkerissä yleiset ja myös Keski-Inkerissä tavattavat (19, 20, 28, 29). Usein Karjalan kannaksella ja joskus pohjoisempanakin (73), on jälkimmäinen kertosäe: — *pojalle*, isännän kysymyksessä säilynyt. Tuntuu hyvin luonnolliselta, että suomalaisen runon alkusäe, jossa ensimmäinen persoona tuli esille, aikaan sai ainakin sen verran subjektiivista vaikutusta, että laulaja, joka Inkerinmaalla on tavallisesti nainen, antoi orjalle oman sukupuolensa ja siten vielä lisäsi runollista vastakohtaa isännän ja orjan välillä.

4. Runon alkuperä.

Että suomalainen Viron orjan virsi on virolaisesta johtunut ja että se on levinnyt Inkerinmaan kautta Suomen puolelle, siitä tuskin lienee jäänyt enää vähintäkään epäilystä. Välittävänä sekä sisällyksen että muodon puolesta on ollut pohjois-virolainen ja etenkin varsinais-virolainen laulutapa, joka vielä kielen puolesta on helpoittanut suomennoksen.

Mutta mistä sitten virolaisen runon alkuperä on etsittävä? Viron orjan virttä tarkastellessaan tulee ehdottomasti muistelleeksi raamatullista vertausta Latsaruksesta, ja rikkaasta miehestä (Luukk. 16: 19-31). Edellisen, kun hän kuolee, vievät enkelit suoraa päätä Abrahamin helmaan; vaan jälkimmäinen helvetin liekissä vaivattuna turhaan rukoilee Abrahamia, että lähettäisi Latsaruksen kastamaan edes sormensa pään veteen, jolla jäähdyttäisi hänen kielensä. Tämä kristinopin kertomus näkyy kaikkialla syvälle painuneen kansan mieleen. Siinä ei ole huomiota kiinnittänyt ainoastaan sisällys, joka köyhyyden ja sorron alaisissa on ylläpitänyt toivoa laajentamalla heidän näköpiiriänsä yläpuolelle ajallisen elämän, vaan viehättänyt on vielä sen näytelmäntapainen muoto. Tuskin löytyy toista hengellisen kansanlaulun ainetta, joka olisi niin laajalle alalle levinnyt kuin Latsaruksen legenda. Sitä on tavattu roomalaisilla kansoilla Espanjassa, Ranskassa ja Itaaliassa, ja toiselta puolen löytyy Venäjällä hyvin suosittu kerjäläisvirsi, jossa rikkaasta miehestä on tehty köyhän Latsaruksen samanniminen varakas veli.[436] Vaan virolaiseen runoon nähden on lähinnä huomioon otettava germaanilainen kansanlaulu, joka on löytynyt sekä lännessä Englantilaisilla että idän puolella Määrin Slaavilaisten säilyttämänä.

Englannissa on tallella vanha joululaulu rikkaasta miehestä ja Latsaruksesta,[437] jossa edellisen nimi Dives eli Diverus vielä selvästi viittaa latinankieliseen Raamatun tekstiin. Uskollisesti se noudattaakin Luukkaan kertomusta. Kansanomainen käsitys ilmaantuu kuitenkin siinä, että kaksi enkeliä vievät Latsaruksen taivaasen enkelin polvelle ja päin vastoin kaksi käärmettä rikkaan miehen helvettiin käärmeen polvelle istumaan.

Itävallan Määriläiset taas kertovat,[438] että enkelit tuodessaan Latsaruksen taivaasen, käskevät päästää hänet portista sisälle, panna hänet istumaan Jumalan syliin ja tarjota hänelle pikarillisen viiniä. Samoin pahat henget viedessään rikkaan miehen helvettiin avauttavat portin, istuttavat hänet ansaitulle tuolille ja tilaavat hänelle pikarillisen tulista juomaa. Turhaan rikas mies huutaa Latsarusta avukseen.

Viimeksi mainitussa muodostuksessa kehittynyt käsitys kuvastuu osaksi myös toisessa katolisaikuisessa kansanlaulussa, joka on Saksanmaalla yleisesti tunnettu.[439] Kolme kuninkaan tytärtä kuolevat samaan aikaan ja lähtevät isänsä maasta kulkemaan pitkin kaitaista tietä, jolla tapaavat valkean miehen. Päästyänsä taivaan portille, he sitä hiljaa kolkuttavat. Pyhä Pietari päästää

toiset kaksi sisään, vaan kolmannen työntää ulos. Tämä palaa takaisin ja lähtee nyt astumaan leveätä tietä, jolla häntä vastaan tulee musta mies. Helvetin portille päästyänsä hän sitä kovasti jyskyttää. Paha henki, joka laskee sisälle, panee hänet tuliselle tuolille istumaan ja antaa hänelle käteen tulisen pikarin. Tyttö valittaa entisyyttään. Muutamassa toisinnossa hän lopuksi kysyy Jeesukselta, minkätähden hänen tämä täytyy kärsiä, ja saa vastaukseksi, että on aina ollut turhamainen ja kevytmielinen.

Vielä löytyy Saksalaisilla laulu katolisen papin vaimosta, jonka eteen helvetin salissa asetetaan tulinen pöytä ja sille kolme tulista kalaa ynnä kannu täynnä rikkiä ja pikeä.[440]

Yhtäläisiä piirteitä ei puutu skandinaavilaisestakaan kansanlaulusta. Pyhän Jaakon legendassa, jossa tulee puhe taivaan iloista ja helvetin vaivoista, mainitaan m.m. tulinen tuoli.[441] Taivaallinen tuoli ynnä ijäiset joulujuomingit vastakohtana helvetissä kirstulla istumiselle tavataan eräässä färöläisessä laulussa veljen panettelemasta sisaresta.[442] Tanskalaisissa ja ruotsalaisissa toisinnossa ei tätä kohtaa löydy, sitä vastoin kaikille laulunkappaleille yhteistä on kahden enkelin laskeutuminen taivaasta viatonta sisarta noutamaan ja niinkään kahden perkeleen lentäminen helvetistä rikoksellista veljeä viemään.

Viimeksi on mainittava tanskalainen laulu rikkaasta miehestä, jolla kuitenkin on aivan erilainen sisältö ja ponsi. Rikas mies vetää kultaristin rinnoilensa, vaan ei käännä ajatuksiaan Kristuksen puoleen. Kuolema hänet äkisti saavuttaa ja vie sielun vaa'alle punnittavaksi. Paha henki jo toivoo hänet perivänsä, kun kolme veripisaraa putoo vaa'alle, ja sielu päästetäänkin sisälle taivaan portista. Tätä laulua on levinnyt Ruotsiinkin. Yhdessä kappaleessa rikkaan miehen sielu istahtaa taivaan portille ja kysyy, mitä on tehnyt pahaa. Jeesus ilmoittaa hänen ryöstäneen köyhiä ja julistaa langettavan tuomionsa. Mutta Neitsyt Maaria rukoilee armoa hänen puolestaan.

Germaanilais-katoliseen käsitepiiriin kuuluvat siis useimmat niistä aineksista, joista etelä-virolaisen runon pääosa on kokoonpantu: kaksi enkeliä, jotka vievät taivaasen; ovi taivaassa, jota on kolkutettava; sekä kahtalainen tuoli ja tuoppi. Onko siis oletettava, että joku määriläisen kaltainen saksankielinen Latsaruksen legenda olisi vaikuttanut virolaisen runon syntyyn? Se ei ole välttämätöntä, sillä mainittujen käsitteiden voi hyvin ajatella katolisella ajalla muutenkin tulleen Viron kansan tietoisuuteen. Ei ole edes ehdottomasti varmaa, että raamatullinen vertaus Latsaruksesta on virolaisen orjan laulun perimmäisenä pohjana. Kaikissa tapauksissa on vastakohta köyhän ja rikkaan välillä siinä saanut aivan itsenäisen muodostuksen orjan ja isännän välisenä suhteena. Paitsi isännän ja orjan loppukeskustelua on täysin omintakeinen myös alkukuvaus orjan nukahtamisesta kuoleman uneen. Orjan leposija alhaisessa ja kosteassa suossa ikäänkuin kuvastaa Viron kansan kohtaloa, jolta Saksalaiset isännät riistivät kaikki hedelmälliset mäkirinteet, jättäen ainoasti vesiperäiset alangot talonpoikien omaan viljelykseen. *Kus mägi säääl mõisa — talud soo ja raha sees* (kussa mäki, siellä moisio — talot rahkasuossa) sanookin virolainen sananlasku. Orjan asemasta laulaakseen ei Virolaisen ole tarvinnut muualta esikuvaa hakea, oma katkera kokemus on sen hänelle havainnolliseksi tehnyt.

Esittämättä on vielä Orjan laulun etelävirolaisella toisinto-muodolla tavattava muunnos, joka joskus alkaa laulajan huomautuksella, ettei yhden eikä toisen tarvitse hänelle selittää, mitä on orjana olo.[443]

*Üts ära üteltu minule,
Tõine tõisele kõnelgu,
Kuda orjan oltanes,
Vaesen vaeva nätanes.
Esi ma mõista orja oole,
Orja oole, vaese vaeva.
Ori pea oolik olema,
Vara tõusma vaene-latsi,
Vara tõusma, vait olema,
Suu peab kinni pidama,
Pisut peab ori magama,
Veidü unda veeretama.
Ori makab õrre pääl,
Palgaline parre pääl.
Ketsi orja jo äradi?
Tulli tall mano tuikene,
Lennäs mano linnukene,
Kägo tall lennäs käe pääle,
Suvilindu suu pääle:
"Tõusu üles orjakene!
Tõusu üles ommokult,
Mõse suu, suiju pääl,
Mõse suu sula õbele,*

*Käe kulla kastele.
Mine sa merre vettä otsma
Kaugelt sull vesi vedäda,
Vastu mäge mäele tuvva."
Ori läts merre vettä tooma.
Ketsi vasto tall tulesi?
Maari vasto tall tulesi:
"Orjakene ennekene!
Kellel viid vie paari?"
— "Perenaisel levä teta,
Perepojal suu mõsta,
Peremehel kirve ihuda."
— "rjakene ennekene!
Vie sie vesi tarese,
Pane pangi põrmantulle,
Ütle sa peremehele,
Ütle sa perenaisele:
'Viimane vesi tarena,
Viimane pirdu pihina;
Ma lää ära taiveesse,
Ma lää Maari lasta oidma.'"
Ori läts taeva use ette
Maari linki liigutama.
Ketsi tull vällä vaatamaie?
Maari tull vällä vaatamaie.
"Tule sisse orjakene,
Tule sisse, istu tuoli!"
Kulda tuoli antanese,
Kulda tuoli, õbe õrre,
Laasi lauda tal ehena.
Ketsi perrä tall tulesi?
Peremies perrä j.n.e.*

Yks' älköön jutelko mulle,
Toinen toiselle sanelko,
Kuinka orjana oltanehen,
Vaivasna vaivattanehen.
Itse tunnen orjan huolen,
Orjan huolen, köyhän vaivan.
Orja olkoon huolellinen,
Varhain nouskoon orpolapsi,
Varhain nouskoon, vaiti olkoon,
Suun kiinni pitäköön,
Pikkuisen saa orja maata,
Vähän unta vetää.

Orja makaa orrella,
Palkollinen parrella.
Kuka orjan jo herätti?
Tuli luokse kyyhkynen,
Lensi luokse lintunen,
Käki lensi käden päälle,
"Suvilintu" suun päälle:
"Nouse ylös orjanen!
Nouse ylös aamuselta,
Pese suu, sui pää,
Suu sulalla hopealla,
Kädet kultakasteella.
Mene merelle vedenhakuun,
Kaukaa vesi vedettävä,
Vastamäkeä tuotava."
Orja merelle vettä tuomaan.
Kuka vastahan tulevi?
Maaria vastahan tulevi:
"Orjanen omainen!
Kelle viet vesikorennon?"

— "Emännän leipää tehdä,
Talon pojan suuta pestä,
Isännän kirvestä hijoa."
— "Orjanen omainen!
Vie se vesi tupahan,
Pane ämpäri permannelle,
Juttele sä isännälle,
Juttele sä emännälle:
'Viimeinen vesi tuvassa,
Viimeinen päre pihdissä;
Lähden pois taivahasen,
Maarian lasta hoitamahan.'"
Orja taivahan ovelle,
Maarian linkkua liikutti.
Ken tuli ulos katsomahan?
Maaria tuli katsomahan:
"Tule sisään, orjanen,
Tule sisään, istu tuolille!"
Kultatuoli annetahan,
Kultatuoli, hopeaorsi,
Lasipöytä häll' edessä.
Kuka jälkehen tulevi?
Isäntä jälkehen j.n.e.

(Seuraa isännän palkantarjous ja orjan hylkäävä vastaus).

Tämä kappale on samasta Pärnumnaan pitäjästä kuin ennen painettu näyte etelävirolaista päämuotoa. Lisäksi löytyy kuusi kappaletta (ja M. Weske, Eesti rahvalaulud I, n:o 28 Kolga Jaanista Viljanninmaalta), joista kaksi Pärnun-, kolme Viljannin- ja yksi Tartonmaalta. Niissä ei kuitenkaan ainoassakaan, niinkuin tässä, esiinny lintujen herätyslaulua. Kaikissa on huomattava vaillinainen orjan ja isännän kohtelun kuvaus. Joko tuodaan tuoli ja juoma-astia yht'aikaa yhdistävän pöydän kera[444] taikka on isännän osa pois unohtunut[445] — molemmat vaillinaisuudet ynnä juoma-astian puute ovat yllä olevassa esimerkissä nähtävänä; parissa kirjaanpanossa puuttuu tämä kohta kokonaan, niin että niitä liittää päämuotoon yksistään yhteinen loppukohtaus, jossa isäntä orjaa puhuttelee.[446]

Ottaen huomioon, että mainittu isännän ja orjan keskustelu on oikeastansa eri runoa, ei voi tulla muuhun päätökseen kuin että meillä on edessämme aivan uusi lauluaines, johon kappaleita tutkimuksen alaisesta runosta on kiintynyt. Vastakohtana etelävirolaiselle miesorjan (*sulase*) laululle on tässä kuvaus naisorjasta, joka lähtee mereltä vettä tuomaan ja tiellä saa kutsun Neitsyt Maarialta tulla taivaasen hänen lastansa hoitamaan.

Sama käsitys Neitsyt Maarian huolenpidosta ilmenee myös itsekseen eräässä orvon orjatyttö laulussa Pärnunmaalta; hänen itkiessään nokkosten ja katajain keskellä:[447]

_Ketsi tuli manu tereteme?
Maarja tuli manu tereteme,
Tereteme, kõneleme:
"Tere, tere vaene latsi!
Mistes sina siinä teeda?
Tule ärä taevaessa;
Taevan saad sa siidi sängi,
Siidi sängi, pehme padja." [448]

Kuka tuli luo tervehtimään?
Maaria tuli luo tervehtimään,
Tervehtimään, puhelemaan:
"Terve, terve orpolapsi!
Mitäs sinä siinä teet?
Tule pois taivaasen,
Siellä saat sa silkkisängyn,
Silkkisängyn, pehmeän patjan."

Tämäkään käsitys ei liene erikoisesti virolainen, vaan yleisesti katolinen. Mutta laulun muotoon on sen Viron kansa pukenut. Samalla tavoin voimme ajatella tutkimuksemme alaisen orjan laulun Viron kansan kokoonpanemaksi katolisena aikana omistamistaan mielikuvista.

Molempain runojen yhteinen kotiseutu, Etelä-Viro, jota ulommaksi toinen ei ole levinnytään, vielä

vahvistaa sitä päätelmää, että nämät, niinkuin arvatenkin useimmat Viron puolen runot, ovat alkuperäisiä Viron kansan luomia.

V.

Kahdenlaisella runomitalla.

1. Uudempi laulurunous.

Suomalainen kansanlauki ei ole yksistään niiden lisäainesten kautta rikastunut, joita vanha runomme runsain määrin vastaanotti Virosta. Sen varasto on tullut kaksinkertaiseksi toisellakin tavalla, nimittäin mukaillemalla ruotsalaisten laulurunoutta useampisäkeisine värssyineen ja loppusointuineen. Tämä omistus olisi kuitenkin voinut tulla Suomen kansalle kalliiksi, jos sen tieltä kaikkialla niinkuin Länsi-Suomessa, josta uudempi laulu lähti liikkeelle ja levisi, vanhempi runoutemme olisi väistynyt ja unheesen jäänyt. Vaan sen kautta että Itä-Suomessa ja etenkin sen rajan takana entisen kantelen kielet eheinä säilyivät, tulivat vieraan viulun vaihtelevammat sävelmät ainoasti kehittämään Suomen kansan soitannollista lahjaa.

Uudemman kansanlaulumme pääpaino on sävelmässä, eikä sisällyksessä. Verrattomasti suurin osa on yksivärssyisiä laulunpätkiä, joista edellinen säe eli säepari esittää vertauksen ja jälkimmäinen käytännöllisen sovituksen, tavallisesti lempielämään, joka on aikaisemmassa lyyrillisessä runoudessa hyvin harvoin käsitelty aine. Näitä laulunpätkiä on kuitenkin tavallisesti useampia ikäänkuin helmiä yhteen pujoteltu ja toisinaan taitavastakin, niin että niissä voi nähdä läpikäyvän "punaisen langan".

Kertovaisiakaan lauluja, joissa on selvä, yhtenäinen juoni, ei tämä runous ole vailla. Ne ovat ilmeisiä suomennoksia ruotsalaisista ballaadeista, joiden sävelmääkin ne jäljittelevät.[449] Luonnolliselta näyttää, että kun käännöstyö oli suoritettava samassa laulutahdissa värssy värssyltä, ei omintakeiselle mielikuvitukselle jäänyt paljon pyörähdystilaa. Vaan sitä merkillisempää on, että näissäkin rajoissa Suomen kansan luontainen kauneuden aisti ja kehityskyky on välistä voinut päästä näkyviin.

Hyvänä esimerkkinä on ensimmäinen Kantelettaren alkulauseesen painetuista lauluista: "Kreivin sylissä istunut." Tämän alkuansa saksalaisen ballaadin vanhin kirjaanpano on hollanninkielinen 1500 luvulta ja kuuluu suomennettuna:[450]

Minä seisoin korkealla vuorella
Ja katselin merelle päin,
Näin laivan laskevan purjeissa
Ja ritareita kolme näin.
Ja se nuorin joukosta ritarein,
Jotk' istuivat laivassa,
Sielt' tarjosi minulle juodaksein
Lasin viiniä vilpoista.
"Jumal' antakoon hyvyyttä runsaasti
Teille, varaton neitonen!
En toista tosiaan kihlasi,
Te jos rikkaampi oisitten." —
"Minä jos olen varaton neitonen,
On köyhiä muitakin;
Käyn luostarin muurien sisällä,
Se neuvo on suotuisin." —
"Vai luostariin on menonne,
Te neidoista kaunihin;
Miltä nunnan puvussa näytätte,
Toki tietää ma tahtoisin."
Kun hän oli luostariin lähtenyt,
Hänen kuoli jo isänsä;
Koko valtakunnass' ei ollut nyt
Niin rikasta tytärtä.
Kun ritari kuuli sen, huusi niin:

"Satuloikaa mun hevosein!
 Että tyttö on päässyt luostariin,
 Siitä karvas on sydämein."
 Hän ratsasti luostarin portillen,
 Kovin kolkutti renkaalla:
 "Missä vihkin on saaneista viimeinen.
 Nuorin kaikista nunnista?"
 "Ei täältä ole ulospääsöä
 Edes kaikista nuorimman;
 Hän istuu kammionsa sisällä
 Ja on Jeesuksen morsian." —
 "Vaikk' kammioonsa on telkeynyt
 Ja Jeesuksen morsian on,
 Häntä nähdä tahdon ja kuulla nyt,
 Hän kuitenkin tulkohon."
 Ja se nuorin kaikista nunnista
 Tuli ritarin etehen,
 Kaikk' keritty oli hänen tukkansa —
 Ja rakkaus myöhäinen.
 "Teidän täytyy takaisin ratsastaa,
 Kotipuoleenne kääntyä,
 Siellä toista tyttöä suudelkaa,
 Minun lempen' on mennyttä.
 Kun viel' olin varaton neitonen,
 Te työnsitte minut pois,
 Jos oisitte malttanut vähäsen,
 Hyvä meidän nyt olla ois."

Myös flaamin kielellä löytyy uudemmalta ajalta pari muistiinpanoa, joista toinen alkaa: "Kun seisoin Alankomaiden vuorilla ja katselin merelle päin." [451] Epäillä kuitenkin sopii, onko tässä Alankomaiden mataloista ja loivista rantaäyräistä puhe. Myös viittaa runo siihen, että laiva on ohi kulkenut hyvin lähitse rantaa; lisäksi tapa, jolla viini mainitaan, ehdottomasti johtaa ajatuksemme eteläisempään, viiniä viljelevään maahan.

Meidän ei tarvitsekaan muuta kuin lähteä Alankomailta Rein-virtaa ylöspäin, niin pian kohtaamme maiseman, johon laulumme täydesti soveltuu. Siellä sen Goethe ensimmäisenä kansan suusta Elsassissa korjasi v. 1771 ja on sitä jälkeensä kaikkialla Saksassa kirjaanpantu. Sen yleisin muoto alkaa: [452] "Minä seisoin korkealla vuorella ja katselin syvään laaksohon, näin minä laivan liukuvan, jossa oli kolme kreiviä." Nuorin kreiveistä tarjoaa vilpoisen viinin lisäksi vielä kultaisen sormuksensa. "Mitä minä sormuksella teen, olenhan vielä aivan nuori ja sitä paitsi varaton." — "No, jos olet varaton, niin olkoon se keskenäisen rakkautemme muistona." — "En tahdo muistella mitään rakkautta, vaan menen luostariin." Sitten kerrotaan, miten vuosineljänneksen kuluttua kreivi näkee unta, että hänen lemmittynsä on mennyt luostariin, ja käskee palvelijansa satuloida kaksi hevosta. Uhkaamalla polttaa koko luostarin hän saa nuorimman nunnan puheilleen, vaan tältä on jo tukka lyhyeksi leikattu.

Korkea vuori vastakohtana syvälle laaksolle, kreivien eli ritarien lukuisuus sekä viinin vilpoisuus johtavat elävästi mieleemme Rein-virran keskijuoksun viini viljelyksineen ja monine linnanraunioineen. Toisinaan Rein-joki nimenomaan mainitaankin, esim.: "loin katseeni syvään Reiniin." [453]

Yhdessä shvaabilaisessa kappaleessa, jossa laulaja korkealta vuoreltansa katselee pitkin Reiniä ja näkee laivassa kolme ritaria, ei ole enää puhetta viinin tarjoilusta. [454] Nuorin ritareista hänet tahtoo kihlata kultasormuksellaan: "ota pois ja pidä sormessasi kuolemani jälkeen." — "Mitä minä sormuksella, jota en saa näkyvässä pitää." — "Sano löytäneesi viheriällä niityllä." — "Miksikä valehtelin: ennemmin sanon suoraan, että nuori kreivi on mieheni." — "Jos olisit kyllin kaunis ja jonkun verran varakas, niin totta heti sinut naisin." — "Jollen olekaan varakas, on minulla kunniani, jonka säilytän, kunnes vertaiseni tulee." — "Vaun jollei vertaistasi tulekaan?" — "Sitten menen nunnaksi luostariin." Seuraa kreivin unennäkö, satuloittaminen ja ratsastus luostariin, josta nunna ei tule uloskaan, vaan antaa tiedon, että hänen hiuksensa jo ovat leikatut.

Saksalainen laulu on ilmeisesti sekaantunut muiden runojen vaikutuksesta. Kreivin unennäkö katumuksen aiheena on lainattu edempänä esitettävästä saksalaisesta ballaadista, josta suomalainen "Morsiamen kuolo" (Kant. alkul. n:o 3) on johtunut. Alkuperäisempään tytön rikkaaksi tulemisen motiiviin vielä viittaa kreivin lause satuloitsijalleen: "tie t. lempi on ratsastuksen arvoinen" yleisessä muodostuksessa sekä erittäin viimeksi mainitussa toisinnossa: "tyttö on kaiken arvoinen!"

Myös ritarin kehoitus valehtelemaan ja tytön kieltävä vastaus tunnetaan toisesta laulusta, joka

tavallisesti alkaa tytön menolla ruohon leikkuusen.[455] Ratsumiehen pyytäessä häntä istahtamaan viereensä viitalleen, hän selittää äidin toruvan työn kesken jäämisestä, johon toinen vastaa: "sano leikanneesi sormeasi." — "Miksikä valehtelisin, paljoo parempi on minun sanoa, että ratsumies on omakseen tahtonut." Äidin neuvoa, että olisi vielä vuoden kotona naimatonna, tyttö ei pidä hyvänä, koska ratsumies on hänelle kaikkea äidin tavaraa kalliimpi. Silloin äiti käskee hänen korjaamaan vaatteensa ja juoksemaan ratsumiehen perään. Tytön vielä valittaessa, ettei hänellä ole riittävästi vaatteita ja pyytäessä tuhat taaleria kapioiden oston, äiti ilmoittaa, että isä on pelissä kaiken omaisuutensa hävittänyt.

Tätä laulua löytyy vielä toisinto Reinmaakunnasta Bonnin ja Coblenzin tienoilta, jossa myös sormuksen tarjoaminen ilmaantuu.[456] Kultaseppä takoo sormuksen, jota tarjoo lemmitylleen. "Mitä kihlamerkillä teen, jota en saa sormessani pitää?" — "Sano löytäneesi viheriällä niityllä." — "Äidillenikö valehtelisin; pikemmin sanon suoraan, että kultaseppä on minua kosinut." Mahdollisesti kuitenkin sormuksen tarjoaminen alkuperäisemmin kuuluu lauluun kolmesta kreivistä eli ritarista. Ranskan puolelta rajaa Champagnessa on löytynyt romanssi, jossa tyttö kertoo häneen rakastuneen prinssin ja kuninkaan pojan sekä kolmantena kreivin, jota hänkin rakasti; kreivillä oli sormus, jonka oli pannut hänen sormeensa.[457]

Kehittyneimmässä ja siis myöhäisimmässä shvaabilaisessa muodossa on saksalainen laulu levinnyt Tanskan kautta Ruotsiin, jossa se on yhdistynyt ballaadiin "Petetystä nuorukaisesta", niin että siitä ainoasti viisi värssyä tämän johdantona on säilynyt.[458] Tätä jälkimmäistä balladia vastaa Kantelettaren alkulauseen toinen numero. Edellisestä sitä vastoin mainitut viisi värssyä tavataan suomeksi erikseen ensimmäisessä numerossa "Kreivin sylissä istunut" hiukan laajennettuina sekä aivan uusilla värssyillä jatkettuina. Tästä jatkosta on lausunut prof. C.G. Estlander:[459] "Tuntuu siltä kuin erityisesti hieno runoilijaluonne olisi ottanut alkusäkeitten antamasta aiheesta luodakseen uuden runoelman ja ylenmäärin hyvin onnistunut. Asema on siinä sama: korkealla vuorella syvässä laaksossa, jossa laiva laskee maihin ja kreivi tytön kihlaa kultaisella sormuksella." Hänen neuvonsa tytön epäilyksen johdosta ja tämän vastaus ovat niinikään samat, vaikka suomalainen laulaja on niihin osannut huokua jotain selittämätöntä kesäillan suloa. Missä suomennettava esikuva päättyy, puhkeaa tämä surumielinen haaveilu ilmi:

Ja se ilta oli kaunis, ihana,[460]
Ja ne linnut lauloivat,
Meri tyyni, keto vihanta,
Kukat keolla kasvoivat.

Tässä hurmauksessa laulaja kuvailee tytön kaikki unohtaneen, uneksiakseen lyhyen lemmenunelmansa. Seuraava värssy kertoo, mitenkä hän aamulla huomaa jääneensä yksin; pois on mennyt kreivi ja rannalta laivakin lähtenyt, jonka johdosta hän epätoivoissaan heittää myös sormuksensa mereen.

Voi, voi mua tyttöä vaivaista!
Kuinka onneton nyt minä lien;
Ota pois, meri, pois tämä sormuskin,
Mitä tuolla ma käessäni teen!

Runomitta, jota on hiukan pitennetty, ja kielikään tosin eivät ole erinäisellä taidolla tässä käytettyjä, mutta itse aineen muodostamisessa ilmenee niin paljon runollista aistia, että miltei tekisi mieli olettaa tottuneemman taiteilijan käsialaa kuin kansanrunoilijan.

Myös Virossa on uudempi kansanlaulu saanut jalansijaa. Mutta se on sekä sävelmään että sisällykseen nähden verrattomasti heikompi kuin Suomessa. Sillä ei ole siitä syystä ollut voimaa syrjäyttämään vanhaa runoutta, joka siellä vasta taiderunouden tieltä on syrjään vetäytynyt.

Uudemmassa virolaisessa kansanlaulussa on luonnollisesti saksalainen vaikutus huomattavin. Esim. laulua "Kreivin sylissä istuneesta" on Virossa tavattu toisinto, jossa puhe luostariin menosta viittaa suoraan saksalaiseen balladiin:[461] *Ma käisin mööda mere äärt, Ja vaatsin mere pool, Näen laevukest — — Rolm vürsti võeralt maali, Ja üks neist kolmest kuningas, Ta kihlasõrmuses —*

*Ja minu meel ei mõtlegi,
Ja meest ei armasta,
Ma tahan kloostri minna,
Truust säääl siis elada.*

Virolaisen laulurunouden heikkomuus johtunee suureksi osaksi sen myöhemmydestä suomalaiseen verraten. Kuitenkaan eivät suomenkielellä uudemmat laulumitat ole kauan olleet käytännössä. Jaakko Suomalainen eli Finno lausuu esipuheessa virsikirjaansa ruvenneensa tekemään hengellisiä virsiä

suomenkielellä nimittäin muiden kristillisten maakuntain tavan jälkeen, josta voi päätellä, että Länsi-Suomessa vielä 1500 luvun loppupuolella vanha runomitta oli ainoa käytetty. Huomattava on myös, että useimmat kertovaisista lauluistamme ovat suomennoksia semmoisista ballaadeista, joissa ei ruotsinkielelläkään löydy refrängiä. Paitsi "Kreivin sylissä istunutta" ja "Petettyä nuorukaista" löytyy julkaisemattomia kirjaanpanoja "Herra Petterin (Herr Peder) laivarekkestä", "Vensvalin (Sven Svanehvít) ratsastuksesta" ja "Pienestä Katri (Liten Karin) palvelijasta." [462] Viimeksimainittu pyhimyslegendasta maalliseksi romanssiksi muutettu laulu on varmasti vasta 1600 luvulla Saksasta Tanskaan ja Ruotsiin vaeltanut. [463] Myös yllämainittua saksalaista laulua ruohon leikkuusen lähteneestä tytöstä on alkuosa ruotsinkielen välityksellä tavattu suomeksikin mukaeltuna. [464] Harvinaisena poikkeuksena on "Velisurmaaja", neljäs Kantelettaren alkulauseesen valituista näytteistä, jonka suomenkielisessäkin asussa on säilynyt refrängi, vaikka aivan yksinkertaisinta laatua: poikani iloinen — äitini kultainen. [465]

Emme siis erehtyne, jos oletamme Suomeenkin ulottuneen kaksi ruotsalaisen kansanlaulun virtausta: toisen 30-vuotisen sodan jälkeisen ja toisen unioonin aikaisen, jonka vaikutuksesta vanhaan runoomme olemme jo Helka-virsissä sekä Luojan virren kappaleissa esimerkkejä nähneet. Tämän eroituksen 1400 luvun ja 1600 luvun vaikutuksen välillä todistavat aivan epäilemättömäksi pari ballaadia, jotka ovat molempien virtausten mukana Suomalaisille saapuneet ja sen johdosta esiintyvät *kahdenlaisella runomitalla*.

2. Laulu Morsiamen kuolosta.

Kantelettaren alkulauseesen painetuista kertovaisista lauluista kolmas: "Morsiamen kuolo", on jo ohimennen mainittu johtuneeksi saksalaisesta kansanlaulusta. Tämä vuorostaan on toisinto Euroopassa laajalle levinnyttä ballaadia. [466]

Kaukana Kreikassa lauletaan nuoresta morsiamesta, joka ei tunnusta pelkäävänsä kuolemaa, vaan heti saa tuntea sen vallan. Sulhanen saapuessaan loistavan saattojoukon kera viettämään häitänsä näkee miehen kaivavan hautaa ja kysyttyään saa tietää, että sitä kaivetaan hänen morsiamelleen. "Tee syvä ja leveä, kaiva kahta varten!" hän huudahtaa ja lävistää rintansa tikarilla. Haudalle kasvaa piilipuu ja sypressi, jotka kääntyvät toistensa puoleen ja ikäänkuin suutelevat toisiaan, kun kovasti tuulee. Välistä kerrotaan sulhasen tavanneen kuolleenkin ja nostaessaan hunnun kasvoilta nähneen, että se on hänen morsiamensa.

Toisaalla taas Espanjan Katalooniassa mainitaan nuoren miehen kuolleen hautajaiskellojen soivan ja hänelle kysyttyä vastatun hänen morsiamelleen soitettavan. Siinäkin hän saa nähdä kuolleen kasvot, vieläpä puhutella morsiantaan, joka neuvoo teettämään kirstun kyllin leveän kahta varten. Samoin tikarilla hän surmaa itsensä.

Englannissa ja Skotlannissa tunnetaan kaksikin tämän ballaadin muodostusta. Toisessa sulhaselta, jonka täytyy lähteä pariaksi vuodeksi Skotlantiin, jää morsian Lontoosen. Vaan tuskin puolen vuoden kuluttua hänelle tulee niin ikävä, että tallirengillään heti valjastuttaa valkean hevosensa. Lontoossa hän ensin kuulee kellonsoiton ja sitten saa nähdä kuolleen. Seuraavana päivänä hän itsekin sortuu suruun. Molemmat haudataan erikseen kirkkoon. Vaan morsiamen haudalta kasvaa ruusu ja sulhasen orjantappura, jotka kohoten yli kirkon yhtyvät toisiinsa. Sen johdosta saavat he yhteisen haudan. — Toisessa muodostuksessa nainut mies saa sanan kotoa. "Onko joku linnoistani sortunut tai torneistani valloitettu, vai onko kaunis vaimoni saanut tyttären tai pojan?" Asian kuultuaan hän satuloittaa kolme hevosta, jotka kaikki kiireisestä ajosta tielle kaatuvat. Sitten kohtaa ruumisarkunkantajat ja avatessaan kääreliinan näkee oman vaimonsa. Itsekin kuolee seuraavana päivänä. Haudoilta kasvaa koivu ja orjantappura, joiden latvat menevät erilleen, vaan juuret yhtyvät.

Myös Saksassa löytyy eri toisintomuotoja, joista aluksi seuraava esitettäköön. [467] Ritari lohduttelee alhaisempisäätyistä lemmittyänsä, luvaten maksaa hänen kunniansa. Paitsi suurta rahasummaa, tarjoaa hänelle tallirenkinsä avioksi. Mutta tyttö ei välitä mistään muusta, kuin ritarista itsestään, ja kun ei häntä saa, niin lähtee Augsburgiin äitinsä luo, jolle ilmoittaa asian. Tämä tarjoaa hänelle viiniä ja paistettua kalaa, mutta hän ei huoli muusta kuin leposijasta. Keskiyön aikaan ritari näkee unessa, että hänen lemmittynsä on lapsivuoteeseen kuollut. Kiireesti hän tallirengillään satuloittaa kaksi hevosta. Nummen yli ratsastaessaan kuulee kellojen soivan ja saa pahan aavistuksen. Augsburgin kaupungin portilla tapaa paarinkantajat. Kohotettuaan kääreliinaa ja kuolleen tunnettuaan, vetää miekkansa ja työntää sen rintaansa. Hänet pannaan samaan kirstuun. Haudalle kasvaa kaksi liljaa. Tämä laulu on ollut yleisesti tunnettu yli koko Saksan Reinin varsilta Böömin rinteille. Muutamassa Magdeburgilaisessa kappaleessa kreivi kohtaa tiellä vielä haudankaivajat, joilta tiedustelee. [468]

Vanha mainittu laulun muoto ei mitenkään ole. Alkuosassa on riimi kovin puutteellinen ja refrängin

korvaa pelkkä rallatus (esim. *wiederrum-dum-dum, viderallara*). Myös näkyy siinä selvästi toisen laulun vaikutus.[469] Vanhin saksalainen kirjaanpano on vuodelta 1777.

Tanskaksi mukailtuna löytyi tämä laulu kuitenkin jo 1657 tienoilla[470], johon aikaan se myös nähtävästi levisi Ruotsiin. Ruotsalaisista kappaleista täydellisimmät on saatu Skånesta sekä Länsi-Suomen saaristosta.[471] Viimeksimainitusta, missä ainoasti loppukärki (Skånessa: lehmuksen lehtien yhdistyminen) puuttuu, on saksalaiseen alkutekstiin verraten useita lisäpiirteitä huomattavissa. Nuori mies ottaa tallista valkean hevosen, jolle panee *kultaisen satulan ja hopeaiset silat*. Kamarissa hän pukee yllensä paraimmat vaatteet. Seitsemän peninkulmaa hän ajaa yhtenä yönä, sillä aikaa kuin muut makeinta untansa nukkuvat. Viheliäisessä metsässä hän kuulee lintusten laulavan neitosesta, joka jo on kuollut. Kellonsoittajat ja haudankaivajat, jotka hän tiellä tapaa, vastaavat hänen kysymyksiensä. Paarinkantajat pysähdyttäessään hän hyväilee morsiamensa valkeita poskia, jotka "ennen olivat ruusunpunaiset."

Nämät lisäpiirteet tavataan kaikki myös suomalaisessa laulussa, joka siten selvästi osoittautuu juuri Suomen Ruotsalaisilta opituksi. Siinä on vielä moniaita uudennuoksia,[472] jotka siirtävät sen iän yhä myöhäisemmäksi. Nuori mies ei saa ilmestystä unessa, vaan saa kirjeen kultansa sairaudesta. Ei hän myöskään lopeta itseään miekalla, vaan itkemällä seitsemän vuorokautta. Ja viimeksi vielä laulu antaa sen lohdutuksen, että vierekkäin haudatut heräävät kerran taivaassa. Onnistuneena muutoksena voi pitää koko tuon mauttoman alkuosan tyypistämisen yhteen ainoaan värssiin:

Illalla istuttiin istumella,
Murehest' ei mitänä tietty.

Suoraan Saksalaisilta on sama laulu Virolaisillekin levinnyt. Alkuosa on siellä tehty, jos mahdollista, vielä tympeämmäksi.[473] Lopussa herra usein lahjoittaa tallirengilleen moisionsa ja tavaransa pyynnöllä, että lopettaisi hänen henkensä. Kun tämä ei sitä tohdi tehdä, hän teräaseella tai tavallisemmin vielä ampumalla surmaa itsensä.[474] Huomattavin piirre on kuitenkin tallirengin säännöllisesti esiintyvä nimi Hans eli Ants, joka luultavasti on löytynyt saksalaisessa alkulähteessä, koska sen eräs ruotsalainenkin toisinto on säilyttänyt muodossa: Anders.[475]

3. Anteruksen runo.

Taneli Juslenius maisteriväitöksessään Ahoa vetus et nova v. 1700 kehuu Turkuu ikivanhaksi kaupungiksi ja mainitsee muun muassa todisteeksi, että siinä myös alusta alkaen on ollut koulu, erään vanhan runon.

Anderus Pyhäjoelta,
Pyhäjoen poica pyhä,
tuli Coulusta cotia.
Äiti kysyy: "mitäs poican cotia tulit?
ongou Coulu cohdallansa,
Turcu Uusi toimesansa?"

Poika vastaa tulleen kotiin aikeessa noutaa vaimo Kokemäeltä. Äiti ensin epää, peläten hänen saavan sieltä rukkaset, niinkuin jo ennen muutamat Ruotsin ritarit sekä Pohjanmaan pohatat. Vaan pojan vakuuttaessa tytön olevan hänelle suosiollisen, äiti lopuksi suostuu. Nyt hän varustetaan hevosilla, palvelijoilla sekä aseilla, muun muassa seitsemällä kilvellä.

Yljän Kilpi Cullan kijlsi, caicki muut hopian hohdit.

Näin nuori herra menee matkaan ja otetaan hyvin vastaan. Mutta tuskin on läksijäiset pidetty, niin morsian kuolee, jättäen kotiin palautuvalle Anterukselle myötäjäisten asemesta suuren surun.

Kauan aikaa luultiin tämän runon ijäksi päiväksi vaipuneen unohduksiin. Kuitenkin se jo keskipalkoilla viime vuosisataa oli Inkerinmaalla useamman kerran muistiinpantu, vaikka se vasta 1880 luvulla tuli keksityksi käsikirjoituskokoelmia tutkittaessa.[476] Sittemmin on Varsinais-Inkeristä saatu vielä monta kirjaanpanoa. Huomattava on, että runo Anteruksesta aivan samoin kuin Turun tienoilla todistettavasti sepitetty Annikaisen virsi on itäisemmässä osassa Varsinais-Inkeriä runsaimmin ja paraiten säilynyt. Erittäin Anteruksen runoon nähden, josta Länsi-Inkerissä on vaan muihin runoihin sekaantuneita katkelmia ja pohjoisempina Inkerissä sekä Suomen puolella aivan yksinäisiä säkeitä tavattavana, on enemmän kuin merkillistä, että sen viimeisenä säilytyspaikkana ovat Pietarin hälyisäin huvilakaupunkien Peterhoffin (Kuusojan) ja Oranienbaumin (Kaarastan) viereiset takamaat. Ei pääkaupungista leviävän jättiläisliikkeen kohina eikä rantaa vastapäätä olevan Kronstadtin linnan meluisa läheisyys ole voineet vaientaa suomalaista runolaulua, joka siellä vielä tänä päivänä kajahtelee

heleämpänä kuin Suomen ja Venäjän Karjalan syrjäisillä salomailla.

Tosin emme Hevaan puolellakaan tapaa Anteruksen runosta aivan eheätä ja sekoittumatonta kappaletta. Mutta vertaamalla keskenänsä lukuisia kirjaanpanoja, jotka toisiansa täydentävät, sekä eroittamalla vieraat ainekset voimme saada jotenkin täydellisen käsityksen runosta, siinä muodossa kuin se Länsi-Suomesta Karjalan kannaksen kautta Inkerinmaalle, arvatenkin 1600 luvulla, levisi.

Runon alkuosasta painettakoon rinnan kaksi kappaletta, joissa toisessa Anteruksen koulusta kotiin tulo ja toisessa hänen komea varustautumisensa on johdantona.[477]

Antero Ylimö[478] poika,
Ylen mies on ylen hyväinen,
Ylempäisen miehen poika.
Oli koulussa kovassa,
Tuli koulusta kotihin,
Istui raisusti rahille.

Kysytteli, kannoitteli:
"Hoi mun ehtoisa emoni!
Nyt sain rahoja paljon.
Vai ostan pyhäisen pyssyn?"

Kielsit isot, kielsit emot,
Kielsit vellot keskimmäiset.
Kielsit nuoremmat sisaret:

"Pyssy pillaista tekevi,
Sata miestä saattelevi,
Tuhat miestä turmajavi."

Ylen mies ylen hyväinen,
Otti mielen mielehensä:
"Vai menen Konnulta kosihin,
Kalonniemen neittä nuorta?
Kalonniemen neito nuori,
Aivan nuori ja verevä."

Kielsit isot, emot j.n.e.
"Älä mene, et sinä saa!
Vasta eilen kosjot käivät,
Toiset kosjot tänä päänä.
Käivät kuptsat Kuusojalta,
Uuenlinnan isvossikat,
Pienet herrat Petteristä.
Ei se mennyt noillekana,
Ei tule sinullekana."

Toki meni, ei totellut
Ajoin vasten, ei varannut,
Ajoin vasten vastuksia,
Kohti miehiä kovia.

Sai hän neien saaneheksi,
Morsiamen tuoneheksi.

Anterus Ylisen poika,
Ylempäisen miehen poika,
Kuutta ratsua rakensi,
Alla kuen kosjomiehen,
Seitsemättä itsellehen,
Kaheksatta neiollehen.
Sen hän kultahan kuvasi,
Hopeahan huoletteli,
Mihin itse istueli;
Sille hän vaskea valavi,
Mihin kaikki vellon kansa.

Antero Ylisen poika,
Ylempäisen miehen poika,
Meni Korkasta kosihin,
Kavalasta katsomahan;
Meni Konnuilta kosihin,
Kalonniemen neittä nuorta.

Kielsit isot, kielsit emot,
Kielsit veljet keskimmäiset,
Kielsit nuoremmat sisaret:
"Älä mene poikueni!
Älä mene, et sinä saa!"
Toki meni ei totellut,
Ajoi vasten, ei varannut,
Ajoi vasten vaaruuksia(!),
Kohti miehiä kovia.
Antero Ylisen poika,
Ylempäisen miehen poika,
Rahoi neion, tinki neion,
Nosti neion ratsahalle,
Hypytti hyvän selälle,
Toi neion isän kotihin.

Runon loppuosasta riittää näytteeksi edellinen toisinto, kuitenkin täydennettynä paikoittain jälkimmäisen säkeillä, jotka on pantu hakasien väliin.

Viikon villoilla makoitti,
Toisen viikon höyhenillä,
Kolmannen kukon sulilla.
Alkoi neitonen läsiä,
Kujerrella kultatukka,
Vaerrella valkopäinen.
Ylen mies ylen hyväinen
Alkoi neiolta kysyä,
Kassapäältä kannoitella:
"Oliko raskas kultaratsu,
Vai raskas hopearatsu,
Meielähän[479] tuotaessa?
Vai oli paulasi kovassa,
Vai oli vyösi kiinteässä,
Meielähän tuotaessa?"
Neito vasten vastaeli,
Vasten vastahan saneli:
"Ei ollut raskas kultaratsu,
Eikä raskas hopearatsu,
Ei ollut paulani kovassa
Eikä vyöni kiinteässä;
Olit vaivat vatsassani,
Syämässäni kipeät."
Otti villat viimeisetkin,
Aivinatkin ainoaiset,
Meni noijille Venahan,
Ala linnan arpojille.
Noiat katsoit nuolihinsa,
Arpojat kuraksihinsa,
Noiat sanoit nousevansa,
Arpojat ylenevänsä.
Ylen mies ylen hyväinen
Otti tuon totellaksensa,
Pian tieltä pyörähtihe.
Tuli matkoa vähäsen,
Teki tietä pikkaraisen;
[Kirkko vastahan tulevi].
Alkoi soia kirkon kellot,[480]
[Parkua papin pasunat].
Seisottihe tien selälle,
Kuuntelihe, kääntelihe:
"Mitä soivat kirkon kellot,
[Parkuvat papin pasunat?]"
Kirkon katsoja kavala,
Kirkon vahti liian viisas,
Sanoin laati, suin läkäsi:]

"Sitä soivat kirkon kellot,
[Parkuvat papin pasunat];
Ket viimein vihillä käivät,
Niitä kaksin kalmatahan,
Yhennähan hauatahan."

Ylen mies ylen hyväinen
Pian tieltä pyörähtihe,
Meni matkoa vähäsen,
Teki tietä pikkaraisen.
Kalmat vastahan tulevat.
Hän luokse luottelihe,
Likemmä lähentelihe,
Kysytteli, kannoitteli:
"Hauankaivajat kavalat![481]
Kelle hauta kaivetahan?
Kuka meistä koissa kuoli,
Vai kuoli korottajani,
Vai katosi kantajani?"

Hauankaivajat kavalat[482]
Tuon vastasit, noin sanoivat:
"Eipä kuollut sun isosi,
Kaonnut korottajasi,
Kuoli kulta kumppalisi,
Vaipui vaippasi alainen."[483]

Ylen mies ylen hyväinen
[Puri huulta, väänsi päätä],
Meni matkoa vähäsen,
Pellolle kylän perähän.
Kuuli koissa kolkettavan,
Naapurissa nalkettavan:
"Mitä koissa kolketahan,
Veräjillä veistetähän?"

Kysytteli kannoitteli:
"Mitä veistät velvyeni,
Sepitset[484] sula setäni?
Vai veistät sotivenoa,
Sotilaivoa rakennat,
Sotipaatta paukuttelet?"

Vellot vasten vastasivat,
Vasten vastahan sanoivat:
"En veistä sotivenettä,
Sotilaivaa en rakenna,
Sotipaatt' en paukuttele;
Veistän kahta kalmopuuta.
Kahta kuollehen kotia,
Kaonnehen[485] kartanoa.
Teiät kaksin kalmatahan,
Yhennähan hauatahan."

Ylen mies ylen hyväinen
Iski kahta kämmentähän,
Kuin on [kahta kalman usta];
Viskas viittä sormeansa,
[Kuin viittä Viron vipua.
Tuli tuimana tupahan,
Neito kolkassa läsivi,
Kujertavi kutritukka.
Veti veitsen reieltänsä,
Tempasi tupesta tuiman,
Pahan parkkinahkasesta.

Iski kerran neitoansa,
Toisen kerran itseänsä.
Niitä kaksin kalmattihin,
Yhellähän hauattihin].

jyrki[486] sekä kertosaikaisessa *ylimmäisen poika ja ylen mies, ylen hyväinen* osoittavat selvästi, että on kysymys keskiaikaisesta ylimyksestä eli ritarista, kuten Jusleniusenkin säilyttämästä katkelmasta käy selville.

Kotiintulo koulusta tavataan vielä eräässä Hevaan kappaleessa vähän laveamminkin kuvattuna.[487]

Oli koulussa kovassa,
Siis vitsaista vihaista,
Katikaista kaiskeaista.
Tuli koulusta kotihin,
Sitoi kokkahan heposen,
Pani paatin patsahasen,
Kultaharjan kuuritsahan,
Kultakukkia etehen.
Itse tuulena tupahan,
Savuna salin sisähän,
Viskas kirjat kiukahalle,
Passit parvelle lähetti,
Kannelle kypäräspään.
Kintahat kypärän päälle.

Vaan siihen on aivan selvästi vaikuttanut toinen "Koulusta paenneen pojan" runo (Kanteletar 3:s painos III. n:o 132), joka on kaikkialla Inkerissä tunnettu, esim.[488]

Läksin skouluhun kotonta,
Oppihin omilta mailta,
Kova oli koulu käyäkseni,
Raskas raamattu lukea.
Viskasin kirjat kiukahalle,
Raamatut rahin nenähän,
Kissat kirjasta lukivat,
Kasit katsoit raamatusta.
Läksin kotihin kulkemahan,
Veräjille vieremähän. —

Tästä runosta on myös päänäytteessä johtunut: "oli koulussa kovassa", niin että varsinaisesti Anteruksen runoon kuuluvaksi jää yksistään säe: "tuli koulusta kotihin."

Rahille raisusti istahtaminen sekä kypärän ja kintaitten heittäminen ovat lainatut "Kunnottoman miniän" eli tyttärensä tappajan emon runosta (Kant. 3:s pain. III. n:o 98), jossa poika kotiin tultuansa pahoilla mielin äidille ilmoittaa, ettei saa ketään vaimokseen monien sisariensa tähden.

Anteron keskustelu äitinsä kanssa kosinnastaan on niinikään useamman runon säkeistä kokoonpantu. Hänen kysymyksensä ja sukulaisten yhteiset vastaukset on saatu "Lauri Lappalaisen" runosta (vrt. Kant. 3:s p. III. n:o 69), joka on yleinen Karjalan Kannaksella ja Keski-Inkerissä on tavattu seuraavassa muodossa:[489]

Sousin jousin miehen verran,
Sain rahutta ennen muita.
Kuhunpa panen rahani,
Kuhun kultani kuvoan?
Vai ostan pyhäisen pyssyn?
Kielsit isot, kielsit emot,
Kielsit vellot keskimmäiset,
Kielsit nuoremmat sisaret:
"Älä osta velvyeni!
Pyssy pilloja tekevi,
Sata miestä saattelevi,
Tuhat miestä turmajavi."
Sousin, jousin j.n.e.
Vai ostan pyhäisen miekan?[490]
(Yhtäläinen vastaus).
Sousin, jousin j.n.e.
Vai ostan pyhäisen vaimon?
Käskit isot, käskit emot,
Käskit vellot j.n.e.
Osta osta velvyeni!

Vaimo poikia tekevi,
Laivan lapsia latovi,
Ruotsin suurehen sotahan,
Turkin tuiman tappelohon.

Kosinta Konnusta ja Kelloniemestä kuuluu Naisensa tappajan runoon (kts. I. s. 168-9). Myös rukkasten saaneiden kosijain luettelo on ilmeisesti muodostunut muiden inkerinmaalaisten runojen vaikutuksesta.

Vaikkei siis Anteruksen runoon alkuperäisesti kuuluvia säkeitä jää tähänkään kohtaan aivan monta, on sen sisällys kuitenkin hyvin selvä: Anteruksen kosiin pyrkiminen — äidin epääminen sen johdosta, että siellä monet muut ovat turhaan käyneet — Anteruksen lähtö kaikista varoituksista huolimatta.

Anteruksen lähtövarustukset: 6-7, harvoin 8:n ratsun rakentaminen vaskeen, hopeaan ja kultaan, vastaavat täydellisesti Jusleniuksen säilyttämää kuvausta 6-7 hopea- ja kultakilvestä. Kuitenkin on tämäkin kohta enimmiten turmeltunut; jo menomatalla on Anterolla ikäänkuin mukanaan noudettava nuorikkonsa ynnä tämän kaasot, esim.[491]

Kuusi ratsua rakensi
Ala kuen kosjosmiehen,
Seitsemättä itsellehen.
Sen hän vaskehen valeli,
Mihin nosti nuohinaiset;
Sen hän tiippasi tinahan,
Minne muutti muut väkensä;
Sen hän kultahan kuvasi,
Mihin nosti nuorikkehen;
Sen hän huohteli hopein,
Mihin itse istueli.

Toisinaan monistetaan ratsujen luku sata-, jopa tuhatmääräiseksi:[492]

Satuloi sata hevosta,
Satoihin satulavöihin,
Tuhat jouhta jouvutteli,
Tuhansihin palkimihin.

Nämät säkeet ovat luultavasti kuuluvia runoon "Sodasta Narvan tienoilla" (Kant. 3:s p. III. n:o 56; vrt. tutk. I. s. 204).

Hevaan puolella ei ole löytynyt kappaletta, jossa sekä Anteruksen koulusta kotiin tulo että kosiin varustautuminen yhdessä olisivat säilyneet. Että molemmat piirteet runoon oleellisesti kuuluvat, todistaa, paitsi Jusleniuksen näytettä, myös muuan läntisimmässä Inkerissä, Narvusissa tavattu toisinto Anteruksen runon alkupuolta.[493]

Iivana pojut Kalervo,
Käpykenkä, nahkapaula,
Kävi koulussa kovassa,
Raskahassa raamatussa.
Tuli koulusta kotihin,
Viskasi kirjat kiukahalle,
Paperit pakon nenälle.
"Kova on koulu käyäkseni,
Raskas raamattu lukea;
Kissat kirjoja lukevat,
Kasit rapsivat raamattua."
Alkoi kysyä emolta:
"Oi emyt vanha emoni,
Vanha mamma vaalijani!
Näitkö neitoa kasvavana.
Tukkapäätä tuultavana?"
Emyt vaite vastaeli:
"Poikaseni ainoani!
Näin mä neion j.n.e.
Vaan ei sitä sulle panna;
Ei pantu paremmillekaan.
Kävi Ruotsista rovasti,

Kävi piispa pappilasta,
Kävi herrat näiltä mailta;
Ei tuo pantu niillekänä,
Eikä panna sullekana."

Kysyttyään, onko sinne mainen vai merinen matka, Iivana:

Kuusi miekkaa kukitti
Kuen vyöllä kosjolaisen.

Sitten hän lähtee laivoilla. Jatko siirtyy toiseen runoon, jolla on vastineensa Kantelettaren runossa "Riion poika" (III. n:o 15). Toisessa Narvusin kappaleessa esiintyy 6-7 laivan ehittäjänä:

Alermo Ylennän yrkkä,
Kaiken vallan maan hyvä.

Kolmannessa on vielä ratsujen varustaminen säilynyt.[494]

Kuutta laivaa kukitti
Alle kuen kosjolaisen,
Seitsemättä itsellehen.
Kuutta pyssyä puhisti —
Rauatti hevosta kuusi —
Seitsemättä itsellehen.

Näin pitkälle on siis inkeriläinen Anteruksen runo juoneltaan Jusleniusen tunteman länsisuomalaisen runon kera täydesti yhtäpitävä. Vaan enempää johtoa tästä jälkimmäisestä ei ole. Se on nähtävästi ollut vaillinainen ja siinä kohden erehdyttävä, että neito muka olisi jo omassa kodissaan kuollut.

Keski-inkeriläisen runon jatko, jossa Antero säännöllisesti saa neidon tuoneeksi, ennen kuin tämä sairastuu, on ilmeisesti oikealla tolalla. Kysymys neidolta: "oliko raskas kultaratsu?" j.n.e. ja hänen vastauksensa, että: "sydämess' oli kipeät" on epäilemättä oleellisesti runoon kuuluva; samoin Anteron palatessa neidolle apua hakemasta kellonsoiton kuuleminen ja haudankaivajain kohtaaminen.

Sitä vastoin ovat Inkerin puolella lisään tulleita piirteitä: meno noidille Venahan (kyliä Soikkolan puolella), tavallisemmin vielä Virohon, ja alle linnan s.o. Narvan[495] arpojille sekä viimeisten villain, ja ainokaisten aivinojen ottaminen mukaan niille palkaksi; samoin keskustelu ruumisarkkua veistävän veljen kanssa. Ne ovat kaikki lainatut Marjoja syötyään sairastuneen äidin runosta, jolle tytär lähtee apua hakemaan, esim.[496]

Minäpä noijille Virohon,
Alle linnan arpulille.
Eivät nouse nuoret noiät,
Vanhat arpojat asetu,
Akan vanhan vaalijaksi.
Annoin niitä, annoin näitä,
Ainoani aivinani,
Ja viljani viimeiseni,
Annoin kultaa piolla,
Hopeata kahmalolla.
Nousi yksi nuori noita,
Vanha arpuli asettui,
Akan vanhan vaalijaksi.
Minä kiireeltä kotihin.
Kuulin koissa kolkatahan,
Veräjällä veistetähän,
Saranoilla salvetahan.
"Mitä veistät velvyeni,
Sepitset sula setäni?
Vai veistät sotavenoa,
Sotalaivoa rakennat,
Sotiairoja asetat?"
Vello vaite vastaeli:
"En veistä sotavenoa j.n.e.
Veistän kuollehen kotia,
Maahan mennehen majaa."
Minä tuiskahin tupahan,

Ahavana porstuahan;
Emo on pesty penkin päällä,
Laaitettu laavitsalla.[497]

Myös keski-inkeriläisen muodostuksen loppuponsi on ilmeisesti jonkun muun runon vaikutuksesta vääntynyt. Kuolemaisillaan olevan neidon pistäminen kuolijaaksi — ikäänkuin varmuuden vuoksi — ennen itsemurhaa, on Anteruksen runon juoneen nähden peräti sopimaton. Paraiten tämä loppu soveltuisi Kullervon (Inkerin puolella: Turon) sisaren runoon,[498] josta ainakin epätoivoinen käten yhteen lyöminen on Anteruksen runoon lainattu.

Kantelettareen on Anteruksen runo liitetty vasta sen kolmannessa, lisätyssä ja uudesti muodostetussa painoksessa (III. n:o 36; myös 4:nnessä n:o 62). Aivan oikein on Lönnrot loppuponnen muuntanut siten, että Antero iskee veitsen ainoasti omaan sydänalaansa.[499] Sen jälkeen on hän vielä liittänyt kuvauksen, miten kahden puolen puroa haudattujen kummuille kasvaa kaksi nuorta koivua, joiden sekä juuret että latvat yhtyvät. Tätä Anteruksen runon useimpiin ulkomaalaisiin vastineihin kuuluvaa piirrettä ei vaan ole missään runon suomalaisessa kirjaanpanossa tavattu. Lönnrot on sen saanutkin toisesta Ogoin ja Hovatitsan runosta, jota Suomen Karjassa lauletaan.[500] Aivan löytymätön ei kuitenkaan Anteruksen runo ole ensimmäisessäkään Kantelettaren painoksessa. Siitä nähdään alkusäkeet runossa "Anterun surma" (III. n:o 14; vrt. myös n:o 17), joka kolmannessa painoksessa esiintyy oikeammalla nimellä "Katri ja Hannus" (III. n:o 37). Toisinnon, johon Hannuksen vaihdos Anterukseen perustuu, oli Lönnrot löytänyt Enosta. Vähäistä myöhemmin tapasi Ahlqvist viereisestä Ilamantsin pitäjältä samanlaisen kappaleen Hannuksen surma-runoa, jossa myös jälki Anteruksen tuloa koulusta, vaikka väännetyssä muodossa, on säilynyt:[501]

Anterus ylinen yrkä,
Ylimmäisen miehen poika,
Oli Oulusta tuleva,
Matkotieltä matkustava.

Ilamantsissa on vielä Anteruksen nimi liittynyt Vipuseen, ensin kertosanana säeparissa:[502]

Viikon on Vipunen kuollut,
Kauan Antero kaonnut,

ja siitä samassa säkeessä etunimenä, jota Vipunen ikäänkuin sukunimenä seuraa.

Samoin kuin Inkerin virren, muodostavat siis Anteruksenkin runon jäljet kolmion: Länsi-Suomi—Keski-Inkeri—Ilamantsi. Ja koska yhtä vähän kuin edellisen suhteen on syytä olettaa runon kulkua Inkerin ja Ilamantsin välillä, täytyy jälkimmäisenkin leviäminen ajatella aikoinaan tapahtuneeksi siten, että se Länsi-Suomesta on erikseen suuntautunut Karjalan kannaksen kautta Inkeriin ja erikseen taas Ilamantsiin suoristautunut.

Että Anteruksen runo käsittelee samaa ainetta kuin laulu Morsiamen kuolosta ja on toisinto samaa yleiseurooppalaista balladia, siitä tuskin lienee epäilystä. Ihan ilmeistä on myös, että runo on laulua melkoista aikaisempi. Inkeriin se on levinnyt tietenkin samaan aikaan kuin muutkin länsi-suomalaiset runot eli 1600 luvulla. Kullankiiltävien ja hopeanhohtavien kilpien mainitseminen Jusleniuksen kappaleessa johtaa ajatuksen taaksepäin aikaan ennen ampuma-aseiden käytäntöön tuleamista eli ainakin 1400 luvulle. Mahdollisesti nimitys Uusi Turku, jos se on tarkoitettu vastakohtana vanhemmalle Koroisten Turulle, siirtää runon 1300 luvulle, jolloin nykyinen kaupungin asema oli todella vielä "uusi."

Kaikissa tapauksissa on Anteruksen runo keskiajan loppupuolelta, jolloin skandinaavilainen ritarirunous kukoisti. Siitä onkin etsittävä suomalaisen muodostuksen esikuva. Ruotsalaisilla löytyy esillä olevaa balladia myös vanhempi muoto, joka ilman mainittua mautonta johdantoa alkaa suorastaan sulhasen unella morsiamensa kuolemasta ja jossa refrängi, keskiaikaisen tanssilaulun tunnusmerkki, on vielä säilynyt. Laulussa Niilo herttuasta (Hertig Nils) esitetään,[503] mitenkä hän herää lintusen lauluun, joka ilmoittautuu morsiamen sanantuojuksi. Heti hän satuloi hevosensa ja lähtee kiireesti ajamaan. Tiellä kuulee kirkon kellojen soivan ja saa vastaantulijoilta tietää morsiamensa kuolleen. Sitten nähtyään haudankaivajat, vetää sormistaan viisi sormusta ja jakelee ne, käskien kaivaa haudan niin leveäksi, että sinne kaksi mahtuu. Liki kylää kohtaa vielä paarinkantajat, jotka pysäyttää, kiinnittääkseen kuolleen poveen kultakoristeen morsiuslahjaksi. Viimein asettaa miekan ponnen kiveä vasten ja kärjen vasten omaa rintaansa. Haudalle kasvaa lehmus, jonka lehvät syleilevät toisiaan yli kirkon harjan.

Tässä niinkuin myös muutamissa tanskalaisissa ja norjalaisissa refrängilauluissa[504] on kuitenkin suomalaisesta runosta eriävää se, että mies on poissa naisen luota tämän sairastuessa. Mutta Saksassa löytyy vielä toinen muodostus, jossa aviomies lähtee vaimolleen apua hakemaan ja palatessaan saa tiedon hänen kuolemastaan. Siitä löytyy katkelma jo 1500 luvulta, vaan täydellisenä se on vasta 1800

Herralla oli tyttönen,
Annikki oli nimi sen.
Hänet herralle piti naittaa,
Rajakreivin rouvaksi laittaa.
"Älä, äiti, anna miehellen,
Vast' yhdentoist' oon vuotinen,
En elä kauemmin vuotta,
Olen lapsi ja kuolen suotta."

Kun vuosi kului umpehen,
Nuor' rouva vaipui vuoteesen
Ja pyysi, jos herra joutais,
Ett' äidin apuhun noutais.

Kun linnaan herra ennätti,
Vastaansa astui anoppi.
"Terve tultua, rakas poikan!"
Miten tyttäreni mun voikaan?"
— "Hän hyvin voi ja huonosti,
Ois pojan tulo toivoni,
Vaan pelkään, hätä hällä ollut,
Kun tulemme, ett' on kuollut."

Takaisin herra ratsasti,
Keralla ajoi anoppi,
Niin kuuli kellojen soivan,
Ja paimenen ilakoivan.

"Rakas paimen virka joutuisaan,
Mitä luostarissa soitetaan,
Joko iltakelloset raikuu,
Vai kuollehelleko kaikuu?"
— "Ei ole illan aikakaan,
Vaan kuollehelle soitetaan,
Rajakreivin on nuori immyt
Kera lapsen manalle mennyt."

Kun ratsasti hän portillen,
Pihalta näki huoneesen,
Jossa kolme tuohusta paloi
Ja teiniä kolme lauloi.

Kun astui sisään ovesta.
Vaimonsa näki paareilla,
Ja kuolleita oli kaksi,
Käsivarrella lepäs lapsi.

Hän punaisille huulillen
Suudelma painoi viimeisen,
Niin miekan välkkyvän veti,
Sydämeensä syöksi sen heti.[506]

Ja äiti yksin jäätyään
Kivelle istui itkemään,
Kovalla kivellä itki,
Ja sydän pakahtui ratki.

Laulu loppuu kuvaukseen nuoren rouvan haudalle kasvaneesta kolmesta liljasta. Kolmannessa on kirjoitus: "me olemme kaikki Jumalan luona, jotka toisiamme rakastamme". Sen johdosta kaivetaan rajakreivi hirsipuun alta, jonne hänet itsemurhaajana on haudattu, ja lasketaan vaimonsa viereen kirkon alle.

Tätä muodostusta ei ole tavattu Ruotsissa, mutta että siellä on aikoinaan sentapainen laulu löytynyt, todistaa suomalainen runo. Sillä muutamilla sen lisäpiirteillä, jotka täytyy pitää runoon varsinaisesti kuuluvina, on vastineensa parissa ruotsalaisessa ballaadissa.[507] Toisessa herra Olavi tulee koulusta kotia. Äiti ottaa hänet itkien vastaan. "Suretko sitä, että olen neitosen kihlannut?" Äiti ilmoittaa unessa nähneensä, että tuli poltti Olavin ja hänen morsiamensa; joka myös todellisuudessa tapahtuu. Toisessa laulussa herra Peder kysyy nuorikoltansa, joka tiellä vietäessä väsähtää: "oliko satula kovin ahdas vai tuntuiko matka liian pitkältä?"

Laulu Morsiamen kuolosta ja Anteruksen runo osoittavat selvästi, kuinka erilainen kansan runollinen

kyky eri aikoina voi olla. Edellinen on sisällyksen puolesta askel askelelta ja muotonsa puolesta tahti tahdilta esikuvaansa uskollisesti noudattava jäljennös. Jälkimmäinen ei ole ainoasti runomitan suhteen itsenäinen, vaan myös kokoonpanoltaan ja esitystavaltaan omintakeinen. Helka-virsien sekä Piispa Henrikin ja Elinan surma-runojen rinnalla on Anteruksen runo ollut täysiarvoinen länsisuomen runottaren luoma.

4. Laulu Lunastettavasta neidosta.

Toisen ja erilaisen esimerkin saman balladin ilmestymisestä suomeksi kahdenlaisella runomitalla tarjoo tutkittavaksemme laulu Lunastettavasta neidosta. Tämäkin balladi, joka esittää vastakohtaa sukulaisten armottomuuden ja sulhasen uhrautuvaisuuden välillä, on Euroopassa yleisimmin levinneitä. [508]

Espanjassa ovat neidon ryöstäjät Maurilaisia merirosvoja ja lunnaitten määränä sata kruunua. Italiassa Sicilian saarella taas kuvitellaan sitä vastapäätä olevalta Tunisin rannikolta tulevan korsaarit, jotka vaativat kolme leijonaa, kolme haukkaa ja neljä kultatolppaa. Neito on pian sen jälkeen sattuvain kuolemantapausten johdosta tilaisuudessa vuorostaan osoittamaan tunnettansa. Isälle muistoksi hän pukeutuu punaiseen, äidille keltaiseen, veljelle viherjaiseen, sisarelle valkeaan ja vasta miehellensä muistoksi mustaan pukuun. Englannissa on tapahtuman paikka kuivalla maalla ja laivan sijasta "pysäytettävä" tuomari. Siinäkin kysytään kaikilta samat lahjukset: heidän kultansa ja varansa.

Vaan Saksassa alkavat lunnaat eri henkilöitä myöten vaihdella.[509] Isällä on enimmäkseen ruskea tai musta takki, toisinaan myös korkea talo tai kultainen härkä. Äidillä on ruskea hame, silkkihame tai musta liina, joskus kultaketjut. Veljen tavaroista mainittakoon ruskea hevonen ja kirkas miekka: sisaren omistamista on huomattavin viheriä eli *kunnia-seppelä*. Sulholta viimeksi vaaditaan kultainen sormus, kirkas miekka, talo ja kartano taikka että hän itsensä myö soutu-orjaksi. Neitoa itseään ei kuitenkaan uhkaa orjuus, vaan hukkumisen vaara. Häntä kuljettavain merimiesten kansallisuutta ei saksalaisissa kappaleissa nimitetä.

Viimeksi mainittu piirre tavataan jälleen färöläisessä laulussa, jossa merirosvot ovat Friisiläisiä Alankomaiden rannikolta, mikä viitanee laulun tanskalaiseen kotiperään. Samoin on laita islantilaisessakin toisinnossa, jossa Friisiläisten ryöstämä tyttö nimenomaan Tanskalaiseksi sanotaan. Edellisessä mainitaan isällä olevan kaksi linnaa, äidillä kaksi hametta ja sulhasella kaksi laivaa.

Ruotsalaisilla kappaleilla on miltei aina omituinen johdanto, jossa neito lausuu ensimmäisessä persoonassa:

"Mun isäni ja äitini olivat hädässä,
Niin kaupitsivat minut vähästä leivästä,
Pois kauas pakananmaalle sortumahan."

Mutta laulu jatkuu sitten säännöllisesti kolmannella persoonalla: neidon epätoivoisella käsien väännöksellä ja valituksella merimiesten, joskus sotamiehen, veneessä. Vaan merkillisintä on, että omaiset, jotka muka nälänhädässä leipäpalaan olisivat myöneet tyttärensä, kuitenkin sitten omistavat paljon tavaraa: isä kaksi härkää tai enemmän kuin viisi taloa: äiti kulta-arkkuja tai kultaketjuja; veli kultavarsoja, ratsuja tai kultakelloja; sisar kultaisia kruunuja, ketjuja tai arkkuja; sekä sulhasen *kultasormuksia tai kultalaivoja*. Jo siitä päättäen ruotsalainen laulu, joka Suomen puolellekin on levinnyt, tuntuu alkuperäisestään turmeltuneelta.

Tämän päätelmän tekee aivan epäilemättömäksi suomalainen laulu Lunastettavasta neidosta, joka ei ole voinut muuta tietä kuin Ruotsin kautta kulkeutua Länsi-Suomeen, mistä se sitten on levinnyt Itä-Suomeen ja rajan taa. Että tämä on ollut laulun leviämisen suunta eikä päinvastainen, niinkuin professori C.G. Estlander ensimmäisessä ainetta käsittelevässä tutkimuksessa on koettanut osoittaa, [510] käy selvästi näkyviin suomalaisten kappalten vaihteluista.

Lunastettavan neidon laulun toisintoja on yli Suomen ja vielä Inkerissä muistiinpantu lähes puoli sataa, joista seuraavat lueteltakoon.[511]

a. Varsinais-Suomi 1 Marttila (Hildén n:o 63). — 2 Uusikaupunki (Heinonen 4). — 3 Laitila (Sjöros jälk. jään. pap.).

b. Satakunta 4 Kokemäki (Reinholm XI. 288 d). — 5 Pirkkala (Starck 3). — 6 Kiikka (Laurila 1). — 7 Ylöjärvi (Paldani 13). — 8 Virtaa (sam. 72).

c. Uusimaa 9 Pyhäjärvi (Hämeenl. Norm. lys. XIV. 8). — 10 Askola (Tyyskä I. 32). — 11 Anjala (sam. 31). — 12 Kymi (Reinholm XII. 28).

d. Etelä- ja Keski-Häme 13 Loppi (Hels. Alkeisop. XXVIII. 21). — 14 Hollola (Nieminen 1). — 15 Korpilahti (Nurmio 227).

e. Pohjois-Häme 16 Viitasaari (Rudbäck 2).

f. Etelä- ja Keski-Savo 17 Lapvesi (Kemppi 85). — 18 Suomenniemi (Ch. Europaeus 70). — 19 Juva (Gottlund 227). — 20 (Lavonius 154).

h. Etelä-Karjala 21 Uusikirkko (Europaeus, K. 361). — 22. Heinjoki (Reinholm XI. 288 f). — 23 Rautjärvi (Tares 8).

i. Itä-Karjala 24 Suistama (Relander 295). — 25 Korpiselkä (Potschtareff 53). — 26 Sam. (Härkönen 121). — 27 (Polén 169). — 28 (Sirelius 87).

j. Pohjois-Karjala 29 Ilamantsi (Ahlqvist B. 48). — 30 Sam. (Europaeus H. 45). — 31 Sam. (Relander 91).

k. Etelä-Pohjanmaa 32 Dagsmark (Rancken, MMY:n aikak. III. s. 9).

l. Keski-Pohjanmaa 33 Sievi (Reinius 40).

m. Itä-Pohjanmaa 34 Ristijärvi (Krohn 0277). — 35 Hyrynsalmi (Sam. 0297). — 36 Kijanta (Sam. 0472).

q. Aunus 37 Tulemajärvi (Härkönen 64).

s. Pohjois-Inkeri 38 Vuolle (Saxbäck 440). — 39 Sam. (Pajula 582). — 40 Toksova (Sam. 21).

t. Varsinais-Inkeri 41 Keski-Inkeri (Stråhlman 30). — 42 Länsi-Inkeri (Ruotsalainen 308).

Kaikesta ensiksi on huomattava suomalaisen laulun rakenne, jossa selvästi voi erottaa nelisäkeisiä värssyjä. Näissä värssyissä on jo prof. Estlander osoittanut loppusoinnun jälkiä. Etenkin länsimurteen alalla on riimi ilmeinen, esim.

Merikoira, verikoira
Soutaa ja joutaa,
Neitsy istuu kajutissa,
Itkee ja huokaa (32; vrt. 5, 7).

Neiti istui kammiossa,
Istui ja itki,
Näki hän isänsä kävelevän
Meren rantaa pitkin (10; vrt. 9).

— — —

Kädet paatin laidalla,
Polvet meren pohjassa. (7; vrt. 5).
Näki isänsä rannalla
Kävelevän sannalla (5).

Neiti se istuu kammiossa,
Kerii silkkilankaa,
Näki pappansa kävelevän
Pitkin meren rantaa (11; vrt. 14).

— — —

Isän hevoset väsyköön
Parhaan touon aikan',
Äidin lehmät ehtyköön
Parhaan lypsön aikan',
Veikon miekat[512] rikkukoon
Parhaan sodan aikan'.
Siskon kruunut [sulakoon]
Parhaan helyn aikan',
Heilan laivat kestäköön
Parhaan soudun aikan' (11).

Ainoasti länsisuomen alueella on laulussa ilmaistuna merirosvon kansallisuus. Hän on silloin

säännöllisesti *Venäläinen* (1, 4-8, 13), enimmiten *veri*-alkuisella määresanalla (-suu 6, -korva 7, -koira 5, 8, vrt. 32). Vaan yhdessä, varsinaissuomalaisessa kappaleessa (3):

Punapäinen Tanskalainen seilaa ja soutaa.

Että tämäkin toisinto on hyvin alkuperäinen, todistaa siinä yksistään soutamisen ohella säilynyt purjehtiminen ynnä muutamat edempänä mainittavat vanhanaikaiset piirteet. Lunastettavan neidon laulun ruotsalaisissa esikuvissa on luultavasti oletettava kaksi eri muodostusta, joista toisessa tytön ryöstäjänä on ollut Ruotsin-puolinen naapuri Tanskalainen, ennen erittäin pelätty merenkulkijana.

Niissä kirjaanpanoissa, joissa ryöstäjän kansallisuus ilmaistaan, käy myös selville, että neito on merellä veneessä, jota tämä, samoin kuin ruotsalaisissa kappaleissa nimettömät merimiehet, soutaa. Neidon asemakin on niissä usein havainnollisesti kuvattu, esim. (4):

Kädet paatin partahalla,
Jalat paatin pohjassa.[513]

Välistä mainitaan veneessä erityinen kajutti (7, 8, 32), joka säilyy toisinaan edempänäkin (16, 29, 33, 35). Mutta tavallisesti siellä, missä ei ryöstäjää nimenomaan mainita, neito istuu epämääräisessä kammiossa, jonka läheisyydessä tosin omaiset meren rannalla kävelevät.

Paitsi johdantoon nähden edustavat suomalaiset toisinnot vanhempaa ruotsalaista muodostusta myös loppukiroukseen katsoen. Siitä näet tavataan jälki Suomen Ruotsalaisten kappaleissa, joissa sulhanen lopuksi lausuu: "kirottu olkoon isäsi, äitisi, veljesi, sisaresi, koko sukusi!" Että tämä kiros on ennen ollut neidon lausuma ja yhtä seikkaperäinen kuin Suomalaisilla, vahvistaa vielä, niinkuin saamme nähdä, virolainen runo.

Isän tavaroita olemme ruotsalaisissa kappaleissa tavanneet kahta lajia: joko *taloja tai härkiä*. Edellistä muodostusta vastaavat parissa läntisimmän Suomen kirjaanpanossa kartanot (4) eli pellot (1). Jälkimmäisellä on täysi vastineensa yksistään siinä varsinaissuomalaisessa kappaleessa (3), jossa neidon viejänä on Tanskalainen, kaikissa muissa ovat härkien sijalle tulleet *hevose*t. Neidon toivotus, että ne väsyisivät eli kaatuisivat parhaan kynnon aikana, selittää luonnollisesti muutoksen; sillä Suomessa on kyntöhärkiä hyvin rajoitetulla alalla käytetty.

Äidillä on omaisuutena yleisesti *lehmii*, paitsi mainitussa parissa läntisimmän Suomen kirjaanpanossa *hameita*,[514] joka myös osoittaa että laulua Lunastettavasta neidosta on alkuansa ollut kaksi suomennosta eri esikuvain mukaan. Tosin ei kumpaisellakaan äidin omaisuudella ole vastinetta nykyään tavattavissa ruotsalaisissa toisunnoissa, mutta färöläinen ynnä saksalaiset kappaleet tekevät luultavaksi, että hameet ovat ruotsalaisissakin ennen löytyneet, ja lehmien puolesta todistaa myös edempänä esitettävä virolainen runo.

Veljellä on tavallisesti kolme *miekkaa*, muutamia harvoja kappaleita lukuunottamatta, joissa on sekaannus sulhasen tavarain kanssa tapahtunut (10, 11, 29, 40). Saksalaiset toisinnot vahvistavat tästä johtuvaa päätöstä, että ruotsalaisissakin ovat veljellä hevosten rinnalla vaihdelleet miekat.

Runon kulkuun nähden kaikista todistavin piirre on sisaren omaisuus. Saksalaisten kappaleitten *seppele*, sisaren neitsyyden merkki, viittaa siihen, että ruotsalaisista vaihdosmuodoista *kultakruunut* on oleellisin. Keskiajalla oli ainakin aatelin neidoilla tapana pitää päässä metallisia kruunuja, eikä ainoastaan häissään, vaan yleensä kaikissa juhlatiloissa, ja saattoi heillä siitä syystä olla useampia. Varsinais-Suomen, Satakunnan ja Pohjanmaan toisunnoissa on sisarella säännöllisesti kolme kruunua. Yhdessä on nimenomaan mainittuna kruunujen *kultaisuus* (6); että ne ovat metallisia käy selville neidon tavallisimmasta toivotuksesta, että ne *sulakoot!* Tosin enimmiten kuvaillaan kruunujen menetyksen tapahtuvan *häitten* aikana, *vihille* mennessä. Vaan siinä varsinaissuomalaisessa kappaleessa, jossa Tanskalainen ja isän härkä ovat säilyneet, toivotetaan kruunun putoavan parhaana *hypyn* aikana (3), samoin eräessä itäpohjanmaalaisessa (suljetkoon!) tanssin aikana (34). Parissa Satakunnan-puolisessa tämä säe kuuluu:

Kihkeenä kirkon aikana (7) tai:
Paraana helon aikana (8 sel. keskellä kirkkomäkeä).

Suomessa käytettyihin paperisiin morsiuskruunuihin viitannevat pari toisintoa Hämeestä ja Savosta, joissa sulakoon (15, 16, 20) sanan sijalle ilmaantuu hajotkoon (13, 19).

Kruunujen asemesta annetaan jo Uudellamaalla ja Hämeessä sisarelle usein *silkki*t päähineeksi, jonka sitten tavallisesti suodaan *palavan* kirkon (9), häitten (14), pauhinan (10) aikana; mikä verrattain harvinainen vahinko on selvänä jälkenä kruunujen kuvaillusta sulamisesta kuumuudessa. Toisinaan kuitenkin mainitaan silkkien repeäminen (12), joka myös Etelä-Savossa ja Etelä-Karjalassa yhdessä valkenemisen (18) ja kastumisen (23) kanssa sen kohtaloksi ajatellaan (21). Itä-Karjalassa sisaren

päähineet muuttuvat *hameiksi*, joille niinikään toivotetaan ratkeaminen (24, 25) eli halkeaminen (26). Inkerissä viimein silkit (41 palakoon, 38 katketkoon) muuttuvat kokonaisiksi *vaatekirstuiksi*, joiden on palaminen paraalla kesovaatteen ajalla (42).

Merkillisintä kuitenkin on, että sisarelle Itä-Suomessa ja Inkerissä ilmestyy kolme *lammasta* (17, 22, 27, 29, 30; vrt. 38 morsiamella) eli uukkoa (31, 40), jotka kirotaan kuolemaan paraana *villan eli kerintäaikana*. Tämä toisintomuoto tulee edempänä puheeksi.

Sulhasella on, samoin kuin ruotsalaisissa kappaleissa, tavallisesti laivoja, harvemmin sormuksia, (7, 9). Vaan toisinaan on hänellä Satakunnassa ja Uudellamaalla kartanoja (6) eli linnoja (8, 12; vrt. 32 reki!), joille jälkimmäimäisille neito toivottaa:

Korotkoon l. yletköön paraan tarpeen aikana.

Linnat vielä esiintyvät Itä- ja Pohjois-Karjalan kaikissa kappaleissa (25-26, 28-31; myös 24 koti ja 27 laukka = latka, puoti, ovat tähän luettavia). Ainoasti yhdessä kuuluu toivotus: korotkoon (25 kuutta linnaa korkeammaksi), vaan muissa:

Hyötyköön hallavuonna l. sota-aikana.

Että nämät linnat perustuvat kadonneeseen ruotsalaiseen toisintoon, käy selville färöläisestäkin laulusta; siinä tavataan, tosin isällä, vielä ritarilinnat (borgar), jotka Ruotsin puolella talonpoikain suussa ovat ennättäneet vaihtua heidän käsityspiirilleen omaisempiin kartanoihin (gårdar).

On siis epäilemättöä, että suomalainen laulu Lunastettavasta neidosta on mukaeltu ruotsalaisesta; ei kuitenkaan niistä, jotka meille ovat säilyneet, vaan vanhemmista kadonneista muodostuksista. Skandinaavilaisen kansanrunon on puolestaan suomalaista kiittäminen, että sen perusmuoto vielä voidaan saada selville. Käännöksen ja alkuperäisen arvomitat ikäänkuin vaihtuvat, kun suomennos niin monessa kohden on sisällykseltään alkuperäisempi.

Inkerinmaan kautta kiertäen on suomalainen laulu Lunastettavasta neidosta myös Viron rajan yli astunut. Varsinais-Viron koillisimmasta pitäjästä Vaivarasta on saatu kirjaanpano, jonka suomalainen syntyperä on heti silmään pistävä.[515]

Lika istus kammurissa

Ja itko ja oogo,

Ta nägi isa kävelevä

Mööda mere randa.

"Bikkas isa, rakkas isa,

Lunasta mind vangist!"

— "Miska mea sind lunastan,

Kui miul ei ole vara?"

— "Siul on kodu kolme ruuna,

Pane üks neist pandiks."

— "Enneb mina lahkun tütredest

Kui oma kolmest ruunast."

Mutta yleisempi on toinen muodostus, joka on jo enemmän viron kieleen mukautunut. Sitä on muistiinpantu kolmattakymmentä kappaletta eri osista Viron- ja Liivinmaata. Koska se on myös kansankirjasissa ollut painettuna,[516] on se ainakin osaksi kirjallista tietä levinnyt, joten sen kulku kansan suussa käy melkein mahdottomaksi määrätä. Vaihtelumuotojen vähäpätöisyydestä vaan näkyy, että kaikki kappaleet johtuvat samasta suomalaisen laulun käännöksestä. Näytteeksi riittänee ensimmäinen säejakso eräässä Varsinais-Viron kappaleessa:[517]

Lilla istus kamberissa,

Aeg tall igav oota,

Näki pappu reisima

Seal pitkä mere randas.

"Armas pappu, kallis pappu,

Lunasta minu välja!"

— *"Kellega mina lunastan,*

Kui mull' ei ole vara?"

— *"Sull on kodu kolmi ruuna,*

Pane üks neist pandiks,

Pane üks neist pandiks,

Ja lunasta mind välja."

— *"Ennem mina lahkun tüterista,*

*Kui omist kolmist ruunasta.
Tüttar täna, homse eesta,
Ruunad eluks ajaks."*

Lilla ei voine olla muuta kuin väännös virolaiselle tuntematonta likka sanaa; se on naisen nimi, joka muistuttaa kukkaa (lille) vironkielellä. Siitä syystä on sen sijalle välistä tullut toinen kukkaisnimi Roosi. Sana kamberissa on selitetty vangitornis, joka toisinaan sen asemellakin ilmestyy. Toinen säe on selvästi äänteellinen mukailu suomalaista *itkee > igav, huokaa > oota*. Että neljännessä säkeessä pitkä johtuu suomalaisesta pitkin, näkyy eräästä kirjaanpanosta, jossa säe toisintele: *Pika mere randa*. [518] Viides säe kuuluu muutamassa kappaleessa: *rikkas isa, rakkas isa*: jossa suomalainen rakas on jäänyt vielä vironnamatta. [519] Viimeinen säepari joka sattuvasti selittää, miksi sukulaiset eivät halua lunastaa: "tytär on vaan täksi ja huomiseksi päiväksi, vaan ruunat y.m. elinajaksi", on suomalaiseen lauluun nähden lisäys, joka on lainattu virolaisesta Lunastettavan neidon runosta. [520]

Isän kolme ruunaa, joksi hevosia suomalaisessa laulussa ainoasti itämurteen alalla nimitetään, osoittavat selvästi, että se on tavallista tietä Inkerinmaan kautta Viron puolelle kulkeutunut. Muilla omaisilla on samat tavarat kuin yleisimmässä suomalaisessa muodostuksessa: äidillä lehmät, veljillä miekat, joskus uudenaikaisemmat pyssyt, ja sulhasella laivat. Ainoasti sisaren omaisuus eroaa; hänellä on nimittäin kolme sormusta, joiden toivotetaan samoin kuin veljen miekkojen menevän katki, vaan keskellä *kihla-aikaa*, joka vastaa *vihki-aikaa* suomalaisessa laulussa.

Vuoroin vieraisa käydään! Laulu Lunastettavasta neidosta on Viron maalta palannut jälleen yli rajan läntisimpään Inkeriin, jossa on äskettäin löydetty näin alkava kappale: [521]

Lilla istui kamperissa,
Aik' oli ikäv' uottaa,
Näki papa reissivanna
Pitkin mere rantaa.
"Rikas pappa, rakas pappa,
Lunasta miut täältä vällä!" j.n.e.

Samoin: emä, venna, ote (< õde = sisar), peip-mies (< peigmees = sulhanen).

Tämä yksinäinen kappale olisi melkein liiksi vähäpätöinen mainittavaksi, jollei se todistaisi, mitenkä vielä uusimmalla ajalla kansanlaulu kielirajan estämättä kulkee edestakaisin yli Narvajoen.

Paljoa arvokkaampi laina kuin Lunastettavan neidon laulun Suomalaisilta Virolaisille on aikoinaan Viron puolelta Inkerikkojen haltuun uskottu Suomea kohti eteenpäin siirrettäväksi: Saarenmaalla muodostunut samanaineinen runo, johon jo edellä on välistä viitattu.

5. Lunastettavan neidon runo Virossa.

Runo Lunastettavasta neidosta on hyvin tunnettu ja suosittu koko vironkielen alalla, myös Setukaisten luona joille uudempi Lunastettavan neidon laulu on tuntematon. Sen kirjaanpanojen luku on puolentoista sadan vaiheilla, jakautuen verrattain tasaisesti eri maakuntien kesken. Satunnaista ei siis voi olla, että se melkein yksinomaan Saarenmaalla on täydellisenä tavattava. Neidon lopputoivotukset ovat näet eheinä säilyneet useimmissa Saarenmaan kirjaanpanoissa, mutta muissa ainoasta kerran läheisellä Muhun saarella ja toisen kerran vastaisella Läänemaan rannikolla. [522] Typistettynä ilmaantuu neidon kirous vielä joissakuissa Läänemaan kappaleissa. [523] Missä muuten lopputoivotuksia tilapäisesti esiintyy, ovat ne lainatut joko Lunastettavan neidon laulusta taikka edempänä esitettävän Myödyn neidon runosta.

Saarenmaan 17:stä kirouksen säilyttäneestä kirjaanpanosta voimme kaikin puolin paraiten saada selville runon alkumuodon.

Karja 1 EKS. Jõgever s. 224 (V. Mägi n:o 776). — 2 Hurt IL 18. 488 (V. Mägi 48). — Mustjala 3-6 Niemi I. n:o 536, 543, 582, 703. — Karia 7 EKS. 4:o 2. 83 (V. Rattur 2). — 8. H. II. 18. 774 (J. Mändmets 7). — 9-10. Niemi I. n:o 193, 226. — Anseküla 11 Sam. 113. — Kaarma 12 H. II. 41. 392 (Pr. Peeters 13). — 13 H. I. 4. 343 (Neiu Kallas 12). — Valjala (Helme) 14 H. II. 24. 506 (P. ja J. Einer 306). — Pöidi 15-17 H. II. 35. 186, 212 ja 293 (J. Keerig ja J. Ilves 110, 127 ja 171).

Runo alkaa tavallisesti kuvauksella, mitenkä Anni neito lähtee lampaita hoitamaan läävään, jossa

hänen esiliinansa ja päähineensä likaantuvat, niin että hänen täytyy mennä niitä pesemään meren rannalle, esim. (7):

*Ann läks lauta lambaid söötma,
Anne põll sai põrmuseks,
Anne tanu sai tahmaseks,
Ann läks merele pesemä.*

Mereltä Anni näkee laivan tulevan, jonka toisinaan luulee omaisten tai Saksan laivaksi, vaikka se onkin Venäjän laiva (5 ja 8, vrt, 14).

*Mõtles oma isa laeva,
Mõtles oma ema laeva,
Oli vana väe laiva.
"Ootke, ootke Vene" j.n.e.
Ann nägi laeva tulevaa,
Mõles aga Saksa laeva,
See aga oli Vene laeva.*

Venelane on muutenkin ryöstäjän tavallinen nimitys, sen määresanat *verikoera* (6, vrt. 3) ja *vellekene* (1, vrt. 2) kuvaavat vastakohtaisuudellaan siirtymistä 1600 luvulta 1700 luvulle, Ruotsin vallan alta Venäjän alamaisuuteen; samaan vaihdokseen viittaa myös muutamissa kappaleissa ryöstölaivan ilmestyminen Ruotsista (7, 11, 17).

Ryöstetty tyttö alkaa rukoilla laivan jälleen poistuessa purjeita toki pidättämään sen verran, että hän saisi vielä kerran kotipuoleensa katsahtaa (8 ja 6).

*_Ann aga hakas paluma,
Laev aga hakas minema,
"Läskem laevad, pidagem purjud!
Oota ma vaatan koju poole."*

*"Pea purju, seisa laeva,
Lase need laevad laidu käin.
Kivi otsa kinni saada!
Ma vaada korra koju poole."_*

"Isällä", selittää Anni, "on kotona kolme härkää, joiden sarvet (toisinaan sorkat 1, 14) ovat hopeasta, kullasta ja vaskesta, ehkä hän antaa yhden niistä minun lunnakseni." Vaan isä selittää ennen antavansa pois Annin, kuin härjän, josta hänellä on hyötyä moneksi ajaksi, kun tyttärestä on ainoasti hetkeksi, esim. (7).

*"Isal on kodu kolme härğa,
Üks oli õõrut kõbesarve,
Teine keerut kulda sarve,
Kolmas valju vaske sarve,
Ehk annaks ühe Anne eest."
Isa oli tark siis kostelema:
"Ennem minä annan Annekese,
Ku't mina annan härjakese,
Härğa mul mõneks ajaks,
Anne mul üürikeseks."*

Samoin vastaavat toisetkin omaiset: äiti, jonka kolmella lehmällä on tavallisesti hopeaiset, kultaiset ja vaskiset sarvet, toisinaan ja ehkä alkuperäisemmin[524] utaret (5, 13; myös karvat 2, sorkat 14); niinikään veli, jonka kolmella oriilla (välistä ruunalla 1, 17) on samoin metallinen harja. Sisaren omaisuus on useampaa lajia: tavallisesti uuhia, joilla on kolmesta eri metallista villa (1, 2, 5, 12, 13, 14); harvemmin eri kirjaisia tai värisiä hameita (3, 7, 10); joskus myös solkia (16, 17). Nämät jälkimmäiset kuvataan kokonaan metallisiksi (kolme sõlge — õbe s., vaske s., kulda s.); mutta parin Muhumaalaisen kirjaanpanon mukaan[525] on niissä kolmenlaiset joko kirjat, kuten hameissa, taikka palkimet.

Isän härät kirotaan kuolemaan paraana kynnön, (joskus kylvön 10) aikana, samoin äidin lehmät lypsyn, veljen oriit kosimisen ja sisaren uuhet keritsemisen aikana, esim. (12):

*Saagu isa härjad surema
Kõige paremal künni ajal!
Saagu ema lehmad surema
Kõige paremal lüpsi ajal!*

*Saagu venna täkud surema
Kõige paremal kosja ajal!
Saagu sõsara uted surema
Kõige paremal niidu ajal!*

Sisaren soljet taas toivotetaan sulamaan paraana kirkon (17) tai kihlauksen (16), mainituissa Muhumaan ja Läänemaan kappaleissa tanssin tai morsius-aikana. Niinikään sisaren hameet tuomitaan katoamaan tai ratkeamaan juuri morsius-aikana (pruudi ajal).

Vastakohtana omaisten tyylydelle on vieraan kylänpojan avuliaisuus. Hänellä on säännöllisesti kolme aittaa, täynnä kolmenlaista viljaa: nisuja, rukiita ja ohria esim. (13):

*Külapoisil kolme aita:
Üks aga niidet nisu täide,
Tõine püsti rugisi täide,
Kolmas ostet odre täis.*

Kylänpoikakin joskus selittää syyn alttiuteensa; aitoista, jotka tuli (1) tai tuuli (17) voi hävittää, on hänellä vaan hetkiseksi iloa, mutta Annista ainaiseksi. Sulhaselle erityisen siunauksen rukoileminen tavataan ainoasti parissa[526] Saarenmaan kappaleessa (1, vrt. 2):

*Jäägu, jäägu, ma õnnistan,
Peigmehe aitad vilja täis;
Kui ta võttab, siis kassugu,
Kui ta paneb, siis paissugu.*

Että Saarenmaalainen runo samoin kuin suomalainen laulu on muodostunut skandinaavilaisen ballaadin vaikutuksesta, vaikka eri toisinnosta, ei ole vaikea osoittaa. Isän härät ja veljen hevoset tavataan ruotsalaisissa kappaleissa, suomalaisesta laulusta päättäen ovat niissä myös äidin lehmät löytyneet. Sisaren soljet, joiden toivotetaan sulavan tansseissa tai häissä vastaavat ruotsalais-suomalaisia kruunuja. Ainoasti sisaren uuhista voi olla eri mieltä, johtuvatko nekin kadonneesta ruotsalaisesta muodostuksesta, jota siinä tapauksessa myös suomalaisen laulun itäisemmissä kappaleissa ilmaantuvat lampaat edustaisivat, vai ovatko ne virolainen uudennus, johon on antanut aihetta yksinomaan elukkain esiintyminen muiden sukulaisten omaisuutena. Sulhasen aitat ovat jonkinlainen välimuoto suomalaisen laulun vaihtoehtoisille laivoille ja linnoille, jotka kuvastavat kahta eri toisintelua skandinaavilaisessa ballaadissa. Yhteiseen alkulähteesen viittaa myös ryöstäjän kansallisuuskin *veri*-alkuisine määresanoineen, joita tuskin voinee selittää aivan satunnaisiksi, alkusoinnun vaikuttamiksi yhtäläisyyksiksi virolaisessa runossa ja suomalaisen laulun toisessa muodostuksessa (vrt. myös toisessa *punapäinen* Tanskalainen). Skandinaavilaisen ballaadin välittäjinä Virolaisille ovat epäilemättä olleet Läänemaan saaristossa (Nuckö, Wormsö) vielä asuvat ja aikoinaan Saarenmaallakin eläneet Ruotsalaiset.

Viron manterella, jonne runo Saarenmaalta levisi, on paitsi lopputoivotusten katoamista moni muukin piirre pitkin matkaa turmeltunut. Sen kautta että sulhanen usein on kadonnut, on isä monesti voinut periä hänen aittansa. Vielä voi isällä härkien sijalla olla hevosia, toisinaan siitä huolimatta, että ne veljelläkin ovat säilyneet; jolloin tavallisesti kuitenkin hevosten laatu vaihtelee, esim. mainituissa Läänemaan kappaleessa: ruuna ja orit (*täkk*). Vielä enemmän hajalleen ja sekaisin ovat menneet sisaren sekä sulhasen, tavarat. Sisaren lampaat tavataan vaan yhdessä Pärnunmaan, samoin yhdessä Viljannin ja Järvamaan kappaleessa.[527]

Annin lähtö läävään löytyy ulkopuolella Saarenmaata ainoasti yhdessä Hiidenmaan kappaleessa ja siinäkin ilman merelle menoa.[528] Pelkästään pesu meren rannalla on kolmesti Pärnunmaalla ja kerran Läänemaalla muistiinpantu; piirteen alkuperäisyyttä kuitenkin todistaa, että se vielä parissa Varsinais-Viron ja Tartonmaan kappaleessa tavataan.[529] Läänemaalla tosin yleisesti ja toisinaan muuallakin pesun sijalla esiintyy veden tuominen merestä, vaan tämä muunnos on nähtävästi toisen runon aikaansaama, joka vastaa "Vedenkantajaa Annia" Kantelettaressa (III. n:o 23).

Pärnunmaalta alkaen ja yhä yleisemmin idempänä Liivinmaalla on runoon Lunastettavasta neidosta sekaantunut eräs sotaruno, joka alkuperäisen johdannon on työntänyt syrjään.[530] Neidon ryöstö merelle ja sotamiehen otto maalla ovat kuitenkin olleet vaikeasti yhteenliittyviä seikkoja. Käy vielä laatuun, kun neito toivoo, että omaiset hänet lunastavat sodan käsistä, esim.[531]

*Lunastab Anne sõeasta,
Sõea sõrmede vahelta.*

Silloin sopii ehkä ajatella sotavankeutta. Vaan kun neito nimenomaan pyytää päästämään Venäjän väestä, vankkurin ajajain kädestä:[532]

*Pästä minda Vene väestä,
Tõlla sõitjate käesta,*

niin on mahdoton ajatella muuta kuin kiinniotetun rekryytin kuljettamista kruununkyydillä. Samoin saattaa vielä ymmärtää, kun Anni pyytää omaisiaan ostamaan hänet orjuudesta, raskaasta päivätyöstä ja lumisateesta.[533]

*Osta Anne, pästä Anne,
Osta Anne orjuvestä,
Pästä päevä pinde'esta.
Lunasta lume saosta.*

Vaan kun hän sitten selittää, että heillä on kotona kolme kutakin lajia, joista yksi on annettava lunnaksi ja toinen vielä luvattava *tulkille*:

*"Sul om kodun kolmi —
Üts iks anna mu eest,
Tõine tõlgule tööte,
Kolmas peä oman kodun",*

niin ajatus auttamattomasti siirtyy sota-oikeuteen, jota pitäisi koettaa lahjoa.

Viljanninmaalla, josta edellisetkin esimerkit ovat, on tätä ristiriitaa toisinaan koetettu sovittaa siten, että Anni tyttö rukoilee isäänsä Johannes pojan puolesta, että lunastaisi hänet sodasta ja lumisateesta, antamalla kolmannenkin härkensä oikeuteen.[534]

*"Lunasta Jaani lunasta,
Lunasta Jaani sõjasta,
Lunasta lume sajusta."
— "Kudas võin mina lunasta?"
— "Sull on kolmi härjakesta,
Üks anna Jaani eesta,
Teine tõlgule töuta,
Kolmas vii sa kohtuesse."*

Selvimminkin esiintyy yhdistyksen luonnottomuus Wõrun maalla sekä rajantakaisten Setukaisten luona, jossa sotamiehen ottajain annetaan etsiä neito esiin piilostansa. Taikka ollaan parantavinaan asia sillä, että sisar joutuu vaimoksi sotamiehelle, joka ottaa hänet vankkureilleen. Mutta vaikka hän siis ajaa tietä ja maata pitkin, niin hän kuitenkin pyytää purjetta kiinni pitämään ja laivaa seisottamaan:[535]

Pea kinni purjo pois, Lase saista laiva lats!

Tietysti voidaan ratkaista ristiriita sitenkin, että Lunastettavasta neidosta tehdään poika, niinkuin m.m. parissa Tartonmaan kappaleessa.[536] Mutta niissä on turmeltunut runon koko juoni: vastakohta omaisten ja sulhasen välillä; jälkimmäinen on jäänyt pois ja sisar lunastaa veljensä.

Vähemmän kuin Liivinmaalla on Lunastettavan neidon runo Vironmaalla vääntynyt lännestä itään kulkiessaan, siitä yksinkertaisesta syystä että se on seurannut meren rantaan ja mielikuva laivalla ryöstöstä kaiken aikaa on pysynyt elävänä. Varsinaisesti uusi muodostus on runossa tapahtunut vasta sitten, kun se tätä tietä on astunut yli kielirajan Inkerinmaalle. Muunnoksen on siellä aikaansaanut toinen samantapainen runo Myödystä neidosta, joka on yht'aikaa vaeltanut Viron puolelta. Tämän runon kehitys ja kulku vaatii kuitenkin jonkun verran selvitystä, ennenkuin voimme edelleen seurata Lunastettavan neidon runon monimutkaisia vaihteita.

6. Myödyn neidon runo.

Yhtä vähän satunnainen kuin Lunastettavan neidon runon runsas ja eheä edustus Saarenmaalla voi olla Myödyn neidon runon löytymättömyys siellä,[537] kun tätä kuitenkin Viron manterelta on saatu piimmastaan satakunta kirjaanpanoa.

Runossa kerrotaan työstä, joka poissa ollessaan saa tietää, että hänet on kotona myöty miehelään. Tavallisesti on hänestä maksettu isälle kyntöhärkiä pari, äidille lypsylehmä, veljelle ratsuhevonen ja sisarelle suuri solki, toisinaan vielä kälylle (eli miniälle, veljen vaimolle) käpeät kengät. Loukatussa tunnossaan — nähtävästi maksua vähäksyen[538] — tyttö toivottaa, että hänestä saadut tavarat omaisilta häviäisivät: härät vajoomalla vakoon, lehmät lypsämällä vettä ja verta, ratsut rasittumalla, soljet lieden ääressä sulamalla ja kengät kulumalla.

Mainitut sukulaisten tavarat ovat siksi yhtäläisiä kuin toisessa Saarenmaan muodostuksessa Lunastettavaa neitoa: kyntöhärät — lypsyylehmät — kosintahevokset — soljet, että voisi ajatella Myödyn neidon runon siitä kehittyneen vastapäisellä Viron rannikolla. Kysymykset eri runojen keskinäisestä suhteesta ovat kuitenkin tieteen nykyisellä kannalla, kun yksityiskohtainen tutkimus on vasta aivan alullaan, ennenaikaiset ratkaistavaksi.[539]

Kaikissa tapauksissa näyttää Myödyn neidon runo länsipuolella Viron mannerta muodostuneen. Sillä näet löytyy kaksi eri johdantoa, joista toinen ulottuu yli runon koko alan, vaan toinen rajoittuu pohjoiselle ja itäiselle osalle virolaista aluetta.

Edellinen yleisempi johdanto esittää tytön karjaa kaitsemassa, kun veli saapuu kotoa sanaa tuomaan. Tämäntapainen johdanto tavataan myös Saarenmaalla toisessa runossa, jossa veli kutsuu kotiin, ilmoittaen ainoastaan kosijoita tulleen. Vaan siinä tyttö käskee veljen yksin palaamaan ja viemään isän, äidin käteen vitsan, jolla he voivat ajaa kosijat tiehensä. "Minä olen", hän selittää, "liian pieni ja hento; antakaa minun vielä kotona kasvaa, sitten minusta tulee näpsäkkä nainen."[540] Onko tämä runo yhdessä Lunastettavan neidon runon kanssa vaikuttanut Myödyn neidon runon muodostumiseen, täytyy niinkään jättää avoimeksi kysymykseksi. Päinvastainenkin tai rinnakkainen suhde on mainittuun johdantoon nähden toistaiseksi yhtä mahdollinen.

Jälkimmäinen johdanto taas kuvailee laulajaneitoa pyytävänä veljeltänsä maata. Veljen ihmetellessä, mitä neitonen maanomistuksella tekisi, hän selittää kylvävänsä sini- ja puna-väriksveja. Omin käsin hän myös maan muokkaa. Käytyään kylvöään katsomassa hän lähettää veljensä sepälle taottamaan sirppiä ja on parast'aikaa leikkaamassa, kun itse sulhanen hänet yllättää, ilmoittaen kotona tehdyn kaupat.

Ettei ainakaan tämä muodostus ole alkuperäinen, osoittavat, paitsi johdannon rajoitettua alaa, muutamat muutkin seikat. Ensiksi on se tavattu myös eri runona Leikkuuluvun (*Leiko lugu*) nimellä. [541] Siinä sirpin teettäminen on loppupontena paikallaan, vaan jää aivan liikanaiseksi piirteeksi, Myödyn neidon runon siihen liittyessä jatkoksi. Myös on ilmeistä, että sulhanen veljeen verraten, joka tämänkin johdannon yhteydessä on joskus sanantuojana säilynyt,[542] on myöhäsyntyinen. Sillä on vasten kaikkea tavanmukaisuutta, että sulhanen itse lähtee tuvasta, jossa kauppa tehdään, ulos tyttöä etsimään. Eikä tämä väännös ole edes Sinen poiminnan yhteydessä tapahtunut, se esiintyy edellisenkin johdannon kera sekä Tartonmaalla että erittäin Varsinais-Virossa, Jo se seikka, että myöhempi koillisvirolainen johdanto yksinomaan esiintyy Inkerinmaalla, riittänee todistamaan, että runo on sinne kulkeutunut Viron puolelta eikä päinvastoin. Tämän päätelmän tekee aivan epäilemättömäksi läntisimmän Inkerin säkeitten vertaileminen vastaaviin virolaisiin.[543]

Kysyin maata velloltani,[544]

Anoin ainoaiseltani:

"Anna vello miulle maata!"

Vello vastoin vastaeli:

"Mitä maata neitoselle,

Peltoa ripajalalle?

Maa on neitosen rivassa,

Pelto pollen kantimessa."

Ei voinut kovana olla,

Ei kovana, ei kivenä,

Antoi kuitenkin vähäsen,

Ristikkoa, rastikkoa,

Palanutta paasikkoa,

Kulunutta kuusikkoa,

Märkää mäen alusta.

Senkin kynsin kynsilläni,

Astivoin kätösilläni,

(t. Varpain otsilla vakosin).

Sinne mä sineni kylvin,

Sinne mä punani puotin,

Pippurini pillaelin.

Virui viikko, sai nätälä,

Menin sinttä katsomahan,

Punaani poimimahan,

Pippuroi puhastamahan.

Sini itki kitkijätä,

Puna itki poimijata.

Sini oli silmäni tasainen,

Puna polven korkukkainen.

Silvin mie sinekin täynnä,
Poimin mie punekin täynnä,
Ajoin harmaan hameeni.

Petäjästä peijo huusi,
Katajasta kannusjalka:
"Tyttärikko neijokkainen,
Lyhyt liitsa linnukkainen!
Kun sä tietäisit vähäsen,
Arvajaisit pikkaraisen,
Et sä kitkisi sinyttä,
Etkä poimisi punetta.
Jo olet tyttö mulle myöty,
Mulle myöty ja luvattu."
— "Ken minun sinulle möi,
Ken minun möi ja lupasi?"
— "Isyt möi, emyt lupasi,
Vellot kaksin kaupat teki,
Sisaret sanat saneli."
— "Min lupasit isolleni,
Minun sulle myötyhyä,
Linnun liikuteltuhua?"
— "Isolle härät väkevät."
— "Sen minä suon isälle:
Isoni härät väkevät,
Kun menevi kyntämähän,
Auran etehen kaatukohot,
Vaon välihin vaipukohot!
Sen saakoon isä minusta,
Minun sulle myötyhyä,
Linnun liikuteltuhua."

- - -

"Emolle mahusen lehmän."
— "Nännä verta lypsäköhön,
Nännä verta, toinen vettä,
Kolmas kellan karvallista,
Neljäs piimyyttä Jumalan!"

- - -

"Vellolle hevon hyväisen."
— "Sotatielle sortukohon,
Vainotielle vaipukohon!"

- - -

"Sisolle sinervän uukin."
— "Susi villat survokohon,
Karhu villat kantakohon!"

- - -

*Küsin maada vennaltani.
"Vennakene vennikene,
Anna mulle tüki tühja maada."
Venda varsi vasta kosti:
"Mis teeb niidu neidusela,
Põld teeb põlle kandiale."
"Mõeda mulle põldu põlle laiust,
Maada jala jälle laiust."
"Poll on vööllä neiu poldu."
Salateles, armasteles,
Halateles, andis maada.
Raasukese raagamaada,
Palukese paljast maada,
Kuiva kuusiku alusta,
Mää männigü tagusta.
Sie mina künnan küüsiläni
Äästelen varbalagi.
Sinnep ma sineta külvan,*

*Sinnep ma punada puistan,
 Sinne pillan pipperaida.
 Kasvis kuu, kasvis kaks.
 Läksin sinet katsumaie,
 Puna katki poimimaie,
 Pipperaida piiramaie.
 Sini oli silmie tasane,
 Puna polve korguveni.
 Roovisin ma rüpe täie,
 Kahmsin kaks kaendla täitä.
 Pedakasta huusi peigu,
 Kadakasta kannusjalga:
 "Neitsikene noorukene!
 Kelles sa sineta leikad,
 Kelles sa punada poimid?
 Juo sina minule müedi."
 "Kesse mind sinule möije?
 Kes see müis, kes see tõutas?"
 "Isa möi ja ema touti,
 Vennad kaks tegit kaupa,
 Sõsarad sõnad kõnelsid."
 "Minu sulle müödudäsi, (2)
 Kahe kauba tehtudasi." (3)
 "Isäle härjäd vägevad." (4)
 "Mis suoban mina isäle? (1)
 Kui lähäb väljäle kündämäie,
 Härjäd vagu vajugu,
 Ikke otsa hingestagu!
 Sie saie isä minusta.
 Emäle lehmä mauka.
 Üks nisä vetta, toine verda,
 Kolmas piimada punasta,
 Neljäs vahtu valgeeda!
 Vennale hea hobuse.
 Hobu surgu soja tiele,
 Vainu tiele luogu varsa.
 Sõsarale suure sõle.
 Kui lähäb lienda liigutama,
 Sõlge liedeje sulagu!"*

Todistavin virolaisen sanan siirto suomenkielelle on lehmän maine maukas = isomahainen; siitä johtuu mahunen eli tavallisemmin mahikke s.o. maho, joka on juuri vastakohta lypsylehmälle.

Niinikään kosijan nimitys peijo (B; C: peije, A: penno, sel. "mokoma mies") on selvästi vironkielinen *peigu* = sulhanen. Sen sijalle astuu kuitenkin usein Narvusin tienoilla ja sitten yleisesti idempänä *kaksi kaupanmiestä*. Myös yhdessä myöhemmän virolaisen muodostuksen kappaleessa[545] on neidon ostajana nimenomaan *kaubapoissi*. Tämä piirre johtuu toisesta virolaisesta runosta, joka on välistä Myödyn neidon johdannoksi liittynyt, kuten seuraavassa Varsinais-Viron kappaleessa.[546]

*Oh mina vangi vaene lapsi,
 Ööd olen vangi, päevad vangi,
 Oöd hoian isa hoosta,[547]
 Päevad kaitsen venna karja.
 Tuli kaks kaubameesta,
 Kaksi kaubamee sulasta:
 "Neitsikene noorukene!
 Müü mulle isa hobune,
 Kauple venna kirju karja!"
 — "Oh teie kallid kaubapoissid,
 Kallid kaubamee sulased!
 Müüge mulle mööka vöölta,
 Kauple kannukset jalasta!
 Siis müün isa hobuse,
 Kauplen venna kirju karja."
 — "Neitsikene, noorukene!"*

*Ei ma müü mööka vöolta,
Kauple ei kannuksed jalasta.
Jo sinu minule müüdi."
— "Ole vait valestamasta,
Kelmi keelta peksamasta!
Kes minu sinule müüs?"
— "Isa müü, ema töutas,
Vennad kaksi kaupesid."*

(Sitten ilmestyykin veli tervehtien neitoa, ja tämän kysyessä kuulumisia kotoa, ilmoittaa hänestä paljon tarjotun).

Vielä on huomattava, että sinen kertosanaksi pippurin sijalle tulee pellava eli pellerva, joka sitten vielä punan syrjäyttää. Mitenkä vaihdos on vähitellen tapahtunut, näkyy esim. seuraavista kirjaanpanoista, joista toisessa muutos on vielä alullaan, vaan toisessa jo loppuun suoritettu.[548]

Siihen mä sineni kylvin,
Pillaelin pippurini.
Kului yötä yksi, kaksi,
Menin sinttä katsomahan,
Pellervaa puhastamaan.
Sini oli silmäni tasainen,
Puna polven korkukkainen.

Siihen mä sinoni kylvin,
Pillaelin pelervani.
Kului kuuta kaksi, kolme.
Menin sinoa katsomahan,
Pelervoa vaattamaan.[549]
Sino oli sinikukalla,
Pelervo punakukalla.

Pellavan paikallansa vakaannuttua on muodostunut uusi säepari, joka kuvailee, kuinka vähäiseen maahan vähän siementäkin kylvettiin.[550]

Lusikan sinoja kylvin,
Pihon pillasin pellavasta.

Mainituilla muutoksilla levisi runo Narvusista Soikkolaan ja Keski-Inkeriin, jossa johdantoon tuli ainoasti vähäpätöisiä lisäkoristuksia. Niistä huomattavin on vaihteleva kuvaus neidon oikeudettomasta asemasta, esim.[551]

Mihin maata neitoselle,
Niittyä ripajalalle,
Peltoa pakenevalle?
Se maautta neitoselle,
Mikä alla jalkojensa;
Se päivyttä neitoselle,
Mikä päivä päänsä päällä.
Maa on neion esliinassa,
Niitty neitosen rivassa,
Kaski pollen kantimessa.

Aivan yhtäläinen on runon johdanto vielä Karjalan kannaksella. Siitä on kuitenkin tärkein piirre, neidon osattomuus maanomistuksessa, jäänyt pois. Epäröimisensä, antaisiko maata, veli perustelee ainoasti sillä, ettei sisarella ole miestä eikä hevosta käytettävänään maan kyntämiseen. Sukulaisten saamiin lahjuksiin nähden on ainoasti isän tavarassa tapahtunut kehitys huomattava: a) kyntö-härkä tai tavallisemmin kyntöruuna Narvusissa, b) rahainen ratsu yleinen Soikkolassa, tavallinen Hevaalla; c) kivinen kirkko myös tavallinen Hevaalla,[552] yleinen Karjalan kannaksella. Näytteeksi Karjalan kannaksen laulutavasta painettakoon seuraava kappale.[553]

Puistin maata velloltani,
Ristikoista, rastikoista
Virvikoista, varvikoista,
Pelloilta pelervikoista.
Vello vasten vastaeli:
"Mitä sä sisko maalla teet?"

Ei ole sulla kyntäjäistä,
Ei miestä ei hevosta." —
"Mä vaan kynnän kynsilläni,
Varpahillani vakoan."
Antoi vello mulle maata,
Ristikoista j.n.e.
Kylvin mä sinoista liuskan,
Toisen liuskan pellervoista.
Menin kohta katsomahan,
Kahen kolmen yön perästä,
Viikon päästä viimeistähän.
Sitte oli sino kukalla,
Pellervoinen marjasella,
Aloin kitkeä sinoista,
Puhastella pellervoista.
Ajoi kaksi kauppamiestä,
Kolme puotipoikasia,
Nuo mulle kutittelevat:
"Sä olet neito meille myöty,
Sekä kaupattu kananen!"
Neito vasten vastaeli:
"Kuka möi minun poloisen,
Kauppasi kotikanasen?"
— "Iso möi sinun poloisen,
Sekä kauppasi kanasen."
— "Mitä sai iso minulla?" —
— "Isos sai kivisen kirkon."
"Tulkoon suuri pohjatuuli,
Kaatakoon isoni kirkon,
Parasna kirkkoaikana!"
Ajoi kaksi kauppamiestä j.n.e.

(Jokaisen sukulaisen kohdalla uudelleen).

Jo Keski-Inkerissä joskus ja useammin Karjalan kannaksella[554] on Sinen kitkentä irtautunut Myödyn neidon runon yhteydestä, liittyen johdannoksi Kuolonsanomisiin ja etenkin sanomaan "Äidin kuolosta" (nk. myös Kanteletar, 3:s painos III. n:o 104; vrt. n:oon 62).

Sen sijalle on sitten Suomen puolella Myödyn neidon runon eteen sovitettu uusi johdanto, jossa samoin kuin alkuperäisemmässä virolaisessa muodostuksessa, vaan aivan uudella tavalla kuvataan, kuinka neito paimenessa ollessaan saa tiedon siitä, että hänet kotona on myöty.

Vanhimmassa Porthanin aikuisessa käsikirjoituksessa, jonka Ad. Neovius on löytänyt ja julkaissut, tämä johdanto kuuluu:[555]

Läksin piennä paimenehen,
Lasna lammasten ajohon,
Tuli ylkä karjahani,
Oli ylkä niinkuin härkä.
Istuihen tyvellen ylkä,
Minä lapsi latvemmallen;
Kysyttelin, lausuttelin:
"Kävitkös minun kotoni,
Vaelsitko vainioni?"
Kyseli minulta ylkä:
"Mikä merkki sun kotonsi,
Kuka valta vainionsi?"
— "Risti riiehen ikkunalla,
Toinen risti lattialla,
Kuusikko tupani eessä,
Kultakaivo kuusikossa,
Kultakansi kaivon päällä."
— "Mitä teeskeli isäni?"
— "Myöskenteli tyttäriä."

Runon jatko on täydellisemmin edustettuna saksalaisen *H.R. von Schröterin* v. 1819 julkaisemassa

"Möikö minun?" — "Möi minulle."
— "Saiko paljon saalihiksi?"
— "Isälles sotahevonen,
Mammallesi maholehmä,
Siskolles sininen uuho,
Veikolles vene punainen,
Veikon vaimolle vaskimaljan."
— "Vähämpäs minusta annoit,
Pikkuruisen kaunihista!
Isäni sotahevonen
Sotatielle sortukohon
Sota-aikana parassa!
Mammani maholehmä
Maiollensa viipyköhön
Maito-aikana parassa!
Siskoni sininen uuho
Villoillensa viipyköhön
Villa-aikana parassa!
Veikkoni vene punainen
Hakohoni(!) haletkooni(!)
Souto-aikana parassa!
Veikon vaimon vaskimalja
Kivehen kimahtakohon
Olta täynnä ollessani (!),
Olut-aikana parassa!"

Runon uusi johdanto tavataan sekä Savossa että Karjalassa erikseen Myödyn neidon runosta ja muissa yhteyksissä.[557] Se on jo itsessäänkin kokoonpantu useammasta aineksestä. Ensimmäinen säe pari tavataan erilaisissa paimenrunojen tapaisissa.[558] Sana ylkä (sulhanen) viitanee alkuosan länsisuomalaiseen syntyperään. Jälkiosa johdantoa, kodin tiedustelu ja kuvaus, on nähtävästi mukaelma erittäin Varsinais-Suomessa suosittua Tuomaan runoa.[559]

Tule meille Tuomas kulta,
Tuo joulu tullesas,
Oluttynneri olallas,
Viinapikari pivosas,
Leipävarras kainalosas!
Kylläs[560] mejjän portin tunnet:
Tervaristi, rautarengas,
Karhun nahka portin päälä,
Kirjava koira portin alla,
Kultakaivo kartanolla,
Hopiakuppi kannen päälä.

Jossain Saimaan ympäristöllä on tämän länsisuomalaisen johdannon ja Virosta Karjalan kannaksen kautta kulkeutuneen Myödyn neidon runon yhdistyminen tapahtunut. Muutamassa Gottlundin Juvalla muistiinpanemassa toisinnossa on lahjana veljelle säilynyt punaista venettä alkuperäisempi vetävä ruuna.[561]

Vielä vanhempaa muodostusta edustaa seuraava, toiselle puolen Päijänteen Satakuntaan eksynyt kappale,[562] jossa veljellä on vetohärjät ja miniällä iso solki (vrt. Virossa sisarella suuri solki ja Länsi-Inkerissä toisinaan[563] miniällä lehet leveät).

Menin Viroon karjalaiseks,
Akanan maalle paimenaiseks.
Tuli ylkä mun työni,
Istuhen tyvellen puuta,
Minä laps latvemman puolell'.
Rupesin häneltä kysyyn:
"Tukkos kotonikin kautta?"
— "Tulinkin kotoskin kautta."
"Mitä meiltä annettiin?"
— "Sinä teiltä annettiin."

"Mitäs isälleni annot?"
— "Isälles isot hevoset."
"Mitäs äitilleni annot?"
— "Aitilleskin ison lehmän."
"Mitäs siukullenkin annot?"
— "Siukulleskin sini-uukin."
"Mitäs veikollenkin annot?"
— "Veikolleskin vetohärjät."
"Mitäs miniälle annot?"
— "Miniälle ison soljen, paksun pauvan."

Nousin mä kirokivellen,
Kirosin mä viisi kirroo:
"Isäni iso hevonen
Tallihinsa taatukohon,
Aseisiinsa kaatukohon,
Myymästähän minua,
Panemasta pikkuruista,
Lasna leikisnä tekemän!
Äitinikin iso lehmä
Ehtyköön lypsyn ajaalla —
Veikkonikin vetohärjät
Tallihinsa taatukohon,
Aseisinsa kaatukohon,
Parraalla ajon ajaalla —
Siukkunikin sini-uukki
Villohinsa viipyköhön,
Karitsoihinsa kaatukohon —
Miniänkin iso solki, paksu pauva,
Parraalla aikaa poikki menköön,
Myymästä he minua,
Panemasta pikkuruista,
Lasna leikistä tekemän!"

Alkusäkeet ovat selvästi lainatut niinikään virolaisperäisestä ja Karjalan kannaksen kautta savolaiselle alueelle, aina Pohjois-Hämeeseen, vaeltaneesta Viron orjan runosta. Epäilemättä meillä siis tässä on semmoinen harvinainen tapaus, että virolais-karjalaisen runovirran lieve on ulottunut yli länsimurteen rajan.

Karjalan kannakselta on Myödyn neidon runo uusine johdantoineen kulkenut myös toista, tavallisempaa suuntaa, pohjoista kohti. Ilamantsissa on siitä Ahlqvist muistiinpannut seuraavan eheän ja täyteläisen toisinnon.[564]

Läksin piennä paimenehen,
Lasna lammasten ajohon;
Ajoin lehmät suota myöten,
Lampahat paloja myöten,
Vuohet vuoren kukkuroita,
Itse astuin tietä myöten,
Sinisukan siitymättä,
Kengän kauon kastumatta,
Punapaulan painumatta.
Yhtyi yrkä karjahani,
Mies leveä lehmihini,
Hän istui tyvelle puuta,
Minä lapsi latvemmalle;
Kyselevi, lauselevi:
"Kävitkö minun kotona?"
— "Kävinpä sinun kotona."
— "Mi merkki minun kotona?"
— "Se merkki sinun kotona:
Tuomikko tuvan perässä,
Pihlajikko päällä pirtin,
Ristit riihen ikkunoissa,
Katajikko kaivotiellä,
Kuusikko kujen suussa,

Kaivo keskellä pihoa,
 Kultakansi kaivon päällä,
 Kultakappa kannen päällä,
 Kultakuppinen kapassa."
 — "Mitäpä iso tekevi?"
 — "Syöpi, juopi, kestoavi,
 Kanasia kaupitsevi;
 Annikin papille antoi,
 Pietan piispalle lupasi."
 — "Kellenkäs minun lupasi?"
 — "Minulle sinun lupasi."
 — "Äiänkös hyvästä annoit,
 Pikkuruisen kaunoisesta?"
 — "Annoinpa minä sinusta
 Isolle ikuorosen."
 — "Ohos koira antiasi,
 Vaivanen lupuutasi!
 Äiänkös" j.n.e.
 "Emolle mahovan lehmän" —
 "Veikolle vene punasen" —
 "Sikolle sinervän uuhen" —
 "Vävyille värilusikan,
 Toiselle hopeatuopin" —
 "Miniälle vaskimaljan."
 — "Ohos kurja antiasi
 Vaivanen lupuutasi!"
 — "Kun siitä vähän lie tullut,
 Isolta ikuoronen
 Parasna kyntöaikana
 Aletkohon aisoillensa,
 Vaollensa vaipukohon!
 Kun siitä j.n.e.
 Emolta mahova lehmä
 Parasna lypsyaikana
 Kiulullensa kirvotkohon,
 Rauetkohon rainoillensa! —
 Veikolta vene punainen
 Parasna soutuaikana
 Halki juoskohon hakohon,
 Rikki rintansa kivehen! —
 Sikolta sinervä uuhi
 Parasna kerihyaikana
 Villoillensa viipyöhön! —
 Vävyiltä värilusikka
 Parasna kestiaikana
 Terä suuhun lohketkohon,
 Varsi jääköhön kätehen! —
 Toiselta hopeatuoppi
 Parasna kestiaikana
 Pohja puotkohon kivehen,
 Korva jääköhön kätehen! —
 Miniältä vaskimalja
 P. k.-a., P. p. k.
 Laita jääköhön kätehen!"

Omituinen muunnos Ilamantsin laulutavassa on siinä, että omaisille annettuja lahjoja ei kiros myöty neito, vaan itse antaja siitä loukkaantuneena, että neito niitä vähäksyy.

Sama muodostus on yleinen, vaikk'ei aivan yksinomainen, myös Venäjän Karjalassa. Vienen läänin toisinoista kokoonpantuna on Kantelettaren kolmannen kirjan 21:s runo "Kalevalan neiti." Harvinainen on kuitenkin nimitys Kalevala tiedustelussa:[565]

Kävitkö Kalevalassa?
 Katsoiko Kalevan neiot
 Kalevalan ikkunoista?

Haukkuiko Kalevan koirat
Kalevalan rantateillä?
Mip' oli merkki j.n.e.

Tämä satunnainen lisäys on nähtävästi lainattu häärunoista, jossa tavataan seuraavanlaisia kysymyksiä:[566]

Piettiinkö vävy vävynä
Osmolassa ollessasi
Käyessä Kalevalassa?
Onko teiän Osmolassa,
Niinkuin meiän Kalevalassa,
Karhunnahka portin päällä?

Vienan läänin laulutavan erityisyys on omaisille annettujen lahjuksien tarkemmassa kuvaamisessa. Nämät lisäpiirteet ovat kuitenkin muista runoista otetut. Esim. isän oriin kuvaus:[567]

Jok' on tarkka askelelta,
Sekä käymähän terävä,

on lainattu Väinämöisen ja Joukahaisen kilpalaulannosta samoilla seuduilla:[568]

Sanoi nuori Joukahainen:
"On minulla oritta kaksi,
Toinen käymähän riveä,
Toinen tarkka askelelta."

Erittäin huomattavat ovat sisaren siniseen uuheen liittyvät lisäsäkeet:

Joka viikko villan tuopi,
Joka kuu karitsan kantai.

Näillä on näet sananmukainen vastineensa länsisuomalaisessa Neljän neidon runossa, joka erään muistiinpanon mukaan Udestakaupungista[569] on ollut vanha leikkilaulu. Näytteeksi soveltuvat sen kaksi täydellisintä ja toisiansa täydentävää kirjaanpanoa Marttilan pitäjältä likeltä Turkua.[570]

Myödyn neidon runo.

Mikäs tuolta kaukaa näkyy?
Kylä tuolta kaukaa näkyy
Mikäs kylän alitse käy?
Joki j.n.e. Mikäs j.n.e.
Sammal joes' sisäl' on.
Kivi sammalas' sisäl' on.
Sormus kiven sisäl' on.
Mikäs sormuksen sisäl' on?
Pitkä tammi, paksu tammi.
Kulta tammen juuripuu.
Taivas tammen latva puu.
Tarha taivaas' sisäl' on.
Oinu tarhas' sisäl' on.
Aitta oinun sarven pääs'.
Mikäs aitas' sisäl' on?

Neljä pientä tyttö.
Yksi kuttoo kultakankaat',
Toinen puolaa kultapuolaa,
Kolmas karttaa villoja,
Neljäs itki nuorta veljeänsä,
Kuin aivan varhain sotaan vietiin,
Lasna laivan haltiaksi.

Pikku lintu hyppäs' aitan partaalle:
"Mitäs itket pieni tyttö?
Mitäs maksat palkkaa?"
— "Kinttaan täyren kintasvilloja,
Vanttuun täyren vantus-villoja."
— "Mut' en siihen tyry."
— "Puolen kullastani,

Puolen hopeniastani,
Kaikki kun ma kuolen."
— "Tuolta se tulee tuljuttaa,
Parta päivän palmikossa,
Hiukset kullan suortavissa.
Sisarelles' tuon semmosen lampaan,
Kuin joka viikko villan antaa,
Joka kuukaus karitsan kantaa.
Äitillen' tuon semmosen lehmän,
Kuin kultakiulu on sarven nokas'.
Veljellen' tuon semmosen hevosen,
Kuin rä[y]stäält' suitset suuhun pannaan,
Kuona pilviä pitelee,
Harja taivasta haatelee."

— — —

Mikäs tuolta kaukaa näkyy?
Kylä tuolta kaukaa näkyy
Mikäs on tuol' kylän keskel'?
Joki j.n.e. Mikäs j.n.e.
Lähde on tuol' joen keskel'.
Silmä on tuol' lähteen keskel'.
Kivi on tuol' lähteen silmäs'.
Kirves kiven kikkirällä.
Lastu kirveen lavalla.
Mikäs lastun lappehella?
Tammi suuri, tammi pieni,
Tammi yhreksän kanttinen.
Aitta tammen tarhasesa.
Mitäs aitas' sisäl' on?
Neljä nuorta neitsyy.
Yks' siel' kattoo kultavyötä,
Toinen solkii solkimia,
Kolmas polkii polkimia,
Neljäs istuu ja itkee.
Västäräkki vääräsääri
Istuu aitan ikkunalla:
"Mitäs itket neito nuori?"
— "Itken nuorta veljetän,
Kun vietiin nuorena sottaan,
Pienenä sotaväen päliköks,
Latnan laivan haltijaksi."
— "Mitäs annat, minä sanelen?"
— "Vakan vakan vanttui,
Kimpun kirjavii sormikoi,
Annan miekan veljeni vyöltä."
— "Tuoltapa näkyy tulevan.
Pää näkyy päältä metsän,
Jalat alta arvottaisin;
Parta päivän palmikos',
Hiukset kullan suortavis'."
— "Mitäs hän tuo tullesas'?"
— "Sisarelles sini-utun,
Joka viikko villan antaa,
Joka kuu karitan kantaa.
Muoril' lehmän lehkosarven,
Kultakiulu sarven pääs'."

Tämä runo on tavattu myös Itä-Suomessa ja Venäjän Karjalassa ynnä Inkerissä, vaikka vallon muuntuneilla tuomisilla. Veli tuo sisarelleen joko kengät, sukat, paidan taikka sitten hanhen; viimeksimainittuun liittyy virolaisperäinen runo hanhen katoamisesta ja etsimisestä (kts. Kant. I. n:o 205 ja III. n:o 31.).

Koska kuitenkin länsisuomalaisen runon loppuosasta mainittu säepari on Vienan lääniin asti

Sisarelleen sinisen uuhun

olisi aikoinaan itäsuomalaisissakin kappaleissa löytynyt ja kenties antanut aihetta suomalaisessa Myödyn neidon runossa jo Inkerin puolella ilmaantuvaan yhtäläiseen säkeeseen, jolla ei ole minkäänlaista vastinetta virolaisessa Myödyn neidon runossa.

Virolaisilla on tosin myös Neljän neidon runo hyvin yleisesti tunnettu. Ja sen muoto on siksi samanlainen, että sen täytyy olla jossakin yhteydessä vastaavan länsisuomalaisen runon kanssa.[572]

Maarjapäeva laul.

Lähme Loojale loole,[573]

Maarjalle heinamaale;

Nüüd on Looja eina kuiva,

Maaria eina ilusa.

Vöttan kaare, vöttan kaksi,

Hakkan kolmat vöttemaie.

Mis ma leidsin kaare alla?

Kotka leidsin kaare alla.

Mis seal kotka tiiva alla?

Kirves j.n.e. Mis j.n.e. 10

Laastu seal kerveja ninasse?

Jaani aita tehtaneksi.

Sängi senna aida sisse. 16

Oled senna süngi sisse.

Palagas senna õlge peale.

Padjad senna palaka peale. 21

Mis senna padjade peale?

Neli noorta neitsikest.

Üks aga kojub kuldavööda,

Teine raksib raudavööda,

Kolmas kassikäpalista,

Neljäs nuttab noorta meesta.

(t.) Neljäs nuttab vendadasa,

Mis mullu sodaje viidud,

Tunamullu muile maile. 30

Ära sina nutta neitsikene!

Jo näikse, jo tulekse,

Pää paistab päälta metsa,

Keha metsa keskeelta,

Jalad alta arva metsä.

Mutta eroavaisuudetkin tämän ja länsisuomalaisen Neljän neidon runon välillä ovat sitä laatua, ettei toista voi toisesta johtaa. Sitä paitsi ei ole mitään jälkeä suoranaisesta runojen vaihdosta Varsinais-Suomen ja Viron rannikon välillä. Virolaisen runon kulusta ympäri Suomenlahden on Myödyn neidon runossa toistaiseksi ainokainen esimerkki, eikä yksinäinen länsisuomen alueen itärajalta satunnaisesti eksynyt kappale paljoa todista, kun on kysymys länsimurteella yleisesti ja paraiten säilyneestä runosta. Päinvastaisesta suomalaisten runojen kulusta Inkerinmaan kautta Viron puolelle on kyllä useitakin todisteita, mutta leviämssuhteet viro alueella ja kekitysmuodot pitkin matkaa ovat tavallisesti aivan toiset kuin tässä tapauksessa. Ei siis ole muuta mahdollisuutta virolaisen ja suomalaisen Neljän neidon runon yhtäläisyyden selittämiseksi, kuin yhteisen alkumuodon oletaminen. Kysymys on vaan siitä, onko tässä kaksi alkuperäisen yhteissuomalaisen runon haarausta vai kaksi myöhemmän ajan lainaa yhteisestä vieraskielisestä lähteestä. Jälkimmäistä mahdollisuutta ehdottomasti puoltavat virolaisen runon katolisperäiset nimet: Maaria ja Johannes, joita ei voine runoon kuulumattomina pitää. T:ri O. Kallas on huomauttanut,[574] että yhtäläinen laulu, jossa kolmas neito itkee sotaan vietyä sulhoaan, löytyy Vendiläisillä Saksanmaalla.[575] Nämätkin, samoin kuin Länsisuomalaiset ja Virolaiset ovat luultavasti germaanisesta runoudesta — ja tietysti aivan erikseen — vastaanottaneet Neljän neidon runon.

Joka tapauksessa on veljen lahjojen tuominen suomalaiselle runolle erikoinen piirre, jota ei virolaisessa eikä vendiläisessä tavata. Jos siis sisaren sininen uuhi on Länsi-Inkerissä tullut Myödyn neidon runoon Neljän neidon runosta, niin on se suomalaisen eikä virolaisen muodon vaikutusta.

Aivan välttämätöntä ei kuitenkaan ole ajatella Neljän neidon runon vaikutusta tässä kohden. Lammas ja uuhi,niinkuin olemme nähneet, ovat tavallisia sisaren tavaroita Lunastettavan neidon laulun

karjalaisissa ja inkeriläisissä kappaleissa. Jollei laulu ole runolta tätä piirrettä lainannut, niin on se päinvastoin saattanut laulusta siirtyä Myödyn neidon runoon. Mainesana *sininen* on siinä tapauksessa voinut tulla alkusoinnun vaikutuksesta siskon rinnalle itsenäisesti Inkerinmaalla uudestaan keksityksi.

7. Lunastettavan neidon runo suomeksi.

On jo aika kääntyä takaisin Lunastettavan neidon runon siirtymiseen yli kielirajan virosta suomeksi. Päärunko runoa, omiaisilla oletetut erilajiset ja itsekullakin kolmilukuiset tavarat, on kuitenkin ainoasti läntisimmässä Inkerissä alkuperäiseen muotoonsa jäänyt. Näytteeksi painettakoon katkelma Narvusinpuolista runoa[576] sekä vastaavat varsinais-virolaisen runon säkeet:

Emo rannalle tulepi.
"Oi emo lunasta minta,
Lunasta minta soasta,
Ota poies orjuudesta,
Päästä palkan piikuesta!" —
"Milläpä mä sun lunastan?"
"On sulla kolme pollekkesta;
Pane paras minusta,
Anna aine tyttärestäs." —
"Ennen mä sinusta luovun,
Ennen kuin paraasta pollestani.
Polle minulle ijäksi lienee,
Polle kaikeksi ajaksi,
Ei tyttöä lienekänä.
Tyttö toinen saatanehen." —

— — —

*Emo rannalle tulesi.
"Oh minu ella eidekene!
Lunasta mind sõasta." —
"Miska ma sinu lunastan?" —
"Sul on kolmi põllekesta,
Mis parem, pane minusta,
Anna ainust tütteresta." —
"Enne loobun tütteresta,
Enne kui heasta põlledesta;
Põlle kõigekse eakse,
Tütär tänä hommeneksi." [577]*

Vaan jo Soikkolan puolella on Lunastettavan neidon omaisten kolmilukuiset tavarat vaihdettu Myödyn neidon omaisten yksilukuisiin ynnä laatusanalla määriteltyihin tavaroihin. Ei Soikkolassa, eikä Hevaan puolella Lunastettavan neidon runo esiinnykään muuten kuin Myödyn neidon runon yhteydessä, ostohinnan ilmoituksen ja lahjuksien kiroomisen välisenä kappaleena, esim.[578]

Kysyin maata velloltani

— — —

"Sano kallis kaupanmiesi,
Mitä otti mun isoni?"
"Isosi rahaisen ratsun —
Emäsi mahike lehmän —
Velloso soti-orihin —
Sisosi sinervon uukon —
Minnosi lehet leveät."
Vene läksis vieremäe,
Mie neito nuttamaae,
Nuttaen: "hyvä Venakko,
Venhäläinen vainolainen,
Punasaapas Saarelainen,
Kannatteles Karjalainen,
Piä purje punakypärä!
Soutelekka, joutelekka,

Soua tuolle rantuelle,
 Missä nuot tulet palavat,
 Kipunaiset kilsattavat,
 Lemmenet lekottelevat."
 — "Sano kallis kaunokkainen,
 Ketä sulla siell' on sukua?"
 — "Isoni on sukua siellä."
 Isyt rannalle tulevi.
 "Hoi iso, vanha isäni,
 Vanha ukko vaalijani!
 Lunasta sinä minuista,
 Lunasta lumisaosta,
 Venehestä Venhäläisen,
 Paatista pahointekijän,
 Ota poies orjuudesta,
 Päästä palkanpiikuesta."
 Iso vasten vastaeli:
 "Milläpä minä lunastan?" —
 "On sulla rahainen ratsu;
 Paakka puolet mun alleni,
 Puolet pääni päästimeksi,
 Henkeni lunastimeksi."
 Iso vasten vastaeli:
 "Ennenpä minä työttä,
 Ijankaiken kassapäättä,
 Ennen kuin rahaisen ratsun."
 Vene läksis j.n.e.

(Samoin tulevat rannalle muut sukulaiset kukin vuorostaan tavaroineen; lopuksi neito kiros:)

"Isoni rahainen ratsu
 Rahatielle rauetkohon
 Raha-aikana parahin!
 Emäni mahike lehmä
 Maion maahan kaatakohon
 Maitoaikana parahin!
 Velloni sotioroinen
 Sotitielle sortukohon
 Sota-aikana parahin!
 Sisoni sinervon uukon
 Susi villat vitvokohon
 Villa-aikana parahin!
 Minnoni lehet leveät
 Lehtitielle lentäköhöt
 Lehtiaikana parahin!"

Että tässä Lunastettavan neidon samoin kuin Myödyn neidon runo on virolaista alkuperää, todistaa epäilemättömästi vertaus virolaisen Lunastettavan neidon runon johdantoon, semmoisena kuin se läheisimmässä Varsinais-Viron maakunnassa[579] esiintyy (huomaa erittäin sanaa ja muotoa: *nuttamaae < nuttamaie*).

*Vene hakas veeremaie,
 Karjalla karisemaie,
 Pohlakas põletamaie,
 Sõda akas sõudemaie,
 Imme akas itkumaie,
 Neidu noori nuttemaie:
 "Ooda üva Venaku,
 Sõisa armas Harju Saksa,
 Pia kinni paula poiga,
 Kannatele Karjalaine!"*

(Tai:)

*Soda laev läeb soudemaie,
 Venelaine veeremaie,*

*Rootsi laev läeb laskemaie,
Karjalane karsimaie,
Mina noori nutamaie:
"Oota hea Venekas,
Kannatelle Karjalane,
Seisa armas Saare Saksa,
Pea purje punane kuube!"*

Tähän virolaiseen johdantoon on kuitenkin Inkerin puolella sekaantunut alku erästä "Laivarunoa", joka esim. Narvussa kuuluu:[580]

Soua laiva, joua laiva,
Soua suurta merta myöten,
Purjehi punaista merta,
Soua tuonne rantuelle,
Kussa tuo tuli näkyvi,
Valkeainen vilkahtavi.

Lunastettavan neidon ehdotus, että omaiset ainoasti puolet antaisivat lunnaksi, myös muodossa:[581]

Puolet lupaa minulle,

Toiset puolet itsellesi,

on nähtävästi jälkeenä tavarain alkuperäisestä monilukuisuudesta. Yhteen, vieläpä elolliseen esineesen sovitettuna se on silminnähtävästi luonnoton.

Vielä on huomattava neidon kirouksessa yhä uudistuva jälkisäe: — aikana parasna. Virolaisessa Myödyn neidon runossa ei sentapaista tavata, vaan heti Narvusin puolella, jo ennenkuin Lunastettavan neidon runo on siihen liittynyt, se siinä alkaa ilmestyä.[582] Mainittu refrängisäe ei saata mistään muualta johtua kuin Inkerissäkin tunnetusta Lunastettavan neidon laulusta.

Tämä laulu on sitten vielä aikaan saanut sen, että Soikkolassa ja Hevaan puolella neidolle usein ilmestyy lunastaja, jonka tavarat hän siunaa, esim.[583]

Seolleni suuri kiitos!
Pajulinna pääni päästi —
Linna kahta kasvakahän,
Kolmea korotelkahan.
Vävyne pajuinen linna,
Käet päälle kukkumahan,
Linnut päälle laulamahan,
Sirkkuset siveltämähän.[584]

Sulhasen sijalla on tosin tässä päästäjänä setä[585] tai vävy, mutta hänen omistamansa linna, jonka toivotetaan kohoavan, muistuttaa ilmeisesti sulhasen linnoja Lunastettavan neidon laulun itäsuomalaisissa kappaleissa.

Soikkolassa sekä Hevaalla on Lunastettavan neidon runo välistä saanut paikallisen värityksen. Neidon ryöstäjä Venäläinen silloin soutelee:[586]

Reunaitse Retuisen saaren,
Kalasaaren kallahitse.

Retuinen saari tietysti tarkoittaa Retusaarta eli Kronstadtia. Vakinaisen maantieteellisen leiman sai runo kuitenkin vasta jouduttuansa Karjalan kannakselle, jossa souteleminen siirtyi mereltä Nevajoelle. Täällä on Lunastettavan neidon runo enimmäkseen irtautunut Myödyn neidon runon yhteydestä. Vaan pysyväisenä jälkeenä siitä ovat säilyneet omaisten yksilukuiset, laatusanalla määritellyt tavarat. Karjalan kannaksen kappaleista, jotka ovat hyvin toistensa kaltaisia, sopii seuraava Ahlqvistin kirjaanpanema näytteeksi, jos kohta siitä veli tavaroineen on unohtunut.[587]

Venäläinen vainolainen,
Sinisaapas Saksalainen,
Soutelevi, joutelevi,
Ympäri Nevan jokea,
Nevan nientä kiertelevi.
Neitonen kujertelevi
Venäläisen venehessä,

Punaparran purjehessa:

"Soua tänne rantaselle,
Jossa tuikkavi tulonen,
Vilkuttavi valkeainen,
Suuri paimenen tuleksi,
Pieni pirtin valkeaksi.
Tuo tuli on ison tulonen."

 Iso rannalle lasekse

Ja lasekse laiturille

Oroansa juottamahan.

 "Lunasta iso minuista!"

 Iso vasten vastaeli:

"Millä mä sinun lunastan?"

 "On sulla sotioronen,

Pane puoli mun alleni,

Puoli pääni päästimeksi,

Henkeni lunastimeksi."

 Iso vasten vastaeli:

"Ennen luovun tyttärestä

Kuin sotiorosestani."

 Venäläinen j.n.e.

Emo rannalle lasekse —

Lehmiänsä juottamahan —

 Venäläinen j.n.e.

Sisko rannalle —

Pesemähän uuttiansa —

 Venäläinen j.n.e.

Sulho rannalle —

Pesemähän miekkoansa,

Ruokkimahan ruostehesta,

Jotta sorpoisi soassa,

Sekä liikkuis linnan teitä,

Narvan teitä narskuttaisi —

"Ennen luovun miekastani,

Ennen kuin luovun neiostani."

 Neitonen kutittelevi:

"Kutti, kutti mun isoni,

Kutti ehtoinen emoni,

Kutti siitoinen sisoni!

Jo mun sulhoni lunasti.

 Isoni sotaoronen

Sotatielle sortukohon

Parahan soan aikana!

 Emoni mahikkilehmä

Suet syököhön kesällä,

Karhut maalle kaatakohon!

 Siskoni sinervä uutti

Villoihinsa viipyköhön,

Vuonnihinsa voipukohon!

 Sulhoni sotainen miekka

Sotatiellä sarpukohon,

Vainotiellä voittakohon!"

Merkille pantava on sulhasen, harvoin sedän,[588] ilmestyminen, joka epäilemättä johtuu Lunastettavan neidon runon vaikutuksesta. Hänen sotainen miekkansa tässä kappaleessa — eräässä toisessa on hänellä merinen laiva[589] — on tietysti lainattu veljeltä mainitussa laulussa.

Karjalan kannakselta levisi Lunastettavan neidon runo sekä Savoan että Suomen Karjalaan. Jo Porthan tunki kappaleen tätä runoa, kuten teoksessaan *De poesi fennica* ilmoittaa.[590] "Toinen runo ylistää kihlattujen rakkautta, tunteen voimassa vanhempien, sisarusten ja sukulaisten rakkautta paljoa väkevämpänä. Se esittää kertomuksen neidosta, jonka — sittenkun sulhanen jo oli vanhemmilta, monet lahjukset heille ynnä muille omaisille annettuansa, lupauksen saanut — Venäläinen oli salaa ryöstänyt ja vienyt veneesen pois kuljettaaksensa. Kun häntä vanhemmat ja sisarukset olivat kukin vuorollansa kieltäytyneet lunastamasta samoilla lahjuksilla, joita olivat saaneet sulhaselta, niin tämä sulhanen, vaikka neito oli häntä alkuansa ylpeästi kohdellut, ei epäillyt suorittaa sataa ruplaa Venäläiselle ja sillä

lunastaa häntä vankeudesta."

Niinkuin Porthanin selonteosta voi päätätä, on Lunastettavan neidon runo ollut Myödyn neidon runon jatkona. Tämä kappale on kyllä kateissa, vaan Porthanin lisäyksissä Vhaelin kielioppiin ja Jusleniusen sanakirjaan sekä erittäin Gananderin sanakirjassa on siitä siksi monta säettä säilynyt, että sen pääpiirteet voi saada selville, esim.

Nivan nientä *kiertelövi*.^[591] Tyttönen *kujerteloopi* Venäläisen venehessä. Paatissa pahatapaisen.^[592] Isä rannalle lasexe *Kujerrosta* kuulemahan. Isäni sotioroinen Sotoannik *sortuohon*. — — lehmä *Rainallehen* raipuhon Lypsyn aikana parasna. *Siskoni* sinevä^[593] uuhi Vuonillehen voipuhon.

Vielä Gottlundin aikana laulettiin Keski-Savossa Lunastettavan neidon runoa. Juvalta ja Joroisista hän sai kaksi toisintoa, jotka rinnan painettakoon (n:ot 107 b ja a). Etupäässä edellisen mukaan, pari säettä jälkimmäisestä lisäämällä, on Gottlund runon painattanut v. 1821 julkaisemaansa toiseen vihkoon Pieniä runoja Suomen Poijille ratoxi (n:o VI).

Venäläinen verikoira
Soutelevi joutelevi,
Niemen nientä kiertelevi,
Ympäri Ylänjokea,
Kahen puolen karjamaita.
Neitonen kujerteleksen
Venäläisen venehessä,
Paatissa pahatapasen.
"Lunasta iso minua!"
— "Millä mä sinun lunastan?"
— "Onhan sulla uusi vene."
— "Enpä raaski raukastani,
Rahan paljon pantuani,
Tengan tieltä löytyäni,
Enemmän luvattuani."
(Mamma — musta lehmä.
Veikko — punainen ori.
Sisko — sininen uuho.
Sulho — musta ruuna).

— — —

Venäläinen vainolainen,
Iankaiken kiertolainen,
Venäläinen vainolainen,
Soutelevi joutelevi,
Niemen nientä kiertelevi.
Neitonen kujertelevi
Venäläisen venehessä,
Karjalaisen kaitehessa.
Isopa rannalle lasekse,
Kujerrosta kuulemahan,
Vaikutusta vaatimahan.
"Lunasta iso minua!"
— "Millä mä sinun lunastan?"
— "Onhan sulla kaksi ruunaa,
Pane paras pantiks."
— "Ennen luovun neiostani,
Ennen kuin paraasta ruunastani."
(Äiti — kaksi lehmää.
Veikko — kolme miekkaa.
Sisko — kolme ruunua.
Sulhanen — kolme laivaa).

Nevan niemi on molemmissa kappaleissa muuttunut *Niemen niemeksi*,^[594] edellisessä sitä paitsi *Ylänjoki* lienee väännös *Nevanjoesta*. Jälkimmäisessä kappaleessa on Lunastettavan neidon laulun vaikutus ilmeinen, omaisten tavarain sekä lukuun että laatuun nähden.

Sama Lunastettavan neidon runon ja laulun yhteen sulautuminen on huomattava Suomen Karjalassakin, niin esim. eräässä Suojärven kappaleessa,^[595] jossa Nevanniemi on vaihdettu

Kaikista sotkeutunein sekamuoto Lunastettavan neidon runoa ja laulua on vihdoinkin tavattu Venäjän Karjalassa. Seuraavassa kappaleessa eivät ainoasti säkeet ole sekaisin, vaan samakin säe on kahdesta aineksesta yhdistetty, kuten omaisten tavarain määrittely sekä kaksiluvulla että laatusanalla todistaa. [597]

Venäläinen veiloo (?)

Pikku tytär itkee

Venäläisen veneessä,

Karjalaisen karpasossa,

Punaparran purtelossa.

Katso taattoni matkaa

Yli meren rantaa.

"Tule taatto lunastamaan!"

— "Millä minä lunastan?"

— "On sulla kaksi kultakarva hepoa.

Pane paras panttiin."

— "Ennen luovun työstäni."

(Maammo — 2 maholehmää.

Veikko — 2 sotamiekkää.

Sikko — 2 kultanieklää.

Ämmö — 2 k. kuiria (lusikkaa).

Musikka — 2 kullaista ruplaa).

Ei siis ole ihmeteltävä, että Lönnrotinkin molemmat kokoonpanot Kantelettaressa ovat sekamuodostuksia, joista toinen (III. n:o 26) tosin enemmän runon, toinen (n:o 27) etupäässä laulun mittaa noudattaa. Edellinen perustuu pääasiallisesti Gottlundin julkaisuun. Niinkuin ensimmäisen painoksen toisintosäkeistä näkee, johtuu 5:ssä säkeessä paikannimi Yläsen niemi Yläjoesta: samoin v. 6 *Kangasnientä* < *kangasmaata* < *karjanmaata*.

Lunastettavan neidon sekä runo että laulu esiintyvät kuitenkin myös Venäjän Karjalassa toisistaan erillään ynnä muissa yhteyksissä. Laulun alkusäkeet ovat joskus[598] liittyneet Veneesen pyrkivän neidon runoon (vrt. Kant. III n:o 28 "Neiti lepetissä")

Neiti istui klevetissä,

Itkee ja huokuu,

Kätösiään katkoo,

Sormusiaan murtelee.

Katsoi ylös, katsoi alas:

Ylähänä päivä paistoi,

Alahana veno juoksi.

"Taattoni tulee

Pitkin meren rantaa;

Ota taatto venoseen!"

— "En ota, enkä tieäkänä.

Maammos jäleltä tulee,

Maammos on vene viekkahampi" j.n.e.

Toinen muodostus Veneesen pyrkivän neidon runoa on Lunastettavan neidon runoon usein sekaantunut ja tämän edelle on sitä paitsi joskus jälleen liittynyt Myödyn neidon runo, esim.[599]

(Paimenessa käynti — yrkä — kodin kuvaus — kauppahinnan ilmoitus ja kirous).

Neitonen kujertelevi

Sulkkuparran suun eessä,

Kultaparran parmahilla,

Venosessa vierahassa,

Karpasossa Karjalaisen.

Näki taattonsa vesillä:

"Tule taatto lunnahille!"

— "Enpä joua tyttö raukka;

Lohi kultainen kutevi

Kultaisissa kupluskoissa."

Itse eellehen menevi,

Näki veikkonsa vesillä,

Emon lapsen lainehilla:

"Tules veikko lunnahille!"
— "Enpä joua sikko kulta;
Säynäs kultainen" j.n.e.
"Tule maammo" — "Siika" —
"Tules sikko lunnahille."
— "Millä minä lunastan?"
"On sulla sinervä uuhi
Sinun pääsi päästimeksi,
Sinun pääsi keritsimeksi."
Niin sanoi siitä:
"Polen poikki uuen purren
Halki haapasen" j.n.e.

Tämän kappaleen loppuosa: neidon uhkaus potkia vene puhki tavataan Vienan läänissä myös Vedenkantajan Annin runoon sovitettuna ja on Lönnrot sen johdosta Kantelettaressa viimeksimainittuun runoon lisännyt yllä esitetyn sekamuodostuksen Lunastettavan neidon ja Veneesen pyrkivän neidon runoa (Kant. III. n:o 23).

Olemme vihdoin päässeet Lunastettavan neidon runon vaelluksen päähän. Se siis ei ole johtunut vastaavasta laulusta, joka Länsi-Suomesta on levinnyt Itä-Suomeen, Inkerinmaalle ynnä Viroon. Yhtäläisen skandinavilaisen vaikutuksen alaisena, vaan aivan erikseen Saarenmaalla se on syntynyt ja pitkin Viron maan rannikkoa vaeltanut Inkerin puolelle, jossa on uudestaan muodostunut samaa tietä yht'aikaa kulkeneen Myödyn neidon runon avulla. Jo Länsi-Inkeristä alkaen ja matkan varrella kautta Karjalan kannaksen Itä-Suomeen ja Venäjän Karjalaan yhä suuremmassa määrin se on ottanut vastaan vaikutusta Lunastettavan neidon laulusta, jolla tavoin on kehittynyt puoleksi runomitallinen ja puoleksi laulumitallinen välimuoto.

Siihen katsoen, että ympäri Suomenlahtea kiertänyt länsisuomalainen laulu on kohdannut Virosta vaeltaneen runon aivan kielirajalla, ei Lunastettavan neidon runo suomenkielisessä muodossaan saata olla laulua sanottavasti vanhempi. Tietysti tämä päätelmä ei ole täysin sitova, koska ainakin voisi ajatella, että laulu olisi vasta myöhemmin ja joka paikassa eriksensä vaikuttanut runoon, sitten kun tämä jo oli suorittanut kulkunsa Inkeristä Venäjän Karjalaan.

Mutta on vielä toinenkin todistus, joka tukee sitä olettamusta, että runo vasta samaan aikaan kuin laulu eli 1600 luvulla sai suomenkielisen asunsa. Niinkuin olemme nähneet on runon alkuperäisessä Saarenmaalaisessa muodostuksessa neidon ryöstäjä kuviteltu kansallisuudeltaan Venäläiseksi. Siitä voimme tosin ainoasti päättää, että runo on syntynyt ennen vuotta 1700, jonka jälkeen Viron kansa on ollut Venäjän vallan alaisena. Vaan Venäläisen yleinen ilmaantumisen myös Varsinais-Inkerissä ja Karjalan kannaksella ynnä hänen säännöllinen mainesansa vainolainen[600] määrää runon suomalaisen muodostuksen aikaisemmankin rajan, nimittäin vuoden 1600 paikoille, jota ennen sekä Inkerinmaan että Käkisalmen läänin asukkaat ovat Venäläisten liitossa pitkin aikoja esiintyneet.

8. Suomen vanha runomitta.

Vanha runomittamme on sekä rakenteeltaan että kaunistuskeinoiltaan siksi omituinen, eikä ainoastaan nykyisaikaisista, vaan myös antiikkisista runomitoista eriävä, että se hyvin varhain on herättänyt oppineitten huomiota. Voipa sanoa, että Porthaniin asti ja vielä hänen aikanaan suomalaisen runon muodollinen puoli on ollut suuremman mielenkiinnon esineenä kuin sen sisällys. Porthanin perustavien tutkimusten jälkeen kesti kuitenkin toista vuosisataa, ennen kuin Ahlqvistin, Genetzin ja Godenhjelmin kautta vanhan runomittamme lait tulivat tarkemmin määritellyiksi.

Yhä selvittämättä on vielä kysymys suomalaisen runomuodon alkuperästä ja ijästä. Yksityiskohtaisia arveluja ei tosin ole puuttunut, mutta mitään täydellisempää esitystä, joka nojautuisi kansanrunoudellisiin, musikaalisiin ja kielitieteellisiin tutkimuksiin ei ole edes yritettykään. Toistaiseksi, koska tätä työtä ei käy aivan ahtaissa puitteissa suorittaminen, on siis tyydyttävä niiden teiden viitoittamiseen, joita myöten vastainen tutkimus mahdollisesti voi päästä perille.

Ettei kysymys ole aivan mutkaton, johtuu siitä, ettei vanhan runomme kokoonpano ole niin yksinkertainen, kuin miltä se päältä katsoen näyttää. "On erittäin merkittävä tosiasia", huomauttaa sattuvasti *Comparetti*,[601] "että suomalaisen runon muoto on yhdistänyt kätkeydessä vielä uinuvan runouden henkeen myöhemmän ijän tarkkapiirteisen ja vakaantuneen luonteen. Kypsyyden merkinä on suomalaisen runon varmasti mitallinen, muuttumattoman lain määräämä säerakenne; mutta tämä säelaji on sen ainoa, muita se ei ole luonut, eikä myöskään säejaksoa ryhmittänyt, sitä paitsi se pitää kiinni alkuperäisimmistä, nykyään jo vanhentuneista kaunistuskeinoista: alkusoinnusta ja säkeen

Viimeksimainittu: *kerto eli parallelismi* on suomalaisen runon ominaisuuksista se, jonka alkuperäisyydestä vähimmin voi olla epäilystä. Sen aikaansaama "ajatussointu" on vanhempi sekä äänteellisiä alku- ja loppusointuja että runomittaisia poljentoja. Se milt'ei yksistään on riittänyt kannattamaan niin korkealentoista runoutta kuin Heparalaisten Vanhassa Testamentissa. Suomalaisissa itkuvirsissä sen näemme yhdessä alkusoinnun ja jonkinlaisen loppusoinnun tapaisen kanssa saavan aikaan voimakasta tunteen väräjämistä. Säännöllisen runomitan yhteydessä tapaamme kerron myös Mordvalaisilla, ja nimenomaan niiden kahdeksantavuisessa runomitassa. "Ahlqvistin runousopissaan antaman esityksen suomalaisesta kerrosta", selittää t:ri H. Paasonen,[603] "voisi vähäisillä muutoksilla sovittaa mordvalaiseenkin. Huomattavin eroavaisuus on, että kerto mordvalaisessa runoudessa joskus on köyhempää." Tuskin siis saattaa olla eri mieltä siitä, että kerto suomalaisessa runossa on perintö ikivanhoilta ajoilta, jos kohta tämä kaunistuskeino on siinä kehitetty täydellisyyteen, joka tekee vanhan yksinkertaiselta näyttävän runomittamme niin perin vaikeaksi jäljitellä uudemmassa taidrunoudessamme.

Alkusoinnun eli alliteratsioonin suhteen sitä vastoin on kaksi vastakkaista mielipidettä yhteen törmännyt siinä tunnetussa kynäsodassa, jota *Aug. Ahlqvist ja Paul Hunfalvy* 1870 luvulla kävivät. Edellinen oli sitä mieltä,[604] että alkusointu on voinut vanhasta skandinaavilaisesta runoudesta "lainana tulla Suomalaisten omaksi sen vilkkaan ja pitkällisen yhteyden kautta, joka oli Pohjois-Skandinaavian ja Permian (Bjarmalannin) s.o. Vienan Karjalan välillä". Tullessaan Vienan meren seutuihin oli suomalaisilla ainoasti suorasanaisia taikka korkeintaan resitatiivin kaltaisia runomuodollisesti säännöttömiä loitsuja, joiden kaunistuksena saattoi olla yksinään kerto. "Vasta Skandinaavilaisten kanssa kauemmin yhteyttä pidettyään tulivat he tuntemaan näiden runolauluin loihemisen, se viehätti heitä ja he rupesivat sitä kielellensä mukailemaan. Tämä onnistui heille niin erinomaisen hyvin, että siitä syntyi ja kasvoi se ulosamentamaton lähde laulua, joka sitten meidän runonamme löydettiin Karjalasta. Ja näin joutui alkusoinnunkin käyttäminen skandinaavilaisen runouden alalta suomalaisen laulun parhaaksi puvunkaunistimeksi." Eräänä todisteena hän mainitsee alkusoinnallisen laulun nimen runo, joka on skandinaavilainen lainasana. "Päätukenä tälle olettamukselle on kuitenkin se seikka, ettei alkusointua, enemmän kuin runomuodollisesti säännöllistä lauluakaan, löydy kellään meidän heimokansoistamme."

Unkarilainen Hunfalvy[605] taas piti alkusointua, yhtä hyvin kuin kertoakin, "ugrilais-suomalaisen runouden" omituisuutena; "sillä näemme, että samaa omituisuutta tavataan myöskin Voguleilla ja että se on ollut Magyareillakin, päättääksemme sen säilyneistä jäljistä. — — Mutta se ei ole tainnut tullakaan siihen germaanilaisesta runoudesta, kosk'ei tässä ole mitään kertoa. Vaan se seikka, että runo-sana on otettu lainaksi, todistaa yhtä vähän, kuin latinainen sana 'värsy', joka on tullut kaikkiin eurooppalaisiin kieliin, ei sen vuoksi, että eurooppalaiset kansat vasta silloin olisivat ruvenneet runoutta viljelemään, kun tulivat tuntemaan latinan kieltä, vaan sen tähden että sovitivat latinaistakin sanaa siihen runouteen, jota harjoittivat."

Alkusoinnun omaperäisyyttä suomalaisessa runossa puolustaa myös Comparetti viitaten V. Radloff'in tutkimuksiin Altain Tatarien runomuodoista.[606] Näillä niinkuin useilla muillakin Aasian turkkilaiskansoilla on runonkaunistuksena, paitsi kertoa, erityisesti kehittynyt alkusointu; samoin vielä Mongooleilla maisteri G. J. Ramstedtin suullisen tiedonannon mukaan.

Ettei suomalaisen runon alkusointu voi olla johtunut skandinaavilaisesta, osoittaa jo niiden erilainen käytäntö. Jälkimmäisessä se ulottuu yli kahden säkeen, kuten myös Ahlqvist huomauttaa:[607] "kahdessa runosäkeessä on kolme sanaa, jotka alkavat samalla puustavilla, joista kolmesta sanasta kaksi pitää olla edellisessä säkeessä ja kolmas jälkimmäisen säkeen alussa." Vaan vaikka voisikin ajatella, että Suomalaiset olisivat sen "oman mielensä ja kielensä mukaan muodostaneet", niin tekee lainan olettamisen mahdottomaksi se oleellinen eroitus, joka on skandinaavilaisen ja suomalaisen runomitan välillä. Edellisessä on ainoasti korollisten iskutavujen luku määrätty, vaan korotonten määräämätön, jota vastoin jälkimmäinen on sylaabinen s.o. tarkalleen tavuja lukeva sekä lisäksi vielä laajuudesta lukua pitävä.

Ratkaiseva tässä suhteessa on Paasonen lausunto Mordvalaisten runoudesta:[608] "Ei mielestäni sitäkään voi kieltää, että mordvalaisen runon kaunistimena käytetään alkusointua, joka Venäläisille on miltei aivan vieras. Se ei tosin ole likimainkaan niin yleinen ja säännöllinen kuin suomalaisessa runossa." Siinäkin suhteessa hän huomauttaa mordvalaisen runon esiintyvän vähemmin kehittyneenä, että alkusointu yleensä rajoittuu sanaa alkavaan kerakkeeseen, jota vastoin se suomalaisessa useimmiten ulottuu seuraavaan ääntiöön. Mutta pääasia on, että Mordvalaisilla samoin kuin Suomalaisilla alkusointu esiintyy ei yksistään kerron, vaan myös säännöllisen runomitan yhteydessä; mainituissa Mordvalaisten kahdeksantavuisissa säkeissä on sointusanoja tavallisesti kaksi, välistä kolme, aivan niinkuin suomessakin.

Siihen, että alkusointu on juuri suomalaisessa runossa niin hyvin säilynyt ja kauniisti kehittynyt, lienee etupäässä vaikuttanut koron säännöllinen esiintyminen ensi tavulla suomenkielessä, toiseksi myös sanaa alkavien kerakkeiden (erittäin umpi- ja suhuäänteiden) harvalukuisuus.[609]

Sekä säkeenkerro että alkusointu ovat siis varmasti ikivanhoja kaunistuskeinoja suomensukuisten kansojen runoudessa. Vaan miten on itse runomitan laita?

Paasonen on suomalaiseen runosäkeeseen verrannut Mordvalaisten kahdeksantavuista säettä, tosin myöntäen että tämä löytyy myös toisilla erisukuisilla kansoilla, "yksinpä Venäläisilläkin, joilta se, samoin kuin moni muu metri olisi saattanut tulla Mordvalaisille".[610] Se mikä suomalaisesta säkeestä mordvalaisen eroittaa, on tämän jälkimmäisen puhtaasti sylaabinen (tavuja lukeva) luonne; siinä "ei laajuus- eikä liioin korkosuhteillakaan ole merkitystä". Mutta Paasonen selittää erotuksen osaksi sillä, että "vokaaleilla ei nykyisessä mordvankielessä varsinaisesti olekaan kuin yksi (lyhyt) pituusaste", osaksi huomauttamalla, "ettei suomalainenkaan runo suinkaan aina ole ankarasti säännönmukainen —. Ja Virolaisten runoja tarkastaessamme kohtaamme paljonkin tämmöisiä 'epäsäännöllisiä' säkeitä. Tuskinpa sen vuoksi erehtyynee, jos tämän nojalla päättää, että suomalaisen runon säännönmukaisuus, mikäli sitä todella on olemassa, on myöhemmän kehityksen tuote, että mordvalaisen runon kahdeksantavuinen, puhtaasti sylaabinen säe on suomalaisen säkeen alkumuoto."

Löytyy vielä yksi lukuunotettava seikka, joka vaikeuttaa suomalaisen runosäkeen yhdistämistä mordvalaiseen. H. Paasonen hyväntahtoisen välityksen kautta on opettaja N. Suvorovilta Kazanista saatu viisi mordvalaista sävelmää, joista kaksi 8-tavuisiin säkeihin. Näistä ovat Ilmari Krohnin selityksen mukaan toiset kolme pentatoonisia s.o. siihen ikivanhaan puoliaskeloita tuntemattomaan viisisävelikköön kuuluvia, joka on kiinalaisen musiikin omituisuus ja joka aivan viime aikoina on keksitty Mongooleilla sekä suomensukuisilla Tsheremisseillä ja Votjakeilla. Mutta juuri mainittuihin kahteen 8-tavuiseseen säestöön sovitettut sävelmät ovat diatoonisia s.o. siihen seitsensävelikköön kuuluvia, joka viittaa kristillisen resitatiivin vaikutukseen. Samoin ovat Suomalaisten ja Virolaisten vanhat runosävelmät kauttaaltaan diatoonisia ja siis myöhempisyntyisiä. Tosin voi vähälukuisten mordvalaisten aineiden todistusta pitää satunnaisena; myöskin voi ajatella suomalaisen runon sävelmän aikain kuluessa vaihtuneen, niinkuin todella muutamain paikoin uudemmalla ajalla on sille sovitettu hyvinkin "moderni" sävelmä. Vaan kaikissa tapauksissa on mordvalaisen ja suomalaisen runon suhde valmis ratkaistavaksi vasta silloin, kun ensiksi on edes suomalaisen ja virolaisen runon suhde selville saatu.

Tärkeintä olisi tutkia, missä määrin Kalevalan runomitan säännöt kansanlaulussakin eri runoalueilla pitävät paikkansa. Niinkuin tiedämme, ovat runomitat vanhoissa klassillisissa kielissä kokonaan laajuudelle rakennetut, jota vastoin ne useimmissa uusissa kielissä pääasiallisesti korolle perustuvat. Runomittaa, jonka perustuksena olisi sekä laajuus että korko, on mahdoton missään kielessä tarkoin noudattaa; on pakko polkea joko kokonaan jompikumpi taikka osittain kumpaistakin. Viimeksi mainittua menettelyä on vanha runomittamme omalla tavallaan yrittänyt. Laajuuteen nähden se määrää, ettei (paitsi ensi jalassa, josta edempänä) pitkää tavua saa milloinkaan käyttää lyhyen asemesta runojalan laskussa,[611] ja että lyhyttä tavua saa nousussa pitkän asemesta käyttää ainoasti silloin, kun sillä ei ole pääkorkoa. Tämä näennäisesti omituinen poikkeus, joka vaatii, että on rikottava myöskin korkoa vastaan, jos kerran laajuuden perustuksesta luovutaan, on vanhan runomittamme kaikista hienoin piirre. Sillä laulaessa loukkaa verrattomasti vähemmän korottoman tavun venyttäminen kuin pääkorollisen, esim.

Mieleni minun tekevi.

Mieleni minunkin teki.

Koron vaikutus on, paitsi mainitussa suhteessa, vielä siinäkin huomattava, että keskiarvoinen tavu pääkorollisena on täysin pitkän arvoinen, vaan ilman pääkorkoa lyhyen veroinen. Sivukorolla ei ole runomitallista merkitystä.

Että Savon sekä Suomen ja Venäjän Karjalan ynnä Inkerin runous on näille perusteille rakennettu, on silminnähtävä. Poikkeukset, milloin ne eivät johdu satunnaisesta huolimattomuudesta, ovat helposti selitettävissä murteiden myöhemmästä kehityksestä, joka usein käy ilmi, jos saman runon lausumis- ja laulutapaa toisiinsa vertaa. Että länsisuomenkin runous on aikoinaan aivan samoja lakeja noudattanut, osoitettiin edellä (I. s. 103).

Kysymys on vaan siitä, missä määrin nämä lait ovat yhteiset myös virolaiselle runoudelle. Siihen on vastaus Viron eri runoalueilta hyvin erilainen. Varsinais-Virosta, jota esim. *M. Wesken* julkaisemat Eesti rahvalaulud edustavat, on se täydesti myöntävä.[612] Siellä käytetään lyhyttä pääkorollista tavua hyvin harvoin nousussa, paitsi jos seuraava tavu alkaa k:lla, t:llä tai p:llä, esim.

Ära kuule *kuke* healta.
Alla *lepiku* levada.

Kui'p see meesi mind ei võta,
Mind ei võta, teist' ei jäta.

Vaan viimeksi mainituissa tapauksissa on tavu ainoasti näennäisesti lyhyt, koska k, t, p lausutaan puolipitkinä ja niinmuodoin sulkevat edelläkäyvän tavun.[613] Etelä-Virossa sitä vastoin niinkuin *J. Hurtin* toimittama Vana Kannel I-II osoittaa, on sekä Võrunmaalla että Viljanninmaalla pääkorollisenkin lyhyen tavun käyttäminen nousussa hyvin yleistä, jota vastoin pitkän tai keskiarvoisen pääkorollisen tavun esiintyminen laskussa on verrattain harvinainen ilmiö.

Edustaako etelävirolainen runo myöhempää, taantunutta vai vähemmän kehittyntä alkuperäisempää kantaa? Vastauksen voisi mahdollisesti antaa virolaisissa ja suomalaisissa runosävelmissä ilmaantuva erilainen kehitysaste. Edellisessä näet ovat usein kaikki kahdeksan tahtia yhdenarvoisia, jälkimmäisessä taas yleensä venytetään kahta viimeistä tavua, esim.[614]

Kui mi-na ha-kan lau-la-mai-e, Lau-la-mai-e, las-ke-mai-e.
O-tet-tiin mi-nus-ta ou-to, Var-sin vir-hi vis-kat-ti-hin.

Suomalaisessa säkeessä taas on pääpaino nähtävästi toisella ja erittäin neljännellä jalalla, joten ensimmäinen jalka jää ikäänkuin alkutahdiksi ulkopuolelle varsinaista poljentoa. Tämä seikka selittänee, miksi ensimmäisessä jalassa ei laajuus- eikä korkosuhteista eikä edes tavujen luvusta tarvitse tarkkaa huolta pitää.

Mutta voidaksemme sävelmän nojalla tehdä päätöksiä runomitan kehityksestä, täytyisi ensin ottaa selko siitä, onko Varsinais-Virolaisilla, joiden runomitta on täydelleen suomen kaltainen, myös runosävelmä mainitusta virolaisesta eriävä.[615] Toiseksi on huomioon otettava, että Inkeriläisillä on runosävelmiä, joissa viimeisten tavujen asemesta ensimmäinen on venytetty.[616]

Vielä vaikeampi on ratkaista kysymys, missä ja milloin suomalais-virolainen runomitta on syntynyt. Sitä varten olisi tietysti tutkittava muidenkin yhteissuomalaisten runouden jätteitä, vaikka todennäköistä on, että ne liittyvät siihen virolaiseen ja suomalaiseen runouteen, joka on itsekutakin maantieteellisesti lähinnä. Vatjalaisilla on enimmäkseen semmoisia runoja, joita niiltä muutenkin, jos olisivat Inkerikkoja, sillä paikkakunnalla odottaisi. Vepsäläisten runoissa taas voi osoittaa mitä läheisintä yhteyttä niiden kanssa, joita lauletaan Aunuksessa Salmin kihlakunnan rajalla.[617]

Tähän asti ei ole voitu osoittaa ainoatakaan runoa, joka olisi länsisuomelle ja virolle yhteinen muuten kuin joko keskinäisen jommankumman puolisen taikka kolmanteen yhteiseen lähteesen viittaavan lainan kautta. Sisällykseen perustuvien historiallisten määräysten kautta ei ole myöskään päästy varmuudella taemmaksi 1300 lukua. Tosin löytyy suomalaisia runoja, joiden aihe voi olla pakanallinen. Vaan koska tiedämme pakanuuden vielä 1500-luvulla täydessä voimassa rehoittaneen Inkerinmaalla ja Karjalassa, on erinomaisen vaikeaa pakanallisen aineksen johdosta päättää, onko sen sisällyksinen runo juuri pimeimpänä aikana vai vasta kristinuskon puolihämärässä muodostunut.

Jonkunlaisen ajanmääräyksen saattaa myös kielentutkimus antaa runomitan syntyyn nähden. Varmana voi pitää että virolais-suomalaisen runouden syntyessä ei viron- eikä suomenkielessä ollut tapahtunut kahden ääntiön supistusta edempänä ensi tavuuta kerakkeen kadon johdosta, vielä vähemmän siten muodostuneen pitkän ääntiön lyhennystä. Myöskin virolle ja länsisuomelle ominainen keski- ja loppuheitto ovat runokielelle kuulumattomia. Kysymyksen alaista vaan on, voivatko mainitut kielelliset todisteet millään varmuudella viedä meitä kauemmaksi taaksepäin kuin 1200-luvulle.

Että virolaiset-suomalaiset sävelmät ilmaisevat kristillisen musiikin vaikutusta, on edellä huomautettu. Kuitenkin saattaa ajatella tämän vaikutuksen alkaneen jo ennen kristinuskon maahan tuontia.

Mutta vaikka runojen sisällyksen, kielen ja sävelmän kannalta ei voisikaan varmuudella päästä aikaan, jolloin ei kahden vieraan vallan alaisuus vielä eroittanut toisistaan Virolaisia ja Suomalaisia, jää kuitenkin näille yhteisen runomitan oma todistus jäljelle. Juuri runojen eriaineisuus Virossa ja Länsi-Suomessa viittaa siihen, että runomitta on nykyisiä runoaineiksia vanhempi. Kysymys voi vaan olla siitä, onko se syntynyt aikana, jolloin oli suoranaista yhteyttä Viron ja Länsi-Suomen välillä, vai sitäkin aikaisemmin, kun ei Suomenlahtikaan vielä heimokansoja toisistaan eroittanut.

Suomalais-virolainen runomitta on yksi ja ainokainen, niinkuin Comparetti oikein on huomauttanut. Sitä tosin voi pitää vanhan runoutemme alkuperäisyyden ja köyhyyden merkkinä.[618] Mutta se on samalla ollut välttämättömänä edellytyksenä tämän runouden erinomaiselle kehitykselle ja verrattomalle runsaudelle.

Juuri se seikka että kaikilla kansanrunoutemme lajeilla: epillisillä, lyyrillisillä ja loitsurunoilla, vieläpä sananlaskuilla ja arvoituksilla, on ollut yksi ja sama runomitta, on antanut esteettömän tilaisuuden runolaulajille muodostamaan yhtä runoa toisesta lainatuilla lisäpiirteillä, luomaan eri aineksista aivan

uusia runoja sekä liittämään eri runoja yhtenäisiksi runojaksoiksi. Vaihtelevillakin runomitoilla olisivat Suomen kansan runot kyllä aina aiheuttaneet Kantelettaren tapaisen helmivyön, vaan kokoonpanematta niistä olisi ijäksi päiväksi jäänyt se kokonaiskuvaelma Suomen kansan elämästä, jonka yhtäjaksoisella vanhalla runomitallamme meille tarjoaa Kalevala.

VIITSELITYKSET:

[1] Fol. 5. ss. 22-31, aikaisempi ensimmäistä Kantelettaren käsikirjoitusta.

[2] Vrt. A.R. Niemi: Vanhan Kalevalan epilliset ainekset n:o 266, Tutkimus Sakari Topelius vanhemman runonkeräyksistä s. 51 ja A.J. Sjögrenin kansanrunokokoelma n:o 421.

[3] VKEA. n:o 272, 271.

[4] Se Tapanin virren laitos, jonka Lönnrot painatti Mehiläiseen (1837 Jouluk.), on tämän ja Kantelettaren ensimmäisen käsikirjoituksen välinen muodostus.

[5] Cajan, n:o 46.

[6] Niemi, VKEA. n:o 267.

[7] Castrén, A. I. n:o 3.

[8] Suomen keskiaikaisesta runoudesta I. Luojan virsi (Virittäjä II. s. 60).

[9] Kts. Geijer och Afzelius, ny uppl. n:o 91, II. s. 353; Grundtvig, n:o 96, II. s. 518, III. s. 880; Child, n:o 22, I. s. 233, vrt. n:o 55, II. s. 7.

[10] Cursor Mundi vv. 15961-98 (Child, I. s. 240).

[11] Stephens, Ett fornsvenskt legendarium I. s. 170.

[12] Tästä niinkuin seuraavasta kts. Grundtvigin ja Childin kokoomia tietoja.

[13] Haupt und Schmalzer, I. n:o 289.

[14] Kts. W. Söderhjelm, Kirjoituksia ja tutkielmia (myös Valvoja 1898 s. 655.)

[15] Child, I. s. 236, French O.

[16] Vincentius Bellovacensis, Speculum historiale XXV. c. 64 (Grundtvig, II. s. 523).

[17] Raimbert de Paris, La chevalerie Ogier de Danemarche, vv. 11606-27 (Grundtvig, III. s. 885; Borenius, Virittäjä II. s. 80).

[18] Child, n:o 55.

[19] Child, n:o 22.

[20] Child, I. s. 240-1.

[21] II. s. 520 Muist.

[22] V.U. Hammershaimb, Færøsk anthologi I. s. 39.

[23] Grundtvig, III. s. 881.

[24] Sam. s. 882.

[25] Sam. s. 883 Muist.

[26] Sam. II. s. 525.

[27] Geijer-Afzelius n:o 91. 1-2.

[28] Toisin: "Auta Jumala ja pyhä Tapani!"

- [29] Geijer-Afzelius, II. s. 357, 361.
- [30] Grundtvig, III. s. 883.
- [31] Sam. H. s. 524.
- [32] Sam. s. 521.
- [33] Niemi, Sjögren n:o 440, Lönnrot A. II. 6. n:o 104 ja 8. n:o 17.
- [34] Liljeblad, kk. s. 8.
- [35] Eero Salmelainen, Vähänen kertoelma Muinois-Suomalaisten pyhistä menoista, Suomi 1852. s. 135.
- [36] Grundtvig, II. s. 521. Muist.; Reinholm, MMY:n kok. 69. s. 153.
- [37] Bidrag till Finlands kändedom i ethnographiskt hänseende, Suomi 1847, s. 122; vrt, Nyland IV. s. 48.
- [38] Anteckningar om Korpo och Houtskärs socknar s. 39-41 (Suomen Tiedeseuran Bidrag'eissa XXVIII).
- [39] Suomen MMY:n Aikak. III. s. 127.
- [40] Sjögren, Gesammelte Schriften I. s. 555-6.
- [41] S. 200. Siinä myös löytyvät edellä mainitut sekä pari lähinnä seuraavaa tietoa,
- [42] Uusi Suometar, 1878, n:o 19.
- [43] Tuomala, n:o 137.
- [44] Reinholm, MMY:n kok. 70. ss. 413, 420, 414-5, 423-4, 360.
- [45] Helsingfors Tidningar 1829 n:o 44.
- [46] Laulaja oli 60 vuotias torppari J. Hepola
- [47] = vedestä.
- [48] Tämä säe kerrotaan.
- [49] = kesi.
- [50] Kiitossanat oluen juotua.
- [51] Ynnä muuan ruokoton sukkeluus.
- [52] Reinholm, MMY:n kok. 70. s. 408, Karinaisten kappelista.
- [53] 1. Niemi (Topelius s. 48) osoittaa, ettei se ole Savosta. — 2. Lönnrot, S. n:o 154, Tottijärveltä (kts. Helsingfors Tidningar 1829 n:o 44). — 3. Paldani, n:o 114. — 4-6. Reinh. kok. 70. ss. 425, 417 ja 456. — 7. Mikkola. n:o 6.
- [54] Kiitossanat joko seuraavat kehoitusta menemään kellariin (467) tai käyvät sen edellä (235).
- [55] Virittäjä II. s. 67.
- [56] K. Krohn, Satuluettelo IV. 7.
- [57] Brandt, n:o 247 Laihialta.
- [58] Lilius, n:o 19 Saarijärveltä.
- [59] Jalkanen, n:o 27 Rautalammita; vrt. Niemi, Topelius s. 44, tietymättömästä paikasta.
- [60] Esim. Vaasan lyseen Koe-seura V. n:o 18 Vetelistä; Rautell, n:o 128 Vihannista; Gottlund, n:o 488 Ruotsin Savolaisilta; Polén, n:o 62 Suomen Karjalasta.
- [61] Europaeus G. n:o 669.
- [62] Kemppi, n:o 172.

- [63] Castrén, A. I. n:o 7 Kuhmoniemeltä; Lönnrot, E. n:o 531 Arvidsson, C. VI. H. ja Gottlund, n:o 785.
- [64] K. n:o 15.
- [65] Niemi, VKEA. n:o 267.
- [66] Kts. Kanteletar, 3 painos, III. n:o 37 (vrt. 1 pain. III. n:o 14 "Anterun surma").
- [67] Täytetty: pahan ja päälle kirjoitettu: kiivahan.
- [68] Niemi, VKEA n:o 131 vv. 249-255.
- [69] Lönnrot, A. II. 9. n:o 49; vrt. Borenius, 1. n:o 53, Jyväälähdelta.
- [70] A = Porkka 1. n:o 245; B = sam. n:o 244; C — Groundstroem n:o 3. Vrt. Europaeus, III. 3. n:o 135 ja Alava, 1891, n:o 1284.
- [71] Länkelä, IV. n:o 14; vrt. Gottlund, n:o 371 Sulkavalta Savosta ja Europaeus, K. n:o 253 Venäjän-Karjalasta. Myös Riiden sanoissa tavataan tämä selitys, miksi vesi, jolla riisi ristittiin, ei ollut puhdasta (esim. Topelius IV. s. 11 ja Niemi, Sjögren n:o 393).
- [72] Virittäjä II. s. 65.
- [73] Alava, 1891, n:o 898.
- [74] Porkka, III. n:o 237.
- [75] Länkelä, IX. n:o 39; lyhyemmin n:o 33.
- [76] Sulkumerkit käsikirjoituksessa viittaavat, että niiden välinen kappale on eri toisintoa.
- [77] Gronndstroem, n:o 178 Matautiosta.
- [78] Esim. Länkelä, IX. n:o 2; vrt. Kantelettaren 3 painosta n:o 112, jossa tätä piirrettä kuitenkin ei ole käytetty.
- [79] Ruotsalainen, n:o 353; myös Porkka, II. n:o 503 Soikkolan ja Narvusin välisestä Joenperän seurakunnasta.
- [80] Vore Folkeviser fra Middelalderen s. 91-2.
- [81] Porkka, I. n:o 245, Hevaan Lenttisistä.
- [82] Virittäjä II. s. 77.
- [83] Valvoja 1891. s. 77-8.
- [84] Kts. Child, n:o 54, II. s. 1.
- [85] Stephens, s. 71; vrt. myös P.O. Bäckström, Svenska folkböcker II. s. 176.
- [86] Child, n:o 54 A.
- [87] Porkka, I. n:o 244-5 ja Alava 1891, n:o 1284.
- [88] Alava, 1891, n:o 1501.
- [89] Porkka, I. n:o 244.
- [90] Sam. I. n:o 246.
- [91] Alava, 1891, n:o 821.
- [92] Kts. Kanteletar, 3:s painos III. n:o 105.
- [93] Porkka, I. n:o 269 Medussista.
- [94] Europaeus, III. 2. n:o 280 Nuolijoen-Liissilän väliltä ja n:o 39 Järvisaaresta.
- [95] Porkka, I. n:o 448 Hevaan puolelta ja Europaeus III. 2. n:o 289 idempää; Groundstroem, n:o 176 ja Länkelä, IV. n:o 8.
- [96] Länkelä, IV. n:o 8.

[97] Stråhlman, Sl. n:o 73.

[98] Esim. Saxbäck n:o 406; Ahlqvist, A. n:o 131, 378, 472, 528.

[99] Runon toisinhoista, vaikkei niiden luettelo ole täydellinen, mainittakoon seuraavat vaihtelut. *Mansikka ja puola*: Neovius, n:o 518 ja 712 Sakkulasta; Ahlqvist A. n:o 563, Slöör VI. n:o 41, Pajula n:o 331 Pohjois-Inkeristä; Porkka I. n:o 129 ja 341 Hevaan puolelta; Alava 1892, n:o 503 Soikkolasta. *Hillukka* kolmantena Saxbäck n:o 14 Vuoleelta. *Lillukka, puola ja vaapukka*: Neovius n:o 572 Sakkulasta. *Mustikka* (tule poika), *mansikka* (neito) ja *vaapukka* (ämmä): Väkiparta n:o 60 Räisälästä. *Mansikka yksin*: Ch. Europaeus n:o 193 Jaakkimasta; Ahlqvist A. n:o 229 Pyhäjärveltä; Pajula n:o 422 Toksovasta; Europaeus J. n:o 403 Venjoelta; samoin Stråhlman, Sl. n:o 54 (M. miehelle h. t. neitiä o.). Läntisimmässä Inkerissä on runolla tavallisesti virolaisperäinen johdanto: *Vironmaat lylyjä täynnä, lylyt täynnä mättähiä*, joka säkeellä: *mättäät täynnä mansikoita* liittyy joko säepariin: Mansikka — Puola — (Porkka II. n:o 494 ja Ruotsalainen n:o 187) taikka suoraan säkeeseen: Tule neito — (Porkka II. n:o 495 ja Ruotsalainen n:o 314). Kumpaisessakin tapauksessa on mansikalla pääpaino. Narvusin puoliset muunnokset: *etanan* sijalla ilmestyvä *tikka*, ja toisinaan myös *madon* sijalla *musta lintu* (Ruotsalainen n:o 314), viittaavat siihen, että tämäkin runo on Varsinais-Inkerissä idästä länteen kulkenut ja siis Suomen puolelta Karjalan kannaksen kautta sinne saapunut.

[100] Massinen, n:o 40.

[101] Sirelius, n:o 120; samoin Europaeus, G. n:o 393, jossa pirtin pyyhkijänä on: "Yön tytti hämärän neito, Himpi neito hienokkainen."

[102] Europaeus, G. n:o 353; vrt. Basilier n:o 99.

[103] Basilier n:o 81; vrt. Borenius, I. n:o 8 Vesekelyksestä, jossa kolme mansikkaa tulee vastaan.

[104] Basilier, n:o 83.

[105] Mahdollisesti myös on molempiin kohtiin jokin Mehiläisen voiteen hakua kuvaava loitsu vaikuttanut (esim. Länkelä, IV. n:o 16).

[106] Europaeus, G. n:o 570.

[107] Ahlqvist, n:o 260 Hoilolasta Korpiseliltä; vrt. Krohn, n:o 5131 Impilahdelta.

[108] Kts. Basilier, n:o 67; Krohn, n:o 6003.

[109] Europaeus, G. n:o 615.

[110] Krohn, n:o 7611; vrt. Europaeus, H. n:o 90.

[111] Rosenplänter, VII. s. 45, vielä täydellisemmin toinen uudempi kappale, jonka osoite on muistiinpanosta unohtunut: — *kana lihada, kukk oli kana — lehmä lihada, härg* —. Myös muutamassa Martin päivän laulussa (H. III. 25. s. 21 Helmestä Viljanninmaalta) esiintyy sama ajatus, vaikka toisella vivahduksella: *Märt ei taha sia liha, kunt oli emist koogutenn; lehmä — lamba — kana —. Märt tahab selget porsa liha — kirju kukke — suure sonni liha*.

[112] Basilier, n:o 72 ja Krohn, n:o 5968; vrt. myös Basilier n:o 83 ja Europaeus, H. n:o 107, joissa neito on nimetön, sekä Härkönen n:o 286, jossa Neitsyt Maaria ilmoittaa enkelille syöneensä unissa kolme marjaa.

[113] Europaeus, G. n:o 49 ja K. n:o 11. Täydellisempi on Krohn n:o 6401 Himolassa kerrottu, mutta Repolassa kuulluksi ilmoitettu, joka antoi aihetta uuteen keräykseen.

[114] N:o 111 ja 197; kts ed. vihko s. 45.

[115] N:o 149, 179.

[116] N:o 95; vrt. 121.

[117] N:o 197. Sisar on erehdyksestä pantu vastaamaan samoin kuin ämmä.

[118] Kts. Toisintoja Kantelettaren ensi painoksessa (III. s. 268) ja käsik. Lönnrot, R. n:o 610.

[119] Karttunen, n:o 111; vrt. Kant. III. s. 266.

[120] Myös alkuperäisempi mainesana punaposki tavataan näiden rinnalla Kantelettaressa (v. 14), vaan ei tämän alkuperäisessä käsikirjoituksessa, eikä Neitsyt Maarian virren toisinhoissa muualla kuin mainitussa uudemmassa Pälkjärveläisessä kirjaanpanossa; joten se lienee Lönnrotin tuosta lyyrillisestä

pikkurunosta lisäämä.

[121] Cajan, n:o 45.

[122] Niemi, Sjögren n:o 421.

[123] Berner, n:o 59, Miihkali Arhippaiselta Latvajärveltä; vrt. Niemi, VKEA. n:o 273 ja Vanha Kalevala 32: 65-75.

[124] Esim. Niemi, VKEA. n:o 190 ja 250.

[125] R. n:o 580; vrt. Karjalainen n:o 36.

[126] Tämä ajatus näkyy jo olleen Gottlundilla, joka omistamansa Vanhan Kalevalan kappaleen reunaan sivulle 225 on kirjoittanut: *Adam och Eva, junfru Maria*.

[127] Porkka, I. n:o 248.

[128] Europaeus, III. 3. n:o 135.

[129] Alava, 1891, n:o 898.

[130] Groundstroem, n:o 250 a.

[131] Länkelä, IX. n:o 1 b.

[132] Viimeinen säepari esiintyy yksin Narvusin puolella irtanaishana muistelmana (Alava, 1891, n:o 13), johon liittyy huomautus: "ennen laulettiin tässä niitä virsiä"; vaan edellisen Lapsenetsinnän katkelman (n:o 12) samoin kuin seuraavan runon (n:o 14) laulaja on merkitty olleen kotoisin Soikkolasta.

[133] Esim. Europaeus, III. 3. n:o 135: *Vasta kultainen käessä, Hopeainen kainalossa*.

[134] Krohn, n:o 5968; vrt. Basilier, n:o 83.

[135] Europaeus, H n:o 107.

[136] Sam. n:o 155.

[137] Nimityksessä *ruma Ruotsi*, jollei se ole väännös Ilomantsissa tavattavaa Piispa Henrikin virteen viittaavaa Ruoan-Ruotsia (kts. I. s. 136), voisi mahdollisesti piillä vähäinen jälki Tapanin virrestä. Vienan läänin Latvajärven toisinnossa mainitaan Ruotus nimenomaan rumaksi ja Suomen puolella kosijana esiintyvälle Ruotusten kuninkaalle Katrina vastaa: "Rumapa sinä itsekin, poikasi sitä rumempi." (Arvidsson, O. VI. H).

[138] Karttunen, n:o 95.

[139] Karttunen, n:o 111. "Puut punaiset" j.n.e. kuulunee alkuansa kuvaukseen Ihmemaasta.

[140] Cajan, n:o 45.

[141] Europaeus, G. n:o 49.

[142] Lönnrot, A. II. 9. n:o 49. Sama piirre tavataan kerran myös Pohjois-Aunuksessa, ilman Marjatan nimeä (Krohn, n:o 6401).

[143] Esim. Europaeus, H. n:o 61.

[144] Castrén, XI. b. n:o 13.

[145] Toisin: *Panuisille parmahille* (Europaeus, K. n:o 11 Repolasta).

[146] Borenius, I. n:o 103.

[147] Kts. selitystä stereotypeeratun Kalevalan Nimien luettelossa.

[148] Niemi, VKEA. n:o 273.

[149] Sam. n:o 272.

[150] Muutaman säkeen (vv. 128-9) on Lönnrot vielä lisännyt länsisuomalaisesta Tapanin virrestä.

[151] Niemi, VKEA. n:o 113. Tosin siinäkin harvinainen piirre.

[152] Karttunen, n:o 95 ja Niemi, VKEA. n:o 273.

[153] N:o 163; vrt. myös Castrén, XI b. n:o 147.

[154] Tämä mainesana nimenomaan: Europaeus, G. n:o 49 Repolasta.

[155] Lönnrot, E. n:o 580.

[156] Europaeus, K. n:o 11.

[157] Karttunen, n:o 121.

[158] Vrt. myös Suojärvellä: "peltojen perätse" ynnä: paikoille papittomille, missä kuuset, pajut ja kivet.

[159] Karttunen, n:o 95 ja 121.

[160] Paitsi mainittua Topeliusen kirjaanpanoa kts. Karjalainen, n:o 36, jossa Maaria kolmasti turhaan rukoilee äitiään.

[161] Ruotsiksi: Bäckström, II. s. 170-1.

[162] Virittäjä, II. s. 78-9.

[163] J.H. Schmitz, Sitten und Sagen etc. des Eifler Volkes s. 119.

[164] L. Erck und Fr. M. Böhme, Deutscher Liederhort, n:o 1950, III. s. 655; vrt. n:o 1943, 1951 ynnä 1194-5..

[165] Grundtvig, III. s. 889.

[166] Cajan, n:o 45; vrt. Castrén, XI b. n:o 147 tois. Hyvä härkä höyräytä. Tästä ynnä edempänä mainittavasta Saunanhaku-virren ja Lapsenetsintä-virren välisestä liitteestä, jossa kerrotaan hevosen peittäneen lapsen heiniin, vaan sian syytäneen heinät päältä pois, on Lönnrot muodostanut kuvauksen härän ja sian huolenpidosta tallissa (vv. 244-7).

[167] Vrt. myös eräässä Lapsensynnytysloitsussa (Gottlund, n:o 370) säkeitä: *Höyrytköhön Herran henki, kuin on lyöty saunan löyly.*

[168] Tshubinskij, Trudy etn.stat. eksp. ja' zapadno-russkij kraj. Jugo-zapadnyj otdylj. I. s. 152.

[169] Kts. Grundtvig, n:o 97, II. s. 525-9 ja III. s. 886-9; Erk-Böhme, n:o 2057-62, III. s. 754-9.

[170] Grundtvig, III. s. 888.

[171] Erk-Böhme, n:o 2058; vrt. 2059-61.

[172] Sam. n:o 2057.

[173] Sam. n:o 2062; vrt. Grundtvig, III. s.

[174] Grundtvig n:o 97 B.

[175] Sam. A.

[176] Grundtvig, III. 888; Arvidsson, III. s. 513.

[177] Arvidsson, III. s. 519; vrt. Grundtvig, III. s. 887.

[178] Grundtvig. II. 526-7.

[179] Sam. III. s. 888. Grundtvig huomauttaa.

[180] III. 3. n:o 135.

[181] Porkka, I. n:o 248.

[182] Sam. n:o 245 ja Alava, 1891, n:o 1284, molemmat Lenttisistä.

[183] Porkka, I. n:o 244. Myös yhdessä Soikkolan kappaleessa on Maarialla: *ruoska ruohoinen käessä, hopeainen kainalossa* (Groundstroem, n:o 250 a).

[184] Samoin eräs toinen kappale, jossa ei myöskään Saunanhaku-virsi seuraa (Porkka, I. n:o 37).

Tämä on ainoa, jossa jonkunlainen jälki lapsen löytämisestäkin Hevaan puolella on säilynyt.

[185] Porkka, n:o 244; vrt. 249, jossa Jumalan luoman kuun kertona esiintyy: *Ilma Kiesuksen tekemä*.

[186] Porkka, III. n:o 215.

[187] Kk. kuuluu viimeinen soma säepari: *kui lie tulloo miun emmoin, tulloo lasta ottamaa*.

[188] Porkka III n:o 216. Marketan runosta on myös kynnyksen kulutus Neitsyt Maaria lapsenetsinnän alkusäkeihin yhdistynyt yhdessä Hevaan puolisisä kappaleessa (l. n:o 250).

[189] Alava, 1891, n:o 898.

[190] Groundstroem, n:o 250 a.

[191] Porkka, III. n:o 128, 217.

[192] Alava, 1891, n:o 779.

[193] Sam. n:o 761 ja Porkka, II. n:o 165, molemmat Pärspään kylästä.

[194] Ruotsalainen, n:o 142.

[195] K. n:o 11.

[196] Lönnrot, Q. n:o 27 (nimittely); vrt. Ahlqvist, B. n:o 194 (synnyttely) molemmat Suomen Karjalasta; sekä Ganander s. 58 (piiloittelu).

[197] Afanasiev, Narodnyja russkija legendy s. X, Harkovin kuvernementista Vähä-Venäjäältä.

[198] Karttunen, n:o 111; edelliset kaksi säettä myös Krohn, n:o 6401.

[199] Karttunen, n:o 121; vrt. myös Niemi, VKEA. n:o 267 Akonlahdesta, jossa on pelkästään polvelta katoaminen.

[200] Gottlund, n:o 109 Juvalta ja Reinholm, XI. n:o 347 Toksovasta.

[201] Karttunen, n:o 121, puun ja tien lausuma. Sama kappale, jossa polvelta katoaminen on säilynyt.

[202] Inha, n:o 33 (vrt. myös Borenius, I. n:o 53) ja Castrén XI b. n:o 147 reunamuist.

[203] Niemi, VKEA. n:o 116 vv. 145-150; vrt. 125 vv. 236-246 (pirttipuiksi) ja 128 vv. 133-6 (haloiksi hakataan).

[204] Krohn. n:o 6401.

[205] Karttunen, n:o 111; vrt. Suomalaisia kansansatuja II. n:o 1.

[206] Lapsen sylissä syötteleminen (vv. 466-7) on aiheutunut aivan satunnaisesta muunnoksesta (Niemi, VKEA. n:o 273 vv. 40-41): *Kasvatti poijuttansa, Sylissänsä syöessänsä* etc. Sylissä syödessä pitäminen kuuluu lempirunoihin ja tavataan esim. eräässä Suomen Karjalan kosintarunossa Lemminkäisen lupauksena (sam. n:o 50 vv. 18-21).

[207] Niemi, Topelius s. 51 ja Cajan, n:o 83.

[208] Iso tammi ss. 383-9. Mahdoton on siitä syystä Boreniusen vertaus (Vir. II. ss. 70-1) muutamassa färöläisessä loitsuluvussa esiintyvään kuvaukseen, mitenkä Maaria menee jalkaportaalle kammaten ja palmikoiden tukkaansa. Tämän piirteen kuuluminen edes skandinaavilaiseen Lapsenetsintä-virteen on hyvin epäiltävää. Tanskalaisen toisinnon kanssa, johon Grundtvig (II. s. 527) sen yhdistää, ei sillä ole muuta yhteistä kuin sana *stettar* (jalkaporras).

[209] Fol. 5. s. 27. Ehdolla näkyy olleen: *Kuuhut — Ukko*, tai: *Tähet vastah tulevi, Tähet tiesi*, molemmat "Tiehyen" kohdalla.

[210] Niemi, Sjögren n:o 421, v. 72; vrt. VKEA. n:o 266 v. 97.

[211] Niemi, VKEA. n:o 272; Castrén, XI. b. n:o 147; Cajan, n:o 163.

[212] Castrén, XI. b. n:o 13.

[213] Ehstnische Volkslieder, n:o 4, s. 24.

[214] G.H.F. Nesselmann, Littauisohe Volkslieder n:o 3.

[215] Esimerkkejä runonpiirteistä, jotka luultavasti ovat virolaisperäisiä, vaikka puuttuvat sekä Varsinais-Inkerissä että Karjalan kannaksella, tavataan kyllä, esim. Iro-neidon tai Marjatan virressä (kts. s. 57).

[216] Hurt, Vana kannel, n:o 491, II. s. 35. Useimmiten siirtyy ajatus virolaisessa laulussa Vapahtajan kuolemaan, samoin kuin tavallisesti saksalaisessa lapsenetsintä-virressä, esim. Neus, n:o 33 "Palve laid" ja Hurt, EKS. 8:o 2. s. 778 "Vanad lugemised".

[217] J.Th. Golovatskij, Narodny pesni galitskoj i ugorskoj ruci II s. 38, n:o 57; vrt. s. 46, n:o 12.

[218] Sam. s. 43, n:o 9.

[219] Russkij Filologitsheskij Vestnik 1887 s. 36 ja ss.

[220] P. Bezsonov, Kaleki pepehozshie, n:o 390-8, IV. s. 238-247.

[221] Neus viittaa Grimmin satuun "Seitsemästä kaarneesta".

[222] Törneroo ja Tallqvist, n:o 371.

[223] Groundstroem, n:o 2 melkein välittömästi ja Porkka, I. n:o 99, Kapriosta mainitulla Silta- ja kirkko-virren välityksellä; välikkeestä on jälki säilynyt myös näytteeksi painetun runon jatkossa.

[224] Porkka, III. n:o 223 ja Alava, 1891, n:o 781.

[225] Alava, 1891, n:o 899 ja Porkka, III. n:o 221. Toiset ovat: Länkelä IX. n:o 1 ja 1 b.

[226] Alava, 1891, n:o 1286.

[227] Luultavasti runosta "Ristitty metsä"; kts. Kanteletar 3:s painos III. n:o 137 sekä tutkimusta Eesti Üliõplaste Seltsi albumissa IV. s. 170.

[228] Alava, 1891, n:o 781.

[229] Porkka, I. n:o 99.

[230] Porkka, II. n:o 166.

[231] Alava, 1891, n:o 766. Päivänpaisteen pyytäminen Jumalalta on löydetty myös itäpuolelta Hevaan aluetta Järvisaaresta (Europaeus, III. 2. n:o 35), mutta sovitettuna pyytäjän äidin haudalle, että tämä pääsisi käymään kotona lapsiansa katsomassa (vrt. Kant. 4:s painos III. n:o 66).

[232] Esim. Härkönen, n:o 6.

[233] Tässä on noudatettu vanhinta Europaeusen muistiinpanoa (J. n:o 31), sitä muodollisesti täydentämällä erään uudemman kirjaanpanon avulla (Basilier n:o 181).

[234] Tämä säe puuttuu Europaeuselta.

[235] Tässä on myös noudatettu yhtä Europaeusen kappaletta (G. n:o 352) ja samoin täydennetty uudemmassa (Härkönen, n:o 214).

[236] Näistä alkusäkeistä on Europaeus ainoasti kolmannen kirjoittanut.

[237] Järjestys Härkösen mukaan; Europaeusella on tämä säepari ennen edellistä.

[238] Krohn, n:o 5845: siihen tapaan myös Härkösellä.

[239] Krohn, n:o 6005.

[240] Europaeus H. n:o 63 Suojärven Kotajärveltä, ja Härkönen, n:o 304 Korpiseliltä.

[241] Europaeus, G. n:o 374, luultavasti Kuikan kylästä Sodanlahdelta.

[242] Ruotsalainen, n:o 396, Haavistosta.

[243] Europaeus, H. n:o 63; vrt. Basilier n:o 53 Suojärven Kotajärveltä.

[244] Europaeus, III. 1. n:o 21 ja Ahlqvist, B. n:o 325.

[245] Kalevalan toisinnot II. n:o 222, vrt. 223, jossa tämä piirre puuttuu.

[246] Europaeus, G. n:o 282; vrt. Ahlqvist, B. n:o 102 ja Krohn, n:o 6889.

[247] Niemi, VKEA. n:o 271.

[248] Cajan, n:o 164 ja Castrén, XI b. n:o 14, jotka toisiaan paikoitellen täydentävät.

[249] Ainoasti Castrénilla.

[250] Ainoasti Castrénilla.

[251] Viimeiset kaksi säettä ainoasti Cajanilla.

[252] Yhdessä uudemmassa kirjaanpanossa (Inha n:o 33) se kuitenkin tavataan säilytettynä, vaan asetettuna kokoonpanon alkupäähän Marja-virrenkin edelle.

[253] Niemi, VKEA. n:o 273.

[254] Niemi, Sjögren n:o 421.

[255] Cajan, n:o 83.

[256] Berner, n:o 59 Arhipan pojan Miihkalin laulama.

[257] Borenius, II. n:o 4, sekin Latvajärvellä muistiinpantu.

[258] Niemi, VKEA. n:o 263 v. 26: "mistä tänne tullet."

[259] Niemi, Tutkimus Sakari Topeliusen runonkeräyksistä s. 16-18; vrt. Kalevalan kokoonpano I. s. 22.

[260] Niemi, Topelius s. 21-2 ja 52.

[261] Kts. N.M.K.Y:n albumissa Ristinkallio I. kirjoitusta Väinämöisen haava s. 64.

[262] Virittäjä II. s. 69.

[263] Sitä vastoin on mahdollista, että englantilaisen Marja-virren loppusäkeissä (kts. s. 49) on siitä säilynyt jonkunlainen jälki.

[264] A. Grenzstein, n:o 99 Audrusta Pärnunmaalta (EKS. 4:o 2. s. 391).

[265] J. Relander, n:o 23.

[266] Virosta: Wiedemann, Aus dem inneren und äusseren Leben der Ehsten, s. 356; vrt. Hurtin kok. II. 33. s. 257, jossa mainitaan monen pääsiäisaamuna vahtivan aurinkoa koko tunninkin, kunnes heidän silmissään alkaakin aurinko tanssia. — Suomesta suullisia tietoja Hämeestä, Savosta ja Karjalasta.

[267] Länkelä, IX. n:o 1.

[268] Porkka, Loitsu n:o 33 ja Groundstroem, n:o 245.

[269] Porkka, III. n:o 222.

[270] Sam. n:o 221; vrt. Alava, 1891, n:o 1149.

[271] Porkka, II. n:o 165 ja Alava, 1891, n:o 761.

[272] Ruotsalainen, n:o 143. — Itäpuoleltakin Hevaan runoaluetta on löydetty lyyrillinen runo, jossa kenties voi nähdä Kirkko- ja silta-virren vaikutusta (Europaeus III. 2. n:o 158). Tyttö siinä kertoo emon ja veikon opettaneen: "Kun menet kirkkoon, niin kumarra, anna kättä alttarille, saarnastuolille sanele; kaikki kansa katsahtavat: kenen tyttö" j.n.e.

[273] Porkka, Loitsu n:o 40.

[274] Groundstroem, n:o 245; vrt. Porkka, III. n:o 222.

[275] Groundstroem, n:o 86 ja Europaeus, III. 3. n:o 136.

[276] Alava, 1891, n:o 1287; vrt. Europaeus, III. 3. n:o 137.

[277] Kts. Julius Krohnin jälkeenjääneistä muistiinpanoista II (Valvoja 1891. s. 612-623).

[278] Europaeus, J. n:o 31 (täydennetty Basilier n:o 131:n avulla) ja G. n:o 352.

- [279] Sen näkee selvästi Lönnrotin Loitsurunojen julkaisustakin ss. 156, 195, 268, 341.
- [280] Europaeus, G. n:o 580.
- [281] Castrén, XI b. n:o 13 Tois.
- [282] Lönnrot, E. n:o 580.
- [283] Karttunen, n:o 197.
- [284] Krohn, n:o 6401.
- [285] Karttunen, n:o 149. Juuri edellä on puhe siitä virrasta eli koskesta, joka ei ota hukuttaakseen Neitsyt Maariaa.
- [286] Ainoa vähän täydellisempi on Europaeus, K. n:o 11, vaan siinä ei mainittuja liitteitä olekaan.
- [287] Törneroo ja Tallqvist, n:o 370.
- [288] Groundstroem, n:o 86 ja 245.
- [289] Törneroo ja Tallqvist, n:o 371 ja Tois. sekä Groundstroem, n:o 2.
- [290] Länkelä, IX. n:o 1.
- [291] Alava, 1891, n:o 900.
- [292] Esim. Groundstroem, n:o 2.
- [293] Sam. n:o 245; vrt. Länk. IX. n:o 1 b: "kahlehia" ja "kuristusvöitä".
- [294] Kts. s. 132.
- [295] Porkka, I. n:o 156 ja loitsu n:o 38.
- [296] Europaeus, J. n:o 31, täydennyksenä käytetty Relander, n:o 9 ja Härkönen, n:o 6.
- [297] Ainoasti Härkösellä.
- [298] Ei Europaeus, mutta molemmissa uudemmissa kappaleissa.
- [299] Kolme edelläkäyvää säettä yksistään Relanderilla. Härkösellä on ainoasti säe: *Juutas mittai kauhansa*.
- [300] Nk. ed. Härkösellä sen sijaan kuuluu loppu: *Juutas istuu perä kiinni kalliassa, kaula rautakahleheessa*.
- [301] Europaeus, G. n:o 352.
- [302] Kts. Franssila, Iso tammi s. 477. Siinä yritetty loitsun säkeitten johto lyyrillisestä runosta on epäiltävä.
- [303] Europaeus, G. n:o 580: *Istuu vieras kynnykselle*.
- [304] Krohn, n:o 5911
- [305] Europaeus, H. n:o 62.
- [306] Krohn, n:o 5911.
- [307] Europaeus, G. n:o 374, luultavasti Kiikan kylästä Sodanlahdelta.
- [308] Niemi, VKEA. n:o 271.
- [309] Tästä on yhdessä kappaleessa (Cajan, n:o 83) tullut vastaukseen tiedustelujen suurien silmien lisäksi "leuka laaja", jonka Lönnrot on asettanut ensimmäiseksi sekä kysymykseen että vastaukseen.
- [310] Niemi, Sjögren n:o 421.
- [311] Niemi, VKEA. n:o 273.
- [312] Topeliusella, niinkuin on mainittu, oli paitsi hänen kokoelmissaan säilynyttä kappaletta (Niemi, Topelius s. 52) toinen Sjögrenin muistiinpanon kaltainen. Jos hän tähän jälkimmäiseen vastaukseen olisi

asettanut uuden kysymyksen, niin voisi vielä ajatella sen olleen kadonneessa toisinnossa. Mutta hän on tehnyt muutoksen juuri säilyneeseen kappaleeseensa.

[313] Cajan, n:o 46.

[314] Alkuperäisessä käsikirjoituksessa (Fol. V. s. 30) tätä kohtaa ei vielä löydy.

[315] Kts. Lönnrot, Loitsurun. s. 1.

[316] Castrén, XI. b. n:o 13.

[317] Europaeus, K. n:o 11.

[318] Cajan, n:o 83.

[319] Charl. Europaeus, n:o 186; vrt. Sirelius, n:o 213, jossa loitsun seassa tavataan sekä Hiiden sepän kahleentaonta että säe: *Piru kaivoi pitkän hauan*.

[320] Krohn, n:o 1491-4 Kiuruvedeltä Pohjois-Savosta; vrt. 16629 Pihtiputaalta Pohjois-Hämeestä. Kts. myös Auer, n:o 65 Kemistä Pohjanmaalta: Kallio oli ennen pehmyt kuin leipä, vaan kun Luoja sanoi: "maa kiven kovettakohon, vesi rauan karkaiskohon", niin tuli kovaksi kivi. Viitatut runosäkeet esiintyvät sentään Vienan läänissäkin, josta koko kertomus voisi olla laukkukauppiaan mukana kulkeutunut.

[321] Relander, n:o 123; vrt. Basilier n:o 65 ja Krohn n:ot 5845, 5911. Myös Vienan läänissä tavataan loppulaule: *siinä tshiepiässä on nyt Hiitolan isäntä, sentähden ei taota rautaa pyhänä* (Castrén, XI. b. n:o 13; vrt. Cajan n:o 46).

[322] Kts. Niemi, VKEA. n:o 236.

[323] Ahlman, n:o 100.

[324] Laiho, n:o 354. (Nämät sanat luetaan purressa hampain jonkin teräkalun terään, estääkseen haavaa tulemasta).

[325] J. Vahl, Lapperne og den lapske Mission I. s. 153.

[326] Hurt, II. 18. s. 140.

[327] Kts. myös Salamniusun Ilolaulua Jeesuksen alas astumisesta helvettiin, jossa: Pani konnat kahlehisin.

[328] Virittäjä, II. s. 73-7.

[329] Raamatullisia aiheita, joita Nikodemuksen evankeliumi on yhdistävinään, kts. 1 Piet. 3: 19: 2 Piet. 2: 4; Joh. 16: 11.

[330] Borenius viittaa vielä Bogomilien oppiin, jonka mukaan Jeesus vasta haudasta ylösnoustuaan kahlitsi vanhemman veljensä Satanaelin paksuun ja raskaasen kaularenkaasen. Tämä oppi on vaikuttanut vanhauskolaisiin Venäjällä ja todistettavasti myös Venäjän-Karjalaisten käsitykseen esim. Maailman luomisesta (kts. Suomalaisia kansansatuja I. n:o 321). Koska kuitenkin suomalaisessa kansanlaulussa Luojan ylösnouseta ja Hiiden sepän kahlinta alkuaan ovat olleet eri runoja, katoaa siitä näennäinen yhtäläisyys kahlitsemisajan suhteen.

[331] Kts. Suomal. kirjall. historia I. s. 251-2.

[332] Basilier, n:o 53.

[333] Esim. Ruotsalaisilla: Bäckström, II. s. 198; kts. Venäläisillä: Bezsonov, n:o 380, IV. s. 210.

[334] Krohn, n:o 5698. Lisäyksiä n:o 5742:n jälkeen. Näistä on joskus sopivampi säkeenmuoto valittu ja päätekstistä muutenkin hiukan säkeitä karsittu.

[335] Iuda lisää: *Terväh (pian) pietäh suudu (tuomio) käissä*. Tämän lauseen selityksen saa vielä mainittavasta suorasanaisesta tarinasta, jossa Iuda tempaa miekkansa: "*terväh täs peä pakkia; kenes on ismen, sanokkoa!*" vaan Maarian poika vastaa: "*älä viuhka spoagan kera!*" Nähtävästi Pietarin teosta kiinniottolaisuudessa johtunut piirre.

[336] H. n:o 63.

[337] Bezsonov, n:o 371, IV s. 197; vrt. n:o 369, 370, 372 sekä 351 ja 352; viimeksimainitusta vähävenäläisestä kappaleesta huomautetaan, että sitä laulettiin Pitkänä Perjantaina.

- [338] Haupt u. Schmalzer, I. n:o 284, s. 276.
- [339] Krohn, n:o 5715 a, muistiinpantu sekin Kotajärven kylässä.
- [340] Grundtvig, n:o 99, II. s. 536 ja Bugge, Studier över de nordiske Gude- og Heltesagns Öprindelse s. 35.
- [341] Mark. 15: 39; vrt. Math. 27: 54 ja Luukk. 23: 47.
- [342] Erk-Böhme, n:o 1958-60, III. ss. 665-7.
- [343] Relander, n:o 123, Kuikkaniemen kylästä.
- [344] Karttunen, n:o 95. Vaillinaisemmin Vienan läänissä: Cajan, n:o 45, 83; Berner n:o 55; Karjalainen n:o 36.
- [345] Suomalaisia kansansatuja I. n:o 297, tois. n:o LXXXV.
- [346] Afanasiev, Legendy s. XIII ja Golovatskij, II. s. 6, n:o 8.
- [347] Pamjatniki star. russk. liter. I. S. 217.
- [348] G. n:o 595.
- [349] Grundtvig, III. s. 882-3.
- [350] Child, n:o 55, II. s. 7-10.
- [351] Haupt und Schmalzer, I. s. 275. n:o 283.
- [352] Tshubinskij I. s. 152-3 ja Golovatskij, II. s. 9, n:o 13; vrt. Bezsonov, n:o 319, IV. s. 116.
- [353] K. Krohn, Satuluettelo II. 89; esim. Gromidstroem runo n:on 245 jälkeen.
- [354] Vrt. vv. 454-5 ja 604-5 sekä v. 453: *Päälle kaulan kaikkivallan < Kaukomielen.*
- [355] Myös eräässä Pohjois-Aunuksen kappaleessa mainitaan *paapo* (kättilö), jota orja lähetetään etsimään (Karttunen n:o 179).
- [356] K. Krohn, Satuluettelo II. 14.
- [357] Vrt. Lönnrot, Arvoituksia n:o 326 merkityksellä: lintu.
- [358] Esim. Lönnrotin Loitsurunoissa s. 214.
- [359] Esim. Niemi, YKEA. n:o 50.
- [360] Kts. UK. 14: 425-8; 15: 40-4, 54-7, 363 ja seur.; sekä VK. 8: 100-154, 184-208.
- [361] Cajan, n:o 45.
- [362] Afanasiev, Leg. n:o 15, s. 53.
- [363] Borenius, Kalevalan Toisinnot I. 1 (ainoasti alku painettu) n:o 21; Niemi, VTT F. A. n:o 10 ja Kalevalan kokoonpano I. s. 137.
- [364] Reunamuistutuksessa Cajan n:o 46:n kopioon Borenius viittaa siihen mahdollisuuteen, että tämäkin runojakso olisi saman Vaassila Kieleväisen esittämä. Asianlaidan perille tai edes lähelle päästäkseen pitäisi kuitenkin saada ei ainoastaan Vaassilan laulamat runot ja säkeet tarkoin selville, vaan myös muiden läheisten laulajain. Erittäin olisi määrättävä Luojan virsi A. II. 3. n:o 71 (VKEA. n:o 268), jossa yhteisiä säkeitä vrt.: 1-10, 13-5 (erittäin 5 ja 7).
- [365] T:ri J. Hurtin tiedonanto.
- [366] Koska t:ri Hurtin Setukais-kokoelmat toivottavasti pian ilmestyvät painosta, riittänee tässä suomennos, joka on suoritettu kahden kappaleen mukaan: A = H. I. 6. s. 192 (J. Sandra n:o 5) ja B = H. II. 4. 105 (Jak. Hurt 49).
- [367] O. Kallas, Die Wiederholungslieder der estnischen Volkspoese I. s. 305.
- [368] *Vönd, Vönnu* Setukaisilla tarkoittaa tri Hartin tiedonannon mukaan *Venden* nimistä kaupunkia Liivinmaalla, joka keskiajalla oli liiviläisen ritariston päälinna.

[369] O. Kallasen huomauttama sam. s. 311-2.

[370] Esim. Hart, VI. 1884. II. n:o 18.

[371] A = H. II. 3. s. 5 (H. Prants n:o 3); B = H. I. 2. 301 (J. Lillak 14) Suuren Jaanin pitäjältä, 12:s säe on lisätty läheisen Pilstverren toisinnosta: H. III. 2. 825. Myös Harjumaalla (Neus kk. n:o 92), Läänemaalla ja Varsinais-Virossa (H. II. 54. 508 ja III. 2. 475) on runo löytynyt, josta voi päätätä sen olleen aikoinaan yleisen koko Virossa.

[372] A) 3. 4. akanamaha; 4. 3 astut, 4. olkivatsa; 9. 3-4 pöydän luona; 10. 2 piirikunta; 11. kaksi parvea kaarneina; 12. 1 kaikki; 16. 3 mitataan; B) 6. 4 ruumen; 8. 3 reellä; 9. 4 kuolisit; 11. 1 irvellä, 2 suden.

[373] Että härkäkin on kyntömaalla, todistaa eräs toisinto, jossa härkä selittää syyn niskansa hiertymiseen: *ky ma künni külä maada, üles ma kisi kivi saarõ, üles kakki kannu juurõ* (H. II. 3. s. 5, sama jossa hevosen ja härän kinastelu on säilynyt).

[374] Usein hevonen ilmoittaa väsymyksensä syyksi, että on ollut häasaaton (*saja*) ja sodan (*sõa*) ajossa, arvellen edellistä ajoa raskaammaksi, kun sodassa ainakin hyvin syötetään (esim. Hurt, VI. 1884. II. n:o 7). Tämä valitus on kuitenkin eri runoa (kts. Kallas, Wiederholungslieder s. 163).

[375] Neus, EV. n:o 117, s. 437.

[376] H. II. 10. s. 246 (Nante s. 16) Kadrina; toisinto: H. II. 11. s. 933 (Mastberg n:o 3) Veike-Maarja.

[377] Neus, n:o 12, s. 55 Järvamaalta ja Knüpffer II. n:o 198 Varsinais-Virossa; vrt. H. II. 41. s. 319 Saarenmaalta, II. 54. 457 Lääne, II. 25. 69 ja 43. 9 Viljannin sekä II. 24. 485 Võrunmaalta.

[378] Hurt, VI. 1884. H. n:o 7.

[379] Hurt, VI. 1884. 111. n:o 4; toinen löytyy H. II. 4. n:o 145.

[380] Tämä ja edellinen säe lisätty muista toisinoista.

[381] Itsenäisissä Ilmanpäästö-runon kappaleissa tavallisesti Maaria tuottaa tyttärillään vaatteet ja Jeesus rengeillään valjastuttaa.

[382] H. I. 10. s. 569 (Fr. Treial n:o 2).

[383] Samaan tapaan loppuu myös edellä mainittu härän runon sekä hauta- ja ilma-runon yhdistys: *Jäi iks jidus Jumalille, Kirjä kätte Marijille, Jäu näidiste käelda, Sinipelli sõnelda.*

[384] H. II. 3. s. 73 (H. Prants n:o 65).

[385] Kts. I. s. 54.

[386] H. III. 13. s. 242 (Bezsold n:o 3).

[387] Eräässä juhlaulkaisussa v. 1863 Der Gelehrten Estnischen Gesellschaft etc. s. 7; Tallinnan virol. kirjall. seuran kok. F. 232 f. n:o 335.

[388] Afanasiev, Legendy s. IX.

[389] Nyland IV. s. 100 ja Lönnrotin sanakirja: Kampelo.

[390] Lutsi maarahvas n:o 131-2.

[391] Mahdollista on, että myös pahan hengen hautaan paneminen Jeesuksen sijalle olisi jossain yhteydessä suomalaisen Hiiden sepän kahlinnan kanssa. Vrt. Karjalan kannaksen toisintoa s. 142 sekä erittäin Muist. Sireliusen loitsua n:o 213, jossa säettä: *Piru kaivoi pitkän hauan*, seuraa: *Sinne piru piinatahan*. Tämä yhdistys saattaa kuitenkin olla satunnainen ja jälkimmäinen säe jostain manausluvusta johtunut.

[392] Europaeus, J. n:o 303 ja 300.

[393] Sam. n:o 301; vrt. Länkelä IV. n:o 28 Seitskarilta.

[394] A = EKS 4:o 5. s. 426 (M. Leppik n:o 414) Koerusta Järvamaalla; B = H. II. 1. 521 (M. Ostrov ja O. Kallas 691) Jöhvista Varsinais-Virossa. A 3. 1 kipinä; 4. 2-3 käy ympäri huoneissa; 11. 1 omenapuihin. B 3. 1 käveli; 4. 3 kynttilää; 7. 4-5 siivosi pöydät; 11. 3 leikkijälle.

[395] H. IV. 7. s. 500 (J. Esken, n:o 1).

[396] Kantelettaren 3:ssa painoksessa on Lönnrot Luojan virressä (III. n:o 22) kuitenkin runomittaan sovittanut yhden kohdan mainitusta viimeistelyn-yrityksestä, nimittäin Juuttaan kahleen hiomisen.

[397] Tähän liittyy vielä eräs vähän epäiltävä muunnos: H. II. 30. 677 Rõngu (P. Grünfeldt 1) = H. III. 6. 135 Helme (H. Karolin 19).

[398] Yhdessä kappaleessa (A 1) Maaria itse hänet herättää ja vie taivaasen, vaan siinä on lopumpana esitettävän muunnoksen vaikutusta.

[399] Säe 10. 2 käveli; 11. 2 veräjän; 13. 4 raukka; 15. 1 höyhen; 27. 3 isäntä; 31. 1 lämmittämättömään; 43. 1-2 renkejä käskiessä; 49. 2 vakkasella; 50. 1 ahtaammalla.

[400] A 8 tuodaan isännälle tervakannun kera *leiva tükki*, huomautuksella että oli kyllin saanut nisua syödä, olutta juoda.

[401] A 3-5 Pärnunmaalta; molempien jälkeen A 6, 8 Viljanninmaalta; muissa puuttuu tarjoilu isännälle.

[402] Seuraava säepari, samoin kuin vastaava Hiiden portin kohdalla lisätty (14).

[403] 13: Vietiin metoiseen t.; niinikään sitten metoinen tuoli ja tuoppi, jotka 16:ssa on hopea —. Myös hopeahuone ilmaantuu Joenperän kappaleessa (12).

[404] 16:n mukaan; 13 yleensä: orjalle.

[405] Sam.; 13: *Luspassa lovatessasi*.

[406] Järjestys 16:n; 13: H. m. L. m.

[407] 13 sielu: 16 v. s. helvettikin, samoin kuin edellä: taivaasehen.

[408] Tämä ja kuusi seuraavaa säettä 16:n mukaan; 13 ainoasti: *Jo sie sait istuakses, Piikoja pitäessäsi, Orjia ottaessasi*.

[409] Viimeistä säeparia vastaa eräässä varsinais-virolaisessa kappaleessa (B 19): *Paha on maksada Manalla, Kuri on kosta Tuonelassa, Ale on auassa tasuda*.

[410] Itse katuakin välistä nimenomaan mainitaan Tuonelan kaduksi (esim. J-).

[411] Isäntä viedään helvettiin, jossa orja on vastaanottamassa. (3),

[412] Paitsi Soikkolan-puolisen vaikutuksen alaista kappaletta (25) etempänä mainittava Järvisaaresta (39).

[413] Soikkolan Venaa, tarkoitti laulaja, etempänä merta olevia kyliä.

[414] Ainoasti 62:ssa, jota vastoin tästä puuttuu toisen kappaleen seitsemän säettä. Seuraavassa on pantu hakasiin ne säkeet, jotka jo Lönnrot on 60:n säkeitten väliin lisännyt 62:sta.

[415] 62:ssa puuttuu; seuraava säe: *Käy s. k—tellen*.

[416] 62: *Rangastus raskahampi*.

[417] 62:ssa puuttuva säe.

[418] Ruots. spann, vanha mitta, ja pung = kukkaro.

[419] Kts. 41, jossa *ilo- ja surutuvan* yhteydessä mainitaan myös *ilo- ja surusielut*.

[420] Tosin Venjoen kirjaanpanojen joukossa Europaeusen kokoelmissa, vaan muodoltaan ilmeisesti Karjalan kannaksen runoihin kuuluva ja luultavasti laulajan sillä puolen kuulema.

[421] 85: nimenomaan Santti Pietari, vaikka portin sijalla porstua.

[422] Sitä paitsi satunnaisesti yhdessä äskettäin kirjaanpannussa Narvusin kappaleessa nimellinen Hetu tyttö (9). Selvästi Kantelettaren vaikutuksen alainen on 46.

[423] Vrt. välimuotoa "Katalaisella kahmalolla" yhdessä Narvusin kappaleessa (5).

[424] Lyyrillisessä Isäntäväen puhuttelurunossa: H. II. 37. s. 98 (H. Hendel n:o 4) Vaivarasta

Inkerinmaan rajalta.

[425] Alkusoinnuton määresana *pikkusella l. pienimmällä on kappasella* säännöllisesti Karjalan kannasta pohjoisempana.

[426] Samoin Savon puolella: "Kapealla pietimellä" (92, 95).

[427] Kts. mainitun runon tutkimusta *Finnisch-ugrische Forschungen* I. s. 63.

[428] Kolmas Kantelettaren kertosaikasta (v. 20) on ensimmäisen mukaan muodostettu; vrt. Kurkijoen-puolisessa näytteessä: *päin pälvehen*.

[429] Vrt. myös seuraavaa säettä: Vietihin Jumalten (83) l. Jumalan (84) luokse.

[430] Edellä käyvä säepari (vv. 26-7) on Kurkijoen-puolisesta näytteestä otettu. Muutos: Sieluja kirjoittamassa > S. kereämässä (käsikirj., vrt. Kant. 1 pain. Tois. s. 235) > Kerättihin kuollehia on tapahtunut runomitan ja alkusoinnun parantamiseksi sekä uudemmanaikuisen kirjoittamisen käsitteen välttämiseksi.

[431] Toisinaan myös niinkuin Virossa yksin olutta; molemmissa toisistaan riippumaton myöhempi muodostus, lähin suomalainen vasta Venjoella Keski-Inkerissä (36). Meden kera tavataan olut Hevaalla (20, 25), vaan viina jo Soikkolasta (13, 14, 16, 17) ja hunaja Joenperästä (12) alkaen.

[432] Tilapäisiä lisäkoristeita Kantelettaressa ovat: vv. 41 ja 49 (tois. 91), edellisen johdosta ovat ehkä muodostetut vv. 69-70, joille ei löydy vastinetta aikaisimman kk:n reunamuistutuksissakaan; samoin vv. 35 ja 52-3 (83, vrt. 82) sekä v. 80 (83, vrt. 85).

[433] Vrt. jo B. 15: *Pikkena küünarpuu käes, Laiein kangas kaendelas*.

[434] Kantelettaren kk:n reunassa on (83): *Verkoa saran tilasta, Pitemmällä kyynärällä*, josta painetun vv. 103-4 ja sen mukaan myös 107-8 on muodostettu.

[435] Esim. Neovius, *Paraske* n:o 1047.

[436] Bezsonov, *Kaleki* n:o 19-27, I. s. 43-97.

[437] Child, n:o 56 A ja B, II. s. 10.

[438] J. Wenzig, *Westslawischer Märchenschatz*, s. 291.

[439] Erk-Böhme, n:o 218, c:n mukaan (I. s. 646); vrt. b.

[440] Sam. n:o 219 a (I. s. 650); vrt. n:o 2071 (III. s. 763), jossa lapsensa surmaajalle samaa tarjotaan.

[441] Grundtvig, n:o 100, n. s. 539.

[442] Sam., n:o 109, II. s. 589.

[443] H. II. 5 s. 280 (Jos. Hurt 1883, n:o 64) Karksi.

[444] Hurt, *Vana Kannel* n:o 296 A (II s. 210) Kolga Jaani; H. III. 7 s. 367 Viljandimaa ja II. 51. 173. Puhja.

[445] H. III. 13. s. 674 Halliste.

[446] *Vana Kannel* n:o 296 B; H. II. 41 s. 616 Töstama.

[447] H. I. 2. s. 106 (J. Sootz 1889, n:o 3) Halliste.

[448] Tästä lienee tullut yhteen etelävirolaisen päämuodon kappaleesen (A 7) tuolin lisäksi: *silkkisänky ja pehmeä patja*, jolle orjaa kehoitetaan heittäytymään, koska oli kyllin saanut paljaalla maalla maata.

[449] Kts. E. Lagus, *Germaniska toner i den finska fålkvisan* (Finländska bidrag till svensk språk- och folkklifsforskning utg. af svenska landsmålsföreningen i Helsingfors, 1894, s. 64).

[450] Erk-Böhme, n:o 90 a, I. s. 321. Käännös noudattaa suomalaisen laulun mittaa, johon ajatus on paremmin mahtunut; alkutekstin mitta on hiukan lyhyempi, jambinen.

[451] Sam. n:o 90 b ja c.

[452] Sam. n:o 89 c, I. s. 316.

[453] Sam. n:o 79 e.

[454] Sam. n:o 89 b.

[455] Sam. 71 d, I. s. 256.

[456] Sam. n:o 71 g.

[457] C. G. E(stlander), Om folksängens vägar i Norden: Album utg. af Nylänningar VIII. s. 86 — 7.

[458] Geijer-Åfzelius, ny uppl. n:o 25. 2, I. s. 144, II. s. 134; Nyland, Hl. s. 53.

[459] Album utg. af Nyländingar VIII. s. 81-2. Mainitut viisi säettä tavataan myös yksistään suomeksi: Paldani, n:o 111.

[460] Tämä ja seuraava värssy on palautettu siilien muotoon, joka niillä on Lönnrotin käsikirjoituksessa.

[461] H. I. 2. s. 89 (H. Martinson n:o 17) Pärnun pitäjämästä; vaatsin = katsoin, viirst = saks. fiirst, ruhtinas, truust = uskollisesti.

[462] Geijer-Afzelius, ny uppl. n:o 30, 39 ja 3; suomeksi esim. Laurila n:o 4 Kiikasta ja E.V. Hynninen n:o 29 Joroisista: Aminoff, n:o 1 Iisalmesta; I. Krohn 1890, n:o 83.

[463] Steenstrup, Vore Folkeviser s. 107, 115.

[464] Arvidsson, III. s. 271; Lönnrot, fol. V d. n:o 101, E.V. Hynninen n:o 27 ja Lauri Soini, Uusi Suometar 1901, n:o 164.

[465] Tämä laulu on kauttaaltaan mukaelma ruotsalaista (Geijer-Afzelius, ny uppl. n:o 54, II. s. 235). Omituinen on veljen murhan aihe: *Mintähen naistani nauratteli*. Ruotsissa ei veli ilmoita äidille mitään motiivia kauheaan tekoonsa ja Englannissa (Child, n:o 13) on veljesten riidanalku suorastaan mitätön: vitsan leikkaaminen pajusta, josta ei kuitenkaan olisi puuta kasvanut, tai pennyn arvoisen pähkinäpuun oksan taittaminen. Kuitenkaan tätä piirrettä ei tavata Schröterin julkaisussa (s. 121) eikä edes Lönnrotin Kantelettaren käsikirjoituksessa (s. 400). Luultavasti on siis Lönnrotin itse onnistunut keksiä niin valtaavalle tapaukselle runollisesti vastaava aihe.

[466] Child, n:o 75, II. s. 204-213.

[467] Erk-Böhme, n:o 110 c, I. s. 388.

[468] Sam. n:o 110 e.

[469] Äidin kysymyksessä: "miksi hameesi edestä lyhyt" sekä tapauksen sijoittamisessa Augsburgin kaupunkiin (kts. sam. s. 396 ja n:o 119 a), joka ei ollenkaan sovellu äidin neuvoon parissa toisinnossa, että lapsi olisi salattava ja heitettävä Rein-virtaan (n:o 110 b, vrt. d).

[470] Child, II. s. 205 Muist.

[471] Eva Wigström, Folkdiktning 1. s. 52 ja Fagerlund, Anteckn. n:o 5, s. 196.

[472] Osaksi jo ruotsinpuolisissakin kappaleissa tavattavia (kts. Arvidsson II. s. 18 ja Dybeck, Runa 1845 s. 15).

[473] Herra kreivillä ei ole juuri muuta kuin: viinaa, olutta, rommia, punssia, pomeranssia, siirappia, teetä tai kahvia ynnä vehnäistä eli rinkeliä! Ainoasti kerran mainitaan myös: Ehk kolm tuhat tukatit (H. II. 11. s. 305). Tallirengin tarjoomisesta ilmenee jälki neidon pyynnössä saada hevonen ja kuski kotiin ajaakseen (H. IV. 3 s. 173: samoin muutamassa Eisenin muistiinpanossa Hiidenmaalta, jossa vielä kotona tehty huomautus: *Kleit on eest lühikene*, on epäilemätön jälki saksalaisesta esikuvasta). — Mahdollisesti alkuperäinen ajatus on säilynyt eräässä vastauksessa neidon pyyntöön, että saisi herran itsensä: *Ei sa ärrad ennast saa, Sää! on palju panti tarvis* (H. II. 7. s. 269), joka viittaa samanlaiseen varallisuuden vaatimukseen kuin saksalaisessa laulussa: "Minä seisoin korkealla vuorella",

[474] Esim. Härru vötis nuga taskust, Pistis oma rinna sisse, Veri purtsand vastti nägu (H. I. 1. s. 613) tai Siis hilrra laaäis, lasgis isi, Ja suri pilssi paugu päes (H. I. 2. s. 260).

[475] G. Djurklou, Ur Nerikes folkspråk s. 106.

[476] J. K(rohn), Ennen tuntematon ritariballadi Suomen keskiajalta, Valvoja 1885. s. 517.

[477] Groundstroem, n:o 82 sekä Törneros ja Tallqvist, n:o 213.

[478] Tämä säe on sivulle kirjoitettu ja viitattu sana useaan kertaan yritetty kirjoittaa; vrt. Groundstroem, n:o 79.

[479] Kk. *Neiellen*; vrt. esim. Porkka I. n:o 115.

[480] Tämän kertosaie kuuluu Gr. kk. *Laulella papit papelil*.

[481] Kk. — alt kovalta; eräässä toisinnossa mainitaan, että "Kaksi oli hauankaivajata" (Alava, 1891, n:o 1288).

[482] Kk. kovalta.

[483] Kk. Vaipui vaipui solai(?)

[484] Kk. Sepit sie.

[485] Kk. Katolisen.

[486] Esim. Porkka. I. n:o 119, 120; 117.

[487] Porkka, I. n:o 119.

[488] Porkka, II. n:o 202 Narvusista.

[489] Törneros ja Tallqvist, n:o 211.

[490] Siinä Anteruksen runon kappaleessa, jossa koulusta tulo on laveimmin kuvattu, mainitaan pyssyn ohella myös miekka.

[491] Porkka, I. n:o 120.

[492] Esim. Groundstroem, n:o 79; vrt. Porkka, I. n:o 121.

[493] Porkka, II. n:o 60.

[494] Ruotsalainen, n:o 137 ja Alava, 1891, n:o 405.

[495] Törneros ja Tallqvist n:o 210: Alla Narvan.

[496] Porkka, III. n:o 241 Soikkolasta.

[497] Eräs Anteruksenkin runon toisinnosta kuvaa miten ovea avatessa: Neito oli pesty penkin päällä. Viron viinoilla valettu, ja päättyy valitukseen (Porkka, I. n:o 110).

[498] Tässä runossa mainittu loppuponsi kuitenkin aniharvoin esiintyy (Porkka, J. n:o 195; siinäkin yhteenhautaaminen ilmaisee Anteruksen runon vaikutusta).

[499] Myös yhdessä Hevaan-puolisessa kansanrunon toisinnossa on kysymys ainoasti itsemurhasta: "Veisti kaulan itseltähän, kuin kurelta kurkun" (Porkka, I. n:o 107). Tämäkin säepari voi kuitenkin olla muualta lainattu.

[500] Polén, n:o 199; vrt. J. Krohn, Suomal. kirjall. hist. I. s. 347.

[501] Lönnrot, Q. n:o 87 ja Ahlqvist, B. n:o 156.

[502] Esim. Europaeus, G. n:o 632.

[503] Arvidsson, n:o 72, II. s. 21; vrt. "Herr Malmstens dröm" Geijer ooh Afzelius, ny uppl. n:o 69, I. s. 335.

[504] Kts. Erk-Böhme, I. s. 405 sekä M. B. Landstad, Norske Folkeviser n:o 61.

[505] Erk-Böhme, n:o 109 b, I. s. 387.

[506] Alkuperäisessä on tämän värssyn sijalla kaksi, joista toinen tulee vasta seuraavan värssyn jälkeen.

[507] Arvidsson, n:o 85; II. s. 79; sam. n:o 132, II. s. 246 ynnä n:o 57. I. s. 364.

[508] Kts. Child, n:o 95, II. s. 346, III. s. 516, IV. s. 481, V. s. 231, 296.

[509] Erk-Böhme, n:o 78 a-e.

[510] Sången om den friköpta. Finsk Tidskrift 1881 toukok. (X. s. 331).

[511] Pois on jätetty muutamia vaillinaisia kappaleita. Lunastettavan neidon laulun ja runon yhtymisestä syntyneet sekamuodostukset tulevat edempänä puheeksi.

[512] Veljen ja sulhasen vaihtuneet tavarat on pantu oikeille paikoilleen; (sulakoon) sijalla on: rikkukoon.

[513] Tästä ilmeisiä väännöksiä ovat: Pää paatin pohjassa (6) ja Kädet p. pohjassa, Jalat p. laidassa (13).

[514] 1; vrt. 4, jossa vaihdoksen kautta ensin avuksi tulevalla sisarella on *silkkikläninki* ja äidillä lopussa sisaren tavallinen *kultakruunu*.

[515] Eisenin kok. Lun. neit. n:o 10 (H. Hendel 1892).

[516] Esim. J. F. VV. T. Laulu tasku, Tallinna 1881, s. 41.

[517] Eisenin kok. s. 8780 (T. M. Franzdorff, n:o 2 Simuna).

[518] Eisen, Lun. neit. n:o 3 (J. Ott, Kolga Jaani). Tavallisesti on tämä säe viroksi oikein käännetty: Mööda m. r.

[519] Eisen s. 8777 (T. M. Franzdorfi, n:o 1 Simuna).

[520] Tämän vaikuttamat ovat myös muutamat vaihdokset omaisten muuten säännöllisessä tavarain jaossa.

[521] Ruotsalainen, n:o 87, Narvusista.

[522] O.A.F. Mustonen, Virolaisia kansanrunoja n:o 30 ja Hurt II. 54. s. 486.

[523] H. III. 18 s. 462, 656, 729 Vigalasta.

[524] Samoin vielä kolmessa Saarenmaan kappaleessa, joissa loppukirousta ei ole säilynyt (Niemi I. n:o 438, II. n:o 45, 426).

[525] Mustonen, n:o 30 ja Hurt II. 6. s. 546.

[526] Kumpaiseenkin on vaikuttanut laulu Lunastettavasta neidosta, joten on vaikea varmaan päättää tämän piirteiden alkuperäisyydestä.

[527] H. II. 19. s. 349 Töstama, H. II. 43. 389 Suure-Jaani ja H. I. 4. 169 Madise; sitä paitsi EKS. 4:o 4. 747 (paikka merkitsemättä).

[528] H. II. 6. s. 126.

[529] EKS. 8:o 1. 724, 4:o 2. 768 ja H. II. 20. 829 Vändra ynnä H. II. 47. 154 Vigala; H. II. 9. 761 Haljala ja H. III. 8. 260 Palamuse. Viimeksimainitussa pesu tapahtuu joella. Sitä paitsi löytyy kappaleita, joissa Anni menee merelle kuivailemaan tai vaan kävelemään ja katselemaan.

[530] Sen rinnalla vielä ensin mainitussa Vändran toisinnossa edellisessä muistutuksessa; samoin seuraavassa muist. osoitetussa kappaleessa.

[531] H. II. 43. 389 Suure-Jaani Viljanninmaalla.

[532] Nämät säkeet esiintyvät joskus jo Saarenmaalla (14).

[533] H. II. 43. s. 30. Helme Viljanninmaalla.

[534] H. III. 7. 146 Viljandi; sama H. II. 26. 630 ja 716 Suure-Jaani.

[535] Esim. H. I. 6. s. 198 Vastseliina.

[536] H. III. 10. 297 Vönnu ja II. 30. 89 Puhja.

[537] Ainoasti yksi epäiltävä, uudenaikainen, riimiä tavoitteleva kirjaanpano on Saarenmaalta (H. II. 18. s. 511).

[538] Siihen viittaa neidon tavallinen tiedustelu, onko hänestä kyllin kysytty, tarpeeksi tarjottu.

Eräissä Viljanninmaan kappaleissa veli hänelle huomauttaa: "oletkos kuninkaan tytär tai suuren saaren saksan tytär, että paljon vaadittaisiin", johon neito sattuvasti vastaa: "onko sitten sulhanen mikään kuninkaan tai saksan poika, että hänelle ilman muuta olisi mentävä" (H. III. 7. s. 896 Kolga-Jaani).

[539] Pärnun- ja Viljanninmaalla on vielä tavattu muuan harvinainen runo, joka on läheisintä sukua Myödyn neidon runolle. Siinä laulajaneitoa omaiset kehoittavat kotona palvelemaan ja lupaavat: isä, äiti ja veli pari eriväristä härkää, lehmää ja oritta sekä sisar suuren soljen ynnä kengät. Vaan neidon pyytäessä palkkaansa he ilmoittavat: härkään murtaneen jalkansa, lehmäin lypsäneen vettä ja verta, oritten pilalle ajetun, soljen sulaneen ja kenkien hajonneen (H. II. 26. s. 119 Viljandi ja II. 23. s. 34 Karksi; vrt. myös II. 43. s. 130 Tarvastusta Viljanninmaalta sekä H. II. 3 s. 81 Setumaalta, joissa neito kiroo omaisten tavarat).

[540] EKS. Jögever s. 189 (V. Mägi n:o 729) Karja; vrt. H. II. 18. 193 Pöidi, jossa veli arvelee, että sisar kyllä voi kasvaa miehen kainalossakin, mutta tämä vastaa, että kehno siinä kasvagoon.

[541] Kts. Rosenplänter, Beiträge XVIII. s. 112.

[542] H. II. 15. 56. s. 476 Äksi; vrt. H. III. 21. 513 Tartu-Maarja, jossa veli lausuu: Siun ju müüdi minule!

[543] Suomalaisia toisintoja on käytetty: A) Alava, 1892, n:o 4; B) Ruotsalainen, n:o 220; O) sam. n:o 400 (nämät ynnä Alava, 1892, n:o 201 ja Porkka, II. n:o 35 edustavat vanhinta Narvusinpuolista muodostusta). Vastaavat virolaiset säkeet on otettu seuraavista kappaleista: D) Hurt II. 34. s. 211 ja E) I. 1. 315 Kuusalu; F) II. 15. 449 Harju-Jaani; G) III. 18. 217 Kullamaa (läh. Tallinnasta); H) III. 15. 213 Tartu-Maarja; I) Neus, n:o 82 Varsinais-Virosta; J) Rosenplänter XVIII. s. 112; K) Hurt H. 34. 688 ja L) II. 40. 666 Kuusalu. Kolmessa viimeisessä Sinen kylvämistä ei seuraa Myödyn neidon runo.

[544] Suomal. säkeet 1-32 etupäässä A: mukaan; B:stä 9-10, 28-29 ja C:stä 18, 24-25 (A:lla 24: P. puettimaan). Sinekin, punekin (30-31) selitetty: hameen. 33-70 etupäässä B:n mukaan. C:stä 35; sam. 39-40: sinyttä, punetta (B: sinistä, punaista); 51 ja 65: isän ja veljen lahjat vaihdettu C: mukaan, Virossakin ne hyvin usein vaihdetaan; C:stä vielä 52; A:sta 41, 55-56 (B toisin), 67 (B: Verit). — Virol. säkeet 33-70 D:n mukaan, paitsi: E: 34, 44, 63, 68; H: 47; I: 70. 1-31 D:n mukaan, paitsi E: 1; F: 2-3, 30-31; G: 7-8; J: 5-6, 10-11; K: 9, 24; L: 13-15, 20.

[545] H. II. 15. 449 Harju-Jaani.

[546] Knüpffer, V. n:o 6. Vanha kirjoitustapa on muutettu.

[547] Säe 3. 4 hevosta; 4. 3 veljen; 6. 3 renkiä; 10. 5 pojat; 12. 3 miekka; 23. 4 lupasi.

[548] Ruotsalainen, n:o 9 ja 114 Narvusista.

[549] Vrt. viron vaatama = katsoa.

[550] Ruotsalainen, n:o 356 Haavikosta. Vrt. säeparia: Sini oli silmäini tasalla, Pelervo pihon pituus (sam. n:o 193.)

[551] Törneros ja Tallqvist, n:o 20.

[552] Joskus jo Soikkolassa (Porkka, III. n:o 61).

[553] Ahlqvist, A. n:o 354 Raudusta.

[554] Esim. Europaeus III. 2. n:o 393 Venjoelta ja J. n:o 287 Toksovasta (vrt. Pieni Runonseppä s. 5); Ahlqvist, A. n:o 540 Lempaalasta, n:o 302 Sakkulasta y.m.

[555] Ur Finlands historia, publikationer ur de Alopseiska pappren s. 811. Yksityisiä säkeitä: Porthan, Op. Sel. I. s. 31.

[556] Finnische Runen s. 88.

[557] Esim. Gottlund, n:o 6 Juvalta (jatkona Omenatammen runo) ja Itä-Karjalasta Polén, n:o 158 (jatkona Lempiruno) ynnä Härkönen, n:o 96 (Meren kosijain runon vaikutusta).

[558] Esim. Schröter s. 114 ja Neovius, Paraske n:o 1134.

[559] Hildén, n:o 29 Marttilasta.

[560] Tai: Mistäs (sam. n:o 30). Tämä loppuosa esiintyy myös erikseen, samoin alkuosakin (sam. n:o 5

ja 6).

[561] N:o 149. Isälle on annettu ikiori; siis hevosia molemmille kuten usein Inkerin puolellakin. Muutoksen on nähtävästi vaihtelun halu aikaansaanut.

[562] Järvinen, n:o 25, Eräjärveltä.

[563] Esim. Porkka, III. n:o 56-8 Soikkolasta.

[564] B. n:o 161.

[565] Lönnrot, A. II. 6. n:o 34 (käkien kukkumista Kalevalan kuusistossa ei siinä ole); vrt. Castrén, n:o 16, jossa kosijan nimenä on Osmotar, Kalevatar.

[566] Europaeus, G. n:o 331 ja Sirelius n:o 14.

[567] Kant. III. n:o 21 vv. 74-5 (vrt. Lönnrot, A. II. 5. n:o 41).

[568] Niemi, TKEA. n:o 248 vv. 47-50.

[569] Heinonen, n:o 5.

[570] Hildén, n:o 15 (Euran kappelista) ja 16.

[571] Tässä muodossa nimenomaan Paldani, n:o 5 ja 67.

[572] Päätoisinto: Hurt, IV. 1. s. 384 (G. Pulberg n:o 33) Türi. Päällekirjoitus ja säkeet 3-4, 26, 28-30: II. 34. 727 (H. Lohk 432) Kuusalu. Säkeet 31-5: II. 34. 31 (J. Valk 20) Viru-Nigula.

[573] Säe 1. 3. luokoa tekemään; 4. 3 kaunis; 5. 1 otan; 6. 1 alan; 7. 3 löysin; 9. 4 siiven; 14. 1-2 Johanneksen aitta; 16. 1 sänky; 19. 1 lakana; 24. 3 kutoo; 26. 2 kissankäpäleistä; 27. 2 itkee; 28. 3 veljeänsä; 29. 2 mennä vuonna; 30. 1 sitä edellisenä; 34. 1 vartalo.

[574] Die Wiederholunglieder der estnischen Volkspoesie s. 393; vrt. s. 247.

[575] Haupt und Schmalzer, II. s. 84, n:o XOIV.

[576] Länkelä, VIII. n:o 1 b. Isällä mainitaan olleen 3 ruunakkesta, veljellä 3 kirkokkesta, sisarella 3 vyökkestä. Johdanto löytyy luultavasti sovitettuna Soikkolanpuolisen päätoisinnon sisään (kts. alas). — Samanlainen on vielä: Porkka, II. n:o 194 Narvusiasta. Siinä ovat kuitenkin isän ja veljen tavarat vaihdetut, sisarella on 3 lintikkäistä ja sulholla 3 laivakkista. Johdanto on Soikkolantapainen ja osittain kirjallisen vaikutuksen alainen.

[577] Virol. säkeet Neus n:o 34:n mukaan, paitse ensimmäistä (H. III. 1. s. 693). Suomal. säkeitä 4-5 vastaavia virolaisia kts. yl. s. 302.

[578] Länkelä, VIII. n:o 1 Soikkolasta; osa säkeitä, ja kenties juuri virolaisia lähinnä olevat voivat kuitenkin kuulua Narvusiin-puoliseen toisintoon n:o 1 b (kts. yl.). Länkelän kokoelmassa näyttävät runot monesti olevan kokoonpantuja useammasta kirjaanpanosta.

[579] H. III. 1. s. 693 (E. Bachman n:o 2) Lügänuuse ja H. II. 38. s. 171 (J.A. Rehberg n:o 5) Haljala.

[580] Ruotsalainen, n:o 192. Vrt. myös Länkelä, IV. n:o 31 "Laivaleikki" Lavansaarelta, jossa kehoitus laivalle soutaa: *Suon alatse, jään alatse, Paksuin palkkien alatse*, vastaa Lunastettavan neidon kehoitusta Venäläiselle soutamaan *Syyn ylitse (tois. alatse), jään alitse, paksun parraspuun ylitse* (Porkka, III. n:o 55 Soikkolasta). Myös ensimmäinen säe: *Soua laiva, joua laiva* on semmoisenaan säilynyt yhdessä Lunastettavan runon kappaleessa (sam. III. n:o 56 Soikkolasta).

[581] Porkka, III. n:o 56 Soikkolasta.

[582] Esim. Ruotsalainen, n:o 193, 400.

[583] Alava, 1891, n:o 1498 Hevaalta ja 1892, n:o 527 Soikkolasta.

[584] Toisin: Kukat päälle kasvamaan (Porkka, III. n:o 56).

[585] Joskus jo Lunastettavan neidon laulussa, esim. Gottlund. n:o 227 ja Reinius n:o 40.

[586] Porkka, III. n:o 55 ja Groundstroem, n:o 13.

[587] B. n:o 355 Raudusta.

- [588] Ahlqvist, n:o 345 Raudusta; siinä on vielä säilynyt alkuosana Myödyn neidon runo.
- [589] Slöör, II. n:o 24 Sakkulasta, siinä on sotinen miekka veljellä.
- [590] Porthan, Op. sel. III. s. 371.
- [591] Gananderin sanakirjassa, nk. myös seuraavissa kursiivilla painetun sanan kohdalla.
- [592] Porthan-Vhael s. 120.
- [593] Tämän sanan kohdalla Jusleniusen sanakirjan välilehdellä Porthan huomauttaa: Run. Caret (Niemi, Kalevalan kokoonpano I. s. 21).
- [594] Kolmannessa Gottlundin Juvalla muistiinpanemassa katkelmassa (n:o 182) on Nevan niemi vielä säilynyt.
- [595] Relander, n:o 133; samoin Lönnrot, U. n:o 18.
- [596] Nehvonniemi myös Europaeus, G. n:o 386 ja 607; Nevan niemi ja joki vielä säilyneenä: Polén n:o 116.
- [597] Lönnrot, A. II. 9. n:o 74.
- [598] Cajan, n:o 100; Lönnrot, A. II. 9. n:o 73 alkaa: Istu neito lepetissä, Istu ja huutaa.
- [599] Lönnrot, A. II. 9. n:o 7 Kellovaarasta.
- [600] Ainoasti yhdessä kappaleessa on se vaihtunut vastakohtakseen: velvyeni (Porkka, III. n:o 55 Soikkolasta).
- [601] Il Kalevala s. 28-9; saksal. käänös, s. 313-4.
- [602] Comparetti mainitsee lisäksi vielä "vapaan riimin", jolla kuitenkin on ainoasti tilapäinen merkitys suomalaisen runon rakenteessa.
- [603] Itäsuomalaisten kansain runoudesta (Valvoja 1897 s. 76).
- [604] Kieletär. I. 4. s. 33-38.
- [605] Kts. Kirj. Kuukauslehti 1872 s. 71.
- [606] Zeitschrift für Völkerpsychologie und Sprachwissenschaft IV. s. 85.
- [607] Suomen kielen rakennus s. 149.
- [608] Valvoja 1897. s. 77.
- [609] Konsonantiksi runousopin kannalta on luettava myös jokaisen sanaa alkavan vokaalin edellä käyvä vieno aluke (vrt. kreikan (') eli n.k. *spiritus lenis*, joka kuitenkin lienee ollut lujempi).
- [610] Valvoja 1897. s. 75-6. Hän kyllä huomauttaa, että Venäläisten laulujen runomitta on enimmäkseen epäsäännöllinen ja "venyväinen" (tavujen lukumäärään nähden); vaan arvelee sen alkuaan olleen säännöllisemmin tavuja lukevan, "syllaabisen", kuten muilla slaavilaisilla kansoilla.
- [611] Säkeet semmoiset kuin: Nuoruudesta, vanhuudesta lauletaan lyhyellä u:lla tai uv:lla.
- [612] Eroitettava on jotkut muualta sekaanpannut, esim. heti I. n:o 1, sekä muutamat myöhempitekoiset runot, esim. I. n:o 13, jotka juuri vastakohtaisuudellaan vahvistavat toisten todistusvoimaa.
- [613] Vrt. myös muotoja karu (karhu), jahu (jauho), joiden suhteet runomittaan ovat erityisesti tutkittavat.
- [614] Miina Hermann, käsik. Suomal. Kirj. Seuralla n:o 100, vrt. O. Kallas, Lutsi maarahvas s. 124 n:o 11; Kalevala II, Selityksiä, Runosävelmien näytteitä n:o 1.
- [615] Että Virolaisillakin voi löytyä runosävelmiä, joissa on tavuja venytetty, näkee M. Hermannin kokoelmasta, vaan Varsinais-Viosta ei siinä ole yhtään näytettä.
- [616] Kalevala II, Selityksiä, Runosäv. näytt. n:o 6.
- [617] Vrt. esim. virolaisen Salme-runon vastinetta Vepsäläisillä: Setälä, Nyelvtudományi Közlemények

[618] Vähäiseksi ei kuitenkaan ole arvattava se vaihteli!, mikä ilmaantuu runosävelmissä, joita on satoja eri toisintoja.

End of Project Gutenberg's Kantelettaren tutkimuksia II, by Julius Krohn

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK KANTELETTAREN TUTKIMUKSIA 2 ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before

downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in

writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation’s EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to

the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.